

**Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta právnická**

**OCHRANA SLABŠÍ SMLUVNÍ
STRANY**

Mgr. Eliška Fischerová

**disertační práce
k získání akademického titulu doktor
v oboru Občanské právo**

Školitel:

**Prof., Prof. zw., Dr. et Mgr. Ing. (oec) Alexander Bělohávek, prof.
hon., dr.h.c.**

Katedra: Katedra občanského práva

Plzeň 2020

**University of West Bohemia in Pilsen
Faculty of Law**

**PROTECTION OF THE WEAKER
PARTY**

Mgr. Eliška Fischerová

**doctoral thesis
to obtain the academic degree doctor
in specialization Civil Law**

**Supervisor:
Prof., Prof. zw., Dr. et Mgr. Ing. (oec) Alexander Bělohlávek, prof.
hon., dr.h.c.**

Department: Department of Civil Law

Pilsen 2020

Prohlašuji, že jsem disertační práci na téma „Ochrana slabší smluvní strany“
vypracovala samostatně a zachovala postupy ve vědecké práci obvyklé.

V Plzni dne 30. 6. 2020

.....

Eliška Fischerová

Obsah

Seznam zkratk	7
1 Úvod a záměr disertační práce	10
1.1 Dosavadní stav poznání v literatuře	13
1.2 Cíle a vstupní hypotézy	16
1.3 Metody výzkumu	17
2 Ideová východiska	22
2.1 Ochrana slabší strany v kontextu soukromoprávních zásad	22
2.1.1 Význam právních zásad	22
2.1.2 Zásady soukromého práva	25
2.2 Zásada autonomie vůle	28
2.2.1 Pojem autonomie vůle	28
2.2.2 Ústavněprávní východiska	29
2.2.3 Reflexe autonomie vůle v rovině práva občanského	33
2.2.3.1 Občanský zákoník z roku 1964	33
2.2.3.2 Občanský zákoník z roku 2012	34
2.2.3.3 Dílčí závěr	35
2.2.4 Obsah autonomie vůle	35
2.2.5 Limity autonomie jednotlivce	37
2.2.6 Smluvní autonomie	37
2.2.6.1 Kontraktační svoboda a právní systémy	39
2.3 Zásada rovnosti	41
2.3.1 Význam rovnosti	41
2.3.2 Ústavněprávní východiska	42

2.3.3	Reflexe zásady rovnosti v rovině práva občanského.....	43
2.3.4	Obsah a kategorie rovnosti	44
2.4	Ochrana slabší smluvní strany	46
2.4.1	Geneze	46
2.4.2	Ústavněprávní aspekty geneze ochrany slabší strany v judikatuře ÚS.....	49
2.4.3	Spravedlnost, rovnost a ochrana slabší smluvní strany	50
2.4.4	Ochrana slabší smluvní strany a smluvní svoboda jako projev autonomie vůle	52
2.4.5	Smluvní spravedlnost a její projevy	54
2.4.6	Komparativní pojetí.....	55
2.5.	Dílčí závěr	57
3	Terminologické a koncepční vymezení slabší smluvní strany	59
3.1	Vymezení slabší smluvní strany	59
3.2	Slabší smluvní strana materiální.....	59
3.2.1	Vyjednávací síla	60
3.2.1.1	Význam a úloha moci	61
3.2.2	Faktory ovlivňující vyjednávací sílu	64
3.2.3	Informační asymetrie.....	65
3.2.4	Doktrína unconscionability a inequality of bargaining power	67
3.2.4.1	Doktrína unconscionability (nepřiměřenosti)	67
3.2.4.2	Doktrína inequality of bargaining power (nerovné vyjednávací síly) 71	
3.2.5	Koncepce la violence économique (ekonomického nátlaku)	73
3.2.6	Negativní a pozitivní aspekty materiální ochrany	74
3.3	Slabší strana formální (in abstracto).....	74

3.3.1	Formální znaky (kritéria pro vymezení slabší strany in abstracto) ...	75
3.3.2	Negativní a pozitivní aspekty statusové ochrany	76
4	Ochrana slabší smluvní strany v systému práva.....	79
4.1	Ochrana slabší smluvní strany a dualismus práva veřejného a soukromého	79
4.1.1	Distinkce práva soukromého a veřejného.....	79
4.1.2	Instrumenty práva veřejného a soukromého.....	81
4.1.2.1	Soukromoprávní ochrana slabší smluvní strany	82
4.1.2.2	Veřejnoprávní prostředky ochrany slabší smluvní strany	88
4.1.3	Dílčí závěr	89
4.2	Ochrana slabší strany a právní odpovědi.....	90
4.3	Procesněprávní aspekty	92
4.3.1	Diferenciace práva hmotného a procesního	92
4.3.2	Vymezení slabší strany v civilním právu hmotném a procesním.....	93
4.3.3	Interakce zásad civilního práva hmotného a procesního.....	93
4.4	Ochrana slabší smluvní strany v kontextu veřejného pořádku a veřejného zájmu	98
4.4.1	Veřejný pořádek	98
4.4.2	Veřejný zájem.....	99
5	Ochrana slabší strany ve světle občanského práva.....	103
5.1	Pojetí ochrany slabší strany v občanském zákoníku z roku 2012	103
5.2	Slabší strana materiální podle § 433 OZ	104
5.2.1	Pohled na silnější a slabší stranu	104
5.2.2	Reflexe materiálního pojetí slabší strany v OZ.....	108
5.2.3	Hodnocení pojetí materiální smluvní strany v OZ	109
5.3	Slabší strana formální	111

6	Ochrana spotřebitele	113
6.1	Spotřebitel jako slabší smluvní strana z pohledu práva EU	113
6.1.1	Pojem spotřebitele a geneze jeho ochrany	113
6.1.2	Pojetí spotřebitele v právu EU	114
6.1.3	Spotřebitel jako fyzická nebo právnická osoba?	116
6.1.4	Smíšený účel smluv	117
6.1.5	Temporální aspekty: statický nebo dynamický přístup?	121
6.1.6	Kategorie spotřebitele: průměrný spotřebitel a zranitelný spotřebitel	122
6.2	Pojem spotřebitele v občanském zákoníku	124
6.3	Pojem spotřebitele ve vybraných státech	127
6.3.1	Slovensko	127
6.3.2	Německo	129
6.3.3	Francie	130
6.3.4	Nizozemsko	130
6.3.5	Dánsko	131
6.3.6	Švédsko	132
6.3.7	Velká Británie (Anglie a Wales)	133
6.4	Dílčí závěr	134
7	Ochrana zaměstnanců	136
7.1	Význam a funkce pracovního práva	136
7.2	Geneze	137
7.2.1	Exkurz: Vývoj české právní úpravy	140
7.3	Vazby mezi právem občanským a pracovním	141
7.4	Závislá práce jako důvod ochrany	141

7.4.1 Nadřízenost a podřízenost	144
7.4.2 Další charakteristiky závislé práce	145
7.5 Vznik statusu zaměstnance jako slabší smluvní strany	146
7.6 Komparativní poznatky	147
7.6.1 Slovensko	147
7.6.1.1 Pojem závislé práce.....	148
7.6.2 Německo.....	150
7.6.2.1 Nový pojem pracovní smlouvy	151
7.6.2.2 Osobní závislost zaměstnance.....	152
7.6.2.3 Kategorie kvazizaměstnanců.....	154
7.6.3 Francie	154
7.6.3.1 Subordinace zaměstnance	155
7.6.3.2 Rozšíření ochrany pracovního práva.....	156
7.6.4 Nizozemsko	156
7.6.4.1 Význam ekonomické závislosti	158
7.6.4.2 Kvazizaměstnanci	159
7.6.5 Dánsko.....	159
7.6.6 Švédsko.....	160
7.6.6.1 Význam ekonomické závislosti	161
7.6.6.2 Závislá smluvní strana (dependant contractor)	162
7.6.7 Velká Británie (Anglie a Wales)	162
7.6.7.1 Kontrolní test a integrační test	163
7.6.7.2 Test vzájemnosti závazku	165
7.6.7.3 Kvazizaměstnanci	166
7.7 Judikaturní pohled SDEU.....	167

7.8 Dílčí závěr	170
8 Ochrana nájemců	172
8.1 Nájemci jako chráněná skupina.....	172
8.2 Exkurz: Vývoj české právní úpravy	175
8.3 Ochrana nájemce v občanském právu	177
8.3.1 Bytová potřeba jako účel nájmu	177
8.3.2 Temporální aspekty bytové potřeby	180
8.3.3 Nájemce jako subjekt nájemního vztahu.....	182
8.3.4 Byt či dům jako předmět nájmu	183
8.3.5 Komparativní poznatky	184
8.3.5.1 Slovensko	184
8.3.5.2 Německo	185
8.3.5.3 Francie.....	187
8.3.5.4 Nizozemsko.....	189
8.3.5.5 Dánsko	191
8.3.5.6 Švédsko	192
8.3.5.7 Velká Británie (Anglie a Wales).....	194
8.4 Dílčí závěr	195
9 Závěr.....	197
Resumé v českém jazyce	203
Resumé v anglickém jazyce	204
Seznam použité literatury	205
Seznam publikovaných prací.....	228

Seznam zkratek

ABGB	Všeobecný zákoník občanský (<i>Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch</i>)
B2B	Business-to-business, smluvní vztahy mezi podnikateli
B2C	Business-to-consumer, smluvní vztahy mezi podnikatelem a spotřebitelem
Bruselská úmluva	Bruselská úmluva ze dne 27. 9. 1968 o soudní příslušnosti a o výkonu rozhodnutí v občanských a obchodních věcech
CCQ	quebecký občanský zákoník (<i>Code Civil of Québec</i>)
CO	švýcarský zákon o závazcích (<i>Code of Obligations of the Swiss Confederation</i>)
BGB	německý občanský zákoník (<i>Bürgerliches Gesetzbuch</i>)
CC	francouzský občanský zákoník (<i>Code civil des Français</i>)
CDC	francouzský zákon na ochranu spotřebitele (<i>Code de la consommation</i>)
CDT	francouzský zákoník práce (<i>Code du travail</i>)
CRA 2015	anglický zákon o právech spotřebitele (<i>Consumer Right Act 2015</i>)
DCA	dánský zákon o smluvním právu (<i>Danish Contract Act, Aftalelov</i>)
DCC	nizozemský občanský zákoník (<i>Dutch Civil Code, Burgerlijk Wetboek</i>)
DCCA	dánský zákon o smlouvách uzavíraných se spotřebiteli (<i>Danish Consumer Contracts Act, Lov om forbrugeraftaler</i>)
DCFR	Společný referenční rámec (<i>Draft Common Frame of Reference</i>)
EU	Evropská unie
ES	Evropské společenství
EHS	Evropské hospodářské společenství

ERA	anglický zákon o právech zaměstnanců (<i>Employment Rights Act 1996</i>)
GG	základní zákon Spolkové republiky Německo (<i>Grundgesetz</i>)
HGB	německý obchodní zákoník (<i>Handelsgesetzbuch</i>)
LZPS	Listina základních práv a svobod České republiky, vyhlášená usnesením předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.
MOP	Mezinárodní organizace práce
Nařízení Brusel I	Nařízení Rady (ES) č. 44/2001 ze dne 22. prosince 2000 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech
NS	Nejvyšší soud
KS	krajský soud
NSS	Nejvyšší správní soud
OBZ	Zákon č. 513/1991 Zb. obchodný zákoník
OSŘ	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
OZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
OZ 1964	Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
PECL	Principy evropského smluvního práva (<i>Principles of European Contract Law</i>)
PETL	Principy evropského deliktního práva (<i>Principles of European Tort Law</i>)
SDEU	Soudní dvůr Evropské unie (dříve Soudní dvůr Evropských společenství). Nevyplyvá-li z kontextu jinak, zahrnuje Soudní dvůr, Tribunál, Soud pro veřejnou službu, při citaci judikatury zahrnuje Soudní dvůr.
SFEU	Smlouva o fungování Evropské unie
SOZ	Zákon č. 40/1964 Zb., občiansky zákoník
Směrnice 2005/29/ES	Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2005/29/ES ze dne 11. května 2005 o nekalých obchodních praktikách vůči spotřebitelům na

	vnitřním trhu a o změně směrnice Rady 84/450/EHS, směrnic Evropského parlamentu a Rady 97/7/ES, 98/27/ES a 2002/65/ES a nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 2006/2004
Směrnice 91/533/EHS	Směrnice Rady ze dne 14. října 1991 o povinnosti zaměstnavatele informovat zaměstnance o podmínkách pracovní smlouvy nebo pracovního poměru
Směrnice 2019/1152	Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/1152 ze dne 20. června 2019 o transparentních a předvídatelných pracovních podmínkách v Evropské unii
SZP	Zákon č. 311/2001 Z.z. zákoník práce
ÚS	Ústavní soud
Ústava	Ústava České republiky
UCC	jednotný obchodní zákoník Spojených států amerických (<i>Uniform Commercial Code</i>)
TVG	německý zákon o kolektivním vyjednávání (<i>Tarifvertragsgesetz</i>)
TZ	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
ZOS	Zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele
ZP	Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce

1 Úvod a záměr disertační práce

Předkládaná práce se zaměřuje na ochranu slabší smluvní strany jako na relativně nové téma české právní vědy. Autorčin zájem o tuto oblast byl podpořen zejména výsledky rekodifikace soukromého práva a také praktickými zkušenostmi autorky s vybranými slabšími smluvními stranami.

Ačkoliv je zvolené téma někdy označováno jako téma „módní“, autorka je přesvědčena, že ochrana slabší smluvní strany je výsledkem dlouhodobého procesu. Je úzce spojena s hledáním a představami o spravedlnosti a současně s tím, zda právo bude garantovat rovnost toliko formální, nebo bude poskytovat takové instrumenty přispívající k dosažení rovnosti ve smyslu materiálním.

Ochrana slabší strany se projevovala v evropském právním myšlení s různou intenzitou. Přestože soukromoprávní kodexy 19. století byly spíše tzv. emancipačního charakteru, bylo i v této době akceptováno, aby zákonodárce poskytl zvláštní ochranu osobám, které se samy ochránit nemohou.¹

Ochrana slabší (smluvní) strany je označována jako soudobý trend soukromého práva, který do popředí zájmu odborné veřejnosti vystoupil v souvislosti s rekodifikací soukromého práva a přijetím OZ. V této souvislosti se stala námětem pro pořádání konferencí² a zpracování v rámci odborných publikací, neboť vyvolává jak pozitivní, tak negativní reakce. Na jedné straně se objevují zastánci protekcionářského režimu, na straně druhé vystupují naopak odpůrci ochranných opatření v rámci smluvních závazků, kteří vůči nim zastávají odmítavý postoj.

Smlouva představuje základní a hlavní instrument, který slouží k interakci subjektů a k realizaci jejich zájmů v rovině práva soukromého. V rámci závazkového vztahu se každý ze subjektů může cítit oslaben vůči druhému kontrahentovi, nebo může naopak pociťovat převahu vůči druhé smluvní straně, která z něj činí partnera se silnější pozicí. Představy o slabší smluvní straně jsou tak do jisté míry determinovány našimi zkušenostmi a subjektivním vnímáním

¹ ELIÁŠ, Karel. Teoretické vymezení slabší strany v soukromém právu. *Soudce*. 2015, č. 12, s. 13.

² HAVLÍČEK, Karel (ed.). *Ochrana slabší strany v českém právu*. Praha: Havlíček Brain Team, 2016, 92 s.

konkrétní situace. Uvedené úvahy jsou však spojeny s dalšími kategoriemi, které ovlivňují právo jako regulatorní systém, a to především se spravedlností, rovností a svobodou jakožto hodnotami, které mají pro právo zásadní význam.

Hovoříme-li o ochraně slabší smluvní strany, je zpravidla jako ilustrativní příklad uváděn především spotřebitel jakožto člověk, který mimo rámec své podnikatelské činnosti nebo mimo rámec samostatného výkonu svého povolání uzavírá smlouvu s podnikatelem nebo s ním jinak jedná.

Další typickou kategorií reprezentující ochranu slabší smluvní strany představuje zaměstnanec, který se ocitá vůči zaměstnavateli v podřízeném postavení z důvodu charakteru pracovního vztahu. Nekriticky je rovněž akceptována ochrana nájemce, která se projevuje v celé řadě speciálních ustanovení o nájmu bytu.

V souvislosti s ochranným modelem OZ lze však identifikovat i další smluvní strany, kterým přímo zákon přiznává zvýšenou ochranu prostřednictvím speciálních ustanovení. V tomto kontextu lze poukázat na vztah poskytovatele a ošetřovaného, o kterého poskytovatel pečuje.³ Dále je poukazováno na postavení obchodního zástupce a zastoupeného.⁴ Nerovnovážné postavení lze dále spatřovat i ve vztahu pojistníka a pojistitele⁵ nebo mezi pořadatelem zájezdu a zákazníkem.⁶ Uvedené příklady a názory jsou obecně přijímány, avšak nejsou zpravidla doprovázeny hlubší argumentací.

Jak již bylo uvedeno, ve smluvním vztahu mohou smluvní strany své postavení vnímat značně rozdílně. Zatímco jedna disponuje dominantním postavením, druhá se cítí oslabena. Mnohdy konkrétní nerovnováha v daném vztahu nemusí odpovídat obecně vžitým představám. V tomto ohledu je pak třeba ptát se, zda musí být vždy slabší smluvní stranou spotřebitel, zda podnikateli vždy náleží pozice strany silnější a zda existuje možnost, kdy bude naopak v postavení slabšího.

³ K tomu blíže § 2636 a násl. OZ.

⁴ K tomu blíže § 2483 a násl. OZ.

⁵ K tomu blíže § 2758 a násl. OZ.

⁶ K tomu blíže § 2521 a násl. OZ.

V souvislosti s otázkou „*kdo je vůbec slabší strana*“, je třeba zabývat se tím, v čem je slabší postavení toho kterého subjektu spatřováno. Jedná se o vymezení faktorů, které podmiňují vznik statusu slabší smluvní strany. Autorčin zájem o dotčené téma podnítila zejména právní úprava obsažená v OZ, která vedle tradičních kategorií slabších smluvních stran zavedla obecnou kategorii slabší strany. V důsledku této změny nabývají na svém významu jednotlivé faktory, které podmiňují vznik uvedeného postavení, neboť bez jejich určení není možné dotčené straně ochranu přiznat.

Obecná kategorie slabší smluvní strany v souvislosti s determinanty, které podmiňují její status, pro autorku představuje určitý spojovací most, který ji přivedl ke smluvním stranám formálním, na které je tradičně nahlíženo jako na slabší, a zkoumaní smyslu a účelu jejich ochrany. Na základě jejích dosavadních zjištění nelze *a priori* tvrdit, že vymezení slabších stran ve formálním pojetí je vždy spolehlivější v tom směru, že přináší jistotu ohledně jejich postavení. Způsob vymezení znaků, kterými je slabší strana charakterizována, podmiňuje přiznání určitého statusu a při nevhodné koncepci může přispět k nejednoznačným závěrům. Na základě autorčiných dosavadních zjištění lze konstatovat, že analýza vymezení postavení jednotlivých vybraných skupin může dávat předpoklad pro určení znaků slabší strany ve smyslu obecném (nebo též slabší strany materiální či *in concreto*).

V kontextu shora uvedeného ochrana slabší smluvní strany vyvolává dle autorky celou otázek, jimž dominuje jedna zásadní, a to „*kdo je slabší stranou*“. Uvedené téma může být zpracováno mnoha způsoby. Autorka se rozhodla zaměřit na význam ochrany slabší smluvní strany a její vymezení *de lege lata*. Pojetí slabší strany (jak v jejím materiálním, tak formálním smyslu) ovlivňuje působnost a následnou aplikaci právních norem, které přiznávají zvýšenou ochranu oproti standardním situacím, kde jsou výchozí pozice subjektů vyvážené. Zkoumání vymezení slabší smluvní strany je významné zejména v současné době, pro niž je typická zvýšená dynamika společenských vztahů, která může kolidovat s tradičními kategoriemi. Ze slabších stran ve formálním pojetí byly do práce vybrány tři skupiny, na které je tradičně nahlíženo jako na slabší, a to spotřebitelé, zaměstnanci a nájemci se zaměřením na pojetí jejich osoby v českém právním řádu a dalších vybraných právních rádech. Autorka si je vědoma komplexnosti materie spotřebitelské ochrany, a proto je v rámci práce proveden exkurz v nezbytném

rozsahu z důvodu její úplnosti. Stejně tak u ostatních kategorií je pozornost zaměřena na *ratio legis* jejich ochrany a vymezení jejich osoby v platném právu.

1.1 Dosavadní stav poznání v literatuře

Dotčené téma předpokládá, že při jeho zpracování je třeba vycházet jak z tuzemské, tak ze zahraniční literatury. Na základě rešerše dostupné literatury lze konstatovat, že se při zpracování uvedeného tématu autoři převážně zaměřují na ochranu vybraných smluvních stran ve formálním pojetí. Značná část publikací se věnuje zejména ochraně spotřebitele, který je vnímán jako typický představitel slabší smluvní strany.⁷ Uvedené potvrzují rešeršní výsledky,⁸ které dokládají, že ochrana spotřebitele zůstává i nadále předmětem intenzivního zájmu. Spotřebitelská ochrana současně vyvolává rovněž kritické ohlasy, které poukazují na to, do jaké míry je jeho ochrana ospravedlnitelná a odpovídá původním východiskům, a zda naopak nevede k pasivnímu přístupu spotřebitelů při seznámení se s informacemi před uzavřením smluvního závazku.⁹ Ačkoli koncepce ochrany spotřebitele vychází primárně z práva EU, v rámci jednotlivých států existují rozdíly včetně přístupu k definici osoby spotřebitele.¹⁰

⁷ LECZYKIEWICZ, Dorota. *The Images of the Consumer in EU Law*. Oregon: Bloomsbury Publishing, 2016, s. 1-20; TICHÝ, Luboš. Pojem spotřebitele jako smluvní strany v evropském a českém právu. In: GRODIN, Solange a LIBÁNSKÝ, Václav (ed.). *Spotřebitelská legislativa EU a její implementace do práva členského a kandidátského státu*. Praha: CEFRES, 2001, s. 131-160; ONDŘEJ, Jan. *Spotřebitelské smlouvy a ochrana spotřebitele. Ekonomické, právní a sociální aspekty*. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 3 a násl.; LAZÍKOVÁ, Jarmila a RUMANOVSKÁ, Eubica. The Notion of Consumer in the EU Law. *Agrárne právo EÚ*. 2016, roč. V., č. 2, s. 1-12; HAJN, Petr. Ochrana spotřebitele proti klamavé reklamě (k rozhodovací praxi Evropského soudního dvora). *Právní fórum*. 2004, roč. 1, č. 2, s. 24 a násl.; SELUCKÁ, Markéta. *Ochrana spotřebitele v soukromém právu*. Praha: C. H. Beck, 2008, 149 s.; TICHÝ, Luboš (ed.). *Ochrana spotřebitele*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2014, 223 s.

⁸ DUROVIC, Mateja a MICKLITZ, Hans W. *Internationalization of Consumer Law: A Game Changer*. Springer, 2016, s. 104; SCHULTE-NÖLKE, Hans a kol. *EC Consumer Law Compendium: The Consumer Acquis and Its Transposition in the Member States*. Sellier - European Law Publishers, 2009, s. 10 a násl.

⁹ KINGISEPP, Magnus a VÄRV, Age. The Notion of Consumer in EU Consumer Acquis and the Consumer Rights Directive - a Significant Change of Paradigm? *Juridica International*. 2011, vol. XVIII, s. 44-55; BEJČEK, Josef. Ochrana spotřebitele, nebo i pokrytecky zastřená ochrana věrolomnosti? *Právní rozhledy*. 2013, roč. 21, č. 13-14, s. 477-482.

¹⁰ K tomu SCHULTE-NÖLKE, Hans a kol. *EC Consumer Law Compendium: The Consumer Acquis and Its Transposition in the Member States*. Sellier - European Law Publishers, 2009, s. 55; např. ke Slovensku více FEKETE, Imrich. *Občiansky zákonník: veľký komentár*. 1. svazek. Bratislava: EuroKódex, 2014, s. 593; HLUŠÁK, Milan. Niekoľko úvah o subjektoch spotrebiteľskej ochrany. *Acta Iuridica Olomucensia*. 2019, vol. 14, no. 1, s. 97; k Německu HERRESTHAL, Carsten. 10 Years after the Reform of the Law of Obligations in Germany – The Position of the Law of Obligations in German Law. In: SCHULZE, Reiner (ed.). *The Law of Obligations in Europe: A New Wave of Codifications*. Munich: Sellier - European Law

Podobný trend lze identifikovat v případě ochrany zaměstnance. V tomto směru je třeba vycházet primárně ze zdrojů, které jsou zaměřeny na pracovní právo.¹¹ S ohledem na zvyšující se požadavek flexibility v pracovněprávních vztazích¹² se otevírá prostor pro nalezení kompromisu mezi ochranným modelem, který pracovní právo poskytuje, a mírou závislosti zaměstnance na zaměstnavateli ohledně pokynů stran vykonávané práce. Uvedené potenciálně ovlivňuje působnost norem pracovního práva a definování osoby zaměstnance.¹³

Ohledně regulace právního vztahu nájemce a pronajímatele platí, že se dotýká základních práv obou jeho aktérů, jejichž střet dle Ch. Schmida vyžaduje nalezení a uplatnění tzv. principu regulatorní rovnováhy.¹⁴ Popsaný střet do jisté míry protichůdných zájmů přináší diskusní podněty ohledně nastavení intenzity ochranného režimu (např. ohledně délky trvání nájemního vztahu). S ohledem na změny týkající se nájmu bytu (domu), které přinesl OZ, lze v současné době zaznamenat nárůst literatury, která se na jeho ochranu zaměřuje.¹⁵

Ve vztahu ke slabší straně ve formálním pojetí lze konstatovat, že se dostupná tuzemská literatura zaměřuje především na výklad jednotlivých ustanovení, která normují její postavení a opatření, která k její ochraně slouží. Smysl a účel ochrany zůstávají spíše stranou pozornosti. Naopak v zahraniční literatuře se lze setkat s publikacemi, které nabízejí cenný komparativní pohled ve vztahu k dotčené problematice, včetně důvodů podmiňujících vznik její ochrany.

Publishers, 2013, s. 180; k Velké Británii CONWAY, Lorraine. Consumer Rights Act 2015. Briefing Paper. House of Commons Library. 2017, s. 3 [online]. [cit. 10. 1. 2020]. Dostupné z: <https://researchbriefings.parliament.uk/ResearchBriefing/Summary/SN06588>

¹¹ GALVAS, Milan a kol. *Pracovní právo*. Brno: Masarykova Univerzita, 2012, s. 13 a násl.; BĚLINA, Miroslav a kol. *Zákoník práce: komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 28 a násl.; BRONSTEI, Arturo. *International and Comparative Labour Law: Current Challenge*. International Labour Organization, 2009, s. 30 a násl.; BĚLINA, Miroslav a kol. *Pracovní právo*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 4 a násl.; HOLLAND, James a BURNETT, Stuart. *Employment Law 2016*. Oxford: Oxford University Press, 2016, s. 1-31.

¹² BARANCOVÁ, Helena. *Zamestnanec, štatutár a spoločník v pracovnom práve*. Praha: Leges, 2018, s. 14.

¹³ Tamtéž, s. 18.

¹⁴ SCHMID, Christoph U. *Tenancy Law and Housing Policy in Europe: Towards Regulatory Equilibrium*. Edward Elgar Publishing, 2018, s. 9.

¹⁵ SELUCKÁ, Markéta a HADAMČÍK, Lukáš. *Nájem bytu a domu po rekonstrukci soukromého práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 2; KŘEČEK, Stanislav. Podnikání v bytě (§ 2255 odst. 2 o. z.) v souvislostech. *Bulletin advokacie*. 2015, č. 10, s. 56 a násl.

V tomto ohledu lze zaznamenat vzrůstající zájem ohledně komparace přístupů právních řádů jednotlivých zemí k ochraně vybraných kategorií slabších.¹⁶

Při zkoumání obecných východisek určujících pro zvolené téma (tj. zásady soukromého práva) autorka vycházela převážně z publikací zaměřených na ústavní právo a též literatury, která se zaměřuje na zásady soukromého práva.¹⁷ V tomto ohledu lze konstatovat, že převážná část literatury vztahující se k OZ 1964 se v zásadě ochraně slabší smluvní strany věnovala velmi okrajově a zmínka o ní představovala spíše výjimku. Mezi zásady soukromého práva ochranu slabší strany řadil např. J. Švestka, podle něhož nabývá na důležitosti v moderním vývoji práva zejména v souvislosti „s existencí ekonomicky silných, leckdy trh ovládajících, nadnárodních obchodních společností“.¹⁸ O ochraně slabší strany jako zásadě rovněž hovořil J. Hurdík a P. Lavický¹⁹ nebo též J. Wintr.²⁰ Přijetí OZ představovalo ve vztahu ke zkoumané kategorii zásadní obrat. Zatímco v minulosti byla vedena diskuse o místu zásady ochrany slabší strany v katalogu zásad soukromého práva, v recentní literatuře vztahující se k OZ představuje její

¹⁶ SCHMID, Christoph U. *Tenancy Law and Housing Policy in Europe: Towards Regulatory Equilibrium*. Edward Elgar Publishing, 2018, s. 1-18; DINSE, Jason R. *TENLAW: Tenancy Law and Housing Policy in Multilevel Europe*. [online]. [cit. 2. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.tenlaw.uni-bremen.de/>; KAVĚNA, Michal. *Právní úprava nájmu bytu ve vybraných evropských státech – srovnávací studie*, 2007, 35 s.; KOUNTOURIS, Nicola. The Concept of ‘Worker’ in European Labour Law: Fragmentation, Autonomy and Scope. *Industrial Law Journal*. 2018, vol. 47, no. 2, s. 192-225.

¹⁷ ŠVESTKA, Jiří. Ochrana slabší strany a zásada rovnosti. In: DVOŘÁK, Jan a kol. *Soukromé právo 21. století*. Praha: Wolters Kluwer, 2017; HURDÍK, Jan a Petr, LAVICKÝ. *Systém zásad soukromého práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2010; DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013; HURDÍK, Jan. *Institucionální pilíře soukromého práva v dynamice vývoje společnosti*. Praha: C. H. Beck, 2007; SELUCKÁ, Markéta. Ochrana spotřebitele jako projev změny společnosti aneb od civilních kodexů 19. století k moderním kodexům 21. století. *Sociální studia*. 2015, č. 2, s. 119-133; ELIÁŠ, Karel. K rekodifikaci našeho soukromého práva. *Právní rádce*. 2000, č. 7, s. 307; ELIÁŠ, Karel. Základy soukromého práva. *Právní rádce*. 1995, č. 5, s. 41-44; VEČERA, Miloš. Rovnost jako právní kategorie. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2008, roč. 16, č. 1-7; ELIÁŠ, Karel. Teoretické vymezení slabší strany v soukromém právu. *Soudce*. 2015, č. 12, s. 13; NĚMEČKOVÁ, Olga. Absurdita protikladnosti principu rovnosti a principu ochrany slabšího. *Právní fórum*. 2004, č. 4, s. 245-247.

¹⁸ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné 1*. 5. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 48.

¹⁹ HURDÍK, Jan a LAVICKÝ, Petr. *Systém zásad soukromého práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 120.

²⁰ Podle J. Wintra zásada ochrany slabší strany stojí nalevo od zásady ochrany důvěry, zatímco zásada „práva náleží bdělým“ je zásadou opačnou, která stojí napravo od zásady ochrany důvěry. WINTR, Jan. *Říše principů. Obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Praha: Karolinum, 2006, s. 150.

pravidelnou součástí.²¹ V tomto ohledu cenný zdroj představuje zejména komentářová literatura. Při analýze jednotlivých faktorů, které mohou ovlivnit postavení smluvní strany, však tuzemská literatura doposud neposkytuje dostatek podnětů a řešení nastolených vstupních hypotéz.

Ze zahraničních děl autorka vnímá jako zásadní pro zpracování uvedeného tématu literaturu zaměřenou na fenomén vyjednávací síly v kontraktačním procesu (např. od S. Thala nebo D. Barnhizera).²² Z tuzemské literatury lze poukázat na dílo J. Bejčka.²³

1.2 Cíle a vstupní hypotézy

V obecné rovině lze konstatovat, že účelem disertační práce je přispět k řešení problémů spojených s funkcí a vymezením slabší smluvní strany *de lege lata* v soukromém právu.

Ve vztahu k pracovním hypotézám, které jsou předmětem práce, autorka vychází z toho, že platí níže uvedené:

(i) Ochrana slabší strany je zásadou soukromého práva.

(ii) Existují dvě základní kategorie slabší smluvní strany, a to slabší strana materiální (*in concreto*) a formální (*in abstracto*).

(iii) Ochrana slabší smluvní strany je zajišťována instrumenty práva soukromého i veřejného.

(iv) Ochrana slabší smluvní strany působí jako strukturální princip mající vliv na formování samostatných právních odvětví.

²¹ MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013, s. 84.; LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník. Obecná část (§1–654)*. Praha: C.H. Beck, 2014, s. 59; PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 22.

²² BARNHIZER, Daniel. Inequality of Bargaining Power. *University of Colorado Law Review*. 2005, vol. 76, s. 140-241; ADLER, Robert S. When David Meets Goliath: Dealing with Power Differentials in Negotiations. *Harvard Negotiation Law Review*. 2000, vol. 5, no. 1, s. 1-112; THAL, Spencer. The Inequality of Bargaining Power Doctrine: The Problem of Defining Contractual Unfairness. *Oxford Journal of Legal Studies*. 1988, vol. 8, no. 1, s. 17-33.

²³ BEJČEK, Josef. *Smluvní svoboda a ochrana slabšího obchodníka*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 67.

(v) Mezi civilním právem hmotným a procesním existují funkční vazby, v jejichž důsledku ochrana slabší strany nachází svůj odraz i v rovině práva procesního.

(vi) OZ poskytuje ochranu slabší smluvní straně ve formálním i materiálním pojetí.

(vii) Ochrana spotřebitele je determinována právem EU.

(viii) Ochrana slabších smluvních stran ve formálním pojetí (*in abstracto*) je tradičně poskytována zaměstnancům a nájemcům.

Za účelem potvrzení nebo vyvrácení nastolených hypotéz autorka formulovala cíle práce, mezi které patří především:

- zabývat se vazbami mezi základními zásadami soukromého práva, které souvisejí s ochranou slabší strany, a to zásadou rovnosti a autonomie vůle
- vymežit různá pojetí slabší strany
- určit úlohu slabší strany v systému práva
- analyzovat příčiny, za nichž je možné považovat stranu za slabší
- porovnat vymezení vybraných slabších smluvních stran ve formálním pojetí (a to spotřebitele, zaměstnance a nájemce)

1.3 Metody výzkumu

S ohledem na stanovené hypotézy a cíle byly zvoleny tomu odpovídající metody bádání, které mají za cíl vyústit v získání objektivních poznatků o zkoumaném předmětu. Ohledně přístupu ke zpracování dotčené materie autorka zvolila přístup monografický, neboť se zaměřuje na jedno téma do hloubky. Z hlediska techniky sběru dat za účelem ověření vstupních hypotéz byl proveden sběr dat v podobě studia a analýzy odborných publikací, relevantní judikatury a dalších pramenů. Svým obsahem práce představuje studii, která shrnuje vývoj a aktuální stav poznání zvoleného tématu (tj. ochrana slabší smluvní strany), obsahující vlastní interpretaci a argumentaci autorky.

V rámci koncepce práce je postupováno od obecných otázek ke konkrétním dílčím otázkám, které odpovídají uvedeným cílům práce. Úvodní část

práce je věnována obecným východiskům zvoleného tématu, kterými jsou základní zásady soukromého práva, u kterých lze předpokládat úzké vazby k ochraně slabší smluvní strany. V tomto ohledu byla aplikována zejména dedukce, neboť jsou vymezeny rozdíly mezi uvedenými zásadami a jejich úloha a následně jsou analyzovány jejich vzájemné vazby. Účelem úvodní kapitoly je vyložit teoretická východiska, která se dotýkají uvedeného fenoménu.

Základní metody pro zpracování kapitol, které se věnují ochraně vybraných slabších stran, představuje především analýza pozitivně právní úpravy a následná indukce, neboť se zabývají především nalezením důvodů ochrany té které strany.

Metoda indukce je v práci užívána i na dalších místech, a to zejména při práci s judikaturou, která se objevuje téměř ve všech kapitolách. Pro účely shrnutí dílčích závěrů v rámci jednotlivých kapitol je užito syntézy, s jejíž pomocí budou shrnuty veškeré poznatky získané v předchozích kapitolách.

Disertační práce vychází především z pozitivní právní úpravy, kterou je třeba pro účely vytvoření práce interpretovat. Interpretací se rozumí výklad práva, jehož cílem je objasnit jeho obsah. V rámci práce jsou aplikovány jak standardní, tak nadstandardní metody interpretace. V průběhu zpracování převládají zejména standardní metody, neboť pro účely interpretace jednotlivých ustanovení byl užit převážně výklad jazykový. U vybraných ustanovení, u kterých se výklad jazykový jevil jako nedostačující, bylo užito výkladu systematického s ohledem na zařazení konkrétního pojmu nebo institutu do systematiky právní úpravy. S ohledem na skutečnost, že v rámci dílčích kapitol (které se zaměřují na formální slabší smluvní stranu) jsou činěny historické exkurzy pro popis geneze a pro osvětlení *ratio legis* jejich současné ochrany, je užíváno i výkladu historického.

Pro nalezení smyslu a správnou aplikaci tuzemské právní normy může mít zásadní význam i zahraniční právní úprava. Uvedené nabývá na svém významu zejména v situaci, kdy byl OZ inspirován zahraničními právními úpravami, a to zejména z okruhu evropské kontinentální právní kultury, ale rovněž relevantními nadnárodními projekty (například DCFR nebo PECL).²⁴ Proto jsou na vybraných

²⁴ Podle důvodové zprávy k OZ, s. 17.

místech činěny exkurzy do vybraných zahraničních právních úprav. Tyto exkurzy jsou provedeny průběžně v různém rozsahu s ohledem na tematické zaměření jednotlivých kapitol. V rámci kapitol, které se věnují obecným otázkám (vizte kap. 2 - 5), byly exkurzy provedeny v menším rozsahu tam, kde je autorka považovala za vhodné, tj. zejména kde zahraniční právní úprava nebo zmíněné nadnárodní projekty působily jako inspirační zdroj a demonstrují vývoj soukromého práva.

Autorka věnovala exkurzům do zahraničních právních úprav největší pozornost v rámci kapitol, které se zaměřují na ochranu vybraných slabších stran ve formálním pojetí (jakožto *tertium comparationis*), a to zejména s ohledem na možnost srovnatelnosti institucí a pojmů, které jsou srovnávány. Účel komparace spočívá v porovnání statusového pojetí slabší strany, a to ve smyslu jejího vymezení (definice) v psaném právu, nebo odvozeného judikaturou v různých právních řádech. V tomto ohledu komparace pomáhá identifikovat společné nebo naopak odlišné znaky s českou právní úpravou a může sloužit jako inspirační zdroj v rovině legislativní.

Právní řád České republiky patří ke kontinentálnímu právnímu systému. Kontinentální právní systém se vytvořil pod vlivem římskoprávní tradice a představuje systém práva psaného (*lex scripta*), který ve své ryzí podobě vylučuje soudcovskou normotvorbu²⁵ a který je charakteristický kodifikací práva jakožto legislativním shrnutím právních norem určitého právního odvětví do velkého celku, tj. kodexu. Státy, které byly vybrány pro srovnání s Českou republikou, byly zvoleny za účelem analýzy možného diversifikovaného přístupu k ochraně slabší smluvní strany, ale rovněž s ohledem na dostupnost relevantních pramenů. Z kontinentálního právního systému autorka zvolila Slovensko s ohledem na společná historická a kulturní východiska obou zemí a možnost analyzovat genezi a případné rozdíly vybraných právních institutů. Z kontinentálního systému byla dále zvolena Francie, jakožto prototyp uvedeného právního systému, a Německo. Soukromoprávní kodifikace (CC a BGB) uvedených států představují významné civilní kodexy, které ovlivnily ve značné míře nejenom státy evropské, ale řadu států ležících mimo evropský kontinent. U uvedených států byly při jejich výběru zohledněny i sociopolitické a geopolitické

²⁵ KNAPP, Viktor. *Velké právní systémy*. Praha: C. H. Beck. 1996, s. 112.

aspekty historické provázanosti s Českou republikou, které ve svém důsledku ovlivňují českou právní kulturu. Do výběru států autorka zařadila i Nizozemsko, jehož DCC představuje kodifikaci práva občanského, tak obchodního, a který současně obsahuje právní regulaci postavení vybraných slabších stran. Právní řády uvedených států vykazují řadu podobností s českým právním řádem s ohledem na příslušnost ke stejné právní kultuře, a proto jejich civilní kodexy (CC, BGB, DCC) sloužily jako inspirační zdroj OZ.

Dále byl zahrnut i angloamerický právní systém (někdy též označovaný jako systém *common law*), který se vyvíjel nezávisle na systému kontinentálním a který představuje převážně právo soudcovské. Autorka si je vědoma odlišné podstaty a institutů uvedeného systému a zvolila jej toliko pro srovnání a jako protipól kultury a podmínek, z nichž vychází koncepce institutů, na nichž staví tuzemské právo. Navzdory uvedeným rozdílům nelze přehlédnout, že v určitých právních oblastech dochází k interakci přístupů uvedených systémů a jejich vzájemnému ovlivňování (a to zejména v evropském kontextu, např. v důsledku působení práva EU). V rámci angloamerického systému autorka zvolila podsystém anglický, který se uplatní v Anglii a Walesu.

Pro účely srovnání byl zvolen též skandinávský právní okruh.²⁶ Ačkoli je tento právní okruh řazen ke kontinentálnímu právnímu systému, odlišuje se od jeho klasické podoby, neboť v rámci skandinávského právního okruhu nejsou přijímány velké kodifikace, které by vyčerpávajícím způsobem upravovaly určitou materii.²⁷ V rámci soukromého práva jsou regulovány pouze vybrané oblasti prostřednictvím jednotlivých zákonů a značný prostor je ponechán judikatuře, která působí jako důležitý pramen práva. S ohledem na smíšený charakter uvedeného okruhu byl pro srovnání zvolen jako určitý přechod mezi prameny a historickými oporami českého práva a angloamerickým systémem. Právní myšlení skandinávského okruhu je rovněž ovlivněno tamějším pojetím sociálního státu a tato sociální dimenze se rovněž promítá v přístupu k ochraně

²⁶ Do skandinávského právního okruhu patří Dánsko, Finsko, Island, Norsko a Švédsko. Podobnosti těchto právních řádů jsou ovlivněny zejména historickým vývojem a vzájemnou intenzivní spoluprací v oblasti právní. K tomu GOMARD, Bernhard. *Civil Law, Common Law and Scandinavian Law. Scandinavian Studies in Law*. 1964, vol. 5, s. 33.

²⁷ SIEMS, Mathias. *Comparative Law*. Oxford: Cambridge University Press, s. 79.

slabší smluvní strany, která tvoří jeho tradiční součást.²⁸ Pro účely komparace se autorka zaměřila na právní úpravu Švédska jakožto představitele východní skandinávské skupiny, a Dánska, které naopak náleží ke skandinávské skupině západní.²⁹

Oblast ochrany slabší smluvní strany je rovněž ovlivňována právem EU, které s ohledem na své zaměření obohacuje vnitrostátní právo o nové přístupy a řešení a jehož vliv nemůže být v této oblasti jakkoli zastírán. Toto působení se promítá například v zakotvení vybraných standardů ochrany slabšího³⁰ (a to zejména spotřebitele) v českém právu, a proto je uveden i unijní kontext na místech, kde jej autorka považovala za účelný.

²⁸ LETTO-VANAMO, Pia a TAMM, Ditlev. *Nordic Law in European Context*. Springer, 2018. s. 8.

²⁹ I přes řadu podobností je možné s ohledem na specifika právních řádů v rámci tohoto okruhu odlišovat východní skandinávskou skupinu, ke které náleží Finsko a Švédsko, a západní skandinávskou skupinu, která zahrnuje Dánsko, Island a Norsko. K tomu BERNITZ, Ulf. What is Scandinavian Law? Concept, Characteristics, Future. *Scandinavian Studies in Law*. 2007, vol. 50, s. 16.

³⁰ HURDÍK, Jan, SELUCKÁ, Markéta, KOUKAL, Pavel a kol. *Evropské soukromé právo v čase a prostoru. I. díl Část teoretická, metodologická a systémová*. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2017, s. 64.

2 Ideová východiska

2.1 Ochrana slabší strany v kontextu soukromoprávních zásad

Podle vstupní hypotézy je ochrana slabší strany zásadou soukromého práva. Dle autorky má uvedená kategorie vazby k ostatním zásadám formujícím základ soukromého práva. Nestojí osamoceně, ale působí v kontextu ostatních soukromoprávních zásad. Pro určení jejího statusu je třeba zabývat se jejími vazbami k dalším zásadám soukromého práva, s nimiž je nejvíce spojována, a to zásadou autonomie vůle a zásadou rovnosti. Ve vztahu k nastolené hypotéze a vazbám ochrany slabší strany k dalším zásadám nepanuje konsensus, naopak se v odborné literatuře etablovalo několik diferencovaných přístupů.³¹

Podle prvního přístupu ochrana slabší strany představuje jednu z dalších zásad soukromého práva, kterou je třeba řadit mezi ostatní soukromoprávní zásady.³² Dále se lze setkat s názorem, že ochrana slabší strany porušuje v závazkových vztazích zásadu rovnosti.³³ Třetí přístup řešení spatřuje ve vzájemných vazbách ochrany slabší strany se zásadou rovnosti, kterou svým působením upevňuje.³⁴ Podle jiného pojetí existují interní vazby mezi ochranou slabší strany a zásadou autonomie vůle, jakož i zásadou rovnosti.³⁵

2.1.1 Význam právních zásad

Zásady (principy)³⁶ tvoří soubor obecných právních kategorií, které představují vodítko při tvorbě logicky provázaného právního předpisu a při interpretaci a aplikaci příslušného souboru norem práva.³⁷ Současně představují pojmy, které prožívají v etapě modernity práva dramatický rozvoj, který ovlivňuje jejich význam. V obecné rovině lze konstatovat, že před několika desítkami let byl zásadám v českém a slovenském prostředí přisuzován spíše marginální význam.

³¹ K tomu blíže ŠVESTKA, Jiří. Ochrana slabší strany a zásada rovnosti. In: DVOŘÁK, Jan a kol. *Soukromé právo 21. století*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, s. 95.

³² DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Praha*: Wolters Kluwer, 2013, s. 49.

³³ ELIÁŠ, Karel. K některým rysům soukromého práva. *Ad Notam*. 2001, č. 2, s. 25-27.

³⁴ ŠVESTKA, Jiří. Ochrana slabší strany a zásada rovnosti. In: DVOŘÁK, Jan a kol. *Soukromé právo 21. století*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, s. 93.

³⁵ HURDÍK, Jan a LAVICKÝ, Petr. *Systém zásad soukromého práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 120.

³⁶ Autorka pojmy zásady a principy užívá zejména s ohledem na jazykovou uzanci v daném kontextu bez jejich obsahového odlišení.

³⁷ FIALA, Josef a kol. *Občanské právo hmotné*. 3. vyd. Brno: Masarykovo univerzita, 2002, s. 16.

Tato situace se však výrazně změnila (a to i v důsledku rekonstrukce soukromého práva) a v současné době lze hovořit o „*hypertrofii zásad formulovaných na nejrůznějších myslitelných úrovních systému práva a v nejrůznějších fázích tvorby a uplatnění právní regulace*“.³⁸

Novodobý intenzivní zájem o zásady právní se projevuje jak v rovině nadnárodní (např. v evropských kodifikačních projektech), tak v oblasti vnitrostátní. Dle J. Hurdíka impulsy podněcující zvýšený zájem o studium, tvorbu a praktickou aplikaci právních zásad reagují především na jevy jako jsou globalizace, evropeizace a další přelomové procesy určující obecně společensko-ekonomický, ergo právní vývoj.³⁹ V důsledku popsaných procesů se objevuje potřeba univerzalizace pohledu na společnost a řešení její situace, zvýšení flexibility klasického kontinentálního systému práva s ohledem na dynamicky se měnící společnost a její potřeby. Příčiny zvýšeného zájmu o zásady lze dále spatřovat v institucionalizovaných procesech hledajících evropskou dimenzi práva (např. PECL, PETL, DCFR), ve ztrátě pozice národních právních řádů v důsledku globalizace a ve ztrátě klasické podoby práva v důsledku elektronizace komunikace.⁴⁰

Zásady (nejenom soukromého práva) představují všudypřítomný fenomén, který ovlivňuje stav *intra legem* a *secundum legem* a dále usiluje o řešení situací jako jsou mezery v právu, konflikty právních pravidel nebo mlčení zákonodárce. Jejich význam rovněž spočívá v tom, že mají schopnost reagovat na hodnotové deficity systému pozitivních právních pravidel a doplňovat tento systém o to, co by v něm jinak absentovalo.⁴¹ Tato schopnost nabývá na svém významu zejména v současném období, pro které jsou typické proměnlivé hodnoty. Svůj nepopiratelný význam mají též v tom, že vedle předmětu a metody právní regulace tvoří výraz odvětvové samostatnosti; na straně jedné utvářejí vnitřní jednotu příslušné regulace, na straně druhé jsou výrazem její diferencovanosti v systému

³⁸ HURDÍK, Jan a LAVICKÝ, Petr. *Systém zásad soukromého práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 32.

³⁹ HURDÍK, Jan a LAVICKÝ, Petr. *Systém zásad soukromého práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 33.

⁴⁰ HURDÍK, Jan a LAVICKÝ, Petr. *Systém zásad soukromého práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 10.

⁴¹ HURDÍK, Jan a LAVICKÝ, Petr. *Systém zásad soukromého práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 32.

právního řádu.⁴² Dle P. Höllandera úloha právních zásad a geneze jejich pojetí je určena neustále přítomným střetem mezi iusnaturalismem a právním pozitivismem jako klíčovými proudy právního myšlení.⁴³

Zásady právní odrážejí stěžejní hodnoty pluralitní demokracie a vyjadřují skutečnost, že právo není hodnotově neutrální systémem, neboť právní stát nelze z hlediska hodnot chápat jako amorfní.⁴⁴ V pojetí právního státu nejde o dodržování jakýchkoliv hodnot jakéhokoli práva, byť by vzniklo procedurálně řádným způsobem, ale především o respekt k takovým normám, které jsou v souladu se základními hodnotami lidského společenství.⁴⁵ Uvedené akcentuje i ÚS ve své judikatuře, když zdůrazňuje, že Ústava není založena na hodnotové neutralitě, nepředstavuje jen pouhé vymezení institucí a procesů, ale včleňuje do svého textu i určité regulativní ideje, vyjadřující základní nedotknutelné hodnoty demokratické společnosti.⁴⁶ Uvedené tak potvrzuje, že součástí právního řádu demokratického právního státu, pro nějž je typické právo psané, jsou i nepsané normy, aniž by na ně musel výslovně odkazovat právní předpis.⁴⁷

⁴² FIALA, Josef a kol. *Občanské právo hmotné*. 3. vyd. Brno: Masarykovo univerzita, 2002, s. 17.

⁴³ HOLLÄNDER, Pavel. *Filosofie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 19-20.

⁴⁴ K tomu blíže náleží ÚS ČSFR ze dne 26. 11. 1992, sp. zn. Pl. ÚS 1/92: „*Přijetí Listiny základních práv a svobod do našeho právního řádu mění podstatně povahu a hodnotový systém celého ústavního a právního řádu. Ústavní zákony, jiné zákony a další právní předpisy, jejich výklad a používání musí být v souladu s Listinou základních práv a svobod (§ 1 odst. 1 uvozoovacího zákona 23/1991 Sb.). Do našeho právního řádu byly tak zavedeny zcela nové prvky renesance přirozených lidských práv a takto byla vytvořena nová základna právního státu. (...) Právní jistota jako jeden ze základních pojmů a požadavků právního státu musí být tedy jistotou jeho obsahových hodnot. Současně budovaný právní stát, který vychází z hodnotové diskontinuity s totalitním režimem, nemůže proto přejímat taková kritéria formálně právní a materiálně právní kontinuity, jež vycházejí z odlišného systému hodnot, a to ani za situace, že to formální normativní kontinuita právního řádu umožňuje. Respektování kontinuity se starým hodnotovým systémem by totiž nebylo zárukou právní jistoty, ale naopak, bylo by zpochybněním hodnot nových, ohrožením právní jistoty ve společnosti a otrásl by tak posléze důvěrou občanů ve věrohodnost demokratického systému.*“

⁴⁵ Náleží ÚS ČSFR ze dne 26. 11. 1992, sp. zn. Pl. ÚS 1/92.

⁴⁶ Náleží ÚS ze dne 21. 12. 1993, sp. zn. Pl. ÚS 19/93: „*Toto pojetí ústavního státu odmítá formálně-racionální legitimitu režimu a formální právní stát. Ať jsou zákony státu jakékoli, ve státě, který se označuje za demokratický a proklamuje princip svrchovanosti lidu, nemůže být žádný jiný režim legitimní, než režim demokratický. Jakýkoli mocenský monopol vylučuje ze sebe sama demokratickou legitimitu. Výhodiskem naší ústavy je materiálně-racionální pojetí legitimacy a právního státu. V systému demokratického ústavního státu a fungující demokracie ztělesňuje legalita nepochybně svým způsobem i legitimitu režimu, není však s ní zcela zaměnitelná. Tím méně pak lze redukovat legitimitu na formální legalitu normativně-právní úpravy v takovém režimu, v němž jen málokdo nevěděl, že volby nejsou volbami, strany nejsou stranami, demokracie není demokracií a právo není právem - přinejmenším ve smyslu právního státu, protože aplikace práva byla politicky schizofrenní, rozštěpená všude tam, kde vstupoval do hry politický zájem vládnoucích.*“

⁴⁷ Shodně též LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník. Obecná část (§ 1–654)*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 53.

2.1.2 Zásady soukromého práva

V rovině soukromého práva představují soukromoprávní zásady jeho základní pravidla, která ovládají soukromé právo jako systémový celek a prostupují oblastí osobních, rodinných a majetkových práv a povinností.⁴⁸

Intenzivnější zájem o zásady soukromého práva je patrný již z § 3 OZ,⁴⁹ z jehož uvozovací věty vyplývá, že obsahuje demonstrativní výčet zásad, na kterých spočívá soukromé právo a současně explicitně uznává, že soukromé právo vyvěrá také z dalších obecně uznaných zásad spravedlnosti a práva.⁵⁰ Dle zákonodárce vyjádřené zásady sledují hodnotovou stupnici, k níž celá stavba OZ lne. Tento postup byl motivován snahou zákonodárce vyjádřit přímo v textu zákona skutečnost, že zákon nepodložený velkými principy „*je stvořen jen k tomu, aby se překrcoval nebo vnucoval, a následkem toho jeho paragrafy stíhá osud ustanovení jen přechodných*“.⁵¹ Snaha zákonodárce vyjádřit zásady soukromého práva v textu zákona v rámci dotčeného ustanovení není obecně kvitována. Tato skutečnost je především ovlivněna tím, že výčet obsažený v § 3 odst. 2 OZ neobsahuje všechny typické soukromoprávní zásady, ale zčásti představuje spíše hodnotovou stupnici, kterou soukromé právo sleduje.⁵²

V této souvislosti je třeba zdůraznit, že sama absence katalogu zásad soukromého práva v textu právního předpisu, neznamena negativní postoj zákonodárce k zásadám soukromého práva obecně.⁵³ Většina soukromoprávních zásad nachází svůj původ v historii soukromého práva. Nejedná se z valné většiny

⁴⁸ DVORÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1*. Praha: Wolters Kluwer, 2013, s. 47.

⁴⁹ Podle ustanovení § 3 odst. 2 OZ platí, že: „*Soukromé právo spočívá zejména na zásadách, že a) každý má právo na ochranu svého života a zdraví, jakož i svobody, cti, důstojnosti a soukromí, b) rodina, rodičovství a manželství požívají zvláštní zákonné ochrany, c) nikdo nesmí pro nedostatek věku, rozumu nebo pro závislost svého postavení utrpět nedůvodnou újmu; nikdo však také nesmí bezdůvodně těžit z vlastní neschopnosti k újmě druhých, d) daný slib zavazuje a smlouvy mají být splněny, e) vlastnické právo je chráněno zákonem a jen zákon může stanovit, jak vlastnické právo vzniká a zaniká, a f) nikomu nelze odeprít, co mu po právu náleží.*“

⁵⁰ K tomu blíže např. HURDÍK, Jan a LAVICKÝ, Petr. *Změny soukromého práva v České republice a dalších evropských zemích*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 108 a násl.

⁵¹ Důvodová zpráva k OZ, s. 34.

⁵² Shodný názor např. ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I (§ 1-654)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. XLV, 27.

⁵³ FIALA, Josef a kol. *Občanské právo hmotné*. 3. vyd. Brno: Masarykovo univerzita, 2002, s. 16.

o zásady nově formulované, ale naopak o zásady větší či menší měrou prosazované v teorii a v legislativní, resp. právně aplikační praxi.⁵⁴

Jak již bylo uvedeno, pro genezi zásad soukromého práva mají zásadní význam hodnoty. V rámci české právní vědy se pojetí zásad jako hodnotového základu soukromého práva a jejich dynamicky fungujícímu systému věnoval zejména J. Hurdík.⁵⁵ Dle J. Hurdíka je soukromé právo determinováno tím, že život lidské bytosti se odehrává ve dvou základních dimenzích, a to individuální (zdůrazňovanou R. Descartem, J. Lockem, I. Kantem a dalšími) a sociální (zdůrazňovanou G. Heglem, É. Durkheimem).⁵⁶ Ačkoliv se člověk rodí jako jednotlivec, postupem času získává i dimenzi sociální. Cílem soukromého práva je regulovat jak individuální, tak sociální dimenzi lidské existence.

V doktríně se objevuje řada variant při řešení vazeb uvedených dimenzí. Na straně jedné existuje přístup extrémně liberální, který zdůrazňuje individuální pozici jednotlivce s minimálními zásahy do jeho autonomie. Na straně druhé existuje přístup důsledně rovnostářský a solidární, který upřednostňuje dimenzi sociální a výrazně limituje autonomii jedince. Stanovení vzájemných hranic mezi individuálním a sociálním prvkem představuje jeden z cílů soukromého práva.⁵⁷

Každé dimenzi osoby pak odpovídají určité hodnoty, které reflektují hodnoty formulované již za Velké francouzské revoluce. Individuální dimenze je spojena se svobodou, sociální dimenze je spojena s rovností.⁵⁸ Jako třetí hodnota je uváděna solidarita, která představuje znovuobjevené heslo Velké francouzské revoluce (bratrství, *fraternité*) a současně výraz společenských zájmů a vzájemně

⁵⁴ FIALA, Josef a kol. *Občanské právo hmotné*. 3. vyd. Brno: Masarykovo univerzita, 2002, s. 16.

⁵⁵ K tomu blíže HURDÍK, Jan. *Institucionální pilíře soukromého práva v dynamice vývoje společnosti*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 27 a násl.; HURDÍK, Jan a LAVICKÝ, Petr. *Systém zásad soukromého práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 48 a násl.; HURDÍK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné – Obecná část. Absolutní majetková práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 65 a násl.

⁵⁶ K tomu blíže HURDÍK, Jan a LAVICKÝ, Petr. The System of Principles of Private Law. *Časopis pro právní vědu a praxi*. [online]. [cit. 18. 1. 2019]. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpv/article/view/6873>; dále HURDÍK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné – Obecná část. Absolutní majetková práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 65 a násl.; HURDÍK, Jan a LAVICKÝ, Petr. *Systém zásad soukromého práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 48 a násl.

⁵⁷ HURDÍK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné – Obecná část. Absolutní majetková práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 20.

⁵⁸ HURDÍK, Jan a LAVICKÝ, Petr. *Systém zásad soukromého práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 51.

prospěšné koexistence lidí.⁵⁹ J. Hurdík interpretuje vazby mezi uvedenými hodnotami tak, že „*primární je svoboda, která je následně limitována rovností, aby společně směřovaly k ekvinní rovnováze*“.⁶⁰ Uvedené vazby jsou historicky podmíněny a jsou aplikovatelné pouze na úrovni moderní či postmoderní společnosti, ve které je svoboda jednotlivce vnímána jako základní hodnota lidské společnosti.

Zásady soukromého práva reflektují jeho hodnotový základ.⁶¹ Poskytnout jejich kompletní katalog není jednoduché, avšak lze určit několik zásad, jejichž význam je v systému soukromého práva nepopiratelný. Za základní zásady soukromého práva jsou jednotně považovány autonomie vůle (reflektující svobodu) a rovné postavení osob soukromého práva,⁶² neboť se jedná o dva odlišné fenomény tvořící základ soukromého práva.⁶³ K těmto zásadám pak přistupují další zásady, mezi které patří zejména zásada jistoty občanskoprávního vztahu, která má specifické projevy v dalších zásadách jako ochrana soukromých subjektivních práv nabytých v minulosti (*iura quaesita*) nebo v maximě *lex retro non agit*, ochrana práv třetích osob, závaznost slibu a uzavřené smlouvy (*pacta sunt servanda*), zásada poctivosti a dobré víry. Další významnou zásadou je zákaz zneužití práva (*abusus iuris*) a zákaz nikomu neškodit (*neminem laedere*) nebo zásada prevence, zásada poctivosti a dobré víry, ochrana dobrých mravů, přípustnost analogie legis a analogie juris a zásada, že soukromá práva patří bdělým (*vigilantibus iura scripta sunt*).⁶⁴

⁵⁹ HURDÍK, Jan a LAVICKÝ, Petr. *Systém zásad soukromého práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 51.

⁶⁰ HURDÍK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné – Obecná část. Absolutní majetková práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 66.

⁶¹ J. Hurdík rozlišuje mezi zásadami vnějšími a vnitřními. Vnější zásady se váží k jednotlivým stěžejním hodnotám. Svoboda je pjata s autonomií vůle; vše je dovoleno, co není zakázáno; dispozitivností a *vigilantibus iura scripta sunt*. Rovnost se pojí s rovností příležitostí, zákazem diskriminace a ochranou slabšího. Ekvita je spojena s přiměřeností, dobrými mravy, zákazem zneužití, demokratiem a rozumností. Zásady vnitřní zahrnují účelnost a jistotu. HURDÍK, Jan a LAVICKÝ, Petr. *Systém zásad soukromého práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 78-80.

⁶² DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1*. Praha: Wolters Kluwer, 2013, s. 51; dále LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník. Obecná část (§1–654)*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 53.

⁶³ FIALA, Josef a kol. *Občanské právo hmotné*. 3. vyd. Brno: Masarykovo univerzita, 2002, s. 18.

⁶⁴ DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 48; nebo FIALA, Josef a kol. *Občanské právo hmotné*. 3. vyd. Brno: Masarykovo univerzita, 2002, s. 19-20.

2.2 Zásada autonomie vůle

2.2.1 Pojem autonomie vůle

Autonomie může nabývat různých podob a významů.⁶⁵ Například dle S. Darwalla je možné rozlišovat mezi (i) personální autonomií, (ii) morální autonomií, (iii) racionální autonomií a (iv) autonomií jednotlivce. V případě personální autonomie je jednání jednotlivce vedeno nejvíce respektovanými hodnotami. Morální autonomie znamená, že jednatel jedná na základě svého morálního přesvědčení. V případě racionální autonomie je jednání vedeno podle nejdůležitějších příčin. V případě autonomie jednotlivce je každé jeho jednání skutečným činem jemu přičitatelné.⁶⁶ S. Darwall nahlíží na autonomii vůle jako na druh morální autonomie s ohledem na pojetí I. Kanta, kterému je připisována koncepce autonomie vůle v moderním pojetí. Autonomie vůle představuje především svobodnou vůli a vnitřní svobodu.⁶⁷ I. Kant chápe autonomii vůle v dimenzích zákonných pravidel a konstatuje, že osoba může být podřízena pouze těm zákonům, které stanoví sama sobě. Autonomie vůle znamená autonomii svobodné vůle osoby.⁶⁸ V zásadě autonomie vůle se do soukromoprávních vztahů specificky projektuje postulát lidské a občanské svobody. Jedná se o širokou možnost soukromoprávních subjektů utvářet soukromoprávní vztahy podle jejich svobodné vůle, a tím jim umožnit jejich sebeurčení.

Autonomie vůle patří k základním východiskům soukromého práva. Toto tvrzení též potvrzuje skutečnost, že důraz na autonomii vůle kladou jak PECL (čl. 1:102), tak DCFR (dle část II.-čl. 1:103) ve smyslu smluvní svobody.⁶⁹

⁶⁵ Dle R. Younga existují dva základní přístupy k autonomii. Podle zastánců první koncepce je autonomie determinována hodnotou zvoleného cíle. Jedná se o utilitaristickou koncepci, která je přičítána Johnu Stuartovi Millovi. Podle druhé koncepce má autonomie svou hodnotu sama o sobě, nezávisle na zvoleném cíli. K tomu blíže YOUNG, Robert. The Value of Autonomy. *The Philosophical Quarterly*. 1950, vol. 32, no. 126, s. 35.

⁶⁶ DARWALL, Stephen. The Value of Autonomy and Autonomy of the Will. *The University of Chicago Press Journals*. 2006, vol. 116, no. 2, s. 263-284.

⁶⁷ K tomu blíže HURDÍK, Jan. Pojem osoba a geneze jeho obsahu jako základ konstrukce osob v právním smyslu. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2000, č. 3, s. 310.

⁶⁸ KANT, Immanuel. *Základy metafyziky mravů*. Praha: Svoboda, 1976, s. 92.

⁶⁹ K tomu blíže VON BAR, Christian. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR). [online]. [cit. 20. 12. 2016]. Dostupné z: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVA

2.2.2 Ústavněprávní východiska

Svobodu⁷⁰ a důstojnost člověka jako základní hodnoty českého ústavního pořádku akcentuje čl. 1 odst. 1 Ústavy, podle něhož platí, že „*Česká republika je svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana*“ a současně čl. 2 odst. 3 LZPS, který zaručuje každému možnost činit, co není zákonem zakázáno, a garantuje, že nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá. Svobodu jednotlivce pak vždy podmiňuje „*svoboda (autonomie) jeho vůle, tj. svoboda podle své vůle utvářet svá práva a povinnosti*“.⁷¹

Článek 1 odst. 1 Ústavy formuluje základní atribut právního státu, tj. ochranu základních práv jednotlivce, do nichž je státní moc oprávněna zasahovat pouze výjimečně za předpokladu splnění rigorózních podmínek. Může se jednat o případy, kdy jednotlivce svými projevy (včetně projevů volních, které mají odraz v konkrétním jednání) zasahuje do práv třetích osob. Zásah do základního práva může být dále ospravedlněn určitým veřejným zájmem (k tomu blíže kap. 4.4), který však musí vést v konkrétním případě k proporcionalnímu omezení příslušného základního práva. „*Jinými slovy, podmínkou fungování právního státu je respektování autonomní sféry jednotlivce, která také požívá ochrany ze strany státu tak, že na jedné straně stát zajišťuje takovou ochranu proti zásahům ze strany třetích subjektů, jednak sám vyvíjí pouze takovou aktivitu, kterou do této sféry sám nezasahuje, resp. zasahuje pouze v případech, které jsou odůvodněny určitým veřejným zájmem, a kdy je takový zásah proporcionalní (přiměřený) s ohledem na cíle, jichž má být dosaženo.*“⁷² Dle ÚS právo jednotlivce na autonomii vůle je jedním z projevů a institucionálních garancí uvedených principů.

TE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR.pdf

Dle autorů DCFR jakékoli úsilí o nalezení stěžejních principů soukromého práva musí rovněž zohlednit základní cíle a hodnoty, mezi které patří spravedlnost, svoboda, ochrana lidských práv, ekonomické blaho, solidarita a sociální odpovědnost.

⁷⁰ Koncepce uvedené kapitoly vychází z článku autorky: FISCHEROVÁ, Eliška. Ústavněprávní aspekty ochrany slabší strany. In: FOREJTOVÁ, Monika (ed.). *Evropské hodnoty a ústavní garance právního státu a demokracie: východiska a perspektivy*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2018, s. 31-45.

⁷¹ MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013, s. 85.

⁷² Nález ÚS ze dne 28. 1. 2004, sp. zn. I. ÚS 546/03.

Ústavní záruka autonomie vůle pak vyplývá a je garantována čl. 1 LZPS, podle kterého platí, že lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech, a dále též z čl. 2 odst. 3 LZPS, který je třeba vnímat ve dvojím smyslu. Dle ÚS autonomie vůle ve své první dimenzi představuje strukturální princip, podle něhož lze „*státní moc vůči jednotlivci a jeho autonomní sféře (včetně autonomních volních projevů) uplatňovat jen v případech, kdy jednání jednotlivce porušuje výslovně formulovaný zákaz upravený zákonem*“. Takový zákaz nemůže být libovolný a musí odrážet požadavek spočívající v zabránění jednotlivci v zásazích do práv třetích osob a v prosazení veřejného zájmu, je-li legitimní a proporcionální takovému omezení autonomního jednání jednotlivce. Ve své druhé dimenzi čl. 2 odst. 3 LZPS působí jako „*subjektivní právo jednotlivce na to, aby veřejná moc respektovala autonomní projevy jeho osobnosti, včetně projevů volních, které mají odraz v konkrétním jednání, pokud takové jednání není zákonem výslovně zakázáno*“.⁷³

Shrneme-li shora uvedené, lze učinit závěr, že podmínka fungování právního státu spočívá v respektování autonomní sféry jednotlivce, které se projevuje ve dvou směrech. Na jedné straně stát autonomii jednotlivce chrání před zásahy třetích osob a na straně druhé stát svou aktivitou sám do autonomní sféry nezasahuje (eventuálně zasahuje, pouze pokud je to nezbytné ve veřejném zájmu a jedná se o zásah proporcionální vzhledem k vytyčenému cíli).

Článek 2 odst. 3 LZPS dále vyjadřuje skutečnost, že jednatelce a jeho svobodná vůle má v materiální právním státě vždy prioritu před státní mocí, která je realizována zákonem. Jednatelce musí mít možnost se této priority dovolávat přímo, neboť v opačném případě by se stala takováto přednost pouhou formální deklarací bez praktického významu. ÚS již v minulosti upozornil na riziko snadné erodovatelnosti uvedené priority jako objektivního principu prostřednictvím zákonodárského tělesa a jeho legislativní činností na příkladu francouzské Deklarace práv člověka a občana s odkazem na dílo V. Klokočky.⁷⁴

⁷³ Nález ÚS ze dne 28. 1. 2004, sp. zn. I. ÚS 546/03, shodně též nález ÚS ze dne 4. 5. 2004, sp. zn. I. ÚS 113/04.

⁷⁴ K tomu blíže KLOKOČKA, Vladimír. *Ústavní systémy evropských států*. Praha: Linde, 1996, s. 273: „*Celá hloubka Prohlášení, obsažená v úvodním textu, jimž se zpřítomňují přirozená, nezcizitelná a posvátná lidská práva, zanikla v kompetenci parlamentu.*“

Dle závěrů ÚS „svobodná sféra jednotlivce a její bezprostřední ústavní garance v podobě vymahatelného subjektivního práva představují *condiciones sine qua non* materiálního právního státu, který je vystavěn na účtě k základním lidským právům jednotlivce“.⁷⁵ Za účelem realizace autonomie vůle je třeba toto základní právo aplikovat bezprostředně a přímo, neboť se jedná o subjektivní právo, které bezprostředně působí mezi jednotlivcem a státem.⁷⁶

Důraz na svobodu jednotlivce a jeho autonomii jako pilíř právního řádu kladou i další země. Jako příklad lze uvést GG, jehož čl. 2 zaručuje všem právo na svobodný rozvoj své osobnosti, pokud tím neporušují práva druhých a nepřekračují ústavní řád nebo pravidla mravnosti a současně deklaruje, že svoboda osoby je neporušitelná a zaručuje, že do těchto práv lze zasáhnout jen na základě zákona.⁷⁷ Obdobné garance obsahuje švýcarská ústava ve svém čl. 5,⁷⁸ slovenská ústava ve svém čl. 2⁷⁹ nebo francouzská ústava kladoucí ve svém čl. 2 důraz na výchozí principy tohoto státu, a to svobodu, rovnost a jednotu

⁷⁵ Nález ÚS ze dne 28. 3. 2006, sp. zn. I. ÚS 43/04.

⁷⁶ K tomu blíže nález ÚS ze dne 12. 5. 2004, sp. zn. I. ÚS 167/04, nález ÚS ze dne 24. 7. 2007, sp. zn. I. ÚS 557/05.

⁷⁷ Článek 2 odst. 1 a 2. GG (cit. v orientačním překladu z anglického znění): „(1) Každý má právo na svobodný rozvoj své osobnosti, pokud tím neporušuje práva druhých a nepřekračuje ústavní řád nebo pravidla mravnosti. (2) Každý má právo na život a tělesnou nedotknutelnost. Svoboda osoby je neporušitelná. Do těchto práv lze zasáhnout jen na základě zákona.“ V německém originálu (cit.): „(1) Jeder hat das Recht auf die freie Entfaltung seiner Persönlichkeit, soweit er nicht die Rechte anderer verletzt und nicht gegen die verfassungsmäßige Ordnung oder das Sittengesetz verstößt. (2) Jeder hat das Recht auf Leben und körperliche Unversehrtheit. Die Freiheit der Person ist unverletzlich. In diese Rechte darf nur auf Grund eines Gesetzes eingegriffen werden.“

⁷⁸ Článek 5 odst. 1 švýcarské ústavy (cit. v orientačním překladu z anglického znění): „Všechny činnosti státu se zakládají a jsou omezeny zákonem.“ Ve francouzském originálu (cit.): „Le droit est la base et la limite de l'activité de l'Etat.“

⁷⁹ Článek 2 odst. 2 a 3 z. č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky: „(2) Štátne orgány môžu konať iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon. (3) Každý môže konať, čo nie je zákonom zakázané, a nikoho nemožno nútiť, aby konal niečo, čo zákon neukladá.“

(bratrství).⁸⁰ Důraz na svobodu jednotlivce klade i italská ústava, podle jejíhož čl. 1 suverenita náleží lidu,⁸¹ nebo portugalská ústava ve svých čl. 2 a 3.⁸²

⁸⁰ Článek 2 Ústavy Francouzské republiky ze dne 4. 10. 1958 (cit. v orientačním překladu z anglického znění): „*Zásadou republiky je svoboda, rovnost, bratrství.*“ Ve francouzském originálu (cit.): „*La devise de la République est Liberté, Égalité, Fraternité.*“

⁸¹ Článek 1 Ústavy Italské republiky (cit. v orientačním překladu z anglického znění): „*Itálie je demokratická republika založená na práci. Svrchovanost náleží lidu, který ji vykonává ve formách a mezích ústavy.*“ V italském originálu (cit.): „*L'Italia e` una Repubblica democratica, fondata sul lavoro. La sovranita` appartiene al popolo, che la esercita nelle forme e nei limiti della Costituzione.*“

⁸² Článek 2 a 3 Ústavy Portugalské republiky (cit. v orientačním překladu z anglického znění): „*Článek 2. Portugalská republika je demokratický stát založený na vládě práva, suverenitě lidu, pluralitní demokratické organizaci, respektu a zárukách efektivního naplňování základních práv a svobod a nezávislosti mocí, a to vše s ohledem na dosažení ekonomické, sociální a kulturní demokracie a prohloubení participativní demokracie. Článek 3 odst. 1. Suverenita je jednotná a nedělitelná a spočívá v lidu, který ji vykonává ve formách stanovených v této Ústavě.*“ V portugalském originálu (cit.): „*Artigo 2. A República Portuguesa é um Estado de direito democrático, baseado na soberania popular, no pluralismo de expressão e organização política democráticas, no respeito e na garantia de efectivação dos direitos e liberdades fundamentais e na separação e interdependência de poderes, visando a realização da democracia económica, social e cultural e o aprofundamento da democracia participativa. Artigo 3 (1) A soberania, una e indivisível, reside no povo, que a exerce segundo as formas previstas na Constituição.*“

2.2.3 Reflexe autonomie vůle v rovině práva občanského

2.2.3.1 Občanský zákoník z roku 1964

Stěžejní hodnoty vyjádřené v LZPS a Ústavě prozařují celým právním řádem. V rovině soukromého práva se projevují zejména v civilních kodexech. OZ 1964 se svým obsahem a terminologií výrazně odklonil od střeoevropského standardu a projevovala se v něm převaha státu nad jednotlivcem. OZ 1964 představoval hlavní legislativní pilíř občanského práva a upravoval základní okruh občanskoprávních vztahů, tzn. společenské vztahy mezi socialistickými organizacemi a občany a dále mezi občany navzájem v oblasti uspokojování osobních potřeb. Jednalo se o kodex spotřebního práva, neboť se zaměřoval toliko na občanskoprávní normy orientované na uspokojování osobních potřeb občanů.⁸³ „V podmínkách tehdy všeobecně se uplatňujícího administrativně direktivního systému řízení společenských procesů šlo ve své podstatě o promítnutí prvků plánovitého řízení hospodářství s pečovatelskou (paternalistickou) úlohou státu i do každodenního soukromého života občanů, tj. do jejich privátní sféry.“⁸⁴

Shora uvedené se promítlo i do úlohy soukromoprávních zásad, jimž byl vymezen velice omezený prostor.⁸⁵ Komentářová literatura se shoduje v tom, že byla vyzdvihována zásada rovnosti a výrazné deformace utrpěla právě zásada autonomie vůle (zejména autonomie smluvní), a to zejména v důsledku řady kogentních ustanovení nebo v důsledku přímých administrativních opatření.⁸⁶

Po společenských změnách v roce 1989 se stala koncepce OZ 1964 nevyhovující, a proto došlo k jeho novelizaci zákonem č. 509/1991 Sb. Uvedené změny představovaly nový impuls pro tehdejší soukromé právo.⁸⁷ Ačkoliv

⁸³ ŠVESTKA, Jan, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník I. Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 20.

⁸⁴ ŠVESTKA, Jan, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník I. Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 20.

⁸⁵ OZ 1964 své stěžejní zásady jakožto zásady občanskoprávních vztahů formuloval v čl. I – VII. Jako demonstrativní příklad lze uvést čl. I, který stanovil, že základem občanskoprávních vztahů je socialistické společenské zřízení, nebo čl. VII, podle kterého nikdo nesmí zneužívat svých práv proti zájmům společnosti nebo spoluobčanů a nikdo se nesmí na úkor společnosti nebo spoluobčanů obohacovat.

⁸⁶ ŠVESTKA, Jan, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník I. Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 21.

⁸⁷ K tomu blíže např. STUNA, Stanislav. Několik úvah nad aspekty kodifikace soukromého práva v České republice. *Právní rozhledy*. 1995, č. 6, s. 218; ELIÁŠ, Karel. K rekonstrukci našeho soukromého práva. *Právní rádce*. 2000, č. 7, s. 307; ELIÁŠ, Karel. Základy soukromého práva. *Právní rádce*. 1995, č. 5, s. 178-179.

novelizovaný OZ 1964 neobsahoval ucelený katalog soukromoprávních zásad, byl zahájen proces, v jehož důsledku začaly být zásady (včetně autonomie vůle zejména v podobě kontraktační svobody) intenzivněji aplikovány, jak dokládá i judikatura ÚS.

Ke vztahu mezi zásadou autonomie vůle a zásadou rovnosti se za účinnosti OZ 1964 etablovalo několik názorů. Zatímco někteří autonomii vůle uznávali jako základ soukromého práva,⁸⁸ existoval i postoj opačný, který naopak za základ soukromoprávních vztahů považoval zásadu rovnosti.⁸⁹ Tento závěr byl odůvodňován tím, že autonomie vůle, byť je znakem důležitým, nemá „*místo u těch občanskoprávních vztahů, kde je tato autonomie vůle proporcionálně omezena*“.⁹⁰ Další důvod odůvodňující tuto interpretaci patrně pramenil též ze skutečnosti, že OZ 1964 zásadu rovnosti explicitně vyjadřoval ve svém § 2 odst. 2. Uvedený postoj spočívající v podceňování role autonomie vůle byl podroben silné kritice ze strany tvůrců OZ, kteří v něm dokonce spatřovali příčinu deformování základního přístupového schématu k pojetí soukromých práv.⁹¹

2.2.3.2 Občanský zákoník z roku 2012

OZ od počátku akcentuje své antropocentrické zaměření, které se projevuje i v hodnotách a zásadách, na kterých staví. Na autonomii vůle nahlíží jako na způsob určení a utváření vlastního právního postavení jednotlivce z jeho iniciativy a v důsledku jeho chtění, a proto představuje vůdčí zásadu soukromého práva.

⁸⁸ FIALA, Josef a kol. *Občanské právo hmotné*. 3. vyd. Brno: Masarykovo univerzita, 2002, s. 18; nebo SALAČ, Jaroslav. Smluvní svoboda nebo smluvní spravedlnost? *Právní rozhledy*. 1998, č. 1, s. 11.

⁸⁹ KNAPPOVÁ, Marta a kol. *Občanské právo hmotné I*. 4. vyd. Praha: Aspi, 2005, s. 51: „Základní zásadou soukromého práva je již výše zmíněná zásada rovnosti účastníků, která je výrazem nejenom rovnosti občanské, ale především tržních vztahů s principem ekonomické ekvivalence. (...) Zásada rovnosti implikuje další charakteristickou zásadu soukromého práva, tj. zásadu autonomie vůle účastníků.“

⁹⁰ ŠVESTKA, Jan, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník I. Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 47: „Pro občanské právo hmotné jako základ soukromého práva je vlastní rovné hmotněprávní postavení subjektů. (...) Zásada rovného hmotněprávního postavení subjektů občanskoprávních vztahů otevírá v těchto vztazích potřebný prostor pro uplatnění autonomie vůle těchto subjektů.“

⁹¹ Důvodová zpráva k OZ, s. 12 a 20: „Tento přístup je metodologicky vadný, protože základ konstrukce soukromého a občanského práva není v principu rovnosti, ale v principu svobody projevující se zásadou autonomie vůle. Neboť paradoxně i základní majetkové právo - právo vlastnické - není co do svého obsahu výrazem rovnosti, ale výrazem autonomie vůle. Zejména však podcenění zásady autonomie vůle vede k nedocení základní funkce soukromého a občanského práva, kterou je umožnit svobodné rozvíjení soukromého života. (...) Se zřetelem k tomu se za první zásadu soukromého práva nepokládá rovnost osob, ale zásada autonomie vůle. Hledisko rovnosti osob nemůže být určující v prvé řadě, protože důraz na zásadu rovnosti jako určující pro občanské právo neodpovídá skutečnému stavu.“

Tento pohled je vyjádřen i v § 3 OZ, který stanoví, že „*soukromé právo chrání důstojnost a svobodu člověka i jeho přirozené právo brát se o vlastní štěstí a štěstí jeho rodiny nebo lidí jemu blízkých takovým způsobem, jenž nepůsobí bezdůvodně újmu druhým*“. Z uvedeného ustanovení je patrný důraz na svobodu a lze v něm spatřovat vyjádření zásad autonomie vůle a *neminem leadere*. Uvedený přístup se dále odráží v preferování dispozitivních právních norem před normami kogentními v rámci OZ.

2.2.3.3 Dílčí závěr

Při hodnocení postavení zásady autonomie vůle (stejně jako ostatních soukromoprávních zásad) v systému soukromého práva je vždy třeba mít na zřeteli hodnoty významné pro tehdejší společnost a realitu tehdejší doby, která byla poznamenána judikaturou vytvořenou před rokem 1989 a usem lpět na formalistickém výkladu práva. Kritický závěr ohledně OZ 1964 o podceňování úlohy autonomie vůle toliko s poukazem na § 2 OZ 1964 nelze přijmout bez výhrad. Již v minulosti (po roce 1989) byla zásada autonomie vůle částí doktríny považována za zásadní pilíř soukromého (občanského) práva a tento přístup našel svůj odraz rovněž v judikatuře, ze které je patrné, že postupně došlo a dochází k intenzifikaci její úlohy jako stěžejního nástroje při hodnocení soukromoprávního jednání v souladu s judikaturou ÚS. Tato geneze byla promítnuta následně i do OZ, který zásadu autonomie vůle považuje za základ konstrukce soukromého a občanského práva. Dle názoru autorky rekonstrukce soukromého práva reprezentována OZ nepředstavuje obrat v hodnotovém základu soukromého práva, ale je výsledkem vývoje a reakcí na požadavky 21. století, v němž jednotlivec vystupuje jako svobodné individuum.

2.2.4 Obsah autonomie vůle

Autonomie vůle garantuje prostor pro sebeurčení subjektu v soukromoprávních vztazích a nabývá v soukromoprávním styku různých podob.⁹² Tato zásada se projevuje v možnosti rozvíjet svou osobnost, manželské a rodinné společenství, dále se jedná o vlastnickou autonomii, testovací

⁹² HURDÍK, Jan a LAVICKÝ, Petr. *Systém zásad soukromého práva*. Brno: Masarykovo univerzita, 2010, s. 83.

autonomii, ale především autonomii smluvní, která je v souvislosti s touto zásadou nejvíce akcentována.

Autonomie vůle je konkrétním projevem svobody jednotlivce v soukromém právu a zahrnuje tyto prvky:

- (i) svobodu právně jednat či naopak nejednat,
- (ii) svobodu určit adresáta právního jednání,
- (iii) svobodu určit obsah právního jednání,
- (iv) svobodu stanovit formu právního jednání,
- (v) svobodu měnit a rušit účinky právního jednání.⁹³

Všechny uvedené složky individuální autonomie však mohou být limitovány dalšími vlivy. Tyto vlivy mohou mít podobu právních překážek, nebo mohou být představovány omezeními faktickými. Shora uvedené nabývá zvláštního významu zejména v rovině smluvního práva (*lex contractus*).

⁹³ MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013, s. 46.

2.2.5 Limity autonomie jednotlivce

V teoretické rovině se každý subjekt soukromého práva může rozhodnout, jakým způsobem se bude právně chovat, reálně je však jeho autonomie omezena vždy ve dvou rovinách, a to právní a faktické. Tuto skutečnost akcentuje i ÚS, podle něhož autonomie vůle „nemůže být absolutní tam, kde existuje jiné základní právo jednotlivce nebo ústavní princip či jiný ústavně aprobovaný veřejný zájem, který je způsobilý autonomii vůle proporcionálně omezit“.⁹⁴ Absolutní autonomie je tedy vyloučena. Právní překážky limitující neomezenou autonomii mohou spočívat např. v kogentních normách. Faktická omezení vylučují svobodnou vůli jednotlivce, který se ocitne v pozici, kdy nemá na výběr, zda bude jednat či nikoli (a jeho volby jsou omezeny i ve vztahu k dalším prvkům individuální autonomie). J. Keller shrnuje, že členové společnosti disponují rozdílným postavením, míra svobody a rizik je ve společnosti nerovnoměrně distribuována a ti, co mají nejvíce svobody, nesou paradoxně nejmenší rizika.⁹⁵

Má-li mít subjekt skutečnou možnost realizovat svou autonomii vůle (včetně svobody kontraktární), je nutné, aby byla garantována všem subjektům soukromoprávních vztahů. J. Hurdík shrnuje, že svoboda a rovnost jsou nerozlučně spjaty v tom smyslu, že rovnost podmiňuje svobodu. V případě, že subjekty nedisponují rovnou možností prosazovat svou autonomii vůle, nejde o skutečnou svobodu.⁹⁶ V případech, kdy jsou výchozí pozice subjektů nerovnocenné, se soukromoprávní úprava snaží na tuto nerovnováhu reagovat a zvýhodňovat slabší stranu včetně intervence do smluvních vztahů. Uvedené nabývá zvláště důležitého významu v rovině práva smluvního.

2.2.6 Smluvní autonomie

Smluvní autonomie představuje derivát autonomie vůle, který se nejvíce projevuje při vzájemné interakci osob v soukromoprávních poměrech. Smlouva představuje *lex contractus* neboli autonomní normotvorbu, kdy původce smluvního textu a adresát práv a povinností této smlouvy je jedna a táž osoba.⁹⁷

⁹⁴ Nález ÚS ze dne 18. 7. 2013, sp. zn. IV. ÚS 457/10.

⁹⁵ KELLER, Jan. *Dějiny klasické sociologie*. 2. vyd. Praha: SLON, 2006, s. 33.

⁹⁶ HURDÍK, Jan a LAVICKÝ, Petr. *Systém zásad soukromého práva*. Brno: Masarykovo univerzita, 2010, s. 89.

⁹⁷ KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 143.

Současně smlouva působí „jako prostředek dynamiky společenských vztahů, který je uplatňován v prostředí absence přímého donucení a nanejvýše za přítomnosti“ donucení ekonomického, které je vyvoláno vlastními potřebami a zájmy jednajících osob.⁹⁸

V rámci liberálně orientovaného právního prostředí je právě smlouva vnímána jako nejdůležitější jevová forma individuální autonomie. Její základ lze spatřovat v autonomii vlastnické tvořící její předpoklad. Právě vůle tvoří dominantní složku, která spojuje individuální autonomii, vlastnictví a smlouvu. Jedná se o vůli jednotlivých vlastníků, jejímž prostřednictvím vstupují do smluvního vztahu. Smlouva a vlastnictví jsou tak chápány jako výchozí ekonomické a právní pozice jednotlivce.⁹⁹

Smluvní autonomie především znamená, že je ponecháno na uvážení samotných subjektů, zda vůbec a s kým smlouvu uzavřou. Současně autonomie vůle v tomto kontextu představuje volnost výběru typů smluv, volnost utváření obsahu smlouvy, ale i možnost svobodně se dohodnout na zániku smluvního vztahu a případných následcích pro tento případ.¹⁰⁰ Subjekty tak mohou uzavírat jakékoliv smlouvy, přičemž je jim ponecháno na vůli, zda si zvolí některý z upravených smluvních typů (tzv. pojmenované smlouvy) nebo uzavřou smlouvu atypickou (tzv. nepojmenovanou), která však nesmí odporovat obsahu nebo účelu zákona.¹⁰¹

V případě, že se zákonodárce rozhodne prostřednictvím právních předpisů stanovit smluvní typy nebo důvody neplatnosti právního jednání, musí být relevantní ustanovení proporcionální ochraně veřejného zájmu či práv třetích osob a nemají představovat pasti a labyrinty pro vůli laiků.¹⁰²

⁹⁸ HURDÍK, Jan. *Institucionální pilíře soukromého práva v dynamice vývoje společnosti*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 62.

⁹⁹ HURDÍK, Jan. *Institucionální pilíře soukromého práva v dynamice vývoje společnosti*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 60; k tomu blíže též HESSELINK, Martijn. *Democratic Contract Law*. *European Review of Contract Law*. 2014, vol. 11, no. 2, s. 81-126.

¹⁰⁰ K tomu blíže náleží ÚS ze dne 3. 1. 2000, sp. zn. IV. ÚS 387/99, obdobně též náleží ÚS ze dne 7. 12. 2004, sp. zn. I. ÚS 670/02.

¹⁰¹ Rozsudek NS ze dne 31. 3. 2009, sp. zn. 33 Odo 1702/2006, dále též rozsudek NS ze dne 26. 11. 2008, sp. zn. 33 Odo 1209/2006.

¹⁰² Náleží ÚS ze dne 23. 4. 2013, sp. zn. IV. ÚS 1783/11.

2.2.6.1 Kontraktační svoboda a právní systémy

Kontraktační svoboda patří k nosným pilířům jak kontinentálního právního systému,¹⁰³ tak právního systému angloamerického.¹⁰⁴ Přestože se tradiční pojetí smlouvy v uvedených systémech po určitou dobu výrazně odlišovalo (v rámci kontinentálního systému smlouva vycházela z dohody, zatímco v angloamerickém systému představoval její základ slib),¹⁰⁵ došlo v tomto ohledu k podstatné konvergenci dotčených systémů zejména na konci 19. století pod vlivem kontinentálního systému.¹⁰⁶

Význam smluvní svobody potvrzuje rovněž skutečnost, že kontraktační svoboda a s tím spojené smluvní právo je předmětem unifikačních projektů (např. PECL a DCFR). Podle čl. 1:101 PECL platí, že strany mohou uzavřít smlouvu, stanovit její obsah v souladu s požadavky dobré víry a poctivého jednání a závazných pravidel stanovených PECL. Obdobně tak stanoví i DCFR ve své knize II. čl. 1: 102.¹⁰⁷

V OZ je smluvní svoboda řazena k nosným zásadám, na nichž tento kodex spočívá.¹⁰⁸ Podle § 1 odst. 2 OZ platí, že pokud to zákon výslovně nezakáže, mohou si osoby ujednat práva a povinnosti odchylně od zákona a současně dává stranám prostor, aby uzavřely i takovou smlouvu, která není zvláště jako typ smlouvy upravena. Na toto ustanovení navazuje § 1724 a násl.

¹⁰³ HONDIUS, Ewoud. *Towards a European Civil Code*. Kluwer Law International, 2004, s. 446.

¹⁰⁴ K tomu blíže FRIDMAN, G. H. L. *Freedom of Contract*. *Ottawa Law Review*. 1967, vol. 2, s. 1-22; REIMANN, Mathias a ZIMMERMANN, Reinhard. *The Oxford Handbook of Comparative Law*. Oxford, 2006, s. 918.

¹⁰⁵ K tomu blíže PARRY, David H. *The Sanctity of Contracts in English Law*. London: Stevens and Sons Limited, 1959, s. 2.

¹⁰⁶ REIMANN, Mathias a ZIMMERMANN, Reinhard. *The Oxford Handbook of Comparative Law*. Oxford, 2006, s. 902.

¹⁰⁷ Kniha II. čl. 1:102 DCFR (cit. v orientačním překladu z anglického znění): „(1) Strany mohou svobodně uzavřít smlouvu nebo jiný právní akt a určit jeho obsah s výhradou kogentních pravidel. (2) Strany mohou vyloučit užití jakéhokoliv z následujících pravidel týkajících se smluv nebo jiných právních aktů, nebo práv a závazků z nich vyplývajících nebo se odchýlit nebo změnit jejich účinky, pokud není stanoveno jinak.“ V anglickém originálu (cit.): „(1) Parties are free to make a contract or other juridical act and to determine its contents, subject to any applicable mandatory rules. (2) Parties may exclude the application of any of the following rules relating to contracts or other juridical acts, or the rights and obligations arising from them, or derogate from or vary their effects, except as otherwise provided.“

¹⁰⁸ Kontraktační autonomii upravoval též OZ 1964 ve svém § 2 odst. 3, který stanovil: „Účastníci občanskoprávních vztahů si mohou vzájemná práva a povinnosti upravit dohodou odchylně od zákona, jestliže to zákon výslovně nezakazuje a jestliže z povahy ustanovení zákona nevyplývá, že se od něj nelze odchýlit.“

OZ.¹⁰⁹ Komentované ustanovení vyžaduje pro vznik smlouvy vůli stran a smlouva vzniká dohodou o jejím obsahu.

Francouzská doktrína¹¹⁰ spatřuje v autonomii vůle (*le principe de l'autonomie de la volonté*) nosný princip, jehož prostřednictvím se projevuje svoboda jednotlivce, a to zejména v rovině práva smluvního. Podle čl. 6 CC platí, že smluvní strany mohou svobodně upravit svá vzájemná práva a povinnosti, nemohou se však svým ujednáním odchýlit od veřejného pořádku a dobrých mravů. Obdobně smluvní svobodu garantují i další civilní kodexy. Například švýcarský obligační kodex ve svém čl. 19 umožňuje stranám, že si mohou svobodně stanovit smluvní podmínky v rámci limitů stanovených právem. Quebecký občanský zákoník rovněž ve svém čl. 9 dává stranám možnost, aby se odchýlily od pravidel stanovených na ochranu vůle, avšak nikoli od těch, která chrání veřejný pořádek. M. Selucká shrnuje, že kontraktační svoboda je dále upravena v řeckém civilním kodexu (čl. 3), dánském civilním kodexu (čl. 5.1.1.), italském civilním kodexu (čl. 1322), portugalském civilním kodexu (čl. 405) či španělském civilním kodexu (čl. 6 a čl. 1255).¹¹¹

¹⁰⁹ Ustanovení § 1724 OZ: „Smlouvou projevují strany vůli zříditi mezi sebou závazek a řídit se obsahem smlouvy.“

¹¹⁰ GHESTIN, J. *Traité De Droit Civil*. Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, 1993, s. 12-13.

¹¹¹ SELUCKÁ, Markéta. *Ochrana spotřebitele v soukromém právu*. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 10.

2.3 Zásada rovnosti

2.3.1 Význam rovnosti

Rovnost se vzpírá univerzální definici, neboť se jedná o mnohvrstevnatý pojem složitě uchopitelný. Zatímco svobodou a autonomií vůle je nadán výlučně člověk, rovnost může být vztahem mezi čímkoliv. Rovnost lze charakterizovat jako vztah mezi objekty, přičemž jde především o otázku kritérií, k nimž otázku rovnosti porovnávaných objektů vztahujeme.¹¹² Pro právo má však význam pouze rovnost jakožto vztah mezi jeho subjekty. Současně se jedná o kategorii, která není neměnná, prochází vývojem a je rovněž úzce spjata s představou spravedlnosti. V reálném světě se lidé rodí nerovni, jsou si od přírody nerovni, a proto se právo snaží svými prostředky na tuto přirozenou nerovnost reagovat a kompenzovat ji.¹¹³

Jak již bylo uvedeno, svoboda a autonomie jsou spojeny s individuální dimenzí existence jednotlivce. Rovnost reaguje na skutečnost, že je jednotlivec součástí společnosti. Obě dvě zásady jsou předpokladem fungování práva jakožto regulativního systému; rovnost svobodu na první pohled omezuje, ale na straně druhé je též její zárukou. Je-li charakteristickým znakem soukromého práva skutečnost, že žádná osoba soukromého práva nedisponuje vůči jiné osobě nadřazeným postavením a nemůže autoritativně a jednostranně rozhodnout o jejích právech a povinnostech, jedná se spolu s autonomií vůle o charakteristický znak soukromého práva, kterým je tradičně odlišováno od práva veřejného (k tomu blíže kap. 4.1.1).

V závislosti na převaze liberálního nebo sociálního přístupu může být důraz na rovnost a sociální dimenzi práva marginalizován. Nicméně ani v případě dominance liberálního přístupu se právo bez rovnosti neobejde. Tyto dvě zásady ve své jednotě představují teoretický základ koncepce soukromého práva, a proto nelze rovnost upozadřovat.

¹¹² K tomu blíže VEČERA, Miloš. Rovnost jako právní kategorie. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2008, roč. 16, č. 1, s. 1.

¹¹³ KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 22.

2.3.2 Ústavněprávní východiska

Zásada rovnosti se začala prosazovat zejména prostřednictvím civilních kodexů 19. století, které patří ke kodexům tzv. emancipačním. Jejich prostřednictvím měly být odstraněny stavovské rozdíly ve společnosti a současně poskytovaly ochranu právům soukromým, ale rovněž ochranu dnešním ústavním právům, tj. základním lidským právům,¹¹⁴ kterým se dnes věnuje ústavní právo.

Význam zásady rovnosti zdůrazňuje LZPS a současně je akcentován i ÚS. ÚS ve svém nálezu ze dne 7. 6. 1995 shrnul, že kategorie rovnosti zakotvená v čl. 1 LZPS náleží k základním lidským právům, jež svou povahou jsou sociálními hodnotami konstituujícími hodnotový řád společnosti. Rovnost jako hodnota vyjadřuje určitou cílovou představu, která se kryje se společenskou realitou pouze částečně. Jelikož neexistuje univerzální návod na určení toho, co vše by mělo být rovné, představuje rovnost dle ÚS určitý vývojový tvar, tj. „*rovnost na pochodu, které lze dosahovat jen aproximativním způsobem*“.¹¹⁵ Rovnost se tak může krýt s realitou jen v určitých základních datech, jinak vzhledem k tendencím jejího extenzivního a intenzivního nárůstu se úsilí o její etablování může ocitnout na hranici, kterou lze překročit jen za cenu porušení např. svobody.

Požadavek na rovnost je explicitně dále upraven například v čl. 3 GG, který zaručuje všem rovnost před zákonem. Obdobné garance zajišťuje švýcarská ústava ve svém čl. 8 a slovenská ústava ve svém čl. 12. Rovněž francouzská ústava zdůrazňuje požadavek rovnosti v čl. 2.

¹¹⁴ SELUCKÁ, Markéta. Ochrana spotřebitele jako projev změny společnosti aneb od civilních kodexů 19. století k moderním kodexům 21. století. *Sociální studia*. 2015, č. 2, s. 120.

¹¹⁵ Nález ÚS ze dne 7. 6. 1995, sp. zn. Pl. ÚS 4/95.

2.3.3 Reflexe zásady rovnosti v rovině práva občanského

Vývoj pojetí zásady rovnosti v českém civilním prostředí má své specifické rysy. Explicitně byla tato zásada vyjádřena v OZ 1964, který ve svém § 2 odst. 2 stanovil, že v občanskoprávních vztazích mají účastníci rovné postavení. Jak již bylo uvedeno, ačkoliv část doktríny rovnost považovala za základní zásadu soukromého práva, byla rovněž uznávána autonomie vůle jako základní soukromoprávní pilíř. Z pohledu tvůrců OZ právě rovnost účastníků představovala první zásadu OZ 1964 a občanskoprávních vztahů a tento přístup označili za metodologicky vadný (k tomu blíže vizte kap. 2.2.3). Dle jejich přesvědčení „*akcent na zásadu rovnosti jednak zastírá přirozenou nerovnost mezi fyzickými a právníckými osobami, neboť mezi nimi nemůže být právně, především v oblasti osobních práv, rovnosti nikdy dosaženo, jednak pomíjí hledisko ochrany slabší strany, která je pro soukromé právo stejně významná jako zásada rovnosti. Preference této zásady totalitním zákonodárstvím vedla k popření základní funkce občanského zákoníku, k rozbití jednoty soukromého práva a k ideologickému popření jeho existence*“.¹¹⁶ V důsledku tohoto kritického přístupu nebyla zásada rovnosti uvedena v OZ v rámci výchozích zásad, jejichž demonstrativní výčet je obsažen v § 3.

Její opomenutí v textu OZ bylo ze strany odborné veřejnosti negativně hodnoceno. P. Lavický tuto situaci popisuje jako očividné podcenění „*zásady rovnosti v občanském zákoníku, a to navzdory tomu, že přirozenoprávní racionalismus, k němuž se občanský zákoník také hlásí, ji vedle spravedlnosti a svobody považoval za jednu ze tří základních idejí přirozeného práva*“.¹¹⁷

Dle názoru autorky skutečnost, že zásada rovnosti není zdůrazňována v OZ oproti svému předchůdci OZ 1964, nemůže změnit hodnotovou orientaci a základ soukromého práva. Důvodová zpráva k OZ, která se ostře vymezuje proti zásadě rovnosti jako zásadě soukromého práva, je formulována v duchu vypjatého individualizmu. Samotný text OZ však tento krajní postoj nereflektuje. Při

¹¹⁶ Důvodová zpráva k OZ, s. 20.

¹¹⁷ LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník. Obecná část (§ 1–654)*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 53, shodný názor též ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I (§ 1–654)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. XLV: „*Odmítnutí principu rovnosti nebo principu dobré víry patří k dalším podobným zásahům, jež stěží můžeme akceptovat.*“

hodnocení postavení zásady rovnosti v systému soukromého práva je tak nutné přihlídnout k její dynamice a současně k jejímu chápání jako tradiční soukromoprávní hodnoty. Samotný OZ ve svém § 2 odst. 1 zdůrazňuje, že „*ustanovení soukromého práva lze vykládat jenom ve shodě s Listinou základních práv a svobod a ústavním pořádkem vůbec, se zásadami, na nichž spočívá tento zákon, jakož i s trvalým zřetelem k hodnotám, které se tím chrání. Rozejde-li se výklad jednotlivého ustanovení pouze podle jeho slov s tímto příkazem, musí mu ustoupit*“. Citované ustanovení představuje zřetelný impuls k odklonu od formalistického výkladu právní normy přehnaně lpícím na jejím textu.

V tomto kontextu se jeví jako vhodné připomenout LZPS, která ve svém čl. 1 všem lidem zaručuje svobodu a rovnost v důstojnosti i v právech. S ohledem na shora uvedené lze dle přesvědčení autorky uzavřít, že zásada rovnosti i nadále tvoří spolu s autonomií vůle východiska soukromého práva. Rovnost představuje vrstevnatý pojem (vizte kap. 2.4.3), který neodporuje autonomii jednotlivce, ale představuje druhý atribut soukromého práva.

2.3.4 Obsah a kategorie rovnosti

Hovoříme-li o právní rovnosti, lze ji vnímat v několika kategoriích. Na právní rovnost je třeba nahlížet jako na rovnost relativní, a nikoli absolutní. Zatímco absolutní rovnost jedinci zakládá právo na odstranění všech faktických nerovností, rovnost relativní vyžaduje pouze odstranění nedůvodných rozdílů.¹¹⁸ Současně lze mít za to, že zásadě rovnosti v právech je třeba rozumět tak, že právní rozlišování mezi subjekty v přístupu k určitým právům nesmí být projevem libovůle.¹¹⁹

Dalším důležitým aspektem je skutečnost, že o rovnosti je možné uvažovat jen v relaci mezi nejméně dvěma osobami ve stejném nebo alespoň

¹¹⁸ Nález ÚS ČSFR ze dne 8. 10. 1992, sp. zn. Pl. ÚS 22/92: „*Pokud bylo z rovnosti učiněno právo, je každý jedinec oprávněn, aby stát v mezích svých možností odstranil všechny faktické nerovnosti. Tato konstrukce však platí pouze tehdy, uvažujeme-li rovnost jako absolutní. Rovnost relativní, jak ji mají na mysli všechny moderní ústavy, požaduje pouze odstranění neodůvodněných rozdílů.*“

¹¹⁹ K rovnosti se též frekventovaně vyjadřuje i ÚS ve své judikatuře, k tomu např. nález ÚS ze dne 24. 5. 1994, sp. zn. Pl. ÚS 16/93, nález ÚS ze dne 17. 5. 1994, sp. zn. Pl. ÚS 36/93, nález ÚS ze dne 7. 6. 1995, sp. zn. Pl. ÚS 4/95, nález ÚS ze dne 8. 11. 1995, sp. zn. Pl. ÚS 5/95, nález ÚS ze dne 4. 6. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 33/96, nález ÚS ze dne 21. 1. 2003, sp. zn. Pl. ÚS 15/02.

srovnatelném postavení. Právo na tuto skutečnost reaguje specifickými instrumenty.

Právo primárně usiluje o dosažení rovnosti ve smyslu formálním, která subjektům soukromoprávního vztahu zajišťuje stejné zacházení za srovnatelných podmínek a představuje požadavek na stejnou (rovnou) aplikaci práva. Formální rovnost je rovností *de iure*, která nezohledňuje pozadí jednotlivců a jejich sociální původ. Jedná se o kategorii statickou, nepřesahující konkrétní časový okamžik.¹²⁰ Rovnost v pojetí formálním nevede k tomu, aby se subjekty zacházelo s ohledem na jejich odlišnosti. Její důsledné prosazování vede k tzv. paradoxu rovnosti. Jedná se o rozporný efekt uplatňování formální rovnosti na jedince v nerovném postavení, jehož důsledkem je nemožnost respektovat a reflektovat přirozené a faktické rozdíly jedinců ve společnosti. Na tento jev reaguje rovnost materiální, která klade na právo obsahové požadavky rovnosti a vyjadřuje obsahový a rozsahový standard práv.¹²¹ Materiální rovnost se zaměřuje na dopady na reálnou situaci jednotlivých subjektů a není z hlediska času fixována na jeden časový okamžik.¹²²

Za předpokladu upřednostnění rovnosti formální by s nerovně disponovanými účastníky bylo zacházeno rovnocenně za všech okolností a tento postup by nevedl k dosažení spravedlnosti jako cílové hodnoty, kterou právo střeží (k tomu blíže kap. 2.4.3). V soukromém právu je pak rovnost vnímána jako souřadnost zájmů stran právního vztahu, přičemž zájmy obou stran mají stejný význam. Existuje-li mezi těmito stranami nerovnost, záleží na úvaze zákonodárce, zda a v jakých případech prostředky k dosažení materiální rovnosti uplatní – tedy, zda bude chránit slabší stranu.¹²³

¹²⁰ WAGNEROVÁ, Eliška, ŠIMÍČEK, Vojtěch, LANGÁŠEK, Tomáš a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 66.

¹²¹ VEČERA, Miloš. Rovnost jako právní kategorie. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2008, roč. 16, č. 1, s. 4.

¹²² WAGNEROVÁ, Eliška, ŠIMÍČEK, Vojtěch, LANGÁŠEK, Tomáš a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 66.

¹²³ V rámci materiální rovnosti jsou odlišovány ještě dvě kategorie, a to rovnost příležitostí a výsledků. Rovnost příležitostí má zajistit, aby všichni měli zajištěné stejné výchozí pozice – zdroje, neboť odlišné startovní pozice neumožňují dosáhnout materiální spravedlnosti. Naproti tomu podle rovnosti výsledků by se všem mělo dostat stejně ve výsledku. Jejím cílem je spravedlivě rozdělit výhody ve společnosti, neboť je středem její pozornosti situace celé skupiny. K tomu WAGNEROVÁ, Eliška, ŠIMÍČEK, Vojtěch, LANGÁŠEK, Tomáš a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 67.

2.4 Ochrana slabší smluvní strany

Jak již bylo uvedeno v předchozí části, v případech, kdy jsou výchozí pozice subjektů nerovnocenné, se právní úprava snaží na tuto nerovnováhu reagovat. Ochrana slabší strany je spjata se soukromým právem od jeho počátku a v jeho vývojových etapách se projevuje různou intenzitou, a to v závislosti na tom, zda je preferován liberální nebo sociální přístup k ochraně slabšího.¹²⁴ Zatímco liberální přístup ochranu slabšího odmítá pro rozpor s principem rovnosti a autonomií vůle, ambicí sociálně determinovaného přístupu je naopak posílit ochranu slabšího.

2.4.1 Geneze

Ochrana slabším stranám byla poskytována již od počátku soukromého práva. Již v 19. století soukromé právo poskytovalo ochranu vybraným skupinám osob, jako příklad lze poukázat na vybraná ustanovení ABGB, jejichž cílem bylo chránit např. nezletilé nebo osoby stížené duševní poruchou.¹²⁵ Pamatováno bylo i na další životní situace jako těhotenství,¹²⁶ nebo jednání učiněné v omylu¹²⁷ vyvolané lstí.¹²⁸ V uvedeném období byla ochrana slabším stranám poskytována v omezené míře, neboť nerovnost mezi lidmi, vyvolaná sociálními a hospodářskými poměry, nebyla primárním cílem tehdejší soukromoprávní regulace.¹²⁹ Tato skutečnost byla dána tím, že občanské zákoníky 19. století (například CC, BGB, ABGB) patřily k tzv. kodexům emancipačním neboli kodexům, které zakotvily nosné principy právního státu jako svobodu

¹²⁴ K tomu blíže ŠVESTKA, Jiří. Ochrana slabší strany a zásada rovnosti. In: DVOŘÁK, Jan a kol. *Soukromé právo 21. století*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, s. 93.

¹²⁵ Dle § 21 ABGB platilo: „*Kdož pro nedostatek let, pro duševní vadu nebo jiné poměry nejsou způsobilí sami své záležitosti řádně spravovati, jsou pod zvláštní ochranou zákonů. Sem náležejí: děti, které ještě nedokonalý roku sedmého; nedospělci, kteří ještě nedokonalý roku čtrnáctého; nezletilci, kteří ještě nedokonalý roku dvacátého čtvrtého svého života; pak: zuřiví, šílení a blbí, kteří jsou užívání svého rozumu buď zcela zbaveni, neb alespoň nejsou s to poznati následky svých činů; rovněž ti, jimž, jakožto osobám prohlášeným za marnotratníky, soudce zakázal další správu jejich jmění; konečně nepřítomní a obce.*“

¹²⁶ Ustanovení § 1243 ABGB stanovilo, že „*vdově náleží ještě po šest týdnů po smrti mužově obyčejná výživa z pozůstalosti a, je-li těhotná, až do uplynutí šesti týdnů po jejím slehnutí.*“

¹²⁷ Ustanovení § 866 ABGB: „*Kdo lstivě předstírá, že je způsobilý uzavírat smlouvy, a tím oklame druhého, který se o tom nemohl snadno přesvědčiti, je povinen zadostiučiněním.*“

¹²⁸ ELIÁŠ, Karel. Soukromé právo a ochrana slabší strany. In: WINTEROVÁ, Alena a DVOŘÁK, Jan (ed.). *Pocita Sentě Radvanové k 80. narozeninám*. Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 135.

¹²⁹ K tomu blíže ELIÁŠ, Karel. Teoretické vymezení slabší strany v soukromém právu. *Soudce*. 2015, č. 12, s. 13-15.

a rovnost.¹³⁰ Současně poskytovaly ochranu právům, která jsou dnes klasifikována jako práva ústavní. Civilní kodexy tohoto období měly za cíl garantovat občanu rovnost a odstranit stavovské rozdíly. Byly motivovány ideou rovnosti, která byla v té době vyjádřena primárně ve svobodě vlastnické.

Z těchto důvodů kladly civilní kodexy důraz na rovnost ve formálním smyslu (neboť jejich hlavním cílem bylo odstranit rozlišování privilegovaných skupin ve společnosti) a dosažení faktické rovnosti (tj. zda je soukromoprávní vztah skutečně vyrovnaný a férový) stálo mimo jejich pozornost. Postupem dalšího společenského vývoje (např. v důsledku průmyslové revoluce a související kumulace kapitálu a dalších doprovodných jevů) se individualistická koncepce klasických kodifikací ukázala jako nevyhovující, neboť dostatečně nereflektovala faktickou nerovnost vyvolanou sociálními a faktickými poměry. Ochrana slabší strany začala nabývat na významu a vystupovat do popředí v různých částech soukromého práva. Zásadní význam pro tuto oblast má obzvláště právo smluvní, které představuje autonomní tvorbu, ve které se mohou rozdíly mezi subjekty projevit znatelným způsobem.

Uvedené skutečnosti se promítaly jak do politiky, tak legislativy.¹³¹ Moderní kodexy soukromého práva začaly klást důraz na prosazování materiální rovnosti a ochranu slabších subjektů v soukromém právu. S ohledem na potřebu posílit postavení určitých subjektů soukromého práva se začaly vyčleňovat specifické skupiny, na které začalo být nahlíženo jako na slabší. Mezi nejstarší kategorie patří zaměstnanci nebo nájemci, na jejichž ochranu byla přijata speciální právní úprava. Po druhé světové válce se začala ochrana slabších též výrazněji prosazovat v právu rodinném a v posledních desetiletích je úzce spojena s ochranou spotřebitelů a ochranou před diskriminací (v této souvislosti se běžně hovoří o pozitivní diskriminaci). Ochrana slabší strany se tak stala strukturálním principem,¹³² který silně ovlivňuje podobu a systém soukromého práva a v jehož

¹³⁰ SELUCKÁ, Markéta. Ochrana spotřebitele jako projev změny společnosti aneb od civilních kodexů 19. století k moderním kodexům 21. století. *Sociální studia*. 2015, č. 2, s. 120.

¹³¹ K tomu blíže ŠVESTKA, Jiří. Ochrana slabší strany a zásada rovnosti. In: DVOŘÁK, Jan a kol. *Soukromé právo 21. století*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, s. 93.

¹³² K tomu též WINTR, Jan. Říše principů. *Obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Praha: Karolinum, 2006, s. 123, 172; nebo HURDÍK, Jan. *Zásady soukromého práva*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 25-26.

důsledku jsou konstituována speciální odvětví soukromého práva.¹³³ Tento projev se nejvíce reflektuje v pracovním právu, jehož ochranná funkce vůči zaměstnancům patří k jeho stěžejním atributům, na nichž je vystavěno.

Popsaný vývoj demonstruje, že dosažení rovnosti ve smyslu formálním bylo primárním účelem soukromého práva jako domény svobodné vůle soukromníků, a proto je rovnost vnímána jako integrální součást moderního demokratického státu. Chráněná hodnota rovnosti však začala nabývat dalšího významu a směřovala k dalšímu cíli, tj. k dosažení rovnosti ve smyslu faktickém. M. Selucká tento proces hodnotí tak, že se chráněná hodnota rovnosti zkvalitňuje, neboť nestačí již pouhá rovnost před zákonem, ale má být rovněž garantováno, že subjekt v oslabené pozici bude chráněn před silnějším tím, že bude vyrovnána faktická nerovnost v rámci konkrétního vztahu.¹³⁴

Ochrana slabší smluvní strany začala nabývat na významu též v důsledku globalizace, která je doprovázená zvýšenou konzumací a anonymizací rozvinutých tržních poměrů. Jak uvádí J. Švestka, vznikají hospodářsky či jinak silně vybavené entity (často nadnárodní povahy), které vystupují v relaci k ostatním subjektům soukromoprávních vztahů (typicky spotřebitelům), kteří představují slabší smluvní partnery.¹³⁵

Uvedené milníky mění přístup k právní rovnosti osob, který směřuje k vyrovnání jejich faktických rozdílů. Při vyrovnávání těchto disproporcí je však nutné mít na zřeteli, že toto právní korigování rozdílů nemůže vést k tomu, aby vznikaly naopak nové nedotknutelné kasty privilegovaných na úkor zásady rovnosti.

¹³³ K tomu např. nález ÚS ze dne 12. 3. 2006, sp. zn. Pl. ÚS 83/06, v němž se konstatuje, že soukromé právo bylo původně nediferencované. Až postupně se od něj začalo oddělovat právo obchodní, pracovní a rodinné. „*Jedním z důvodů této diferenciacce byla pocíťovaná nutnosť odchylné úpravy míry autonomie vůle a ochrany jedné strany oproti obecné civilněprávní úpravě.*“ Tento historický vývoj rovněž ovlivňuje vztahy mezi obecným soukromým právem a ostatními soukromoprávními odvětvími.

¹³⁴ SELUCKÁ, Markéta. Ochrana spotřebitele jako projev změny společnosti aneb od civilních kodexů 19. století k moderním kodexům 21. století. *Sociální studia*. 2015, č. 2, s. 123.

¹³⁵ ŠVESTKA, Jiří. Ochrana slabší strany a zásada rovnosti. In: DVOŘÁK, Jan a kol. *Soukromé právo 21. století*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, s. 93.

2.4.2 Ústavněprávní aspekty geneze ochrany slabší strany v judikatuře ÚS

V českém právním prostředí ochranu slabší strany jako zásadu soukromého práva explicitně v textu zákona formuloval OZ. Avšak již před nabytím jeho účinnosti lze v judikatuře zaznamenat projevy této kategorie, které byly vyvolány mimo jiné i vstupem České republiky do EU a prosazováním účinné ochrany spotřebitele (k tomu vizte kap. 6.2).¹³⁶ Ačkoli ochrana spotřebitele (a dalších slabších stran) je regulována na úrovni podústavní práva, má své ústavněprávní dopady.¹³⁷ ÚS v případě regulace výše nájemného bytu konstatoval, že ochrana autonomie představuje výchozí princip pro jednání jednotlivce, avšak nepředstavuje bezlimitní zásadu nadřazenou jiným zásadám soukromého práva. Zásady soukromého práva ve své harmonické koexistenci vytvářejí ucelený systém, který má za cíl ochranu subjektivního zájmu (v daném případě jak zájem pronajímatele, tak nájemce).¹³⁸

Autonomie vůle může být proporcionálně omezena v případech, kde existuje jiné základní právo jednotlivce nebo jiný ústavně aprobovaný veřejný zájem za předpokladu, že je omezení přiměřené sledovanému cíli.¹³⁹ Jako korektiv autonomie vůle v soukromých vztazích působí princip rovnosti, a to ve svém materiálním či formálním pojetí. Normativní úprava ukládající silnější straně více povinností a slabší straně více práv přispívá k dosažení skutečné rovnováhy tím, že budou právně vyrovnány výchozí ekonomické, informační, odborné a jiné rozdíly, jež mezi stranami panují.¹⁴⁰ Přiznáním zvýšené ochrany slabší straně nedochází ke zpochybnění autonomie vůle ani zásady *pacta sunt servanda*.¹⁴¹

Ve své recentní judikatuře (v období posledních 10 let) vztahující se k právním vztahům specifického charakteru ÚS kontinuálně uvádí, že ochrana přiznaná spotřebiteli¹⁴² nebo zaměstnanci (či jiné slabší straně) představuje projev ochrany slabší strany, která je součástí ústavního principu rovnosti v jejím

¹³⁶ Nález ÚS ze dne 1. 11. 2011, sp. zn. II. ÚS 2164/10.

¹³⁷ Nález ÚS ze dne 1. 11. 2011, sp. zn. II. ÚS 2164/10.

¹³⁸ Nález ÚS ze dne 19. 3. 2013, sp. zn. III. 3436/12.

¹³⁹ K tomu nález ÚS ze dne 12. 5. 2004, sp. zn. I. ÚS 167/04, nebo nález ÚS ze dne 18. 7. 2013, sp. zn. IV. ÚS 457/10.

¹⁴⁰ Nález ÚS ze dne 11. 11. 2013, sp. zn. I. ÚS 3512/11.

¹⁴¹ Nález ÚS ze dne 19. 1. 2017, sp. zn. I. ÚS 3308/16.

¹⁴² Nález ÚS ze dne 11. 11. 2013, sp. zn. I. ÚS 3512/11.

materiálním pojetí.¹⁴³ Na základě uvedených úvah ochranu slabší strany shledal principem ústavněprávního významu,¹⁴⁴ jímž jsou orgány veřejné moci povinny se řídit a který je akcentován zejména v rovině právních vztahů specifického charakteru (zejm. vztahy vyplývající ze vztahů v oblasti pracovního, spotřebitelského a nájemního práva).¹⁴⁵

2.4.3 Spravedlnost, rovnost a ochrana slabší smluvní strany

Ochrana slabší smluvní strany a rovnost¹⁴⁶ jsou kategorie, které jsou přirozeně spjaty s pojmem spravedlnosti, kterou je obtížné definovat s ohledem na skutečnost, že nese více významů (např. právní, etický, ale i historický).¹⁴⁷ Obsah pojmu spravedlnost je intuitivně srozumitelný všem, avšak pro každého může znamenat něco jiného. Obecně se však lze shodnout na tom, že je spravedlnost vždy úzce spojena s rovností. Jinými slovy, dokonalá spravedlnost, která se snaží pochopit meze soukromého práva, nemůže zůstat ze samé povahy věci nestranná.¹⁴⁸ Ochrana slabší strany představuje především hledání spravedlnosti¹⁴⁹ a s tím spojeného spravedlivého důvodu, který by tuto ochranu ospravedlňoval.¹⁵⁰

I v Aristotelově pojetí představuje základ spravedlnosti rovnost, kterou chápe ve dvojitěm pojetí, a to jako rovnovážnost, nebo jako rovnost rozdělování.¹⁵¹ V tomto kontextu pak rozlišuje mezi spravedlností diortotickou (*iustitia commutativa*, korektivní, komutativní, vyrovnávací) a distributivní (*iustitia distributiva*, rozdělovací).¹⁵² Diortotická spravedlnost zaručuje, že ten, kdo

¹⁴³ Nález ÚS ze dne 5. 11. 2019, sp. zn. II. ÚS 2778/19.

¹⁴⁴ Nález ÚS ze dne 9. 12. 2014, sp. zn. II. ÚS 1774/14.

¹⁴⁵ K tomu shodě nález ÚS ze dne 27. 11. 2017, sp. zn. I. ÚS 1844/17, nález ÚS ze dne 4. 6. 2019, sp. zn. II. ÚS 996/18.

¹⁴⁶ J. Bejček dokonce střet principu rovnosti a ochrany slabší strany klasifikuje jako komprimát problémů teoreticko-metodologického a axiologického charakteru, ale i složitých otázek interpretace a aplikace práva, vztahu právního pozitivismu a tzv. přirozenoprávního soudcovského aktivismu při soudcovské tvorbě práva apod. BEJČEK, Josef. Princip rovnosti a ochrana slabšího. *Právní fórum*. 2004, č. 4, s. 130.

¹⁴⁷ KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 86.

¹⁴⁸ FULLER, L.L. *Morálka práva*. Praha: Oikoymenh, 1998, s. 71.

¹⁴⁹ K tomu též ÚS ve svém nálezu ze dne 27. 11. 2017, sp. zn. I. ÚS 1844/17: „Ze střetu autonomie vůle a z ideje rovnosti potom vyplývá ochrana slabší smluvní strany, a to s cílem dosažení vyvážené pozice, tj. spravedlnosti, ekvity či rovnováhy zúčastněných zájmů.“

¹⁵⁰ K tomu blíže ELIÁŠ, Karel. Teoretické vymezení slabší strany v soukromém právu. *Soudce*. 2015, č. 14, s. 13.

¹⁵¹ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Praha: Rezek, 1996, s. 128-129.

¹⁵² BEJČEK, Josef. *Smluvní svoboda a ochrana slabšího obchodníka*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 132.

bezprávně poruší pokojný stav ve vztahu k jinému, má jej obnovit – základem tohoto typu spravedlnosti je ekvivalentní náhrada. Distributivní spravedlnost se uplatňuje v případech, kdy se něco rozděluje a zaručuje, aby se rozdělovalo všem podle stejného měřítka.¹⁵³ Současně zahrnuje širší a z vnějšku vnášená společenská měřítka poctivosti. Podle H. L. A. Harta spravedlnost znamená, že se stejnými případy je třeba nakládat stejně a s různými případy odlišně.¹⁵⁴ V. Knapp konstatuje, že dosud nebylo překonáno právě Aristotelovo pojetí spravedlnosti. Byť vyvolává dosud nevyjasněné otázky, je dle jeho názoru pro současné sociální vztahy přijatelné.¹⁵⁵ Obdobný postoj sdílí i K. Eliáš, podle něhož aristoteliánské pojetí spravedlnosti nedefinuje dvě rozdílné spravedlnosti, jde o dva synergicky působící projevy téže spravedlnosti jako jediné kategorie.¹⁵⁶

V rovině práva soukromého je obecně očekáváno, že se o spravedlnost ve vztahu starají jeho strany samostatně a nespolehají se na intervenci státní moci – v takovém případě se jedná o spravedlnost korektivní. Tato spravedlnost se tvoří v interakci zájmů obou stran a dá se charakterizovat jako „*indiferentní průsečík jejich zájmů a hodnot; jde o stav, který jim oběma ještě vyhovuje a s nímž jsou spokojeny*“.¹⁵⁷ Nezohledňuje zvláštní znaky jednotlivých aktérů soukromoprávního styku a pokládá je za sobě rovné s tím, že spravedlivý je takový výsledek, kterého bylo dosaženo jako funkce střetu individuálních zájmů.¹⁵⁸ V reálném světě si však strany nejsou fakticky rovny a jejich svobodná vůle je tak deformována. Korektivní spravedlnost tak představuje abstraktní kategorii, která nereflektuje možné zkreslení stran a za spravedlivé považuje takový výsledek, který je výsledkem střetu individuálních zájmů.

V případech, kdy převáží autonomie silnějšího v jeho prospěch a slabší strana je nucena akceptovat podmínky nastavené druhou stranou, se spravedlnost vytrácí. V případě existence vyjednávací nerovnováhy se střetávají dvě autonomie

¹⁵³ KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 87.

¹⁵⁴ HART, H. L. A. *The Concept of Law*. Oxford: Clarendon Press, 1997, s. 155.

¹⁵⁵ KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 88.

¹⁵⁶ ELIÁŠ, Karel. Soukromé právo a ochrana slabší strany. In: WINTEROVÁ, Alena a DVOŘÁK, Jan (ed.). *Pocita Sentě Radvanové k 80. narozeninám*. Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 135.

¹⁵⁷ BEJČEK, Josef. *Smluvní svoboda a ochrana slabšího obchodníka*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 131

¹⁵⁸ BEJČEK, Josef. *Smluvní svoboda a ochrana slabšího obchodníka*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 131.

diferencovaných kvalit; autonomie silnější a slabší strany, které se navzájem vyruší v jednoznačný prospěch strany silnější, která neponechá slabšímu prostor pro vlastní rozhodování.¹⁵⁹ V těchto situacích nastupuje spravedlnost ve své druhé podobě – tj. spravedlnost distributivní (rozdělovací), která vyžaduje prostředníka externích hodnot a zájmů. Dle J. Bejčka zohledňuje vnější hledisko poctivosti a respekt k odlišnostem aktérů právního vztahu, a to subjektivního i objektivního charakteru. Vnáší do hodnocení sociální standardy poctivosti, které se mohou výrazně odchylovat od výsledku zájmového střetu stran, pokud by nebyl nijak korigován. Distributivní spravedlnost tak klade důraz na materiální rovnost (k tomu blíže kap. 2.3.4) a neomezuje se toliko na rovnost ve smyslu formálním.¹⁶⁰ Na základě uvedeného lze konstatovat, že je rovnost nepopíratelně spojena s ochranou slabšího.¹⁶¹ V případě, že cílem soukromého práva bude dosažení materiální spravedlnosti, musí se tato představa odrážet i v rovině smluvního práva, jehož prostřednictvím se realizuje autonomie vůle jednotlivců.

2.4.4 Ochrana slabší smluvní strany a smluvní svoboda jako projev autonomie vůle

Distributivní a korektivní spravedlnost, které sledují různé kvality rovnosti, se promítají i do koncepce smluvního práva jako prostředku pro vyjádření autonomní vůle jednotlivce. V této souvislosti se objevuje otázka, jak nahlížet na vztah smluvní svobody jako projevu autonomní vůle a ochrany slabších stran. Vztah smluvní svobody a ochrany slabších v závazkovém právu může být vnímán jako kontradiktorní a současně jako zdroj určitého napětí. Tento názor vychází z pojetí autonomie vůle a smlouvy jako neomezeného prostoru v souladu s doktrínou *laissez-fair*.¹⁶² Uvedený přístup lze vysledovat například v díle P. Atiyaha, který nabádá k obezřetnosti i v příděch nejmírnějších způsobů, které vedou k ochraně slabších stran a nahlíží na ně jako rozporné s autonomií

¹⁵⁹ BEJČEK, Josef. *Smluvní svoboda a ochrana slabšího obchodníka*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 132.

¹⁶⁰ BEJČEK, Josef. *Smluvní svoboda a ochrana slabšího obchodníka*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 133.

¹⁶¹ Dle O. Němečkové klást oba principy rovnosti a ochrany slabšího pouze do protikladu není na místě. „Při cíli rovnosti šancí nemusí dojít k narušení rozmanitosti a pokud jde o výsledek, nemusí v něm být rovnost.“ NĚMEČKOVÁ, Olga. Absurdita protikladnosti principu rovnosti a principu ochrany slabšího. *Právní fórum*. 2004, č. 4, s. 245-247.

¹⁶² Ke vztahu doktríny *laissez-fair* a autonomie vůle blíže EPSTEIN, Richard A. *Contracts Small and Contracts Large: Contract Law through the Lens of Laissez-Faire*. In: BUCKEY, F. H. (ed.). *The Fall and Rise of Freedom of Contract*. Duke University Press, 1999, s. 28.

vůle.¹⁶³ Je však namístě smluvní volnost a ochranu slabších vnímat jako dva protichůdné cíle?

Při řešení položené otázky nelze přehlédnout dva charakteristické atributy smluvního závazku. S ohledem na skutečnost, že je smlouva považována za autonomní tvorbu jednotlivců, která je pro ně závazná, vystupují do popředí znaky spočívající v dobrovolnosti a charakteru závazku jako právního pouta. Při řešení nastíněného konfliktu hrají oba aspekty zásadní roli. Dobrovolnost je z podstaty věci spjata s autonomií vůle. D. Kimel popisuje individuální autonomii jako ideální kategorii, která umožňuje jednotlivci rozhodovat o aspektech svého života. V tomto kontextu je však pro individuum zásadní nejenom možnost učinit svobodnou volbu, ale rovněž, aby disponovalo tolika možnostmi, ze kterých si bude moci svobodně zvolit podle situace, ve které se ocitne. Dle uvedeného autora je v životě individua podstatná jak samotná existence možnosti rozhodnout se, ale rovněž i její kvalitativní stránka.¹⁶⁴ Čelí-li osoba situaci, kdy nedisponuje volbami, které jí umožňují chovat se s ohledem na její specifické rysy a postavení, dochází k oslabení její autonomní vůle a stává se slabší vůči tomu, kdo naopak má k dispozici možnost jiného kvalitativního charakteru.

Při řešení nastolené otázky je třeba dále zohlednit, že umožní-li právo silnějším stranám získávat užitek („těžit“) z omezeného postavení slabších prostřednictvím smluvního práva, kterému současně přiznává vynutitelnost v případě nedodržení závazku, nejenže dochází k odepření pomoci slabším, ale současně lze mít za to, že „vedlejší efektem“ tohoto indiferentního postoje je podpora silnějších, a to v několika směrech.¹⁶⁵ V první řadě je aprobován regulační rámec, který otevírá prostor k aktivitám, které mohou mít až predátorský charakter; současně tyto aktivity mohou vést k posílení zisku

¹⁶³ ATIYAH, P. S. *The Rise and Fall of Freedom of Contract*. Oxford: Clarendon Press, 1979. Citováno z: KIMEL, Dori. Personal Freedom and the Protection of the Weak through the Lens of Contract: Jurisprudential Overview. In: VOGENAUER, Stefan a WEATHERILL, Stephen (ed.). *General Principles of Law European and Comparative Perspectives*. London: Hart Publishing, 2017, s. 299.

¹⁶⁴ KIMEL, Dori. Personal Freedom and the Protection of the Weak through the Lens of Contract: Jurisprudential Overview. In: VOGENAUER, Stefan a WEATHERILL, Stephen (ed.). *General Principles of Law. European and Comparative Perspectives*. London: Hart Publishing, 2017, s. 300-301.

¹⁶⁵ KIMEL, Dori. Personal Freedom and the Protection of the Weak through the Lens of Contract: Jurisprudential Overview. In: VOGENAUER, Stefan a WEATHERILL, Stephen (ed.). *General Principles of Law. European and Comparative Perspectives*. London: Hart Publishing, 2017, s. 303.

silnějších, který současně působí jako motivační stimul podporující nastavené schéma jednání silnějšího. Dle D. Kimela lze jen obtížně hledat racionální argumenty na podporu neutrální politiky státu ve vztahu ke smluvnímu právu, neboť z podstaty věci neutrální není.¹⁶⁶ Ve svém konečném důsledku podporuje disproporce mezi smluvními stranami. Uvážíme-li charakteristické atributy smlouvy, a to dobrovolnost a závaznost, ochrana slabší smluvní strany se nachází v souladu se smluvní svobodou.

Dle autorčina hodnocení smluvní autonomie a ochrana slabšího jako nikoli protichůdných cílů současně představuje reakci na prosazování distributivní spravedlnosti a s tím spojené materiální rovnosti v rovině práva smluvního. Vezmeme-li v úvahu tyto fenomény, smluvní právo ztrácí charakter ničím neomezeného prostoru svobody, ale jeví se jako instrument k realizaci autonomní vůle, který bude současně reagovat na vlivy, které by ji mohly deformovat nebo zcela vyloučit. Identifikace těchto jevů pak bezpochyby patří k jednomu z nejtěžších úkolů při tvorbě regulatorního rámce a podléhá společenskému vývoji a jeho potřebám.

2.4.5 Smluvní spravedlnost a její projevy

V souvislosti s distributivní spravedlností se objevuje koncepce tzv. smluvní spravedlnosti.¹⁶⁷ Smluvní spravedlnost, která vyjadřuje distributivní spravedlnost, se v rovině smluvního práva může projevovat několika způsoby. G. Rödl sumarizuje tři možné alternativy koncepčního přístupu při řešení vztahu mezi smluvní spravedlností a svobodou, a to cestou (i) procesního pojetí smluvní svobody, (ii) instrumentálního pojetí smluvní svobody a (iii) alternativního pojetí smluvní svobody.

V případě procesního pojetí smluvní svobody je spravedlnost očekávána pouze v průběhu kontraktačního procesu, avšak samotný obsah ve smyslu práv

¹⁶⁶ KIMEL, Dori. Personal Freedom and the Protection of the Weak through the Lens of Contract: Jurisprudential Overview. In: VOGENAUER, Stefan a WEATHERILL, Stephen (ed.). *General Principles of Law. European and Comparative Perspectives*. London: Hart Publishing, 2017, s. 303.

¹⁶⁷ SALAČ, Jaroslav. Smluvní svoboda nebo smluvní spravedlnost? *Právní rozhledy*. 1998, roč. 1, s. 11. K tomu blíže ze zahraniční literatury ALEXANDER, L. a WANG, W. Natural Advantages and Contractual Justice. *Law and Philosophy*. 1984, vol. 3, no. 2, s. 281-297, nebo též KRONNMAN, Anthony. Contract Law and Distributive Justice. *Faculty Scholarship Series*. 1980, paper 1069, s. 472-512.

a povinností z nich vzniklých jí zůstává nedotčen. „Spravedlivý kontraktační proces“ představuje smluvní svobodu, která je zaručena tím, že si smluvní strany mohou vybrat druhou smluvní stranu, předmět smlouvy a sjednat ostatní podmínky smlouvy. Princip spravedlnosti spojený s procesem uzavírání smlouvy se neomezuje pouze na dobrovolnost projeveného souhlasu smluvních stran, ale zahrnuje rovněž požadavek jejich vyrovnané vyjednávací síly.¹⁶⁸

Podle instrumentálního pojetí smluvní svobody představuje smluvní svoboda nástroj za účelem dosažení spravedlivých smluvních podmínek a současně zahrnuje ideu vyrovnaných vyjednávacích sil smluvních stran. Oproti procesnímu pojetí připouští tato varianta hodnotit i obsah smlouvy s ohledem na požadavky spravedlnosti.

Podle alternativního pojetí se o smluvní svobodu jedná pouze v případě, je-li uzavřená smlouva spravedlivá.¹⁶⁹ V tomto případě je vyloučeno napětí mezi smluvní svobodou a spravedlností, neboť smluvní svoboda může být realizována výlučně prostřednictvím dobrovolné dohody za spravedlivých podmínek. Smlouvy, které budou uzavřeny v rozporu s uvedeným požadavky, pak nemohou být považovány za platné.¹⁷⁰

Dle názoru autorky lze deficit procesního pojetí smluvní svobody spatřovat v jejím zaměření výlučně na negociační proces. V reálném životě je pro subjekty primárním cílem spravedlivý výsledek souladný s jejich zájmy. Bude-li ho dosaženo i přes dílčí nespravedlnosti v kontraktačním procesu, nebudou pro ně tato dílčí pochybení již podstatná. S ohledem na smluvní spravedlnost lze za relevantní považovat instrumentální a alternativní pojetí smluvní svobody.

2.4.6 Komparativní pojetí

Tendence chránit slabší stranu je celoevropským trendem (v rámci systému angloamerického je prosazován prostřednictvím doktríny *unconscionability* nebo *inequality of bargaining power*, k tomu blíže kap.

¹⁶⁸ RÖDL, Florian. Contractual Freedom, Contractual Justice, and Contract Law (Theory). *Law and Contemporary Problems*. 2013, vol. 76, no. 2, s. 61.

¹⁶⁹ Zastáncem tohoto přístupu je například GORDLEY, James. Equality in Exchange. *California Law Review*. 1981, vol. 69, no. 6, s. 1587.

¹⁷⁰ RÖDL, Florian. Contractual Freedom, Contractual Justice, and Contract Law (Theory). *Law and Contemporary Problems*. 2013, vol. 76, no. 2, s. 62.

3.2.4).¹⁷¹ Tento fenomén je intenzivně prosazován a ovlivňován EU, a to zejména prostřednictvím ochrany spotřebitele jakožto specifické slabší smluvní strany. Členské státy na tento požadavek reagují tak, že poskytují těmto specifickým skupinám ochranu například prostřednictvím speciálních ustanovení, jiné státy tak naopak činí prostřednictvím obecné části závazkového práva. V důsledku tohoto postupu se pak ochrana původně určená jen pro specifickou skupinu slabších stran (např. spotřebitelé) stává obecným modelovým řešením závazkového práva.

Požadavek na ochranu slabšího se projevuje v unifikačních projektech evropského soukromého práva. Například tvůrci DCFR uznávají, že smluvní svoboda v některých situacích vede ke spravedlnosti, a to v případech, kdy jsou smluvní strany plně informovány a disponují stejnou vyjednávací silou. V takovém případě, lze předpokládat, že obsah jejich dohody je v souladu s jejich zájmy a musí být spravedlivý. Současně je však zdůrazněna ochrana slabší strany jako důležitého korektivu.¹⁷²

Naopak v rámci PECL (čl. 1:102) je zdůrazněna autonomie vůle, která je limitována dobrou vírou a kogentními normami, avšak zásada ochrany slabšího zde explicitně vyjádřena není. Rovněž nejsou obsažena ustanovení chránící spotřebitele. Někteří autoři tento přístup kritizují zejména z toho důvodu, že neodráží současný stav evropského práva.¹⁷³

Účel ochrany slabší smluvní strany je zřejmý, a to kompenzace výchozích rozdílů mezi subjekty právními prostředky za účelem dosažení skutečné rovnováhy. S ohledem na shora uvedené lze shrnout, že zásada ochrany slabší smluvní strany se stala součástí moderního soukromého práva.

¹⁷¹ KENNY, Mel. *Unconscionability in European Private Financial Transactions: Protecting the Vulnerable*. Cambridge Press, 2010, s. 1-4.

¹⁷² VON BAR, Christian. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference*. Munich: European Law Publishers. 2009, s. 10, 63. Konkrétní ustanovení na ochranu spotřebitele se nacházejí v knize II. (např. předmluvní informační povinnost v čl. 3:102), knize III. (např. povinnosti prodávajícího, který není schopen splnit objednávku spotřebitele učiněnou prostředky komunikace na dálku dle čl. 3:108) nebo knize IV. (např. záruka dle čl. 6:101 a násl.).

¹⁷³ K tomu blíže MICKLITZ, Hans W. The Principles of European Contract Law and the Protection of the Weaker Party. *Journal of Consumer Policy*. 2004, vol. 27, s. 339; naopak M. Hesselink hodnotí PECL kladně s ohledem na skutečnost, že cílem bylo vytvořit pouze obecné principy pro obecnou část smluvního práva. HESSELINK, Martijn W. Principles of European Contract Law: Some Choices Made by the Lando Commission. *Global Jurist Frontiers*. 2001, vol. 1, no. 1, s. 60.

2.5. Dílčí závěr

Dle autorky hodnocení smluvní autonomie a ochrany slabšího jako nikoli protichůdných cílů představuje reakci na prosazování distributivní spravedlnosti a s tím spojené materiální rovnosti v rovině práva smluvního. V této souvislosti se však objevuje otázka, zda a jaké mezi nimi existují vazby a zda jsou tyto zásady kontradiktorní. Na první pohled může vzniknout dojem určitého napětí mezi uvedenými kategoriemi, jejichž pozice jsou však podmíněny historickým vývojem, který svůj odraz nachází i v právu soukromém. Zásada autonomie vůle a rovnosti představují základní pilíře soukromého práva. Zatímco autonomie vůle je výrazem svobody jednotlivce, rovnost vyjadřuje skutečnost, že žádné individuum není oprávněno jednostranně rozhodovat o právech a povinnostech druhého bez jeho vůle. Rovnost ve smyslu formálním tvořila jeden z cílů civilních kodexů 19. století a směřovala k zaručení rovnosti všech před zákonem a k odstranění stavovských rozdílů. Takto pojatá rovnost se však brzy začala jevit jako nedostačující a došlo k jejímu kvalitativnímu posunu k rovnosti materiální.

S ohledem na skutečnost, že autonomie vůle se ve vztahu k ostatním nejvíce projevuje v rovině smluvních závazků, musela se materiální rovnost a s ní spjatá distributivní spravedlnost projevit i v této oblasti. Má-li tedy právo zajišťovat materiální rovnost, je podstatné, aby subjekty mohly projevit svou autonomní vůli rovnocenně a jednat s ohledem na okolnosti, jimž čelí. Právě v tomto okamžiku vzniká požadavek na ochranu slabší smluvní strany. Pokud smluvní strana nemůže učinit svobodnou volbu oproti straně druhé, nelze její postavení hodnotit jako rovné. Má-li autonomie vůle skutečně zajistit subjektům co nejširší možnost realizace v soukromoprávním styku, je nezbytné, aby subjekty byly nadány svobodou stejnou měrou a nebyly vůči sobě v podřízeném postavení.

Vrátí-li se autorka ke vstupním тезисům, je třeba učinit závěr, že ochrana slabší smluvní strany nepochybně představuje zásadu soukromého práva nejenom s ohledem na její explicitní vyjádření v OZ, ale rovněž genezi judikatury, která ji dokonce shledává principem ústavněprávního významu. Dle jejího názoru tato zásada nenarušuje zásadu rovnosti, ale je s ní velice úzce spojena. Vazby jsou však evidentní i ve vztahu k zásadě autonomie vůle, neboť právě ochrana slabší smluvní strany směřuje k tomu, aby byla její skutečná vůle projevena. Lze tak shrnout, že ochrana slabší smluvní strany je zárukou, jak dosáhnout reálného naplnění

autonomie vůle a neprolamuje zásadu rovnosti, svým působením dotváří obě zásady o nové prvky tak, aby mohla být realizována autonomie vůle oslabených subjektů.¹⁷⁴

¹⁷⁴ Obdobně též STRÁNSKÝ, Jaroslav. *Vývoj a postavení pracovního práva jako soukromoprávního odvětví*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 35.

3 Terminologické a koncepční vymezení slabší smluvní strany

3.1 Vymezení slabší smluvní strany

Hovoříme-li o slabší smluvní straně, spočívá esenciální otázka ve vymezení tohoto pojmu, které představuje nesnadný úkol, neboť pojem slabší smluvní strany se vzpírá universální definici. Na straně jedné se jedná o pojem, jehož obsah je do jisté míry všem srozumitelný, na straně druhé je jeho obsah podmíněn řadou rozličných faktorů a rovněž subjektivním vnímáním samotných kontrahentů. Ti mohou v určitých fázích kontraktačního procesu, ale i v průběhu trvání smluvního závazku pociťovat jak určitý stupeň oslabení, tak převažující vliv nad druhou smluvní stranou. Mohou ale existovat i smluvní závazky zcela vyrovnané a souladné se zájmy smluvních stran jako výraz nalezení kompromisního řešení.

Disproporce mezi smluvními stranami jsou součástí společenské reality a nelze je hodnotit výlučně negativně. Střet mezi slabší a silnější pozicí vychází z ochrany vlastnického práva a soutěže mezi jednotlivými konkurenty a současně tvoří předpoklad pro fungování tržní ekonomiky. V tomto kontextu je však třeba mít stále na zřeteli, že smlouva je projevem autonomní vůle jednotlivce. V případě, že smluvní strana nemá reálnou možnost vyhnout se působení vlivu silnějšího anebo existují jiné ekonomické a sociální faktory, v důsledku kterých je nucena podrobit se druhému, autonomie vůle slabšího se vytrácí.

3.2 Slabší smluvní strana materiální

Slabší straně ve smyslu materiálním (označované též jako slabší strana konkrétní¹⁷⁵ nebo *in concreto*)¹⁷⁶ je poskytnuta ochrana pouze podle konkrétních okolností případu. V individuální situaci je posuzován poměr sil a ochrana je poskytnuta výlučně, je-li zjištěna reálná a neakceptovatelná nerovnováha. Při vymezení slabší smluvní strany tímto způsobem se hypotéza právní normy

¹⁷⁵ PELIKÁN, Robert. Ochrana slabší strany v korporátním právu. In: ČERNÁ, Stanislava a kol. *Obchodní korporace a ochrana slabší strany*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, s. 15.

¹⁷⁶ MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013, s. 85.

přesouvá do roviny soudcovské normotvorby.¹⁷⁷ Má-li být přistoupeno k preferenci jedné ze smluvních stran, je nezbytným předpokladem stanovení důvodu, proč je zvýšené ochrany hodna; tento důvod představuje současně faktor, který působí na rozložení sil v právním vztahu. S ohledem na rozmanitost smluvních závazků a jejich smluvních stran lze předpokládat i značnou rozmanitost faktorů, které na jejich formování působí. Společné je jim však to, že představují a způsobují určitou nevýhodu, která je natolik významná, že omezuje autonomní vůli jednoho z kontrahentů.¹⁷⁸

Již v předchozí kapitole autorka uvedla, že autonomie vůle souvisí s kvalitou voleb, jež může osoba učinit. V případě, že je v tomto ohledu omezena, získává nad ní druhý kontrahent převahu. Zásadní úlohu při klasifikaci smluvních stran sehrává též časový okamžik, ve vztahu k němuž se status stran posuzuje. Z hlediska přiznání právní ochrany je rozhodující stav zásadně před a v době uzavření smlouvy. V tomto okamžiku svou úlohu sehrává celá řada vlivů, které však determinují základní faktor při formování právního vztahu, a to vyjednávací sílu smluvních stran.

3.2.1 Vyjednávací síla

Dle J. Bejčka vyjednávací síla v kontraktačním procesu představuje spíše tušený a intuitivně vnímaný pojem, který je často kritizován pro jeho neurčitost, neboť se jej prozatím nikomu nepodařilo uspokojivě vymezit.¹⁷⁹ V praxi je však uvedený pojem hojně užíván (a to jak v kontinentálním právním systému, tak v systému angloamerickém v souvislosti s doktrínou *inequality of bargaining power* a doktrínou *unconscionability*, k tomu vizte kap. 3.2.4) a má své nezastupitelné místo. S pojmem vyjednávací síla je úzce spojen i pojem moci, neboť moc je předpokladem jejího uskutečnění.

¹⁷⁷ BEJČEK, Josef. *Smluvní svoboda a ochrana slabšího obchodníka*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 35, dále též BEJČEK, Josef. Soukromoprávní a veřejnoprávní korekce subjektivní a objektivní vyjednávací síly ve smluvních obchodních vztazích (základní struktura problému). *Obchodní právo*. 2014, roč. 23, č. 7, s. 246-247.

¹⁷⁸ ZOULÍK, František. Soukromoprávní ochrana slabší smluvní strany. *Právní rozhledy*. 2002, č. 3, s. 109.

¹⁷⁹ BEJČEK, Josef. *Smluvní svoboda a ochrana slabšího obchodníka*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 75.

3.2.1.1 Význam a úloha moci

Dle A. Dahla skutečnost, že „někteří lidé mají více moci než jiní, je jedna z nejvíce zřejmých skutečností lidské existence“.¹⁸⁰ Moc je nepochybně úzce spojena s právem, neboť představuje jeho pojmový znak, díky kterému se může prosadit vůči jeho adresátům, a to ve formě moci veřejné.¹⁸¹ Moc se však projevuje i ve vztazích soukromoprávních, kde působí jako zdroj nerovného postavení.

Z tohoto důvodu je moc všudypřítomný fenomén. Přestože její úloha nezbuzuje pochybnosti, opačné tvrzení však platí o její definici. Dle M. Webera moc představuje schopnost vnutit jinému svou vůli.¹⁸² Obdobný postoj zastává i V. Knapp, který ji definuje jako „možnost donutit někoho, aby se choval určitým způsobem“.¹⁸³

D. Barnhizer zastává vůči pokusům o definici moci rezervovaný postoj, neboť dle jeho přesvědčení nevystihují její skutečnou podstatu, která je determinována třemi atributy, a to její (i) všudypřítomností, (ii) komplexitou a (iii) dynamičností.¹⁸⁴

(i) Všudypřítomnost

Dle D. Barnhizera tvoří moc integrální součást každého vztahu mezi dvěma a více účastníky. Tato moc se bude vždy odlišovat, a to v závislosti na aktérech, kteří mohou být nadáni mocí různého stupně a též charakteru, tzn. že se může projevovat v aktivní formě, ale může mít i podobu obstrukčního jednání.¹⁸⁵ Některé formy moci mohou existovat nezávisle na právu, současně však platí, že samo právo představuje zdroj moci, a to například tím, že subjektům přiznává smluvní autonomii a vlastnickou svobodu (a tím i akceptuje vznik nerovnosti). Ve vztahu k moci (a s tím spojené nerovnosti) může právo zůstat neutrální, umocnit ji, nebo ji usměrňovat.¹⁸⁶

¹⁸⁰ DAHL, Robert A. The Concept of Power. *Behavioral Science*. 1957, vol. 3, no. 2, s. 201-215.

¹⁸¹ KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 43.

¹⁸² GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 6. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 293.

¹⁸³ KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 43.

¹⁸⁴ BARNHIZER, Daniel. Inequality of Bargaining Power. *University of Colorado Law Review*. 2005, vol. 76, s. 160.

¹⁸⁵ BARNHIZER, Daniel. Inequality of Bargaining Power. *University of Colorado Law Review*. 2005, vol. 76, s. 163.

¹⁸⁶ BEJČEK, Josef. *Smluvní svoboda a ochrana slabšího obchodníka*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 63.

(ii) Komplexita

Komplexita moci je ovlivněna především velkým počtem zdrojů, ze kterých může pramenit, a dále tím, že může nabývat řadu podob. Zdroje moci vykazují značnou rozmanitost. M. Mann rozlišuje čtyři kategorie zdrojů, a to ideologické, ekonomické, vojenské a politické.¹⁸⁷ Má-li moc svůj původ v ideologii, vyjadřuje schopnost působit na vědomí lidí. Ekonomická moc představuje možnost působit prostřednictvím ekonomických vazeb. Vojenská moc se vyznačuje fyzickým donucením. Politická moc má rovněž donucující povahu, ale vykazuje výrazně centralizovaný a institucionalizovaný charakter a je teritoriálně omezená.¹⁸⁸

Lze se setkat ale i s další možnou typologií. R. Adler rozlišuje mezi osobní, organizační, informační a morální silou, nicméně uznává, že hranice mezi uvedenými kategoriemi nejsou neměnné. Osobní síla je ovlivněna inteligencí člověka, vytrvalostí, odvahou, fyzickou silou, vzhledem, pamětí, sebevědomím, povědomím, vzděláváním, interpersonálními dovednostmi, emoční kontrolou, intuicí, vstřícností a ochotou riskovat.¹⁸⁹ Organizační síla vychází z postavení osoby v organizaci, která může sloužit jako zdroj lidský a finanční a napomoci jedinci upevnit jeho postavení.¹⁹⁰ Informační síla je závislá na dostupnosti relevantních informací.¹⁹¹ Morální síla nachází svoji oporu v odkazu na morálku a spravedlnost.

D. Barnhizer jako příklady zdrojů dále uvádí velikost subjektu, bohatství, pohlaví, vzdělání, vyjednávací schopnosti.¹⁹² Shora vymezené příklady dokazují, že vytvořit ucelený katalog všech potencionálních zdrojů moci je nemožné, avšak i omezený výčet má svůj význam, neboť slouží jako vodítko při analýze rozložení

¹⁸⁷ MANN, Michael. *The Sources of Social Power. Volume I – A history of power from the beginning to A.D. 1760*. Cambridge: Cambridge University Press, 1986, s. 2.

¹⁸⁸ MANN, Michael. *The Sources of Social Power. Volume I – A history of power from the beginning to A.D. 1760*. Cambridge: Cambridge University Press, 1986, s. 11.

¹⁸⁹ ADLER, Robert S. When David Meets Goliath: Dealing with Power Differentials in Negotiations. *Harvard Negotiation Law Review*. 2000, vol. 5, no. 1, s. 23.

¹⁹⁰ ADLER, Robert S. When David Meets Goliath: Dealing with Power Differentials in Negotiations. *Harvard Negotiation Law Review*. 2000, vol. 5, no. 1, s. 25.

¹⁹¹ ADLER, Robert S. When David Meets Goliath: Dealing with Power Differentials in Negotiations. *Harvard Negotiation Law Review*. 2000, vol. 5, no. 1, s. 26.

¹⁹² BARNHIZER, Daniel. Inequality of Bargaining Power. *University of Colorado Law Review*. 2005, vol. 76, s. 169.

sil v konkrétním vztahu. Dle autorky zpravidla nebude relevantní pouze jeden zdroj, ale lze naopak předpokládat jejich spolupůsobení.

Moc může být manifestována mnohými způsoby, a proto nabývá různých podob. Právo se zaměřuje především na viditelné projevy moci. Jako příklad lze uvést smlouvy uzavírané adhezním způsobem, neboť se jedná o takové smlouvy, jejichž podmínky jsou výlučně určeny jednou ze smluvních stran, aniž by slabší smluvní strana měla skutečnou možnost ovlivnit jejich obsah. Vedle viditelných projevů však mohou existovat i její skryté formy. Příkladem může být snaha smluvního partnera modifikovat svůj obraz vůči druhé smluvní straně tím, že mu poskytne omezené informace nebo se bude snažit přístup k nim omezit. D. Barnhizer hodnotí negativně přístup, kdy se právo a orgány veřejné moci soustředí pouze na „viditelné formy moci“, dle autorky však tato skutečnost vyplývá z jejich povahy, neboť jsou lépe prokazatelné.

Ve vztahu k formám moci lze též rozlišovat mezi tím, zda je moc skutečně uplatňována, či nikoli. Dle autorky skutečnost, že konkrétní osoba disponuje silnějším postavením, ještě neznamená, že této své převahy využije. Společenská realita je s nerovností přirozeně spjata a její přítomnost nelze *a priori* hodnotit negativně. U silnějších se může dokonce objevit tzv. mocenský paradox, podle kterého skutečnost, že jedna ze stran je považována za silnějšího, snižuje pravděpodobnost, že dosáhne příznivého výsledku jednání.¹⁹³ V důsledku tohoto paradoxu se může silnější smluvní partner záměrně snažit o vstřícnější přístup, v jehož rámci se bude snažit vyvarovat užití svého dominantního postavení.¹⁹⁴

(iii) Dynamičnost

Další významný atribut moci spočívá v její dynamičnosti. S ohledem na značnou variabilitu zdrojů, z nichž může pocházet, nepředstavuje statický pojem, ale naopak je proměnlivá v čase v závislosti na počínání subjektů konkrétního vztahu. Dle D. Barnhizera může i osoba ve slabší vyjednávací pozici změnit rozložení sil. K těmto prostředkům přiřazuje například ukončení vyjednávání se

¹⁹³ ADLER, Robert S. When David Meets Goliath: Dealing with Power Differentials in Negotiations. *Harvard Negotiation Law Review*. 2000, vol. 5, no. 1, s. 16-17.

¹⁹⁴ BEJČEK, Josef. *Smluvní svoboda a ochrana slabšího obchodníka*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 68.

smluvním partnerem; změnu preferencí ohledně cíle, jehož má být dosaženo; nebo nalezení lepší alternativy (např. jiné značky výrobku).¹⁹⁵ Dle autorky navržené prostředky mají svou relevanci, avšak dle jejího názoru ve svém důsledku vedou spíše ke změně smluvního partnera nežli ke změně rozložení sil v konkrétním vztahu.

Uvedené charakteristiky moci jsou aplikovatelné i ve vztahu k vyjednávací síle. Soukromá moc jakožto vyjednávací síla je přítomna v každém právním vztahu, její stupeň se však odlišuje v závislosti na aktérech, kteří do něj vstupují. Vyjednávací síla může pramenit z řady zdrojů, které současně determinují nerovné postavení ve společnosti. Současně může působit i svou potencialitou, aniž by bylo reálně převahy užito tak, že slabší „preventivně“ slevují ze svých požadavků a automaticky přijímají předem určené smluvní podmínky v obavě před neakceptací jejich návrhu ze strany formálně silnějšího, silnější se naopak mohou záměrně svého vlivu zdržet.

3.2.2 Faktory ovlivňující vyjednávací sílu

Předchozí kapitola ukázala, že vymezení faktorů, které ovlivňují mocenské rozložení sil ve vztahu a působí na vyjednávací sílu smluvních stran, představuje nesnadný úkol pro jejich značnou rozmanitost. V českém právním prostředí se jimi zabýval například F. Zoulík, který mezi ně řadí hospodářské, majetkové, společenské a politicky-mocenské pozice v daném vztahu. Další faktor podle uvedeného autora představuje okolnost, že určitá ze stran uzavírá smlouvy pravidelně jako profesionál, zatímco druhá strana vystupuje v pozici příležitostného a amatérského odběratele. Jako kritérium se rovněž nabízí skutečnost, že jedna ze stran má k dispozici méně voleb oproti straně druhé.¹⁹⁶ Obdobné závěry vyplývají i z judikatury, která mezi relevantní faktory působící na rozložení sil v konkrétním vztahu řadí větší profesionální zkušenosti jedné ze stran, její lepší znalosti práva, lepší dostupnost právních služeb a konečně i možnost stanovovat smluvní podmínky jednostranně.¹⁹⁷

¹⁹⁵ BARNHIZER, Daniel. Inequality of Bargaining Power. *University of Colorado Law Review*. 2005, vol. 76, s. 180.

¹⁹⁶ ZOULÍK, František. Soukromoprávní ochrana slabší smluvní strany. *Právní rozhledy*. 2002, č. 3, s. 109.

¹⁹⁷ Rozsudek KS v Hradci Králové ze dne 31. 7. 2017, sp. zn. 27Co 139/2017.

Ze zahraniční literatury lze poukázat na dílo S. Thala,¹⁹⁸ který vymezuje tři hlavní faktory působící na vyjednávací sílu smluvních stran. Zaprvé se jedná o nedostatek informací o podstatě závazku nebo jeho okolnostech; dále se jedná o absenci alternativ, ze kterých by strana mohla učinit svodný výběr a třetí okolnost představuje situace, kdy jedna strana musí důvěřovat druhé. Dle názoru autorky jsou uvedené faktory důsledkem, který vyplývá z rozdílných pozic subjektů, a uvedenou klasifikaci S. Thala je možné redukovat na dva okruhy, neboť okolnost spočívající v důvěře v druhého má úzkou spojitost s nedostatkem informací. Obdobný závěr dovozuje i J. Bejček, podle kterého nedostatek informací (nebo jejich neporozumění) je spojen s důvěrou v toho, kdo naopak jejich obsahu rozumí.¹⁹⁹ S ohledem na shora uvedené lze shrnout, že vyjednávací síla je v konečném důsledku ovlivňována především²⁰⁰ dostupností vyjednávacích alternativ pro smluvní strany a informační asymetrií.

Vyjednávacími alternativami se rozumí existence rozumné alternativy a možnost o smluvních podmínkách domnělé silnější strany individuálně vyjednávat. Rozumné alternativy ve smyslu vnější volby budou existovat zejména v případech, kdy si každá ze smluvních stran může vybírat z množiny potencionálních smluvních partnerů a trh poskytuje široké možnosti získat potřebné zboží nebo služby.²⁰¹

3.2.3 Informační asymetrie

Informační asymetrie znamená, že jedna strana disponuje odlišnými informacemi oproti straně druhé a ve svém důsledku způsobuje, že jedna strana má k dispozici lepší informace v porovnání se stranou druhou. Informační asymetrie může spočívat nejenom v samotné nedostupnosti informací, ale též v jejich neúplnosti, špatné strukturovatelnosti či jejich neaktuálnosti. Tyto uvedené deficity následně způsobují nejenom transakční náklady spojené se získáním a aktualizací informací, ale mohou mít i další závažné důsledky pro

¹⁹⁸ THAL, Spencer. The Inequality of Bargaining Power Doctrine: The Problem of Defining Contractual Unfairness. *Oxford Journal of Legal Studies*. 1988, vol. 8, no. 1, s. 30.

¹⁹⁹ BEJČEK, Josef. *Smluvní svoboda a ochrana slabšího obchodníka*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 66.

²⁰⁰ BEJČEK, Josef. *Smluvní svoboda a ochrana slabšího obchodníka*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 66.

²⁰¹ BEJČEK, Josef. *Smluvní svoboda a ochrana slabšího obchodníka*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 73.

chování subjektů na trhu. J. Bejček jako příklad takového působení uvádí nepříznivý výběr, který vede ke zhoršování kvality produkce prodávané na trhu s významnou informační asymetrií, neboť jsou na něm vytlačovány kvalitnější zboží a služby. V souvislosti s ochranou slabší smluvní strany je třeba poukázat na další negativní efekt, a to na morální hazard, který vyjadřuje skutečnost, že subjekty, které disponují lepšími informacemi zneužívají své postavení na úkor slabších méně informovaných subjektů.²⁰²

Informační asymetrie může být přítomna v každém právním vztahu. V konkrétním případě je vždy třeba analyzovat míru a reálný dopad uvedené asymetrie na vyjednávací sílu kontrahentů. Nikoli každý informační deficit je překážkou pro realizaci autonomní vůle. Dosáhne-li však míra informační asymetrie takové intenzity, že vyvolává značnou mocenskou nerovnováhu, právo se snaží na tento jev reagovat. Za tímto účelem může upravit regulační mechanismy, jejichž cílem je kompenzovat uvedené selhání v informační rovině. Jedná se o tzv. informační model, podle kterého je zásadní, aby slabší strana obdržela informace potřebné pro své právní jednání. Poskytnutí potřebných informací je zajišťováno ve formě informační povinnosti (k tomu blíže kap. 4.1.2.1).²⁰³

Je-li přistoupeno k tzv. informačnímu modelu, další významnou okolnost představuje kvalita informací, které mají být zprostředkovány. Cílem vyrovnání asymetrie informací je především zajištění dostupnosti informací ve smyslu zajištění přístupu k informacím.²⁰⁴ Skutečnost, zda subjekt této možnosti využije a porozumí jim, závisí již na něm samotném.

Stanovení rozsahu informací je též významnou okolností, neboť jejich neproporcionální rozsah nevyvolá očekávaný výsledek. Při menším rozsahu, než je potřebný, nedojde k vyrovnání informační asymetrie. Naopak v případě přemíry informací (byť poskytnutých v dobrém úmyslu), může dojít k tzv. informačnímu

²⁰² BEJČEK, Josef. *Smluvní svoboda a ochrana slabšího obchodníka*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 87.

²⁰³ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 23.

²⁰⁴ K tomu vizte BEJČEK, Josef. Některé důsledky zákonného a soudcovského pohledu na „slabou“ a „slabší“ vyjednávací pozici obchodního partnera. *Obchodněprávní revue*. 2009, roč. 1, č. 1, s. 15.

přetížení.²⁰⁵ V důsledku značného objemu informací se může slabší straně jevit jako racionálnější volba neseznámit se s obsahem předkládaných informací. Dle M. Coestera z ekonomické analýzy práva vyplývá, že investice do četby a pochopení ujednání smlouvy, do porovnání s podmínkami ostatních smluvních stran na trhu (existují-li), a do snah některé z ujednání změnit, tedy všechny spojené časové investice bývají v nepoměru k hodnotě a významu příslušné smlouvy.²⁰⁶

V případech, kdy je informační asymetrie statisticky pravděpodobnější, je slabší strana chráněna jako slabší strana formální a za účelem její ochrany jsou přijímána speciální pravidla (k tomu blíže kap. 3.3).

3.2.4 Doktrína unconscionability a inequality of bargaining power

3.2.4.1 Doktrína unconscionability (nepřiměřenosti)

V angloamerickém systému je ochrana slabších spjata s doktrínou *unconscionability* a doktrínou *inequality of bargaining power*. Doktrína *unconscionability*²⁰⁷ (doktrína nepřiměřenosti, nehoráznosti,²⁰⁸ nespravedlnosti) vychází z ekvity a je nástrojem proti záměrnému a zavrženíhodnému zneužití stavu zranitelnosti smluvní strany. Zásadním pro tuto doktrínu je stanovisko soudce S. Wrighta ve věci *Williams v. Walker-Thomas Furniture Co.*,²⁰⁹ podle kterého by neměla být vynucována taková smlouva, která obsahuje prvek „unconscionability“. Tento prvek je obecně přítomen tam, kde absentuje „*smysluplná volba jedné ze smluvních stran spolu se smluvními podmínkami, které jsou nepřiměřeně výhodné pro druhou smluvní stranu. Zdali je smysluplná volba*

²⁰⁵ COESTER, Michael. Smluvní autonomie a ochrana spotřebitele. In: TICHÝ, Luboš (ed.). *Ochrana spotřebitele*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2014, s. 42.

²⁰⁶ COESTER, Michael. Smluvní autonomie a ochrana spotřebitele. In: TICHÝ, Luboš (ed.). *Ochrana spotřebitele*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2014, s. 42.

²⁰⁷ K tomu blíže BRIDWELL, Philip. The Philosophical Dimensions of the Doctrine of Unconscionability. *University of Chicago Law Review*. 2003, vol. 70, no. 4, s. 1513–1531, nebo též FLEMING, Anne. The Rise and Fall of Unconscionability as the “Law of the Poor”. *The Georgetown Law Journal*. 2014, vol. 102, s. 1383–1441.

²⁰⁸ Uvedený český výraz pro dotčenou doktrínu uvádí J. Šilhán, který ji chápe rovněž jako nesoulad s dobrými mravy. K tomu ŠILHÁN, Josef. *Náhrada škody v obchodních vztazích a možnosti její smluvní limitace*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 94.

²⁰⁹ *Williams v. Walker-Thomas Furniture Co.*, 350 F.2d 445 (D.C. Cir. 1965).

*přítomna v konkrétním případě, může být určeno pouze s přihlédnutím ke všem okolnostem doprovázející transakci“.*²¹⁰

V mnoha případech je pak smysluplnost volby vyloučena v důsledku velké nerovnosti vyjednávací síly. V tomto ohledu je třeba zkoumat, zda „*každá strana smlouvy s ohledem na její zřejmé vzdělání nebo jeho nedostatek měla odůvodněnou (rozumnou) příležitost pochopit smluvní podmínky, nebo byly důležité smluvní podmínky skryty ve spleti drobného tisku a omezeny podvodnými prodejními praktikami“.* V daném případě bylo uzavřeno, že u smluvní strany s malou vyjednávací silou a rovněž omezenou skutečnou volbou je velmi nepravděpodobné, že souhlasí se všemi smluvními podmínkami a soud by měl v takovém případě zvažovat, zdali jsou podmínky natolik nespravedlivé, že by měl být odepřen jejich výkon. Za tímto účelem je třeba zkoumat smluvní podmínky ve světle okolností, které existovaly v době uzavření smlouvy. Okolnosti mohou zahrnovat například obchodní pozadí a potřeby konkrétního případu nebo obchodu. Účelem uvedeného testu je odhalit případy, kde nebyla při uzavření smlouvy uskutečněna smysluplná volba.²¹¹

V případě *Alec Lobb (Garages) Ltd v. Total Oil GB Ltd*.²¹² P. Millet poskytl další definici doktríny *unconscionability* v její moderní podobě. Podle něho „*zde musí být určitá nečestnost, a to jak v jednání silnější strany, tak ve smluvních podmínkách samotných (přičemž jednání strany může být narušeno v případě, že není poskytnuto řádné vysvětlení), která šokuje přesvědčení soudu a která je činí rozpornými s ekvitou a svědomím silnější strany, která získá prospěch z jednání, které nepoctivě učinila“.*

Aplikace doktríny *unconscionability* je podmíněna čtyřmi faktory.²¹³ Zaprvé musí existovat značná nevýhoda zranitelné strany. Dále zde musí být přítomen prvek zneužití. Třetím nezbytným předpokladem je existence

²¹⁰ *Williams v. Walker-Thomas Furniture Co.*, 350 F.2d 445 (D.C. Cir. 1965): „*Unconscionability has generally been recognized to include an absence of meaningful choice on the part of one of the parties together with contract terms which are unreasonably favorable to the other party. Whether a meaningful choice is present in a particular case can only be determined by consideration of all the circumstances surrounding the transaction.*“

²¹¹ Tamtéž.

²¹² *Alec Lobb (Garages) Ltd & Ors v. Total Oil (GB) Ltd* [1984] EWCA Civ 2. Obdobný závěr byl přijat i v případě *Multiservice Bookbinding Ltd v. Marden* [1979] Ch 84.

²¹³ ANDREWS, Neil. *Contract Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011, s. 335.

znevýhodňující podmínky (jakožto prvek ekonomické újmy). Poslední podmínku představuje absence nezávislé rady. Podle judikatury se strana ocitá ve stavu značné nevýhody z důvodu její chudoby, neznalosti, nebo nedostatku rady, nebo jiným způsobem, a to tak, že díky těmto okolnostem může být získána nespravedlivá výhoda.

Oslabení jedné ze stran musí být zneužito morálně trestu hodným způsobem a výsledná transakce nesmí být pouze zatěžující nebo marnotratná, ale musí být výrazně represivní a zneužívající.²¹⁴ Později byl znak spočívající ve *značné nevýhodě* strany vyplývající z chudoby interpretován tak, že se nemusí jednat pouze o nemajetnost osoby, a neznalost nemusí znamenat pouze nízký inteligenční stupeň.²¹⁵

Působení doktríny *unconscionability* lze demonstrovat dále na rozhodnutí ve věci *Cresswell v. Potter*,²¹⁶ kde soud navázal na východiska aplikovaná ve věci *Fry v. Lane*²¹⁷ z 19. století, v níž byla posouzena jako neplatná koupě majetku učiněná od chudého a neznalého muže za značně podhodnocenou cenu, když neměl možnost se v této věci poradit.²¹⁸ Eufemismus 20. století vyžaduje, aby slovo chudý bylo nahrazeno výrazem *člen skupiny s nízkými příjmy* a pro neznalost se užívalo výrazu *nikoli vysoce vzdělaný*. Ve světle uvedených východisek soud dospěl k závěru, že žalobkyně pracující jako řidička dodávky a jako telefonní operátorka může být označena jako chudá ve smyslu podmínky pro aplikovatelnost doktríny *unconscionability*, neboť se chudoba nemusí omezovat pouze na bídu. Ačkoli není pochyb o tom, že mezi nezbytné předpoklady pro výkon povolání telefonní operátorky patří i dobrá pozornost, lze mít za to, že telefonní operátorka může být označena jako neznalá obecně v kontextu převodu majetku a dále konkrétně při realizaci dokumentů sloužících k převodu majetku nemovitého.

K druhému znaku podmiňujícímu aplikovatelnost doktríny *unconscionability* (tj. prvku zneužití) se vyjádřil Lord Templeman v případě

²¹⁴ K tomu blíže *Alec Lobb (Garages) Ltd & Ors v. Total Oil (GB) Ltd* [1984] EWCA Civ 2.

²¹⁵ *Cresswell v. Potter* [1978] 1 WLR 255.

²¹⁶ *Cresswell v. Potter* [1978] 1 WLR 255.

²¹⁷ *Fry v. Lane* [1888] 40 Ch D 312.

²¹⁸ STONE, Richard a DEVENNEY, James. *The Modern Law of Contract*. Routledge, 2019, s. 384.

Boustany v. Pigott,²¹⁹ podle něhož se musí jednat o nepřiměřené nebo násilně vynucené zneužití síly, nespravedlivé využití podmínek nebo okolností znevýhodňujících slabší stranu. Není dostačující toliko existence nerovné vyjednávací síly mezi smluvními stranami.

Rozvoj doktríny *unconscionability* se v rámci jednotlivých jurisdikcí výrazně odlišuje. V anglickém smluvním právu se dále nerozvíjela, náleží jí pouze omezený význam a není uznávána jako obecný princip. Rozdílný přístup je patrný například ve Spojených státech amerických, kde UCC ve svém ustanovení 2-302 upravuje případy nepřiměřených smluv nebo ujednání.²²⁰ Shledá-li soud smlouvu nebo jakékoli její ujednání nepřiměřené v době, kdy byla učiněna, může soud odmítnout výkon takové smlouvy, nebo může vymáhat zbývající část smlouvy bez nepřiměřeného ujednání, nebo může omezit použití jakéhokoliv nepřiměřeného ujednání, aby bylo zamezeno nepřiměřenému výsledku. Strany mají možnost předložit důkazní prostředky osvětlující obchodní prostředí případu, jeho účel a efekt.²²¹

Přestože je doktrína *unconscionability* spojena s právním systémem angloamerickým, našla svůj odraz též v PECL,²²² v jejichž rámci smluvní svoboda není bezbřehá, ale musí být v souladu s *good faith, fair dealing* a s kogentními normami zavedených právních principů.²²³ O. Lando vysvětluje, že podstata

²¹⁹ *Boustany v. Pigott* [1995] 69 P&CR 298.

²²⁰ K tomu blíže např. ROLEWICK, David F. Unconscionability Under the Uniform Commercial Code – Two Trends in Cases Decided on Unconscionability Grounds. *Loyola University Chicago Law Journal*. 1970, vol. 1, no. 2, s. 313-327, nebo BRIDWELL, Philip. The Philosophical Dimensions of the Doctrine of Unconscionability. *The University of Chicago Law Review*. 2003, vol. 70, no. 4, s. 1513-1531.

²²¹ Dle ustanovení 2-302 UCC (v anglickém originálu): „(1) If the court as a matter of law finds the contract or any clause of the contract to have been unconscionable at the time it was made the court may refuse to enforce the contract, or it may enforce the remainder of the contract without the unconscionable clause, or it may so limit the application of any unconscionable clause as to avoid any unconscionable result. (2) When it is claimed or appears to the court that the contract or any clause thereof may be unconscionable the parties shall be afforded a reasonable opportunity to present evidence as to its commercial setting, purpose and effect to aid the court in making the determination.“

²²² HESSELINK, Martijn. *The Principles of European Contract Law: Some Choices Made By The Lando Commission*. Global Jurist Frontiers. 2001, vol. 1, no. 1, s. 32.

²²³ Článek 1:102 PECL (cit. v orientačním překladu z anglického znění): „Strany mohou svobodně uzavřít smlouvu a určit její obsah s výhradou požadavků dobré víry a poctivého jednání a kogentních pravidel stanovených těmito Principy.“ V anglickém originálu (cit.): Article 1:102 - Freedom of contract: „(1) Parties are free to enter into a contract and to determine its contents, subject to the requirements of good faith and fair dealing, and the mandatory rules established by these Principles.“

tohoto omezení spočívá v tom, že smluvní ujednání nesmějí být *unconscionable*, tj. hanebné a nehorázně nevýhodně vůči druhé straně.²²⁴

3.2.4.2 Doktrína *inequality of bargaining power* (nerovné vyjednávací síly)

Další doktrínu, která slouží k ochraně slabších, představuje doktrína *inequality of bargaining power* neboli doktrína nerovné vyjednávací síly, která je spojena se situacemi, kdy smluvní strany nedisponují stejnou vyjednávací silou v rámci kontraktačního procesu.²²⁵ Počátky této doktríny lze spatřovat v rozhodnutí *Lloyds Bank Ltd. v. Bundy*,²²⁶ v němž Lord Denning představil tuto doktrínu jakožto propojení dosud známých doktrín, které zajišťují ochranu v případech, kdy je narušena vůle jednajícího. Podle Lorda Denninga všechny dosud aplikované doktríny a principy²²⁷ spojuje společná nit spočívající v doktríně *inequality of bargaining power*. Na základě toho anglické právo poskytuje „ochranu tomu, kdo bez nezávislé rady uzavírá smlouvu za podmínek, které jsou velice nespravedlivé nebo převádí majetek za protiplnění, které je ve značném nepoměru, když je jeho vyjednávací síla výrazně oslabena z důvodu jeho vlastní potřeby nebo touhy, nebo jeho vlastní neznalosti nebo slabosti spojené s nepřipustným ovlivňováním nebo tlakem uplatněným vůči němu za účelem ovlivnění nebo pro užitek ostatních“.²²⁸

Doktrína *inequality of bargaining power* byla spíše kritizována a nebyla obecně akceptována zejména s odůvodněním, že je příliš vágní a představuje pouhou syntézu již existujících doktrín. Kvůli své paušalizující povaze přináší vysoký stupeň nejistoty, přičemž panuje přesvědčení, že parlament disponuje vhodnějšími prostředky k tomu, aby přijal příslušnou regulaci chránící slabší

²²⁴ The Commission of European Contract Law, LANDO, Ole. *Principles of European Private Law, Part I and II*. Hague: Kluwer Law International, 2000, s. 99.

²²⁵ SELUCKÁ, Markéta. *Ochrana spotřebitele v soukromém právu*. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 11.

²²⁶ *Lloyds Bank Ltd v. Bundy* [1974] EWCA 8.

²²⁷ Dle Lorda Denninga tyto kategorie zahrnují kategorie „duress of good“ (neboli vydírání neoprávněným zadržováním majetku), „expectant heir“ (předpokládaný dědic), „undue influence“ (nepatřičný vliv), „salvage agreements“ (dohody o ochraně).

²²⁸ Tamtéž: „*The English law gives relief to one who, without independent advice, enters into a contract upon terms which are very unfair or transfers property for a consideration which is grossly inadequate, when his bargaining power is grievously impaired by reason of his own needs or desires, or by his own ignorance or infirmity, coupled with undue influences or pressures brought to bear on him by or for the benefit of the other.*“

oproti soudům.²²⁹ Jako důkaz v tomto ohledu může sloužit právní regulace sledující ochranu spotřebitele.²³⁰ V případě *National Westminster Bank plc v. Morgan*²³¹ Lord Scarman vyjádřil obdobný závěr: „*Existence nerovné vyjednávací síly bude samozřejmě relevantní skutečností v některých případech nepřijatelného ovlivňování (undue influence), ale nikdy se nemůže stát vhodným základem pro princip vyplývající z doktríny ekvity (...) I v oblasti smluvních závazků se ptám, zda existuje jakákoliv potřeba v moderním smluvním právu vytvořit obecný princip pomoci proti případům nerovné vyjednávací síly. Parlament se zavázal k tomuto úkolu – a je to v zásadě úkol legislativní - přijmout taková omezení smluvní svobody, která jsou podle jeho úsudku nezbytná pro odstranění protiprávního stavu (...) Pochybuji, zda by soudy měly nést břemeno spočívající ve formulování dalších omezení.*“²³²

Doktrína *inequality of bargaining power* nebyla anglickými soudy obecně přijata a princip spravedlnosti se prosazuje prostřednictvím odlišných doktrín (např. doktríny nátlaku nebo přílišného vlivu).²³³

V rámci právního systému Spojených států amerických se prosadila doktrína *unconscionability*, která je však dle D. Barnhizera s doktrínou *inequality of bargaining power* úzce spojena, neboť nerovnost vyjednávacích sil *de facto* plní funkci nezbytného předpokladu proto, aby bylo možno určit, zda je určité jednání v rozporu s doktrínou *unconscionability*, a to jak podle UCC, tak systému anglického práva.²³⁴

²²⁹ TREITEL, Guenter. *The Law of Contract*. Tenth Edition. London: Sweet & Maxwell, 1999, s. 385.

²³⁰ ANDREWS, Neil. *Contract Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011, s. 307.

²³¹ *National Westminster Bank plc v. Morgan* [1985] UKHL 2.

²³² *National Westminster Bank plc v. Morgan* [1985] UKHL 2: „*The fact of an unequal bargain will, of course, be a relevant feature in some cases of undue influence. But it can never become an appropriate basis of principle of an equitable doctrine (...) And even in the field of contract I question whether there is any need in the modern law to erect a general principle of relief against inequality of bargaining power. Parliament has undertaken the task - and it is essentially a legislative task - of enacting such restrictions upon freedom of contract as are in its judgment necessary to relieve against the mischief (...) I doubt whether the courts should assume the burden of formulating further restrictions.*“

²³³ THAL, Spencer. The Inequality of Bargaining Power Doctrine: The Problem of Defining Contractual Unfairness. *Oxford Journal of Legal Studies*, vol. 8, no. 1, s. 33.

²³⁴ BARNHIZER, Daniel. Inequality of Bargaining Power. *University of Colorado Law Review*. 2005, vol. 76, s. 195.

V současné době se ani americkým soudům nepodařilo dodat doktríně *inequality of bargaining power* jasný význam. V tomto ohledu lze soudy kategorizovat do dvou skupin. První skupina se zabývá uvedenou doktrínou z hlediska omezení slabší strany spočívající co do možné volby, dále podstatou zboží nebo služeb, nebo neschopností jednat o smluvních podmínkách. Druhá skupina soudů uplatňuje celou řadu dalších faktorů vztahujících se k charakteristikám smluvních stran a samotného právního jednání, které naplní předpoklady nerovné vyjednávací síly s ohledem na výkon soudcovské diskrece. Panující nejednota mezi soudy a doktrínou znamená, že nejsou stanoveny předvídatelné předpoklady pro určení toho, zdali je či není vyjednávací síla nerovná. Podle D. Barnhizera se jedná o doktrínu, která stále hledá svoji podstatu a obsah a do jisté míry zůstává stále nejasná.²³⁵

3.2.5 Koncepce *la violence économique* (ekonomického nátlaku)

Smluvní právo upravené ve francouzském CC rovněž vychází ze smluvní autonomie vůle, přičemž tuto autonomii chrání především prostřednictvím ustanovení, která regulují klasické vady, které narušují svobodnou vůli (tj. omyl nebo nátlak čl. 1130-1144 CC, *l'erreur, a la violence*). Původně byla ochrana slabší straně zajišťována prostřednictvím ustanovení o nátlaku (čl. 1122 CC), podle něhož platí, že „*nátlak je takové jednání, který by u rozumné osoby vzbudilo obavy o její osobu nebo majetek z významné přímo hrozící újmy*“. Judikaturou však bylo dovozeno, že nátlak může mít rovněž podobu ekonomického nátlaku (franc. *la violence économique*), v jehož důsledku dochází ke zneužití ekonomické závislosti.

Podle rozhodnutí Kasačního soudu ze dne 3. dubna 2002 však pro ochranu slabší strany nepostačuje pouze ekonomická závislost. Tato ekonomická závislost musí být smluvní stranou zneužita v neprospěch strany druhé.²³⁶ Následně se tyto judikaturní závěry promítly do znění CC, když nařízením č. 2016-131 byl změněn čl. 1143 CC, který představuje ochranu před různými formami nátlaku včetně ekonomického. Dle čl. 1143 CC platí, že se „*o nátlak jedná také tehdy, pokud strana zneužívající stavu závislosti, ve kterém se druhá strana nachází, prosadí*

²³⁵ BARNHIZER, Daniel. Inequality of Bargaining Power. *University of Colorado Law Review*. 2005, vol. 76, s. 201.

²³⁶ Rozhodnutí Kasačního soudu ze dne 3. 4. 2002, No. 00-12932.

*závazek, na který by druhá strana při neexistenci této závislosti nepřistoupila a který ji poskytuje výhodu zjevně nepřiměřenou“.*²³⁷ Zákodárce tedy včlenil do CC ustanovení, jehož účelem je obecně chránit před zneužitím stavu závislosti. Tato koncepce však vyvolává u odborné veřejnosti kritické poznámky.²³⁸

3.2.6 Negativní a pozitivní aspekty materiální ochrany

Materiální pojetí slabší smluvní strany se vyznačuje značnou dynamičností, neboť závisí na stupni rozložení vyjednávací síly v konkrétním vztahu. Jejím cílem je působit jako korektiv pouze v případech, kde je tento zásah nezbytně nutný, a to na základě individuálních okolností konkrétního případu. Tyto okolnosti jakožto mimostatusová objektivní a operacionalizovatelná kritéria slabosti²³⁹ je obtížné v konkrétním případě identifikovat, neboť lze mít za to, že zpravidla budou výsledkem svého spolupůsobení. Rozmanitost v úvahu připadajících okolností dovoluje reflektovat specifika konkrétní situace, avšak z důvodu obtížné definovatelnosti se v rovině legislativní projevuje obecnými klauzulemi. V případech, kdy lze identifikovat společné příčiny oslabení vyjednávací síly u většího počtu subjektů, se jeví jako vhodnější přiklonit se k formálně pojaté ochraně.

Materiálně pojatá ochrana reaguje pouze na skutečné případy nerovnováhy, kdy se nerovnováha negativně projeví v právní sféře. Z povahy věci se jedná o kontrolu následnou. V tomto směru mohou subjekty pociťovat určitou nejistotu, když jim není známo, zda jim skutečně ochrana poskytnuta bude (a to v závislosti na kritériích, jejichž optikou bude jejich vyjednávací pozice hodnocena).

3.3 Slabší strana formální (in abstracto)

S ohledem na skutečnost, že existuje rozmanité spektrum faktorů, které determinuje postavení smluvních stran, zákonodárce se často uchyluje ke

²³⁷ Čl. 1143 (cit. z francouzského originálu): „*Il y a également violence lorsqu'une partie, abusant de l'état de dépendance dans lequel se trouve son cocontractant, obtient de lui un engagement qu'il n'aurait pas souscrit en l'absence d'une telle contrainte et en tire un avantage manifestement excessif.*“

²³⁸ BARBIER, Hugo. La violence par abus de dépendance. *La Semaine Juridique*. 2016, no. 15, s. 722-724.

²³⁹ BEJČEK, Josef. Soukromoprávní ochrana slabšího obchodního partnera. *Bulletin advokacie*. 2015, č. 7-8, s. 25.

statusovému pojetí slabosti. V tomto případě hovoříme o slabší straně ve smyslu formálním (*in abstracto*).²⁴⁰

Na základě uvedeného přístupu jsou vytvářeny kategorie osob definované určitými formálními znaky. Naplní-li osoba konkrétní znaky, jimiž je příslušná skupina definována, je jí přiznána ochrana odpovídající té které kategorii. Tento typ ochrany je vázán výlučně na statusové pojetí a nejsou zohledňována specifika konkrétního vztahu jako rozdílné znalosti a schopnosti. Formální koncepce slabší smluvní strany je do jisté míry zjednodušující a současně je podmíněna možností definovat znaky, které budou charakteristické pro příslušnou kategorii slabších smluvních stran.²⁴¹ U této kategorie má zákonodárce zachován určitý prostor k úvaze, zda takové preferenční zacházení zakotví. Vždy však musí přitom dbát o to, aby zvýhodňující přístup byl založen na objektivních a rozumných důvodech (legitimní cíl zákonodárce) a aby mezi tímto cílem a prostředky k jeho dosažení (právní výhody) existoval vztah přiměřenosti.²⁴²

Jako typický příklad formálně pojaté ochrany lze uvést kategorii zaměstnanců, nájemců nebo spotřebitelů, kteří jsou tradičně vnímáni jako slabší smluvní strany. Výčet této kategorie není uzavřený, naopak se v současné době projevuje opačná tendence, a to poskytovat zvýšenou ochranu i dalším skupinám.

3.3.1 Formální znaky (kritéria pro vymezení slabší strany in abstracto)

Chceme-li vymežit určitou skupinu slabších cestou formální ochrany, je nezbytné určit její charakteristické znaky, na jejichž základě může být tento pojem definován. V případě slabších smluvních stran má definice zpravidla dvě části, a to základní a doplňkovou (vztahovou) část. Dle L. Tichého základní část definice obsahuje znaky, které subjekt musí naplnit proto, aby náležel k dotčené skupině. Doplňková část se více méně předpokládá a zpravidla zahrnuje předmět právního vztahu a postavení druhé smluvní strany jakožto poskytovatele předmětu.

²⁴⁰ MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013, s. 83.

²⁴¹ K tomu blíže PELIKÁN, Robert. Ochrana slabší strany v korporátním právu. In: ČERNÁ, Stanislava a kol. *Obchodní korporace a ochrana slabší strany*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, s. 15.

²⁴² Nález ÚS ze dne 14. 3. 2006, sp. zn. Pl. ÚS 30/04.

Z hlediska jednotlivých znaků lze rozlišovat kritéria osobní, funkční a věcná (nebo též obsahová). Osobní kritéria vycházejí z dělení osob na dvě kategorie, a to osoby fyzické a právnické. K jejich nesporným výhodám patří jejich transparentnost a právní jistota.²⁴³ Dle autorky však osobní kritéria nevysvětlují důvod samotné ochrany. Aplikace uvedeného rozlišení představuje nástroj, jak omezit rozsah ochrany, ale sama skutečnost, že je osoba fyzická nebo právnická nemusí vypovídat o jejím mocenském postavení. Funkční kritéria zohledňují konkrétní situaci smluvního vztahu, jedná se např. o účel nebo obsah konkrétního právního jednání. Je tedy na soudci, aby v konkrétním případě posoudil obsah a účel právního jednání, a proto lze v tomto aspektu spatřovat nejistotu. Věcná kritéria se vážou k pevným faktorům právního jednání (jako například měsíční příjem nebo druh smlouvy).²⁴⁴

3.3.2 Negativní a pozitivní aspekty statusové ochrany

Statusové hledisko představuje jednodušší řešení při poskytování ochrany slabším smluvním stranám. Subjekt je chráněn na základě příslušnosti k určité skupině, u které se předpokládá, že je obecně vystavena vlivu silnějšího kontrahenta. Rozhodné je, že statisticky jsou určité osoby slabším smluvním partnerem. Dle autorky lze pozitivní aspekt této koncepce spatřovat v tom, že odstraňuje problém s prokazováním skutečného rozložení sil v individuálním případě a s tím spojené komplikace s definováním slabší smluvní strany jako takové. Současně formální pojetí ochrany dokáže poskytnout ochranu většímu počtu subjektů, které jsou v určitém ohledu statisticky průměrné.²⁴⁵ Pozitivně lze vnímat i skutečnost, že je subjekt chráněn preventivně; oproti slabší smluvní straně materiální není ochrana vázána na vznik konkrétní újmy, ale svou koncepcí předchází jejímu vzniku.

Uvedený přístup vychází z předpokladu slabosti u kategorie určitých osob. Jedná se však o pouhý předpoklad, který ale vůbec nemusí odpovídat skutečnému

²⁴³ TICHÝ, Luboš. Pojem spotřebitele jako smluvní strany v evropském a českém právu. In: GRODIN, Solange a LIBÁNSKÝ, Václav (ed.). *Spotřebitelská legislativa EU a její implementace do práva členského a kandidátského státu*. Praha: CEFRES, 2001, s. 151.

²⁴⁴ TICHÝ, Luboš. Pojem spotřebitele jako smluvní strany v evropském a českém právu. In: GRODIN, Solange a LIBÁNSKÝ, Václav (ed.). *Spotřebitelská legislativa EU a její implementace do práva členského a kandidátského státu*. Praha: CEFRES, 2001, s. 151.

²⁴⁵ BEJČEK, Josef. *Smluvní svoboda a ochrana slabšího obchodníka*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 70, 76.

rozložení sil v konkrétním právním vztahu. Jako příklad lze uvést situaci, kdy v průběhu kontraktačního procesu vystupuje na straně jedné malý podnikatel a na straně druhé spotřebitel, který je oproti podnikateli ekonomicky silnější a současně lépe informovaný, neboť disponuje takovými finančními zdroji, které mu dovolují zajistit si kvalitní právní poradenství k dotčené otázce.²⁴⁶ I v takové situaci však spotřebitel bude i nadále požívat spotřebitelské ochrany, neboť jedná s podnikatelem, u něhož je dán předpoklad jeho profesionality.

Vedle pozitivních aspektů lze identifikovat i aspekty negativní, mezi které lze zařadit:

- (i) nucený status slabší smluvní strany
- (ii) omezená flexibilita
- (iii) riskantní chování

Nucený status slabší strany

Slabším kontrahentům ve formálním pojetí je ochrana přiznána toliko na základě příslušnosti k dané kategorii, aniž by se v individuálním případě analyzovaly konkrétní mocenské pozice. Normy, které směřují k protekcionářským účelům, mají zpravidla kogentní (popř. polokogentní) charakter. Právo tak zamezuje ujednáním, která by se odchylovala od nastaveného standardu ochrany (v případě norem polokogentních se odchýlení akceptuje pouze za předpokladu, že se stane ve prospěch strany slabší). V praktické rovině se tak osoba, již byl přiřknut status slabšího, nemůže práv, která jsou jí přiznána oproti silnějšímu, vzdát, i kdyby tak učinila v souladu se svou autonomní vůlí. Kogentní (nebo polokogentní) povaha norem primárně (a logicky) představuje spolehlivý mechanismus, jak působit proti vlivu silnějšího, v jehož důsledku by se v případě jejich neexistence slabší strana své ochrany pravděpodobně vzdala. Současně však i v případech, kdy pozice kontrahentů neodpovídají právnímu schématu, podle kterého konkrétní osoba přísluší k dané chráněné kategorii, ačkoli *de facto* představuje stranu silnější, nemůže jí přiřazený status ovlivnit a vzdát se jej.²⁴⁷

²⁴⁶ BEJČEK, Josef. *Smluvní svoboda a ochrana slabšího obchodníka*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 73.

²⁴⁷ BARNHIZER, Daniel. Inequality of Bargaining Power. *University of Colorado Law Review*. 2005, vol. 76, s. 217.

Omezená flexibilita²⁴⁸

Formální pojetí slabší smluvní strany přispívá též k právní jistotě účastníků soukromoprávního jednání v tom směru, že smluvní strany jsou si vědomy na základě vstupních typizovaných pozic, zda na ně bude pohlíženo jako silnější nebo slabší. Jak již bylo uvedeno, vymezení určité kategorie je spjata s definičními kritérii, která mohou být ovlivněna celou řadou faktorů. Nelze proto vyloučit, že paušální ochrana přiznaná určité kategorii slabších se ukáže jako neproporcionální a příliš intenzivní s ohledem na společenskou realitu. Příliš intenzivní protekcionismus, který překračuje hranice původního cíle, tj. dosažení smluvní spravedlnosti, naopak může vyústit v reálnou převahu formálně slabšího nad formálně silnějším.

Riskantní chování

S předchozím bodem úzce souvisí i další riziko. U určitých osob může skutečnost, že náleží ke skupině, se kterou je spojen určitý stupeň ochrany, představovat impuls k méně zodpovědnému jednání, neboť spoléhají, že jim bude ochrana poskytnuta i přes tento specifický postoj. Lze mít za to, že výskyt této tendence bude úměrný velikosti a charakteru příslušné kategorie. Čím větší skupina je, tím rovněž sílí společenské povědomí o jejích právech. Uvedené lze demonstrovat na případech, kdy např. spotřebitelé rezignují na seznámení se s obchodními podmínkami, byť obsahově korektními.²⁴⁹

²⁴⁸ D. BARNHIZER hovoří o tzv. fosilizaci vybraných skupin. Vizte BARNHIZER, Daniel. *Inequality of Bargaining Power*. *University of Colorado Law Review*. 2005, vol. 76, s. 216.

²⁴⁹ COESTER, Michael. Smluvní autonomie a ochrana spotřebitele. In: TICHÝ, Luboš (ed.). *Ochrana spotřebitele*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2014, s. 42.

4 Ochrana slabší smluvní strany v systému práva

4.1 Ochrana slabší smluvní strany a dualismus práva veřejného a soukromého

4.1.1 Distinkce práva soukromého a veřejného

Ochrana slabší smluvní strany je primárně spjata s právem soukromým, avšak nezastupitelnou roli při její ochraně má i právo veřejné.²⁵⁰ Rozlišování mezi právem soukromým a veřejným je charakteristické pro kontinentální právní systém, jehož kořeny lze spatřovat v římském právu a Ulpianově „definici“, podle které se veřejné právo týká římského státu, zatímco právo soukromé zájmu jednotlivců.²⁵¹

V různých fázích vývoje lidské společnosti toto členění nabývalo odlišného významu, avšak až od 19. století se uvedená distinkce mezi dvěma hemisférami právního řádu stala základem systému moderních právních států v souvislosti se vznikem kodifikací civilního práva a nové struktury společnosti, pro niž byly klíčové hodnoty jako svoboda a rovnost před zákonem.²⁵²

Odpověď na otázku ohledně zařazení právní normy a konkrétního práva do sféry práva veřejného nebo soukromého není obsažena v textu právních norem, nýbrž je ponechána doktríně a v konkrétním případě je předmětem zkoumání právní praxe. Ve snaze upřesnit kritéria, na jejichž základě by bylo možné vymezit rozdíly mezi právem soukromým a veřejným, vzniklo několik teorií. J. Hoetzel ve Slovníku veřejného práva československého poukázal na skutečnost, že v práci pocházející od jiného autora z roku 1904 bylo zdokumentováno 17 různých teorií a jejich další kombinace.²⁵³

²⁵⁰ Koncepce kap. 4 vychází z autorčina článku FISCHEROVÁ, Eliška. Soukromoprávní a veřejnoprávní dimenze ochrany slabší strany. In: BENEŠOVÁ, Eva, BUREŠOVÁ, Kateřina, KURZ, Patrik (ed.). *Naděje právní vědy 2018. Právní věda v praxi*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2018, s. 45-58.

²⁵¹ SKŘEJPEK, Michal. Veřejné právo a právo soukromé: obecná východiska. In: HANDRLICA, Jakub (ed.). *Veřejné právo a soukromé právo*. Praha: Univerzita Karlova, 2014, s. 16.

²⁵² HURDÍK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné – Obecná část. Absolutní majetková práva*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, s. 23.

²⁵³ MIKULE, Vladimír. Důvody a význam rozlišování mezi právem veřejným a soukromým. *Soukromé právo*. 2011, č. 1-2, s. 5.

V praxi se však pro definici rozdílů užívají jen některé z nich, a to zejména teorie zájmová, mocenská, organická, případně metoda právního regulování (nebo regulace). Na základě těchto teorií pak lze vymezit základní rozdíly mezi právem veřejným a soukromým. Právo soukromé je takové, které primárně slouží k ochraně zájmu individua – tedy ochraně autonomních projevů jeho vůle. Dále je pro něj typická rovnost jeho subjektů, která zaručuje, aby jeden druhému autoritativně nestanovil práva nebo povinnosti bez ohledu na jeho vůli. Rovnost a autonomie se pak odráží i v samotném charakteru soukromoprávní regulace a nástroji k prosazení autonomní vůle jednotlivce. V soukromém právu převažují dispozitivní normy dovolující účastníkům soukromoprávních vztahů upravit své vzájemné vztahy v souladu se svými zájmy. Základní nástroj, kterým je soukromé právo realizováno, představuje smlouva. Naopak právo veřejné je nerozlučně spjato s ochranou zájmů veřejných. Jeho prostřednictvím je realizována moc veřejná, která umožňuje jedné straně v nadřízeném postavení jednostranně rozhodovat o právních poměrech strany druhé.

Další charakteristiky vyplývají ze sankcí, které jsou v rámci těchto dvou právních sfér uplatňovány. Sankce v právu soukromém směřují k nastolení a obnovení rovnováhy a jejich povaha je tak zásadně kompenzační.²⁵⁴ Veřejnoprávní sankce jsou ukládány orgánem veřejné moci s cílem působit jednostrannou újmu.

Od 2. poloviny 20. století lze však současně zpozorovat, že právo veřejné a soukromé není odděleno čínskou zdí²⁵⁵ a vzniká stále více šedých zón, které se vymykají standardním kategoriím.²⁵⁶ S vývojem společnosti a nárůstem nových (a někdy atypických vztahů) nelze vždy postavení účastníků právního vztahu charakterizovat popsáním binárním modelem, a tak lze konstatovat, že je vhodnější v některých případech hovořit o vztazích s převahou prvků typických pro právo soukromé nebo veřejné.

²⁵⁴ HURDÍK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné – Obecná část. Absolutní majetková práva*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, s. 38.

²⁵⁵ Nález ÚS ze dne 10. 1. 2001, sp. zn. Pl. ÚS 33/2000.

²⁵⁶ K tomu více CHEREDNYCHENKO, Olha O. *Fundamental Rights, Contract Law and the Protection of the Weaker Party. A Comparative Analysis of the Constitutionalisation of Contract Law, with Emphasis on Risky Financial Transactions*. Sellier - European Law Publishers, 2007, s. 25.

Stále častěji do soukromoprávních předpisů pronikají prvky typické pro právo veřejné (hovoříme o tzv. publicizaci soukromého práva). Současně však můžeme být svědky i trendu opačného, kdy do veřejnoprávních předpisů pronikají instituty práva soukromého. V takovém případě tento proces označujeme jako privatizaci práva veřejného. S ohledem na převažující doktrinální trendy je třeba na právo veřejné pohlížet jako na zvláštní právo v poměru k právu soukromému jako právu obecnému.²⁵⁷

4.1.2 Instrumenty práva veřejného a soukromého

Přestože je slabší smluvní strana primárně spjata s právem soukromým, nabízí se otázka, zda má být ochrana slabší smluvní straně poskytována instrumenty práva soukromého anebo i veřejného a zda každá zvláštní ochrana poskytující zvýšenou ochranu jedné ze smluvních stran má vždy veřejnoprávní charakter.

Klasické civilistické kodexy vycházely primárně z rovnosti formální tak, aby byly odstraněny stavovské rozdíly. Rovnost představovala spíše prostředek k tomuto cíli, nikoli cíl jako takový.²⁵⁸ I přes tuto koncepci obsahovaly ustanovení, která chránila například nezletilé nebo osoby omezené na svéprávnosti. Obecně však byly popsány ingerence vnímány jako odchylka ze zásady rovnosti a byly činěny veřejnoprávní cestou.

Ochrana zajišťovaná prostředky veřejného práva je však limitována, neboť předmětem veřejného práva je především činnost veřejné správy, jejíž činnost směřuje k uspokojení veřejného (obecného zájmu), tj. skutečnost, která stojí mimo smluvní vztah. Z tohoto důvodu došlo k pronikání požadavku na ochranu slabší

²⁵⁷ HENDRYCH, Dušan a kol. *Správní právo. Obecná část*. 9. vyd. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 14. K tomu dále rozsudek NSS ze dne 27. 9. 2006, sp. zn. 2 As 50/2005, podle kterého teorie veřejného práva jako zvláštního práva k „obecnému“ právu soukromému pak je pro praxi cenná v mnoha ohledech: „[z]ejména při zapojení dílčích komponent dalších teorií rozlišení obou základních sfér práva (zájmové, subordinační, organické v její původní podobě) – dokáže normy veřejného a soukromého práva od sebe vcelku efektivně a jednoznačně rozlišit, jednak tím, že umožňuje „subsidiárně“ použít i ve veřejném právu normy práva soukromého tam, kde veřejnoprávní úprava chybí či je kusá a kde nelze dospět k rozumnému závěru, že absence či kusost úpravy má svůj samostatný smysl a účel.“

²⁵⁸ ZOULÍK, František. Soukromoprávní ochrana slabší smluvní strany. *Právní rozhledy*. 2002, č. 3, s. 109.

smluvní strany do roviny práva soukromého.²⁵⁹ F. Zoulík popisuje, že požadavek ochrany slabších subjektů proniká jako aktuální společenská potřeba do práva soukromého s ohledem na odchýlení se od klasického pojetí rovnosti omezené na rovnost formální. Trend chránit slabší subjekty prostřednictvím práva soukromého je charakteristický dvěma skutečnostmi. Soukromé právo dovoluje modifikovat přímo smluvní vztah (tedy kontraktační proces, obsah, zánik a případnou odpovědnost z něj vyplývající). Druhý rys lze spatřovat ve skutečnosti, že ochrana slabších subjektů není protichůdná zásadě rovnosti, ale naopak ji posiluje v tom smyslu, že napomáhá vyrovnávat faktické rozdíly. Rozdíly mezi veřejnoprávní a soukromoprávní ochranou vyplývají ze samotné podstaty a prostředků, jimž disponuje právo soukromé a veřejné.

4.1.2.1 Soukromoprávní ochrana slabší smluvní strany

Soukromoprávní ochrana vychází zpravidla z aktivního přístupu slabšího. Ochrana slabší smluvní strany v rovině soukromého práva je zajišťována zejména uvedenými způsoby:

- a) Kogentními a polokogentními normami
- b) Informační povinností
- c) Právem odstoupit od smlouvy
- d) Stanovením obligatorní formy právního jednání
- e) Způsoby interpretace právního jednání
- f) Obecnou částí práva obligačního

²⁵⁹ ZOULÍK, František. Soukromoprávní ochrana slabší smluvní strany. *Právní rozhledy*. 2002, č. 3, s. 109.

a) Kogentní a polokogentní normy

Soukromé právo se vyznačuje dispozitivními normami, které slouží k tomu, aby reflektovaly vůli stran.²⁶⁰ Jejich role je toliko pomocná, neboť se aplikují pouze v případech, kdy si strany své právní poměry neupraví autonomním způsobem. Důraz se klade na dispozitivitu ustanovení soukromého práva v § 1 odst. 2 OZ, který umožňuje, aby si osoby uspořádaly soukromá práva a povinnosti odchýlně od zákonné úpravy (nezakazuje-li to zákon výslovně).²⁶¹

Naproti tomu normy kogentní jsou typicky spjaty s právem veřejným, avšak nikoli výlučně.²⁶² Tyto normy mají donucující povahu, charakteristickým je pro ně stanovení příkazu nebo zákazu a strany jejich aplikaci nemohou vyloučit.²⁶³ Kogentní normy mají svůj nesporný význam i v rovině práva soukromého,²⁶⁴ neboť nezbytným předpokladem pro fungování poměrů soukromoprávních je existence určitého právního rámce, v němž mohou účastníci soukromoprávních vztahů rozvíjet svou smluvní svobodu. „*Tento rámec by měl obsahovat tři základní úpravy, a to zajištění předpokladů právních jednání, definici subjektivních práv a institucionální zajištění projevů svobodné vůle stran.*“²⁶⁵ V tomto ohledu je třeba, aby soukromé právo vymežilo předpoklady právního jednání (především způsobilost činit platné projevy vůle a vady právních jednání).²⁶⁶ Institucionální zajištění uskutečňování projevů svobodné vůle stran zajišťují kogentní normy v rovině smluvního práva tím, že míří proti zneužití postavení silnější strany.²⁶⁷ Pokud by norma chránící slabší stranu měla zcela

²⁶⁰ K tomu též KORBEL, František. Ochrana slabší strany a dispozitivnost a kogentnost právních norem v soukromém právu. In: HAVLÍČEK, Karel (ed.). *Ochrana slabší strany v českém právu*. Praha: Havlíček Brain Team, 2016, s. 65-67.

²⁶¹ Důvodová zpráva k OZ, s. 31.

²⁶² Určení kogentní nebo dispozitivní povahy normy vyplývá z jejího smyslu a účelu a základní východisko pro jejich rozlišení podává § 1 odst. 2 OZ, podle kterého jsou kogentní ty normy, které zakazují autonomní úpravu poměrů. Uvedené ustanovení dále explicitně zakazuje ujednání, které porušuje dobré mravy, veřejný pořádek nebo právo týkající se postavení osob, včetně práva na ochranu osobnosti.

²⁶³ TICHÝ, Luboš. Účel kogentních předpisů v soukromém právu a míra jejich přísnosti – úvodní skica. In: DVOŘÁK, Jan a kol. *Soukromé právo 21. století*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, s. 9.

²⁶⁴ MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013, s. 53.

²⁶⁵ TICHÝ, Luboš. Účel kogentních předpisů v soukromém právu a míra jejich přísnosti – úvodní skica. In: DVOŘÁK, Jan a kol. *Soukromé právo 21. století*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, s. 11.

²⁶⁶ TICHÝ, Luboš. Účel kogentních předpisů v soukromém právu a míra jejich přísnosti – úvodní skica. In: DVOŘÁK, Jan a kol. *Soukromé právo 21. století*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, s. 12.

²⁶⁷ TICHÝ, Luboš. Účel kogentních předpisů v soukromém právu a míra jejich přísnosti – úvodní skica. In: DVOŘÁK, Jan a kol. *Soukromé právo 21. století*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, s. 13.

dispozitivní charakter, zůstala by prakticky nerealizovatelná z důvodu možnosti silnější strany sledovanou ochranu vyloučit.²⁶⁸ Z uvedeného vyplývá, že ochrana slabší strany působí jako jeden ze základních důvodů kogentnosti norem soukromého práva.²⁶⁹

Pro ochranu slabší strany má zásadní význam rovněž přiměřenost opatření sledující její ochranu. V tomto kontextu se proto hovoří o relativně kogentních normách²⁷⁰ nebo též subjektivně polokogentních normách, které jsou kogentní pouze částečně s ohledem na ochranu slabší strany, a to pouze ve vztahu ke straně silnější.²⁷¹ Subjektivně polokogentní normy nevylučují autonomní normotvorbu zcela; obsahují pouze zákaz ohledně ujednání v neprospěch strany slabší, avšak nelimitují ujednání zvýhodňující oslabený subjekt.²⁷²

b) Informační povinnost

Dalším prostředkem, který může napomoci ochraně slabší strany, je informační povinnost v rámci kontraktačního procesu, v jejímž důsledku jedna ze smluvních stran je povinna straně druhé poskytnout právním předpisem stanovený rozsah informací. Informační povinnost může být členěna podle časového rámce, v němž má být splněna. Lze tak hovořit o před smluvní informační povinnosti a smluvní informační povinnosti po uzavření smlouvy. Například OZ požaduje, aby v případě, že směřuje-li jednání stran k uzavření smlouvy a skutečnosti nejsou zřejmé ze souvislostí, podnikatel sdělil spotřebiteli v dostatečném předstihu před uzavřením smlouvy nebo před tím, než spotřebitel učiní závaznou nabídku, skutečnosti stanovené § 1811 odst. 2 OZ (které se týkají podrobných údajů o podnikateli, o zboží nebo službě nebo o právech spotřebitele). Akcent na před smluvní informace klade například i právní úprava zájezdu, neboť je pořadatel

²⁶⁸ MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013, s. 63.

²⁶⁹ F. Melzer v tomto ohledu hovoří o tzv. testu kogentnosti, podle kterého je norma kogentní, pokud představuje pravidlo, u kterého by odchýlení se představovalo rozpor s dobrými mravy, nebo veřejným pořádkem, nebo jehož účelem je ochrana slabší strany, nebo její účel a smysl v jiných případech odporuje autonomní úpravě poměrů. K tomu MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013, s. 64.

²⁷⁰ MELZER, Filip a TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013, s. 63.

²⁷¹ Jako příklad lze uvést § 2629 odst. 2 OZ, podle kterého se nepřihlíží k ujednání, kterým dojde ke zkrácení doby pro oznámení skryté vady stavby, je-li objednatel slabší stranou.

²⁷² TICHÝ, Luboš. Účel kogentních předpisů v soukromém právu a míra jejich přisnosti – úvodní skica. In: DVOŘÁK, Jan a kol. *Soukromé právo 21. století*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, s. 9.

nebo zprostředkovatel prodeje zájezdu povinen sdělit zákazníkovi jasným, srozumitelným a zřetelným způsobem před tím, než učiní závaznou objednávku, nebo před uzavřením smlouvy údaje uvedené v zákoně upravujícím některé podmínky podnikání a výkon některých činností v oblasti cestovního ruchu.²⁷³ Obdobná úprava se objevuje i v oblasti pojištění, kdy OZ stanoví pojistiteli povinnost sdělit před uzavřením smlouvy zájemci o pojištění údaje, jejichž rozsah a způsob předání stanoví jiný zákon upravující pojišťovnictví.²⁷⁴

Informační povinnost může trvat i v průběhu smluvního vztahu. Jako příklad lze uvést povinnost pořadatele zájezdu doručit zákazníkovi vhodným způsobem nejpozději sedm dnů před zahájením zájezdu další podrobné a pro zákazníka důležité údaje o všech skutečnostech, které zná, nejsou-li již obsaženy ve smlouvě nebo v potvrzení o zájezdu, anebo v katalogu, který zákazníkovi předal.²⁷⁵

c) Právo odstoupit od smlouvy

Odstoupení od smlouvy představuje silné oprávnění smluvní strany spočívající v jednostranném právním jednání, kterým je ukončena existence závazku bez ohledu na vůli druhého účastníka vztahu. Ve srovnání s výpovědí jsou důsledky odstoupení od smlouvy závažnější, neboť vztah je ukončen jak s účinky do budoucna, tak od samotného počátku. Jelikož odpadá právní důvod pro plnění závazku, obecně platí, že poskytnutá plnění se vypořádávají dle pravidel pro bezdůvodné obohacení.²⁷⁶ Speciální úprava je stanovena zejména u smluv se slabší smluvní stranou, typicky se jedná o smlouvy uzavírané se spotřebiteli. Jako příklad lze uvést právo spotřebitele odstoupit od smluv uzavíraných distančním způsobem a závazků ze smluv uzavíraných mimo obchodní prostory, a to ve lhůtě čtrnácti dnů.²⁷⁷ V případě dočasného užívání ubytovacího zařízení a jiných rekreačních služeb spotřebitel může od smlouvy odstoupit v písemné formě ve lhůtě čtrnácti dnů od uzavření smlouvy a nemusí podnikateli nic vracet na své

²⁷³ Dle § 2524 odst. 1 OZ.

²⁷⁴ Dle § 2760 OZ.

²⁷⁵ Dle § 2529 odst. 1 OZ.

²⁷⁶ ŠILHÁN, Josef. *Právní následky porušení smlouvy v novém občanském zákoníku*. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 434.

²⁷⁷ Dle § 1829 OZ.

náklady. Byla-li mu již poskytnuta služba, není z toho podnikateli ničeho povinen.²⁷⁸

d) Stanovení obligatorní formy právního jednání

Jedním z nástrojů, který může napomoci ochraně slabších, je stanovení obligatorní písemné formy pro vybraná právní jednání jako důkazu o tom, co bylo ujednáno. S ohledem na ochranu slabší smluvní strany jsou však navíc upraveny možnosti zhojení vady při nedodržení předepsané formy právního jednání. Například v případě nájmu bytu (nebo domu) smlouva vyžaduje písemnou formu. Pronajímatel však není oprávněn vůči nájemci namítat neplatnost smlouvy pro nedostatek formy; neplatnosti smlouvy se tak může dovolávat pouze nájemce.²⁷⁹ Nebyla-li nájemní smlouva řádně uzavřena a užívá-li nájemce byt po dobu tří let v dobré víře, že nájem je po právu, považuje se nájemní smlouva v takovém případě za řádně uzavřenou. I pojistná smlouva vyžaduje písemnou formu (není-li pojištění ujednáno na pojistnou dobu kratší než jeden rok), současně však OZ stanoví, že přijme-li pojistník nabídku včasným zaplacením pojistného, považuje se písemná forma smlouvy za zachovanou.²⁸⁰

e) Způsoby interpretace právního jednání

Na ochranu slabších má zásadní vliv i samotná interpretace právního jednání. Právní předpisy pak mohou výslovně stanovit, že ve vybraných případech je třeba aplikovat výklad pro oslabenou stranu nejpříznivější. Například OZ v § 1812 odst. 1 OZ stanoví: „*Lze-li obsah smlouvy vyložit různým způsobem, použije se výklad pro spotřebitele nejpříznivější.*“²⁸¹ Obdobné interpretační pravidlo se uplatní i v právu pracovním. V případě, že je možné právní jednání vyložit různým způsobem, je třeba upřednostnit výklad nejpříznivější pro zaměstnance.²⁸²

²⁷⁸ Dle § 1863 OZ.

²⁷⁹ Dle § 2237 OZ.

²⁸⁰ Dle § 2758 odst. 2 OZ.

²⁸¹ K tomu též nález ÚS ze dne 23. 11. 2017, sp. zn. I. ÚS 2063/17: „*Při interpretaci a aplikaci zákonných ustanovení, která upravují spotřebitelské vztahy, musí obecné soudy respektovat ústavní princip ochrany slabší strany, plynoucí z principu rovnosti vyjádřeného v čl. 1 LZPS a zahrnující i princip ochrany spotřebitele, a promítnout jej do svých úvah a posouzení. Připouští-li pak zákonná ustanovení vícero možných výkladových řešení, je ústavně konformní takový výklad, který je pro spotřebitele nejpříznivější.*“

²⁸² Dle § 18 ZP.

f) Obecná část práva obligačního

V rovině smluvních závazků může být slabší strana chráněna formami, které mají obecnou povahu. Mezi tyto prostředky patří například neúměrné zkrácení (*lesio enormis*), lichva nebo úprava smluv uzavíraných adhezním způsobem.

Neúměrné zkrácení nesměřuje k ochraně vybrané sociální skupiny, ale umožňuje reagovat na hrubé nepoměry ohledně vzájemných plnění.²⁸³ Uvedený institut odráží zásadu ekvivalence v tom směru, že plnění i protiplnění mají odpovídat zásadám spravedlnosti a nemají být v příkrém rozporu.²⁸⁴

Lichva poskytuje ochranu těm, jejichž tísně, nezkušenosti, rozumové slabosti, rozrušení nebo lehkomyšlnosti bylo zneužito za účelem získání majetkové hodnoty, která je k vzájemnému plnění v hrubém nepoměru.²⁸⁵ Při posuzování, zda v tom kterém případě došlo k nepřipustné lichvě, musí být zohledněny ústavní principy spravedlnosti, přiměřenosti a ochrany slabší smluvní strany.²⁸⁶

Smlouvy uzavírané adhezním způsobem jsou takové smlouvy, jejichž základní podmínky jsou určeny jednou ze smluvních stran, aniž by jejich obsah mohla ovlivnit slabší strana. Jsou-li do ní vloženy podmínky zvýhodňující stranu silnější, slabší strana nemá možnost jejich modifikace. Z tohoto důvodu OZ stanoví podmínky platnosti doložek, které obsahuje smlouva uzavřená adhezním způsobem a které mohou poškozovat slabší stranu specifikovaným způsobem.²⁸⁷

²⁸³ Institut neúměrného zkrácení je upraven v § 1793 a násl. OZ.

²⁸⁴ Důvodová zpráva k OZ, s. 443.

²⁸⁵ K tomu § 1796 a násl. OZ.

²⁸⁶ Nález ÚS ze dne 19. 1. 2017, sp. zn. I. ÚS 3308/16.

²⁸⁷ K tomu § 1798 a násl. OZ.

4.1.2.2 Veřejnoprávní prostředky ochrany slabší smluvní strany

Veřejnoprávní ochrana zpravidla nevyžaduje aktivní chování slabší strany. Její specifika vyplývají z podstaty veřejné moci, kterou lze definovat jako takovou, jež autoritativně rozhoduje o právech a povinnostech subjektů.²⁸⁸ Rozumí se jí uplatňování autoritativních projevů vůle v organizované společnosti, směřující ke stanovení pravidla určitého chování a vynucování jeho zachování. Jde „o systém řízení, systém působení na jednotlivce s cílem zabezpečit určitý stav, s cílem zajistit reprodukci skupiny“.²⁸⁹

Veřejná moc představuje široký pojem, který v sobě zahrnuje „jak státní moc vykonávanou státními orgány (a na základě zákona namísto státu subjekty od státu odlišnými), tak další (ostatní) veřejnou moc vykonávanou nestátními subjekty, resp. jejich orgány (veřejnoprávní korporace, jimiž jsou např. územní samosprávné celky nebo profesní komory, a další soukromé subjekty)“.²⁹⁰

Státní moc je pak realizována prostřednictvím moci zákonodárné, výkonné a soudní tak, aby dostála vnitřním funkcím státu. Mezi tyto funkce patří normativně regulativní funkce, která spočívá ve vydávání všeobecně regulativních pravidel – tedy v činnosti abstraktní, která vytváří obecný rámec pro lidské jednání. Normativní funkce se projevuje nejenom ve stanovení práv a povinností v rovině práva hmotného, ale jejím účelem je stanovit procesní postupy, které zajistí realizaci hmotných práv a vymožení takto definovaných práv. V tomto ohledu hraje svou nezastupitelnou úlohu právo procesní. Další funkce spočívá ve funkci výkonné neboli aplikačním provádění zákonů v různých oblastech lidského života. Státu náleží nezastupitelná úloha v rovině rozhodování sporů a rozhodování o vině a trestu. Mezi funkce státu rovněž náleží jeho činnost kontrolní, která se projevuje v různých formách dozorové a inspekční činnosti.²⁹¹

Obecně lze tedy shrnout, že stát svou činnost projevuje v rovině abstraktní stanovením závazných norem lidského chování a současně konkrétní, kdy aplikuje jím stanovené normy, kontroluje jejich dodržování a případně sankcionuje jejich

²⁸⁸ K tomu blíže náleží ÚS ČSFR ze dne 9. 6. 1992, sp. zn. I. ÚS 191/92 nebo náleží ÚS ze dne 23. 6. 1995, sp. zn. II. ÚS 86/95.

²⁸⁹ HOLLÄNDER, Pavel. *Základy všeobecné státovědy*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 30.

²⁹⁰ SLÁDEČEK, Vladimír a kol. *Ústava České republiky: komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 31.

²⁹¹ KLÍMA, Karel a kol. *Státověda*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 198-199.

nerespektování. Právě sankcionování jednání, které porušuje režim ochrany, představuje účinný prostředek k ochraně slabších. Jako příklad lze v rovině trestněprávní uvést trestný čin poškozování spotřebitele ve smyslu § 253 TZ, nebo ZOS, který zakotvuje tyto povinnosti, na jejichž dodržování je veřejný zájem a které mají být dozorovány veřejnou mocí.²⁹² Ten vymezuje konkrétní povinnosti profesionálů při nabízení a prodeji výrobků či poskytování služeb a současně jsou určeny příslušné orgány dozoru a veřejnoprávní sankce. Tato státní ingerence je vždy následná a zamezuje, aby se porušení opakovalo v budoucnosti.

4.1.3 Dílčí závěr

Cílem regulativního působení norem je vždy objekt právních vztahů, který vždy představuje samo lidské chování. V závislosti na úvaze zákonodárce může být určité chování podřazeno současně regulaci práva soukromého a veřejného, nebo jen jedné z nich.

Každá z těchto právních sfér umožňuje slabší stranu chránit instrumenty pro ni typickými. Soukromé právo umožňuje zasahovat přímo do smluvního vztahu. Jedná se například o vymezení samotných předpokladů projevů právně relevantního jednání, posílení informační povinnosti silnější smluvní strany nebo vymezení podmínek pro odstoupení od smlouvy. Těmto „zásahům“ nelze *a priori* přisuzovat veřejnoprávní charakter kontradiktorní svobodné vůli jednotlivce. V souladu s vývojovými trendy na ně lze nahlížet jako na mechanismy napomáhající dosažení jednomu z cílů soukromého práva – tedy rovnosti jeho subjektů (nikoli pouze ve smyslu formálním). Sankce (např. náhrada materiální a nemateriální újmy, vydání bezdůvodného obohacení), které jsou jím uplatňovány, nepůsobí jednostrannou újmu, jejich cílem je obnovit narušenou rovnováhu soukromoprávních vztahů. Veřejnoprávní metoda neingeruje přímo do smluvního vztahu, avšak umožňuje sankcionovat jednání, které narušuje ochranu slabších. V tomto ohledu má sankce represivní charakter, neboť postihuje toho, kdo poruší stanovená pravidla, a současně preventivní, a to ve formě individuální a generální prevence.²⁹³

²⁹² K tomu blíže též VÍTOVÁ, Blanka. *Zákon o ochraně spotřebitele (č. 634/1992 Sb.). Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 1-2.

²⁹³ GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 6. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 126.

Vhodné kombinování soukromoprávních a veřejnoprávních instrumentů směřujících k ochraně slabší strany představuje efektivní způsob, jak poskytnout slabší smluvní straně skutečnou ochranu. Soukromoprávní prostředky však ovlivňují poměry účastníků soukromých poměrů přímo a uvnitř smluvního vztahu. Veřejnoprávní ingerence je v tomto směru limitována.

4.2 Ochrana slabší strany a právní odvětví

Ochrana slabší strany má svůj dopad i v rovině formování právních odvětví. Na počátku konstituování moderních právních států (v období 18. a 19. století) měly civilní kodexy podobu obecných kodexů soukromého práva, které vycházely ze dvou základních východisek, a to „*na oddělení práva soukromého a veřejného a jednotné úpravě právního postavení subjektu a právních vztahů v celém soukromém právu, vycházející z tehdy panující doktríny přirozeného práva a ekonomického liberalismu*“.²⁹⁴

Postupně však začalo docházet k modifikaci jednotného soukromého práva v zájmu posílení postavení některých subjektů soukromého práva. Docházelo-li k výrazným zásahům do smluvní autonomie, začaly se vytvářet skupiny soukromoprávních vztahů, kterým již nedominovala autonomie vůle v čisté podobě a do nichž ingerovala moc veřejná.²⁹⁵ V případě, že se tyto odchylky týkaly větší skupiny subjektů, docházelo v některých právních řádech ke konstituování takto nově upravených vztahů do relativně samostatných skupin, tj. zvláštních soukromoprávních odvětví (např. pracovní, rodinné,²⁹⁶ obchodní).²⁹⁷ Vztahy mezi těmito odvětvími vycházely ze zásady speciality a subsidiarity.

²⁹⁴ HURDÍK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné: Obecná část – Absolutní majetková práva*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, s. 39.

²⁹⁵ HURDÍK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné: Obecná část – Absolutní majetková práva*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, s. 40.

²⁹⁶ V rodinném právu není postavení slabšího vyhrazeno pouze dítěti, ale mohou ho představovat i další osoby jako ekonomicky slabší partner. K tomu KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Rodinné právo v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*. 2013, č. 23-24, s. 801. Dalšími vybranými případy se například zabývá ANTOKOLSKAIA, M. V. Economic Consequences of Informal Heterosexual Cohabitation From A Comparative Perspective: Respect Parties' Autonomy or Protection of the Weaker Party? In: VERBEKE, A. (ed.). *Confronting the Frontiers of Family and Succession Law. Liber Amicorum Walter Pintens*. Antwerpen: Intersentia, 2012, s. 41-64, nebo též SANDERS, Anne. Cohabitants in Private Law: Trust, Frustration and Unjust Enrichment in England, Germany and Canada. *International and Comparative Law Quarterly*. 2013, vol. 62, s. 629-665.

²⁹⁷ WINTR, Jan. *Říše principů. Obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Praha: Karolinum, 2006, s. 166.

Občanské právo představovalo právo obecné a zvláštní soukromoprávní odvětví představovala zvláštní právní úpravu. Prakticky se tyto vzájemné vazby projevovaly tak, že uvedená odvětví se zásadně řídila příslušnou zvláštní úpravou a v případě, že se určitá situace vymykala jejich předmětu, byly aplikovány normy obecného občanského práva.²⁹⁸

Shora popsané vazby byly v českém právním řádu respektovány do roku 1949, v němž byla vyhlášena právníková dvouletka, ve které se „*odrážely nové politické a hospodářské poměry, výrazný vliv sovětského práva a tendence ke zlidovění právní úpravy*“.²⁹⁹ Změny, které nastaly po roce 1950, přispěly k atomizaci soukromého práva. Obchodní právo bylo nahrazeno právem hospodářským, které bylo spjato s centrálně řízenou ekonomikou. Pracovní právo se zaměřilo na regulaci využívání pracovní síly v hospodářství a občanské právo se orientovalo na regulaci společenské spotřeby. J. Hurdík upozorňuje, že právní odvětví v této době byla odlišována nikoli na základě rozdílných metod regulace, ale na základě odlišnosti předmětu regulace, tedy povahy regulovaných společenských vztahů příslušným odvětvím.³⁰⁰

Od 90. let 20. století v tuzemském právním prostředí docházelo k návratu systému soukromého práva před rokem 1950. Z důvodu potřeby reagovat na novou politickou a společenskou situaci došlo k novelizaci kodexů, které upravovaly právo občanské, rodinné a pracovní a došlo k přijetí z. č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku. Současný systém soukromého práva vychází z jeho celkové rekonstrukce.

Současně se o slabší straně hovoří například i v souvislosti s korporátním právem, které je upraveno z. č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech. V rovině korporátního práva je však k aplikaci ochrany slabší strany třeba přistupovat zdrženlivě, a to s ohledem na specifika tohoto odvětví. M. Černá upozorňuje, že ochrana slabší strany je primárně koncepcí smluvního práva a s jejím rozšiřováním na mimosmluvní situace je třeba zacházet opatrně. Podle uvedené autorky ochrana slabšího vyjadřuje ochranu skutečné svobody (autonomii) této strany a svou funkci má plnit pouze v případech, kdy jedna ze stran může vnutit svou

²⁹⁸ HURDÍK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné – Obecná část. Absolutní majetková práva*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, s. 40.

²⁹⁹ DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1*. Praha: Wolters Kluwer, 2013, s. 89.

³⁰⁰ HURDÍK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné – Obecná část. Absolutní majetková práva*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, s. 40.

vůli druhé straně. Tato technika má však své místo pouze tam, kde dochází k utváření soukromé právní normy v přímé interakci dvou či několika vůlí. Jinými slovy, kde není autonomie, nelze hovořit o její ochraně v podobě ochrany slabší strany. „V korporátním právu přitom zcela pravidelně vznikají situace heteronomní, přímo tu předpokládáme, že právní postavení určitého subjektu (samotné korporace a zprostředkovaně tím i osob vstupujících do právních vztahů s korporací) bude utvářeno vůlí jiného či jiných (zejména společníků, ale i členů volených orgánů).“ Koncepce ochrany slabší strany je aplikovatelná v rovině práv společníků, a to jen v určitých limitech.³⁰¹

4.3 Procesněprávní aspekty

Ochrana slabší strany není vyhrazena výlučně právu hmotnému a stále intenzivněji se projevuje i v rovině práva procesního.³⁰² Ochrana slabších jako nezletilých nebo osob omezených ve svéprávnosti je poskytována prostřednictvím tzv. nesporných řízení, jež jsou upravena v z. č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, v současné době se však pojem slabší strany užívá i v souvislosti s řízením sporným.³⁰³

Tento fenomén je odrazem skutečnosti, že mezi právem hmotným a procesním existují vzájemné funkční vazby, které ovlivňují uvedená právní odvětví. S postupnou intenzifikací ochrany slabší strany v rovině soukromého práva hmotného a aktuální judiciální praxí si lze klást otázku, do jaké míry má být tato ochrana reflektována i v rovině civilního práva procesního a v nalézacím řízení sporném, které vychází ze zásady rovnosti jeho účastníků.

4.3.1 Diferenciace práva hmotného a procesního

Základní rozdíl mezi právem hmotným a procesním spočívá ve skutečnosti, že se obě skupiny vztahují na různé oblasti sociálního života. Zatímco právo hmotné stanovuje práva a povinnosti, procesní právo upravuje postup při

³⁰¹ ČERNÁ, Stanislava a kol. *Obchodní korporace a ochrana slabší strany*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, s. 17-20.

³⁰² Koncepce kapitoly 4.3 vychází z článku autorky FISCHEROVÁ, Eliška. Vybrané aspekty ochrany slabší strany v civilním procesu. *Acta Iuridica Olomucensia*. 2019, vol. 14, no. 1, s. 133–142.

³⁰³ JIRSA, Jaromír. *Slabší strana (aneb koho a jak mají soudy ochraňovat)* [online]. 2015 [cit. 5. 1. 2018]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/procesni-pravo/slabsi-strana-aneb-koho-a-jak-maji-soudy-ochranovat>

ochraně hmotných práv v rámci civilního procesu. Přestože se jedná o dva samostatné právní fenomény, existuje mezi nimi spojitost.³⁰⁴ Obecně je třeba shrnout, že předmětem civilního procesu je zjištění a vynucení práva, jež je předurčeno právem hmotným.³⁰⁵ Jestliže v rovině civilního práva hmotného dochází ke změně hodnotové orientace, která tenduje chránit slabší stranu, je logickým důsledkem tohoto trendu i ochrana slabší strany v oblasti práva procesního.

4.3.2 Vymezení slabší strany v civilním právu hmotném a procesním

Rozhodneme-li se slabší stranu chránit, vyvstává základní otázka, kdo je slabší stranou a jak ji vymezit. I v rovině práva procesního lze vycházet jak z formálního, tak materiálního pojetí slabší strany. OSŘ vychází z pojetí formálního pouze v omezené míře v několika ustanoveních, která směřují k ochraně zaměstnanců a spotřebitelů. V jeho současném znění nedochází k zakotvení speciálních komplexních postupů modifikujících řízení sporné, je-li jeho účastníkem slabší strana ve smyslu formálním. S ohledem na vývoj judikatury lze však konstatovat, že je-li stranou sporu osoba, jež je považována za slabší stranu ve formálním pojetí (např. zaměstnanec, pacient), jsou aplikovány postupy, které toto nerovnovážné postavení kompenzují.

V tomto kontextu si lze povšimnout, že v důsledku působení zásady ochrany slabší strany dochází v zahraničních právních úpravách k vyčlenění sporů, které jí garantují zvýšenou ochranu. Například na Slovensku zákon č. 160/2015 Z. z., Civilný sporový poriadok, upravuje „*spory s ochranou slabšej strany*“, které zakotvují specifické postupy ve sporech (co se týče dokazování a poučovací povinnosti), jejichž stranou je spotřebitel, zaměstnanec nebo ve sporech antidiskriminačních.

4.3.3 Interakce zásad civilního práva hmotného a procesního

Občanské právo hmotné vychází ze zásad autonomie vůle a rovného (hmotněprávního) postavení osob.³⁰⁶ Tyto zásady soukromého práva se projevují

³⁰⁴ WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní*. 6. vyd. Praha: Linde, 2011, s. 36.

³⁰⁵ ZAHRADNÍKOVÁ, Radka a kol. *Civilní právo procesní*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 28.

³⁰⁶ DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1*. Praha: Wolters Kluwer, 2013, s. 55.

i v případě vzniku sporu mezi subjekty. Spor mohou urovnat prostřednictvím vzájemné dohody. Nestane-li se tak, není ani jedna z těchto osob oprávněna tento konflikt jednostranně rozhodnout. Pro tyto případy je subjektům umožněno, aby vyřešení sporu přenechaly orgánu oprávněnému jej řešit. Tento orgán představuje typicky soud, který jako státní orgán disponuje pravomocí chránit soukromá práva, tzn. rozhodovat spory a jiné právní věci, které vyplývají z poměrů soukromého práva (pokud je neprojednávají jiné orgány).³⁰⁷

Soukromým subjektivním právům je poskytována soudní ochrana v civilním řízení, typicky v nalézacím řízení sporném, jehož zahájení je vázáno na podání žaloby. Fungování civilního procesu vychází z práva na spravedlivý proces a řízení sporné pak reflektuje kontradiktorní postavení stran a základní zásady vycházející z občanského práva hmotného, tj. zásadu autonomie vůle a rovnost stran.³⁰⁸ Uvedené zásady se odráží jak v principech odpovídajících právu na spravedlivý proces, tak v odvětvových principech civilního procesu. Rovnost subjektů dle hmotného práva se projevuje v zásadě rovnosti účastníků řízení, podle níž má soud povinnost přistupovat k účastníkům řízení stejně, tj. tak, aby žádný z nich nebyl znevýhodněn, a poskytovat jim stejnou možnost k uplatnění jejich práv.³⁰⁹ Realizace této zásady je zajištěna zejména prostřednictvím nezávislosti soudců, práva každého slyšet a být slyšen před soudem, právem na právní pomoc nebo právem na použití mateřského jazyka.³¹⁰ Právo každého slyšet a být slyšen garantuje účastníkům možnost uvést skutečnosti na podporu jejich tvrzení, navrhnout relevantní důkazní prostředky a vyjádřit se k podáním ostatních účastníků.³¹¹

Hmotněprávní zásada autonomie vůle se projevuje v řízení sporném zásadou dispoziční. Podle této zásady je to právě žalobce, který může řízení zahájit svou žalobou. Procesní iniciativa neleží v rukách soudu, ale náleží účastníkům řízení, kteří prostřednictvím svých dispozičních procesních úkonů ovlivňují

³⁰⁷ Tamtéž, s. 39.

³⁰⁸ Tamtéž, s. 337.

³⁰⁹ ZAHRADNÍKOVÁ, Radka a kol. *Civilní právo procesní*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 46.

³¹⁰ Tamtéž, s. 47.

³¹¹ Tamtéž, s. 48.

řízení.³¹² Dispoziční zásada se rovněž promítá i v rovině opravných prostředků, a to včetně jejich iniciování a rozsahu přezkumné činnosti soudu.

Uvedená hmotněprávní zásada dále souvisí se zásadou projednací, podle níž jsou to právě účastníci řízení, na nichž leží odpovědnost za zjištění skutkového stavu. Stranám je tedy uložena povinnost tvrzení, podle které musí uvést skutková tvrzení na podporu svého nároku (tzv. břemeno tvrzení). Jelikož tato tvrzení však musí být podpořena relevantními důkazními prostředky, mají strany důkazní povinnost, ze které vyplývá tzv. důkazní břemeno.³¹³

Ve vztahu k zásadě ochrany slabší strany platí, že ačkoli OSŘ explicitně výrazu slabší strana neužívá, judikатурní praxe na tuto kategorii stále častěji odkazuje a současně pod vlivem jejího působení lze mít za to, že dochází k postupné modifikaci sporného řízení ve vztahu ke slabším stranám, jak bude popsáno níže. OSŘ obsahuje řadu institutů, jejichž prostřednictvím může být slabší strana chráněna. Typicky se jedná o možnost ustanovení zástupce z řad advokátů nebo manuální povinnost, přičemž uvedené prostředky spolu úzce souvisí. Na tuto skutečnost upozornil i ÚS, když zdůraznil, že: „*Cílem poučovací povinnosti je poučení účastníka o tom, jaká má v procesu práva a povinnosti, aby jím provedené procesní úkony mohly vyvolat zamýšlené účinky a aby mohl splnit své procesní povinnosti, přičemž poučovací povinnost musí být poskytnuta včas (...) Uvedené platí obzvláště za situace, kdy je již z podání účastníka řízení zřejmé, že se v procesním právu zjevně neorientuje, že se nachází v tíživé osobní situaci nebo že vzhledem k projednávané věci a vzhledem k zastoupení protistrany může být v procesu značně znevýhodněn.*“³¹⁴ Opačný postup soudů, kdy osobu ve slabším postavení dostatečně nepoučí o jejích procesních právech a povinnostech, je v rozporu s právem na spravedlivý proces.

Slabší stranu je dále možné chránit i prostřednictvím přípustnosti opravných prostředků. Výjimka favorizující slabší stranu je stanovena u dovolání, které je přípustné i proti rozsudkům a usnesením, jimiž bylo rozhodnuto

³¹² Usnesení NS ze dne 2. 3. 2011, sp. zn. 28 Cdo 4089/2010.

³¹³ ZAHRADNÍKOVÁ, Radka a kol. *Civilní právo procesní*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 55.

³¹⁴ Nález ÚS ze dne 21. 3. 2017, sp. zn. IV. ÚS 682/16.

o peněžitém plnění nepřevyšujícím 50.000,- Kč, pokud jde o vztahy ze spotřebitelských smluv a pracovněprávní vztahy.

Povinnost soudu dbát na dodržování standardů spravedlivého procesu ve vztahu ke slabší straně sporu je zdůrazňována rozhodovací praxí v souvislosti s dokazováním. Ve vztahu k dokazování ÚS zdůraznil, že se nachází „mimo“ ústavněprávní rovinu a jeho úprava je zcela v dispozici podústavního zákona. Základní zásady spravedlivosti řízení, zejména principy rovnosti zbraní a kontradiktornosti, ovládající celé řízení, se však nutně musí vztahovat i na tento postup.³¹⁵ Ve vybraných sporech se slabší stranou pak může dokonce dojít k obrácení důkazního břemene, pokud by striktní dodržování standardního rozložení důkazního břemene vedlo k neudržitelnému zatížení strany, která je jím zatížena, když ta ale objektivně nemá možnost získat informace o skutečnostech důležitých pro rozhodnutí ve sporu.³¹⁶

V oblasti dokazování sehrávají zásadní úlohu důkazní prostředky, přičemž platí, že jako důkazní prostředek může sloužit vše, co může přispět ke zjištění skutkového stavu, včetně zvukových záznamů fyzických osob. Právě u uvedeného důkazního prostředku zpravidla vzniká spor o jeho přípustnosti, byl-li pořízen tajně, neboť obecně platí, že zvukové záznamy lze v řízení před soudy použít jen se svolením fyzické osoby, která byla jeho prostřednictvím zachycena. Postupně se však prosadila praxe, která umožňuje záznam hlasového projevu druhé osoby pořízený bez jejího vědomí použít jako důkazní prostředek ve vybraných případech.

ÚS přijal závěr, podle něhož i u audionahrávky obsahující projevy osobní povahy osoby, která si nebyla vědoma skutečnosti, že je její projev nahráván, převáží ochrana práv zaměstnance a může být v soudním řízení jako důkazní prostředek připuštěna. Pokud tajné pořízení audiozáznamu hovoru představuje způsob dosažení právní ochrany pro výrazně slabší stranu významného

³¹⁵ Usnesení ÚS ze dne 8. 12. 2016, sp. zn. II. ÚS 3312/16.

³¹⁶ Nález ÚS ze dne 9. 5. 2018, sp. zn. IV. ÚS 14/17. Podle uvedeného nálezu ÚS uzavřel, že v případě „*tzv. medicínských sporů, kdy na jedné straně stojí pacient tvrdící, že mu byla způsobena újma protiprávním jednáním poskytovatele zdravotních služeb, a na straně druhé poskytovatel zdravotních služeb, který porušil svou povinnost vést řádně zdravotnickou dokumentaci pacienta, může soud rozhodnout o obrácení důkazního břemene ohledně prokazování (ne)splnění některého z předpokladů odpovědnosti za újmu*“.

občanskoprávního a zejména pracovněprávního sporu, zásah do práva na soukromí osoby, jejíž hlas je zaznamenán, je ospravedlnitelný. Pokud je touto cestou opatřen jediný nebo klíčový důkaz, je takové jednání analogické k jednání za podmínek krajní nouze či dovolené svépomoci.³¹⁷

³¹⁷ Nález ÚS ze dne 9. 12. 2017, sp. zn. II. ÚS 1774/14.

4.4 Ochrana slabší smluvní strany v kontextu veřejného pořádku a veřejného zájmu

Zabýváme-li se ochranou slabší smluvní strany v systému práva, je nutné též věnovat pozornost pojmům veřejný pořádek (*ordre public*) a veřejný zájem, které jsou s právním systémem spjaty. Přestože jsou často používány a existují mezi nimi rozdíly, není mezi nimi důsledně rozlišováno, byť je to žádoucí s ohledem na jejich rozdílný obsah. Společné je jim bezesporu to, že slouží jako opodstatnění určitých zásahů nebo omezení, přestože jsou to pojmy nedefinované a obtížně definovatelné.³¹⁸

Zatímco v angloamerickém právním systému jsou si tyto kategorie výrazně bližší, v systému kontinentálního práva nesou různý význam. A. Bělohávek zdůrazňuje, že velice často dochází ke směšování těchto pojmů, když se například o veřejném zájmu hovoří tam, kde jde o pouhý veřejný zájem. Upozorňuje na skutečnost, že k nesprávnému užití terminologie dochází jak na národní, tak mezinárodní úrovni, ale rovněž v rámci práva EU.³¹⁹

4.4.1 Veřejný pořádek

V rámci kontinentálního právního systému veřejný pořádek představuje oproti veřejnému zájmu kategorii výrazně užší. Veřejný pořádek je hodnotová kategorie reprezentující základní hodnoty, ze kterých vychází státní zřízení. Představuje pilíře (hodnoty) právního státu a společenského pořádku, o které se opírá zejména ústavní a právní pořádek.³²⁰ Ponecháme-li stranou veřejný pořádek ve smyslu výhrady *ordre public* v rovině mezinárodního práva, lze rozlišovat mezi veřejným pořádkem v širším a užším slova smyslu. Podle P. Melzera veřejný pořádek v širším slova smyslu „představuje souhrn nezbytných pravidel, jejichž dodržování je podle panujících společenských a etických názorů nezbytným, bezvýhradným předpokladem řádného lidského soužití ve společnosti“.³²¹ Podle uvedeného autora veřejný pořádek v tomto

³¹⁸ ELIÁŠ, Karel. K pojetí dispozitivního práva v občanském zákoníku. *Bulletin advokacie*. 2015, č. 9, s. 17.

³¹⁹ BĚLOHLÁVEK, Alexander. *Ochrana spotřebitelů v rozhodčím řízení*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 14.

³²⁰ Tamtéž, s. 13.

³²¹ MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013, s. 58.

pojetí zahrnuje i pravidla vyplývající z dobrých mravů. Naproti tomu veřejný pořádek v užším pojetí je chápán též jako soubor pravidel, na jejichž dodržování je třeba nezbytně trvat, avšak rozlišuje původ těchto pravidel a nezahrnuje například kategorii dobrých mravů, které vychází z etických představ konkrétní společnosti.³²²

4.4.2 Veřejný zájem

Pojem veřejného pořádku je úzce spojen s veřejným zájmem, avšak je od něj odlišný.³²³ Veřejný zájem představuje „*celoskupinový zájem, tj. zájem přesahující zájem jednotlivce nebo pouze frakce*“. A. Bělohávek konstatuje, že se může jednat o zájem celospolečenský, lokální nebo skupinový.³²⁴ Současně však apeluje, že v případech, kdy veřejný zájem není totožný se zájmem chráněným veřejným pořádkem, nesmí veřejný zájem převážit nad tím, co je chráněno veřejným pořádkem. A. Bělohávek jej popisuje jako abstraktní institut, který svého významu nabývá až ve vztahu ke konkrétní právní normě.³²⁵ Jeho obsah je podmíněn časově i teritoriálně.

Veřejný zájem se objevuje a provází společnost již od jejího vzniku a v různých etapách jejího vývoje doznal řady změn. K ustálení jeho obsahu došlo s nástupem římské republiky a počátkem rozlišování mezi právem veřejným a soukromým. Nejjednodušeji lze jeho podstatu vysvětlit právě ve vztahu k zájmu soukromému. O veřejný zájem se bude jednat, pokud z něj bude výhody čerpat větší skupina, nikoli pouze jednotlivci (jako u zájmu soukromého). Bude se tedy jednat o záležitost obecně prospěšnou – blahodárnou pro společnost. V tomto bodě však existuje úskalí, tj. identifikování toho, co je skutečně ve veřejném zájmu. Značného významu veřejný zájem nabyl po 2. sv. válce, kdy se současně začne projevat další tendence, tj. maskovat individuální zájmy vládnoucích zájmem veřejným. Současně je upozorňováno na nový jev, a to, že s rostoucí hustotou

³²² MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013, s. 59.

³²³ MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013, s. 59.

³²⁴ BĚLOHLÁVEK, Alexander. *Ochrana spotřebitelů v rozhodčím řízení*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 17.

³²⁵ BĚLOHLÁVEK, Alexander. *Ochrana spotřebitelů v rozhodčím řízení*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 17.

zaldnění a technickým pokrokem a nárůstem nových osobních potřeb, se zvyšuje potřeba prosazovat veřejný zájem.

Kategorie veřejného zájmu a veřejného pořádku se objevují jak v normách práva soukromého, tak veřejného. Avšak veřejný pořádek je výjimečný tím, že se v něm mohou projevat jak zájmy soukromé, tak zájmy veřejné a lze ho nalézt v právu hmotném i procesním. Veřejný zájem je vyhrazen právu hmotnému.³²⁶

V českém právním prostředí se veřejný pořádek v rovině práva soukromého objevuje již v úvodní části OZ, podle jehož § 1 odst. 1 platí, že „zakázána jsou ujednání porušující dobré mravy, veřejný pořádek nebo právo týkající se postavení osob, včetně práva na ochranu osobnosti“. Dle důvodové zprávy jako inspirační zdroj uvedeného ustanovení měl sloužit převážně občanský zákoník francouzský, švýcarský, španělský a quebecký.³²⁷

Čl. 6 CC stanoví, že se nelze odchýlit soukromými smlouvami od pravidel, která se týkají veřejného pořádku nebo dobrých mravů. Právě v CC je veřejný pořádek hojně skloňován, a to zejména v oblasti ochrany osobnosti a lidské integrity³²⁸ nebo ochrany bydlení pozůstalých při úmrtí zůstavitele. U ustanovení, která jsou předmětem veřejného pořádku, je tato skutečnost explicitně uvedena.³²⁹ Lze konstatovat, že úprava veřejného pořádku v CC působila a působí jako inspirační zdroj pro další soukromoprávní kodexy. Institut veřejného pořádku byl následně začleněn i do čl. 19 odst. 2 švýcarského obligačního kodexu, podle něhož je možné se ujednáním odchýlit od zákona vyjma případů, kdy zákon stanoví povinně písemnou formu, nebo kde by došlo k porušení veřejného pořádku, dobrých mravů nebo práv a soukromí osob.

Na veřejný pořádek je též často odkazováno i v CCQ, a to rovněž například v souvislosti s určením pravidel, od kterých je možné se odchýlit, přičemž při výkonu občanských práv je možné se odchýlit od ustanovení CCQ, avšak nikoli od těch, která chrání veřejný pořádek.³³⁰

³²⁶ BĚLOHLÁVEK, Alexander. *Ochrana spotřebitelů v rozhodčím řízení*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 35.

³²⁷ Dle důvodové zprávy k OZ, s. 32.

³²⁸ Čl. 16-1 CC.

³²⁹ Např. Čl. 16-9, 763, 2013, 2378-5, 2422, 2488-5 CC.

³³⁰ Čl. 9 CCQ, dále též čl. 299, 916, 300, 917 CCQ.

Veřejný zájem je rovněž přítomen v OZ, zejména v souvislosti s procesem konstituování právnických osob nebo omezením vlastnického práva. Obdobně je tomu tak v CCQ, z jehož dotčených ustanovení je patrné, že sloužil jako inspirační zdroj českému zákonodárci.³³¹

Ve veřejném právu se lze s veřejným pořádkem a veřejným zájmem setkat například v trestním právu nebo právu správním. Veřejný pořádek tvoří například součást skutkových podstat určitých trestných činů.³³²

A. Bělohlávek zdůrazňuje, že se veřejná moc zpravidla odvolává na veřejný zájem právě, když zasahuje do soukromoprávní sféry fyzických a právnických osob a dochází k nárůstu jeho rozsahu ve snaze ohrozit a prolomit právě to, co je chráněno veřejným pořádkem (např. ochrana vlastnického práva).³³³

V rámci práva EU veřejný pořádek představuje autonomní pojem a členské státy nejsou oprávněny určovat jeho rozsah jednostranně, nicméně za zvláštních okolností se na něj mohou odvolat. Veřejný pořádek je nejčastěji užíván ve spojitosti s volným pohybem osob, ochranou bezpečnosti, přístupem k informacím a rovněž v souvislosti s ochranou spotřebitele jako slabší smluvní strany, na jejíž ochranu se právo EU intenzivně zaměřuje.

Dle A. Bělohlávky se jedná v případě ochrany spotřebitele o typický případ veřejného zájmu, a nikoli veřejného pořádku. Svůj názor zdůvodňuje tím, že konsekvence vyplývající z porušení práva EU totiž národní (vnitrostátní) soudy nemusí aplikovat, pokud by je přezkum takového důvodu donutil vykročit z rámce sporu vymezeného samotnými účastníky a opřít se o jiné skutečnosti a okolnosti, než na kterých účastník řízení, který má zájem na uplatnění uvedených ustanovení, založil svůj žalobní návrh. Tento prostor je soudům poskytnut pouze na základě veřejného zájmu, nikoli však veřejného pořádku.³³⁴

Stejnou otázku je možné klást si i ve vztahu k národní úpravě, zda jde v případě ochrany slabší smluvní strany o otázku veřejného zájmu, nebo veřejného

³³¹ Čl. 299, 917 CCQ.

³³² Jako příklad lze uvést § 152 odst. 2 písm. b) TZ (šíření nakažlivé lidské nemoci z nedbalosti) nebo § 206 odst. 4 písm. c) TZ (zpronevěra).

³³³ BĚLOHLÁVEK, Alexander. *Ochrana spotřebitelů v rozhodčím řízení*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 19.

³³⁴ BĚLOHLÁVEK, Alexander. *Ochrana spotřebitelů v rozhodčím řízení*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 36.

pořádku. Například CDC označuje ustanovení regulující smlouvy uzavírané se spotřebitelem distančním způsobem nebo na dálku za normy, které patří právě k veřejnému pořádku. Obdobné ustanovení však v OZ absentuje. Podle K. Eliáše pravidla poskytující ochranu, která náleží skupinám zranitelným ekonomicky nebo sociálně (tedy nájemníci, spotřebitelé, zaměstnanci), sledují právě hledisko veřejného pořádku.³³⁵ Naproti tomu se lze setkat i s názorem odlišným, podle něhož ochrana slabší strany je předmětem veřejného zájmu jakožto zájmu skupinového. Z judikatury ÚS vyplývá, že autonomie vůle může být omezena v případech, kde existuje jiné základní právo jednotlivce nebo ústavní princip či jiný ústavně aprobovaný veřejný zájem způsobilý ji proporcionálně omezit.³³⁶

V praxi dochází k zaměňování kategorií veřejného pořádku a veřejného zájmu. Veřejný pořádek je podstatně užší než veřejný zájem, neboť chrání ty nejzákladnější hodnoty, na nichž spočívá stát a které tvoří základ ústavního pořádku toho kterého státu. Dochází-li k přijetí právního rámce favorizujícího určitou skupinu jedinců, je příjemcem výhod z něho vyplývajících právě širší skupina individuálních osob. Na základě těchto argumentů lze mít za to, že ochrana slabší smluvní strany spadá do kategorie veřejného zájmu.

³³⁵ ELIÁŠ, Karel. Teoretické vymezení slabší strany v soukromém právu. *Soudce*. 2015, č. 12, s. 14-15.

³³⁶ Nález ÚS ze dne 18. 7. 2013, sp. zn. IV. ÚS 457/10.

5 Ochrana slabší strany ve světle občanského práva

5.1 Pojetí ochrany slabší strany v občanském zákoníku z roku 2012

Ochrana slabší strany patří mezi zásady soukromého práva, které mají vliv na jeho formování. Uvedená zásada nachází své vyjádření přímo v § 3 odst. 2 písm. c) OZ, podle jehož znění platí, že nikdo nesmí pro nedostatek věku, rozumu nebo pro závislost svého postavení utrpět nedůvodnou újmu; nikdo však také nesmí bezdůvodně těžit z vlastní neschopnosti k újmě druhých. Uvedené ustanovení se svou působností snaží postihnout nejrůznější formy zranitelnosti a rovněž z něj lze usuzovat na základní strukturu systému ochrany slabších poskytovanou OZ.

První skupinu představují osoby, u nichž je jejich nevyrovnané postavení dáno v důsledku nedostatku věku nebo rozumu. Jedná se o kategorii, na jejíž příslušníky bylo tradičně pohlíženo jako na ty, jež si zaslouží zvýšenou ochranu (k tomu blíže kap. 2.4.1). Do první skupiny patří např. nezletilí, kteří jsou chráněni z důvodu nedostatku věku, proto je vždy nezbytné posuzovat jejich způsobilost k právnímu jednání s ohledem na jejich věk a rozumovou a volní vyspělost. ÚS v této souvislosti zdůrazňuje, že jsou obecné soudy povinny při svém rozhodování chránit zájem dítěte i s ohledem na jeho budoucnost.³³⁷ Dále se jedná o osoby, u nichž nedostatek rozumu ovlivňuje jejich schopnost právně jednat a projevit svou autonomii vůle, a proto právo upravuje specifické prostředky, které napomáhají osobám stíženým duševní poruchou, mezi které patří např. opatrovnictví.

Druhá skupina slabších ve smyslu § 3 odst. 2 písm. c) OZ se vztahuje na ty, kterým náleží zvláštní ochrana pro jejich závislé postavení. V tomto kontextu je závislé postavení podmíněno existencí alespoň dvou subjektů, kteří tvoří předpoklad pro vznik vztahu, který může získat charakter závislosti. Druhá skupina slabších se zaměřuje na případy nerovného postavení, které se objevuje

³³⁷ Nález ÚS ze dne 20. 11. 2019, sp. zn. I. ÚS 3135/19.

v závazkových vztazích.³³⁸ V rámci druhé kategorie lze rozlišovat mezi slabší stranou formální (též abstraktní, k tomu blíže kap. 3.3) a slabší stranou materiální (též konkrétní, k tomu blíže kap. 3.2).

5.2 Slabší strana materiální podle § 433 OZ

Podle § 433 odst. 1 OZ platí, že: „*Kdo jako podnikatel vystupuje vůči dalším osobám v hospodářském styku, nesmí svou kvalitu odborníka ani své hospodářské postavení zneužít k vytváření nebo k využití závislosti slabší strany a k dosažení zřejmé a nedůvodné nerovnováhy ve vzájemných právech a povinnostech stran.*“ Odstavec druhý dotčeného ustanovení následně formuluje vyvratitelnou právní domněnku ohledně postavení slabší strany. Ustanovení § 433 OZ je třeba interpretovat ve vzájemném kontextu, nikoli izolovaně, neboť se snaží formulovat jak postavení strany silnější, tak strany slabší. Dle J. Bejčka § 433 OZ představuje dekompozici a konkretizaci zásady poctivosti (§ 6 OZ), dobré víry (§ 7 OZ) a zákazu zneužití práva (§ 8 OZ) a je nepochybně samostatně aplikovatelné, neboť má jakési definiční znaky, podle nichž lze určité jednání subsumovat lépe než jen podle uvedených nejobecnějších zásad. Je projevem spravedlnosti, u něž nelze vyloučit kolizi s právní jistotou.³³⁹

5.2.1 Pohled na silnější a slabší stranu

Vznik mocenské nerovnováhy a postavení strany silnější vymezuje § 433 odst. 1 OZ tím, že stanoví, jakým způsobem podnikatel nesmí využívat své postavení.

Podnikatel:

- (i) vystupující v hospodářském styku vůči dalším osobám,
- (ii) nesmí svou kvalitu odborníka nebo své hospodářské postavení,
- (iii) zneužít k vytváření nebo k využití závislosti slabší strany a

³³⁸ MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1-117.* Praha: Leges, 2013, s. 84.

³³⁹ BEJČEK, Josef. Soukromoprávní ochrana slabšího obchodního partnera. *Bulletin advokacie.* 2015, č. 7-8, s. 25.

(iv) k dosažení zřejmé a nedůvodné nerovnováhy ve vzájemných právech a povinnostech stran.

Ustanovení § 433 odst. 1 OZ podmiňuje vznik silnější strany splněním čtyř kumulativních podmínek a současně obsahuje pojmy, které nejsou v OZ blíže specifikovány. V tomto ohledu je třeba vycházet ze soudního a doktrinárního výkladu³⁴⁰ a určitá vodítka je třeba hledat i v jiných právních předpisech. Stranou silnější může být pouze podnikatel, který jedná v rámci hospodářského styku. Nepůjde-li o podnikatele ve smyslu § 420, 421 a 422 OZ, dotčené ustanovení se nebude aplikovat. V takovém případě je třeba na vztahy mezi nepodnikateli aplikovat jiné obsahové korektivy (např. příkaz jednat poctivě dle § 6 odst. 1 a 2 OZ).³⁴¹ K interakci s dalšími osobami musí docházet v hospodářském styku. Pojem hospodářského styku je v OZ užíván v souvislosti s ochranou hospodářské soutěže (§ 2972 a násl. OZ). Právo proti nekalé soutěži se jako tzv. soukromé soutěžní právo zaměřuje na ochranu soutěžitelů, zákazníků a kvalitativní stránky hospodářské soutěže.³⁴² Hospodářský styk představuje jeden ze tří kumulativních znaků, které tvoří generální klauzuli nekalé soutěže obsažené v § 2976 odst. 1 OZ.³⁴³ Jednání v hospodářském styku představuje široký pojem, který zahrnuje řadu aktivit, včetně jednání v hospodářské soutěži.

Druhá podmínka se týká kvalitativní stránky osoby podnikatele, o kterém platí, že jedná v právních vztazích jako profesionál s ohledem na svou kvalitu odborníka a své hospodářské postavení. Hospodářské postavení je možné hodnotit dle řady kritérií, určité vodítka může poskytnout § 2 odst. 4 zákona č. 523/1990 Sb., o cenách, podle kterého lze zohlednit objem prodaného nebo nakoupeného zboží, podíl na daném trhu, hospodářskou a finanční sílu, právní nebo jiné překážky vstupu na trh a míru horizontálního i vertikálního propojení s jinými osobami na daném trhu.

³⁴⁰ K tomu blíže PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 453.

³⁴¹ BEJČEK, Josef. *Smluvní svoboda a ochrana slabšího obchodníka*. Brno: Masarykova univerzita. 2016, s. 52.

³⁴² HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014)*. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1759.

³⁴³ Dle § 2976 odst. 1 OZ: „Kdo se dostane v hospodářském styku do rozporu s dobrými mravy soutěže jednáním způsobilým přivodit újmu jiným soutěžitelům nebo zákazníkům, dopustí se nekalé soutěže.“

Třetí podmínka spočívá ve zneužití k vytváření nebo k využití kvality odborníka k závislosti slabší strany. Ve vztahu mezi třetí a čtvrtou podmínkou (spočívající v dosažení zřejmé a nedůvodné nerovnováhy) se nabízejí tři přístupy do co jejich vzájemné relace.

Podle autorů komentáře k OZ je možné komentované ustanovení vykládat tak, že z něj vyplývají tři samostatné zákazy, a to zákaz:

- (i) zneužití (kvality odborníka nebo hospodářského postavení) k vytváření závislosti slabší strany
- (ii) zneužití (kvality odborníka nebo hospodářského postavení) k využití závislosti slabší strany
- (iii) zneužití (kvality odborníka nebo hospodářského postavení) k dosažení zřejmé a nedůvodné nerovnováhy ve vzájemných právech a povinnostech stran³⁴⁴

S ohledem na skutečnost, že v dotčeném ustanovení je uvedena spojka „a“, nikoli „nebo“ před slovy „k dosažení“, se autorka kloní k závěru, že jednotlivé podmínky musí být splněny kumulativně. Jinými slovy, musí dojít ke zneužití k vytváření nebo k využití závislosti slabší strany a současně musí být dosaženo zřejmé a nedůvodné nerovnováhy. Další nejasnosti mohou vzbuzovat výrazy „k vytváření“ a „k využití“ závislosti. Má-li § 433 OZ směřovat k ochraně slabší strany materiální, je předpokladem pro její ochranu určitá újma jakožto konkrétní projev nerovnováhy. V tomto kontextu se jako obtížný jeví výklad samotného „vytváření“, které indikuje určitý proces a představuje fázi, která předchází samotnému využití. Z tohoto důvodu se výraz „vytváření“ jeví jako redundantní, neboť podstatné je „využití“ závislosti, které vede ke vzniku nerovnováhy.³⁴⁵ Přívlastky „zřejmá a nedůvodná“ naznačují, že nerovnováha sama o sobě nepředstavuje negativní jev. Dotčené ustanovení postihuje případy pouze takové nerovnováhy, která je evidentní a není opodstatněná. Posouzení jednotlivých podmínek je předmětem soudního výkladu v konkrétní situaci.

³⁴⁴ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 453.

³⁴⁵ K tomu shodně BEJČEK, Josef. Soukromoprávní ochrana slabšího obchodního partnera. *Bulletin advokacie*. 2015, č.7-8, s. 28.

Ustanovení § 433 odst. 2 OZ upravuje postavení slabší strany pro účely § 433 odst. 1 OZ. Podle dotčeného ustanovení se má za to, že slabší stranou je vždy osoba, která vůči podnikateli v hospodářském styku vystupuje mimo souvislost s vlastním podnikáním.

Na status slabší strany ve smyslu § 433 odst. 2 OZ lze usuzovat z těchto znaků: jednání vůči podnikateli a mimo souvislost s vlastním podnikáním. Ochrana je poskytována jak fyzickým, tak právnickým osobám a není omezena pouze na kategorii spotřebitele jako osobu fyzickou. Dotčené ustanovení však neposkytuje definici slabší smluvní strany, jen formuluje vyvratitelnou právní domněnku, která může být opačným důkazem vyvrácena. Slabší stranou může být i osoba, která bude vystupovat v souvislosti s vlastním podnikáním, budou-li tomu nasvědčovat okolnosti daného případu. OZ však nestanoví výčet okolností, od nichž se postavení slabší smluvní strany odvozuje, a proto bude nutné vždy zohlednit specifika dotčeného závazku a jeho skutkové okolnosti, které mohou způsobovat oslabení dotčené strany vůči druhé smluvní straně.

Ustanovení § 433 OZ nespécifikuje následky jeho porušení, a proto lze předpokládat, že se budou aplikovat pravidla týkající se neplatnosti právních jednání. Dle názoru autorky se bude jednat o relativní neplatnost dotčeného jednání (případně jeho části), neboť se bude jednat o takové právní jednání, které odporuje zákonu a smysl a účel zákona to pro takový případ vyžaduje. Dle důvodové zprávy k OZ³⁴⁶ smysl a účel zákona vyžaduje závěr o relativní neplatnosti právě v situacích, kdy jde o neplatnost sledující jako svůj základní cíl ochranu určité osoby (v daném případě slabší smluvní strany). Vybraná komentářová literatura však nevyklučuje jako následek porušení § 433 OZ i neplatnost absolutní, a to zejména pro zjevný rozpor s dobrými mravy ve smyslu § 588 OZ.³⁴⁷ Možnou sankcí za porušení zákazu zneužití hospodářského postavení může být i povinnost nahradit škodu slabší straně, a to za porušení povinnosti stanovené zákonem ve smyslu § 2910 OZ. J. Bejček rovněž připouští, že se může jednat o náhradu škody způsobenou porušením dobrých mravů.³⁴⁸

³⁴⁶ Důvodová zpráva k OZ, s. 142.

³⁴⁷ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 466.

³⁴⁸ BEJČEK, Josef. Soukromoprávní ochrana slabšího obchodního partnera. *Bulletin advokacie*. 2015, č. 7-8, s. 28.

5.2.2 Reflexe materiálního pojetí slabší strany v OZ

Dle důvodové zprávy k OZ ustanovení § 433 má představovat generální klauzuli ochrany slabší strany, na kterou má navazovat podrobnější úprava ve čtvrté části OZ.³⁴⁹ Ve světle důvodové zprávy k OZ je třeba vycházet z pojetí slabší strany v § 433 OZ i v ostatních částech, a to konkrétně v části čtvrté OZ. Výraz „slabší strana“ se však vyskytuje i na dalších místech mimo jeho část čtvrtou. Jako příklad lze uvést § 630 odst. 2 OZ, kde slabší strana funguje jako korektiv při sjednávání délky promlčecí lhůty. V případě, že je kratší nebo delší lhůta ujednána v neprospěch slabší strany, k ujednání se nepřihlíží. K této jednostranně znevýhodňující modifikaci, která může vyústit v neprospěch jedné z nich, může dojít i mezi osobami, které nebudou jednat v souvislosti s podnikáním.

V rámci části čtvrté OZ je pojem slabší strany užit v souvislosti se smlouvami uzavíranými adhezním způsobem (k tomu blíže vizte kap. 4.1.2.1). Ve vztazích mezi podnikateli jsou ochranná ustanovení (§ 1799 nebo § 1800 OZ) aplikovatelná, pouze pokud strana prokáže, že doložka uvedená mimo vlastní text smlouvy³⁵⁰ a navržená druhou smluvní stranou hrubě odporuje obchodním zvyklostem a zásadě poctivého obchodního styku.

Pojem slabší strany se dále objevuje v souvislosti s vadami stavby. Podle § 2629 odst. 2 OZ se nepřihlíží k ujednáním zkracujícím dobu pro oznámení skryté vady stavby, je-li objednatel slabší stranou. Výraz slabší strana OZ užívá v souvislosti s náhradou újmy. Podle ustanovení § 2898 OZ platí, že se nepřihlíží ani k ujednání, které předem vylučuje nebo omezuje právo slabší strany na náhradu jakékoli újmy. Ochranu slabší strany dále sledují ustanovení o neúměrném zkrácení (§ 1793 a násl. OZ) a ustanovení o lichvě (§ 1796 a násl. OZ), ačkoliv se v dotčených ustanoveních výraz slabší strana neužívá.³⁵¹

S ohledem na skutečnost, že v případech, ve kterých OZ explicitně užívá pojmu slabší strana, mohou dotčené subjekty jednat mimo své podnikání, jeví se

³⁴⁹ Důvodová zpráva k OZ, s. 110.

³⁵⁰ Ke kritickému hodnocení této koncepce vizte PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 1802.

³⁵¹ Právo napadnout lichevní nebo neúměrně nevýhodnou smlouvou však nesvědčí podnikatelům.

dle názoru autorky přímá aplikace § 433 OZ jakožto generální klauzule nepřiléhavá.

5.2.3 Hodnocení pojetí materiální smluvní strany v OZ

Dle tvůrců OZ § 433 OZ sleduje ochranu generální povahy ve smyslu generální klauzule ochrany slabší strany. S ohledem na shora uvedené je však třeba hodnotit uvedené tvrzení jako zavádějící. Dotčené ustanovení nezakládá obecnou ochranu slabší strany, neboť se vztahuje pouze na případy, kdy silnější stranu představuje podnikatel jednající v rámci hospodářského styku. Potřeba chránit slabší strany se však neomezuje pouze na tyto případy, ale může se objevit i ve vztahu mezi nepodnikateli. Pojem slabší strana se vyskytuje v řadě dalších ustanoveních (např. § 630 a § 2898 OZ), kde silnější stranou může být i nepodnikatel. Dle autorů komentáře k OZ komentované ustanovení nelze považovat za v zásadě generální klauzuli na ochranu slabší strany v rámci OZ, na kterou by navazovala další ustanovení, která podrobněji v rámci části čtvrté cílí na ochranu slabší strany. Předmětné ustanovení představuje jedno z řady ustanovení, v nichž se ochrana slabší strany projevuje, a jedno z několika ustanovení, kde OZ výslovně pojem slabší strany užívá.³⁵²

R. Pelikán a I. Pelikánová § 433 OZ hodnotí jako inovativní, ale v českém právním prostředí mimořádně potřebné bez ohledu na to, že by i bez explicitní formulace bylo možné stejné pravidlo vyvodit z obecnějších principů, a to např. ze zákazu zneužití práva. Podle uvedených autorů však není tento zákaz dostatečně často aplikován na podobná jednání, a proto konkrétnější ustanovení může mít pozitivní význam.³⁵³ Dle názoru autorky je ustanovení § 433 OZ samostatně aplikovatelné a důsledkem jeho porušení může být neplatnost dotčeného jednání, případně náhrada škody. Svůj význam může mít rovněž v případech, ve kterých se podnikatelé nemohou dovolat ochrany vyplývající z ochranných ustanovení (např. lichva, neúměrné zkrácení), neboť jsou z jejich působnosti vyloučeni.

³⁵² PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 452.

³⁵³ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I (§ 1-654)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 960.

Autorka sdílí názor shora uvedených autorů v tom směru, že dotčené ustanovení s ohledem na jeho formulaci nemůže plnit funkci generální klauzule ochrany slabší strany, neboť je omezeno pouze na případy, kdy silnější stranu představuje podnikatel. V případě, že i další hypotézy právních norem obsahují „slabší stranu“ jako jednu z podmínek pro její aplikovatelnost, je však třeba volit takové vymezení slabší strany, které bude směřovat k ochraně co nejširší skupiny subjektů, jejichž autonomie je omezena takovým způsobem, že nemají možnost rozhodnout o vstupu do závazku či změnit základní podmínky pro faktickou překážku.³⁵⁴ Dle autorky lze explicitní zakotvení ochrany slabší strany ve smyslu materiálním a zákaz zneužití hospodářského postavení hodnotit jako pozitivní v tom smyslu, že je lze považovat alespoň za určité vodítko při určení nevyrovnané pozice mezi smluvními stranami.

Současně však záleží na skutečnostech, ze kterých bude její postavení dovozováno a které soudy posoudí jako relevantní při řešení nastolené otázky. Množství faktorů, které mohou ovlivnit vyjednávací sílu obou kontrahentů a které jsou determinovány vždy specifíčkostí dotčeného závazku (k tomu blíže vizte kap. 3.2.2), činí definování slabší strany v materiálním pojetí obtížným. S ohledem na uvedené má autorka za to, že definování slabší strany by nemělo být činěno prostřednictvím „katalogu možných slabostí“. Z tohoto důvodu se kloní k obecnému vymezení slabší smluvní strany jako toho, kdo je vůči druhé straně v určité nevýhodě³⁵⁵ (závislosti), pro kterou je omezena jeho autonomie vůle a pro kterou vzniká zřejmá a nedůvodná nerovnováha ve vzájemných právech a povinnostech.

Na základě rešerše judikatury provedené autorkou lze však mít za to, že § 433 OZ a slabší strana *in concreto* zatím neprošla dostatečným judikaturním testem v porovnání s bohatou judikaturou vztahující se k ochraně slabších stran *in abstracto*. Z vybraných rozhodnutí lze poukázat například na rozsudek NS ze dne 12. 6. 2018, sp. zn. 32 Cdo 2655/2016, v němž se toliko krátce konstatuje, že: „*Kodexy soukromého práva účinné do 31. 12. 2013 institut ochrany podnikatele*

³⁵⁴ MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III. § 419-654*. Praha: Leges, 2014, s. 988.

³⁵⁵ ZOULÍK, František. Soukromoprávní ochrana slabší smluvní strany. *Právní rozhledy*. 2002, č. 3, s. 116.

jako slabší smluvní strany neznaly.“ Dále je zdůrazňováno,³⁵⁶ že je třeba důrazně odlišovat mezi slabší smluvní stranou ve smyslu § 433 OZ a spotřebitelem ve smyslu § 419 OZ, avšak bez hlubší analýzy uvedeného pojmu.³⁵⁷ Lze tak shrnout, že citované ustanovení je vnímáno jako novátorské a judiciální praxe je při jeho aplikaci velice zdrženlivá.

5.3 Slabší strana formální

Vedle ochrany poskytované slabší straně ve smyslu materiálním, OZ klade důraz na statusově pojatou ochranu. V tomto ohledu obsahuje ve své čtvrté části specifické smluvní typy, které poskytují ochranu slabší straně ve smyslu formálním. Významnou úlohu představují ustanovení o závazcích ze smluv uzavíraných se spotřebitelem (§ 1810 a násl. OZ), o jejichž zařazení v rámci OZ byla vedena diskuse s tím, že by bylo vhodnější tyto závazky vyčlenit do samostatného spotřebitelského kodexu s ohledem na skutečnost, že jsou předmětem častých novelizací vlivem působení EU v této oblasti.³⁵⁸

Statusová ochrana je dále přiznávána i nájemcům bytu (§ 2235 a násl. OZ) jako tradiční kategorii. Ochranné prvky jsou patrné i v úpravě péče o zdraví (§ 2636 a násl. OZ),³⁵⁹ úpravě pojištění (§ 2758 a násl. OZ) nebo zájezdu (§ 2521 a násl. OZ) z důvodu informační asymetrie mezi smluvními stranami. Na základě statusového pojetí jsou chráněni i zaměstnanci, jejichž právní úprava je vyčleněna do ZP. Pozornost vybraným slabším stranám ve smyslu formálním je věnována v následujících kapitolách.

Ohledně systému ochrany v OZ platí, že statusově pojatá ochrana má aplikační přednost před ochranou poskytovanou na základě materiálního pojetí

³⁵⁶ Rozsudek NS ze dne 12. 12. 2018, sp. zn. 33 Cdo 5942/2017.

³⁵⁷ NS též odkázal na své závěry publikované v rozsudku ze dne 24. 6. 2014, sp. zn. 32 Cdo 1519/2012, kde poukázal, mimo jiné, i na relevantní judikaturu SDEU, např. ve věci C-508/12 (*Walter Vapenik v. Josef Thurner*), kde bylo zdůrazněno, že „jednotlivé právní nástroje týkající se spotřebitelských vztahů uznávají potřebu chránit slabší smluvní stranu, pokud smlouva byla uzavřena mezi osobou, která nejedná v rámci profesionální nebo podnikatelské činnosti, a osobou, která jedná v rámci takové činnosti“.

³⁵⁸ Návrh věcného záměru nového zákona o ochraně spotřebitele je dostupný z: <https://apps.odok.cz/veklep-detail?pid=KORNAL6C4B2S>. Navrhovaná revize spotřebitelského práva ve formě vytvoření samostatného spotřebitelského kodexu však nakonec nebyla realizována a zůstává i nadále součástí OZ.

³⁵⁹ Jako vzor pro úpravu péče o zdraví sloužila zejména úprava obsažená v ustanovení 7: 446 a násl. DCC.

slabší strany, které je aplikovatelné pouze za předpokladu, že konkrétní strana nepředstavuje slabší stranu formální.

6 Ochrana spotřebitele

V rámci práva EU je ochrana slabší straně poskytována selektivním způsobem, a to vybraným skupinám (slabším stranám ve smyslu formálním), přičemž se nejvýrazněji projevuje v ochraně spotřebitele. Dle autorky spotřebitel není definován v rámci práva EU jednotně a jeho pojetí je úzce spojeno s vývojem a významem jeho ochrany. V rámci této části bude předmětem autorčina zájmu analýza definic spotřebitele ve vybraných směrniciích za účelem identifikovat jejich společné a rozdílné znaky a kritéria, na jejichž základě je definován. Rozboru bude rovněž podrobena relevantní judikatura SDEU, která významným způsobem ovlivňuje pojetí spotřebitele v rámci EU, a definice spotřebitele ve vybraných státech včetně České republiky.

6.1. Spotřebitel jako slabší smluvní strana z pohledu práva EU

6.1.1 Pojem spotřebitele a geneze jeho ochrany

V rámci práva EU se ochrana spotřebitele v průběhu let vyvíjela, doznala značného posílení a současně patří k jeho stěžejním prioritám. Spotřebitelská politika se rozvíjela ve třech základních etapách.³⁶⁰ Problematika ochrany spotřebitele začala nabývat na důležitosti v 70. letech 20. století, kdy byl představen Předběžný program EHS o ochraně spotřebitele a informační politice (*Preliminary programme of the European Economic Community for a consumer protection and information policy*), který obsahoval pět základních práv spotřebitelů, a to právo na ochranu zdraví a bezpečnosti, ekonomických zájmů, náhradu škody, informace a vzdělávání a zastupování. Program vycházel z myšlenky, že stále se rozšiřující trh přináší spotřebiteli určité výhody, nicméně ten se stává pouhou jednotkou, cílem reklamních kampaní a čelí neustálému tlaku masového trhu.³⁶¹ *Racio legis* ochrany spotřebitele vychází z myšlenek o jeho zranitelnosti a nerovnosti, která se projevuje jak z hlediska vyjednávací síly, tak úrovně informovanosti, neboť se vychází z reality, ve které zpravidla

³⁶⁰ TICHÝ, Luboš. Pojem spotřebitele jako smluvní strany v evropském a českém právu. In: GRODIN, Solange a LIBÁNSKÝ, Václav (ed.). *Spotřebitelská legislativa EU a její implementace do práva členského a kandidátského státu*. Praha: CEFRES, 2001, s. 136.

³⁶¹ Preliminary programme of the European Economic Community for a consumer protection and information policy, OJ C 92, 25. 4. 1975, s. 2–16. [online]. [cit. 10. 1. 2020]. Dostupné z: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31975Y0425\(02\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31975Y0425(02))

spotřebitel akceptuje podmínky jednostranně stanovené prodávajícím nebo poskytovatelem, aniž by mohl ovlivnit jejich obsah. Spotřebitelům je poskytována zvláštní a mimořádná ochrana na základě skutečnosti, že v okamžiku, kdy uzavírají smlouvu, se nacházejí ve slabší pozici než dodavatel jednající v rámci své podnikatelské činnosti. Spotřebitel je v tomto kontextu vnímán jako hospodářsky slabší a právně méně zkušená osoba než její podnikatelský smluvní partner. Další významnou etapu představuje rovněž judikatura SDEU, která výrazně ovlivnila pojetí spotřebitele, a to již od počátku jeho ochrany.

V rámci třetí fáze na konci 80. a 90. let 20. století došlo k zakotvení spotřebitelské politiky do primárního práva EU. V roce 1986 byl pojem spotřebitel užit v rámci Jednotného evropského aktu a následně byla jeho ochrana jakožto samostatné téma politiky včleněna do primárního práva Maastrichtskou smlouvou. V současné době je v rámci primárního práva EU ochrana spotřebitele upravena na několika místech a realizována je instrumenty práva sekundárního.³⁶²

6.1.2 Pojetí spotřebitele v právu EU

Ačkoliv se pojem spotřebitele objevuje průřezově v mnoha předpisech unijního práva, primární právo spotřebitele nedefinuje a v rámci sekundárního práva se objevují různá pojetí pojmu spotřebitele. Jedná se o pojem, který je přítomný v mnoha sférách normativní činnosti EU a mění se prostřednictvím každého jednotlivého instrumentu sekundárního práva. Pojem spotřebitel tak představuje dynamický a operativní pojem, který je třeba vykládat v souladu s dotčeným zákonodárným aktem.³⁶³

³⁶² Právním základem harmonizačních opatření, jejichž účelem je vytvořit vnitřní trh, je článek 114 SFEU. Tento článek klade důraz na cíl zajistit vysokou úroveň ochrany, včetně ochrany spotřebitelů, a držet krok s novým vývojem založeným na vědeckých poznatcích. Na základě čl. 4 SFEU náleží EU sdílená pravomoc s členskými státy v oblasti ochrany spotřebitele, a rovněž je uvedena jako jedna z vnitřních politik EU (čl. 169 SFEU). V souladu s článkem 12 SFEU musí být požadavky vyplývající z ochrany spotřebitele brány v úvahu při vymezování a provádění jiných politik a činností Unie. Vysoká úroveň ochrany je zaručena i prostřednictvím Listiny základních práv EU. Ochrana spotřebitelům je pak zajišťována prostřednictvím sekundárního práva, a to zejména řadou směrnic a ve vybraných oblastech též prostřednictvím nařízení. V důsledku bohaté legislativy a zjištění některých jejích deficitů se od roku 2004 projevují snahy o revizi alespoň základních směrnic regulujících oblast ochrany spotřebitele řazené pod pojem spotřebitelské *acquis*.

³⁶³ Stanovisko generálního advokáta Pedra Cruz Villalóza ze dne 23. 4. 2015, *Horățiu Ovidiu Costea v. SC Volksbank România SA*, C-110/14, bod 18.

Uvedené odlišnosti lze demonstrovat prostřednictvím vybraných směrnic zaměřených na regulaci smluvního práva, kde jako smluvní strana vystupuje spotřebitel. Směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách ve svém čl. 2 písm. b) definuje spotřebitele jako „*fyzickou osobu, která ve smlouvách, na které se vztahuje tato směrnice, jedná pro účely, které nespádají do rámce její obchodní nebo výrobní činnosti nebo povolání*“. Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/83/EU ze dne 25. října 2011 o právech spotřebitelů stanoví ve svém čl. 2 odst. 2, že se spotřebitelem rozumí „*fyzická osoba, která ve smlouvách, na které se vztahuje tato směrnice, jedná za účelem, který nelze považovat za její obchodní činnost, podnikání, řemeslo nebo povolání*“. Pro účely směrnice Evropského parlamentu a Rady 1999/44/ES ze dne 25. května 1999 o některých aspektech prodeje spotřebního zboží a záruk na toto zboží se spotřebitelem rozumí „*každá fyzická osoba, která ve smlouvách spadajících do oblasti působnosti této směrnice jedná za účelem, který nelze považovat za její profesní nebo obchodní činnost*“. Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/122/ES ze dne 14. ledna 2009 o ochraně spotřebitele ve vztahu k některým aspektům smluv o dočasném užívání ubytovacího zařízení (timeshare), o dlouhodobých rekreačních produktech, o dalším prodeji a o výměně definuje spotřebitele jako „*fyzickou osobu, jež jedná za účelem, který nespadá do oblasti její obchodní, podnikatelské, řemeslné nebo profesní činnosti*“.

Přestože se textace v rámci jednotlivých směrnic odlišuje, pojem spotřebitele je definován podobným způsobem. Na základě shora uvedeného lze shrnout, že spotřebitel je (i) fyzická osoba, (ii) která jedná za účely, které nespádají do rámce její obchodní, podnikatelské nebo výrobní činnosti.

Pojem spotřebitel má objektivní povahu a je nezávislý na konkrétních znalostech, které dotčená osoba může mít, nebo na informacích, které má tato osoba k dispozici. Ve vztahu k určité osobě se nejedná o neměnnou kategorii, nýbrž o vlastnost, kterou lze posoudit v závislosti na postavení, ve kterém se osoba nachází v konkrétním právním jednání, a nikoli s ohledem na subjektivní postavení osoby. Současně je třeba připomenout, že jedna a tatáž osoba může i v průběhu

jednoho dne jednat jako spotřebitel v rámci některých transakcí a v rámci jiných naopak jako podnikatel.³⁶⁴

6.1.3 Spotřebitel jako fyzická nebo právnická osoba?

Předchozí rozbor ukázal, že každá směrnice nahlíží na spotřebitele autonomně. Na základě jejich rozboru lze obecně konstatovat, že se jím rozumí fyzická osoba. Naproti tomu silnější smluvní strana může být jak osobou fyzickou nebo právnickou, která jedná v rámci své profesní činnosti.

Otázka výkladu pojmu spotřebitele byla řešena v souvislosti se směrnicí Rady 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách³⁶⁵ ve věci *Cape Snc v. Idealservice Srl a Idealservice MN RE Sas v. OMAI Srl*.³⁶⁶ V tomto případě SDEU dovodil, že pojem spotřebitele definovaný v čl. 2 písm. b) směrnice 93/13/EHS o nepřiměřených podmínkách musí být vykládán pouze jako osoba fyzická. Interpretací pojmu spotřebitel se SDEU zabýval ve věci *P. Di Pinto*³⁶⁷ v kontextu směrnice Rady 85/577/EHS ze dne 20. prosince 1985 v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory. I v tomto případě dotčená směrnice ve svém čl. 2 definovala spotřebitele jako osobu fyzickou, která v transakcích spadajících do oblasti působnosti uvedené směrnice jedná za účelem, který nelze považovat za její podnikatelskou činnost nebo výkon povolání. Dle závěrů SDEU obchodník oslovený za účelem uzavření reklamní smlouvy vztahující se k prodeji jeho obchodu nemůže být považován za spotřebitele pro účely uvedené směrnice. Současně však konstatoval, že dotčená směrnice nebrání tomu, aby vnitrostátní právní předpisy rozšířily ochranu i na obchodníky, kteří jednájí za účelem prodeje jejich podniku, a členským státům je ponechán prostor k tomu, aby přijaly příznivější ustanovení na ochranu spotřebitele v působnosti předmětné směrnice.

Z uvedených rozhodnutí vyplývají zásadní závěry. Ve směrnicích, kde je spotřebitel definován jako osoba fyzická, je třeba vycházet z takové definice

³⁶⁴ Rozsudek SDEU ze dne 3. 6. 1997, *Francesco Benincasa v. Dentalkit Srl*, C-269/95, bod 19.

³⁶⁵ Spotřebitel je definován v čl. 2 písm. a) jako „fyzická osoba, která ve smlouvách, na které se vztahuje tato směrnice, jedná pro účely, které nespádají do rámce její obchodní nebo výrobní činnosti nebo povolání“.

³⁶⁶ Rozsudek SDEU ze dne 22. 11. 2001, *Cape Snc v. Idealservice Srl a Idealservice MN RE Sas v. OMAI Srl*, C-541/99 a C-542/99, bod 17.

³⁶⁷ Rozsudek SDEU ze dne 14. 3. 1991, *Patrice Di Pinto*, C-361/89, bod 22-23.

a pojem spotřebitele interpretovat jako člověka a nerozšiřovat jeho pojem takovým způsobem, aby zahrnoval i osoby právnické. Současně je však akceptovatelné, aby členské státy ochranu, která náleží spotřebiteli, rozšířily a přiznaly i osobám právnickým. V tomto ohledu je pak nutné zvažovat, zda uvažovaná směrnice vychází z minimální nebo úplné harmonizace. V případě minimální harmonizace³⁶⁸ je státům obecně ponechán prostor, aby přijaly úpravu přísnější a ochranu náležející spotřebitelům přiznaly i osobám právnickým.³⁶⁹ Pokud však vychází směrnice z harmonizace úplné sledující sjednocení pravidel, je nutné zkoumat, zda konkrétní směrnice ve vybraných případech připouští přijetí přísnějších ustanovení v oblasti působnosti dotčené směrnice s cílem posílit ochranu spotřebitele.³⁷⁰ Je však nutné zdůraznit, že již v minulosti byly případy, kdy členské státy přiznaly vyšší ochranu spotřebiteli, posouzeny jako nesprávná implementace směrnice (vycházející z principu minimální harmonizace) do národních řádů členských států.³⁷¹

6.1.4 Smíšený účel smluv

Klasifikace jednání fyzické osoby jako spotřebitele je podmíněna jeho účelem, který musí spočívat v uspokojení jeho osobních potřeb. Velmi časté jsou však situace, kdy jednání člověka může mít smíšený charakter, tzn. že může mít zčásti podnikatelský i nepodnikatelský charakter.³⁷² Otázka děleného účelu jednání je v dnešní době více než aktuální, neboť fyzické osoby – podnikatelé určité předměty v praxi používají jak za účelem své podnikatelské činnosti, ale rovněž pro svou soukromou potřebu.³⁷³ Jako příklad lze uvést koupi osobního počítače, který může podnikající fyzická osoba užívat jak pro správu svých

³⁶⁸ Jako příklad lze uvést čl. 8 směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, který umožňuje členským státům „přijmout nebo ponechat v platnosti přísnější ustanovení slučitelná se Smlouvou v oblasti působnosti této směrnice, aby zajistily nejvyšší stupeň ochrany spotřebitele“.

³⁶⁹ Shodně též LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník. Obecná část (§1–654)*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1526.

³⁷⁰ Jako příklad lze uvést čl. 4 směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/83/EU ze dne 25. října 2011 o právech spotřebitelů, podle kterého „členské státy nesmí v rámci svého vnitrostátního práva ponechat v platnosti ani zavádět ustanovení odchylná od ustanovení této směrnice, včetně více či méně přísných ustanovení za účelem zajištění odlišné úrovně ochrany spotřebitele, pokud není v této směrnici stanoveno jinak“.

³⁷¹ Rozsudek SDEU ze dne 25. 4. 2002, *Komise v. Řecká republika*, C-154/00.

³⁷² Shodně též LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník. Obecná část (§1–654)*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1600.

³⁷³ DUROVIC, Mateja a MICKLITZ, Hans W. *Internationalization of Consumer Law: A Game Changer*. Springer, 2016, s. 40.

webových stránek a správu objednávek od zákazníků, tak pro zpracování rodinných fotografií, nebo koupi osobního vozidla, jehož prostřednictvím hodlá cestovat za zákazníky, ale současně přepravovat rodinné členy. Uvedené předměty může člověk zamýšlet užívat jak pro profesní činnost, tak pro potřebu osobní. Vybrané směrnice smíšený účel jednání připouštějí a reflektují jej v definici pojmu spotřebitele. Pokud však tento smíšený účel není směrnicí výslovně akceptován, je třeba zkoumat, do jaké míry je přípustný i v dalších případech.

K otázce tzv. smíšeného charakteru jednání se vyjádřil SDEU ve věci *Johann Gruber v. BayWa AG*³⁷⁴, a to v souvislosti se zvláštními pravidly o příslušnosti uvedenými v čl. 13-15 Bruselské úmluvy.³⁷⁵ V uvedeném případě byl posuzován případ koupě střešních tašek zemědělcem k pokrytí hospodářství využívaného zčásti k soukromému a zčásti k podnikatelskému účelu. SDEU uzavřel, že se na osobu, která uzavřela smlouvu na plnění, které se týká zčásti i její profesionální nebo podnikatelské činnosti, čl. 13-15 uvedené úmluvy mohou vztahovat pouze v případě, že by spojitost mezi smlouvou a profesionální nebo podnikatelskou činností dotčené osoby byla „*tak malá, že se stala okrajovou*“, což znamená, že v kontextu plnění, pro které byla smlouva uzavřena, by měla z celkového hlediska pouze zanedbatelnou úlohu.³⁷⁶ Pro posouzení je nezbytné, aby soud vzal v úvahu skutkové okolnosti případu, avšak není třeba „*přihlížet k okolnostem nebo skutečnostem, o nichž mohl smluvní partner vědět při uzavření smlouvy, ledaže se osoba, jež se dovolává postavení spotřebitele, chovala takovým způsobem, že mohla u druhé smluvní strany oprávněně vyvolat dojem, že jedná za podnikatelským účelem*“.³⁷⁷

Uvedené rozhodnutí je specifické tím, že pojem spotřebitele pro účely čl. 13 Bruselské úmluvy (i čl. 15 nařízení Brusel I) vykládá restriktivně, neboť uvedená ustanovení představují výjimku z obecného pravidla pro určení příslušnosti založeného na místě bydliště žalovaného. Právě z uvedených důvodů je třeba k závěrům ve věci *Johann Gruber v. BayWa AG* a kritériu „okrajovosti“ při výkladu směrnic přistupovat obezřetně a restriktivní interpretaci pojmu

³⁷⁴ Rozsudek SDEU ze dne 20. 1. 2005, *Johann Gruber v. BayWa AG*, C-464/01.

³⁷⁵ Čl. 13 Bruselské úmluvy zní následovně: „*Ve věcech týkajících se smlouvy uzavřené osobou pro účel, který se netýká její profesionální nebo podnikatelské činnosti, dále nazývanou „spotřebitel“, se příslušnost určuje podle tohoto oddílu [...].“*

³⁷⁶ Rozsudek SDEU ze dne 20. 1. 2005, *Johann Gruber v. BayWa AG*, C-464/01, bod 39.

³⁷⁷ Tamtéž.

spotřebitel ve smlouvách s dvojím účelem nelze automaticky a analogicky přenést do rámce zvláštních předpisů určených na ochranu spotřebitelů jako směrnice.³⁷⁸

Svůj význam pro smíšený charakter jednání má i rozhodnutí ve věci *Horățiu Ovidiu Costea v. SC Volksbank România SA*,³⁷⁹ kde SDEU interpretoval pojem spotřebitele ve smyslu čl. 2 písm. b) směrnice 93/13/EHS o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách. Rozdíl oproti věci *Johann Gruber v. BayWa AG* lze spatřovat mimo jiné v tom, že uvedená směrnice poskytuje odlišné kritérium pro určení statusu osoby obsažené v bodě 17 spočívající v převažujícím účelu (nikoli „okrajovosti“).³⁸⁰ V daném případě bylo zdůrazněno, že ačkoli advokát disponuje vysokou mírou úrovně odborných znalostí, nevylučuje tato skutečnost možnost považovat jej vůči prodávajícímu nebo poskytovateli za slabší stranu. Uzavře-li fyzická osoba vykonávající povolání advokáta s bankou smlouvu o úvěru bez upřesnění jeho účelu, může být považována za spotřebitele, pokud uvedená smlouva nesouvisí s výkonem povolání tohoto advokáta.

Kvalifikace statusu advokáta jako spotřebitele závisí na hlavním smluvním závazku, a nikoli akcesorickém, a proto „*okolnost, že pohledávka vzniklá na základě uvedené smlouvy je zajištěna zástavním právem k nemovitosti, které tato osoba zřídila jako zástupce své advokátní kanceláře a týká se takového majetku určeného k výkonu povolání uvedené osoby, jako je nemovitost ve vlastnictví této kanceláře, není v této souvislosti relevantní*“.³⁸¹ Dle autorky z uvedeného vyplývá, že není-li v jednání představujícím hlavní závazek seznatelný konkrétní účel, na jehož základě by byl identifikovatelný skutečný účel jednání, je třeba postupovat ve smyslu *in dubio pro consumatore*.

³⁷⁸ Stanovisko generálního advokáta Pedra Cruz Villalóza ze dne 23. 4. 2015, *Horățiu Ovidiu Costea v. SC Volksbank România SA*, C-110/14.

³⁷⁹ Rozsudek SDEU ze dne 3. 9. 2015, *Horățiu Ovidiu Costea v. SC Volksbank România SA*, C-110/14.

³⁸⁰ Bod 17 směrnice 2011/83/EU stanoví, že: „*Definice spotřebitele by měla zahrnovat fyzické osoby, které jednají mimo rámec své obchodní činnosti, podnikání, řemesla nebo povolání. Pokud je však v případě smluv majících dvojitý účel smlouva uzavřena za účelem částečně spadajícím do rámce a částečně mimo rámec obchodní činnosti dané osoby a obchodní účel této činnosti je natolik okrajový, že nepřevažuje v celkovém kontextu dotčené transakce, tato osoba by rovněž měla být považována za spotřebitele.*“

³⁸¹ Rozsudek SDEU ze dne 3. 9. 2015, *Horățiu Ovidiu Costea v. SC Volksbank România SA*, C-110/14, bod 31.

Otázka smíšených smluv vystupuje dále do popředí např. v oblasti platforem sociálních médií (např. Facebook, Instagram apod.), neboť soukromý účet na těchto sociálních sítích může být využíván k sebepropagaci, avšak s podnikatelským dopadem nebo účelem. Existuje řada profesí, u kterých je velmi komplikované rozlišit mezi soukromými a profesionálními aktivitami v internetové komunikaci, když tato jejich prezentace může být sdílena velkou komunitou „přátel“, kteří však mohou současně představovat potenciální zákazníky (jako příklad lze uvést např. influencers).³⁸²

Postavením uživatele soukromého účtu na Facebooku se SDEU zabýval ve věci *Maximilian Schrems v. Facebook Ireland Limited*, ve které dospěl při interpretaci čl. 15 nařízení Brusel I k závěru,³⁸³ že uživatel soukromého účtu na Facebooku neztrácí postavení „spotřebitele“ ve smyslu tohoto článku, když po delší době užívání svého soukromého účtu vydává knihy, přednáší, provozuje internetové stránky, vybírá dary a nechává si postoupit nároky řady spotřebitelů za účelem uplatnění těchto nároků u soudu.³⁸⁴ V daném případě SDEU vycházel ze skutečnosti, že uživatel od roku 2008 užíval účet na Facebooku pouze k soukromým účelům a od roku 2011 užíval rovněž stránku Facebooku, aby informoval o svých krocích proti společnosti Facebook Ireland, svých přednáškách, účastech na diskuzích, a dále také pro veřejné výzvy k darům a k propagaci svých knih. Ačkoliv pojem spotřebitele je třeba pro účely uvedeného článku interpretovat restriktivně, je třeba zohlednit další vývoj užívání služeb elektronické sociální sítě, které jsou určeny k dlouhodobému užívání. Uživateli takových služeb by mohl status spotřebitele náležet pouze, pokud by tyto služby užíval převážně pro soukromé účely a následně by se nezměnilo na užívání pro účely podnikatelské. Na druhou stranu dle SDEU „*odbornost, kterou tato osoba*

³⁸² M. Bobek tento stav označuje jako padesát odstínů (facebookové) modré. Stanovisko generálního advokáta Michala Bobka ze dne 14. 11. 2017, *Maximilian Schrems v. Facebook Ireland Limited*, C-498/16, body 46, 48.

³⁸³ Čl. 15 odst. 1 nařízení Brusel I stanoví, že: „*Ve věcech týkajících se smlouvy uzavřené spotřebitelem pro účel, který se netýká jeho profesionální nebo podnikatelské činnosti, se příslušnost určuje [...].*“

³⁸⁴ Rozsudek SDEU ze dne 25. 1. 2018, *Maximilian Schrems v. Facebook Ireland Limited*, C-498/16, bod 50.

*může získat v oblasti uvedených služeb, ani její zapojení pro účely zastupování práv a zájmů uživatelů těchto služeb, ji nemohou zbavit postavení spotřebitele“.*³⁸⁵

6.1.5 Temporální aspekty: statický nebo dynamický přístup?

Vedle problematiky smluv se smíšeným charakterem, které mají tento dvojitý účel již v okamžiku jejího uzavření, může rovněž dojít k situaci, kdy se účel a cíl smluvního vztahu mění v čase. Pro určení statusu osoby je zásadní určení, zda tento vývoj ovlivňuje její postavení a zda je možné, aby se smlouva původně uzavřená za účelem uspokojení jejích potřeb změnila na smlouvu, která souvisí s výkonem podnikání a mohlo dojít ke ztrátě statusu spotřebitele.³⁸⁶

Statický přístup vychází ze stavu, který existuje v době relevantního jednání (např. uzavření smlouvy) a relevantním pro určení statusu osoby je účel, kvůli němuž došlo k jednání, resp. uzavření smlouvy. Tento přístup posiluje právní jistotu smluvních stran v tom smyslu, že se mohou dovolat postavení druhé strany v době uzavření smlouvy.³⁸⁷ Statický přístup však nereflektuje na situace, kdy existuje pluralita účelů smlouvy nebo se jedná o smlouvy, které jsou uzavírány na delší dobu trvání, případně na dobu neurčitou.

Naopak dynamický přístup reaguje na změny účelu určitého smluvního plnění. V tomto kontextu uvádí M. Bobek příklad, kdy uživatel uzavře smlouvu o poskytování elektronických komunikací, na jejímž základě užívá e-mailový účet nejdříve pouze pro soukromé účely, avšak později výlučně pro účely obchodní. Pokud původní smluvní podmínky takovou změnu nevylučují, je v tomto ohledu legitimní položit si otázku, zda lze nadále takové užívání považovat za užívání pro soukromé účely.³⁸⁸ Dynamický přístup je však méně předvídatelný, a proto je třeba k němu přistupovat obezřetně a ve výjimečných případech, kdy je zjevné, že účel, pro který byla smlouva původně uzavřena, nereflektuje skutkový stav konkrétního vztahu. Z uvedených důvodů dominuje přístup statický.

³⁸⁵ Rozsudek SDEU ze dne 25. 1. 2018, *Maximilian Schrems v. Facebook Ireland Limited*, C-498/16, bod 39.

³⁸⁶ Stanovisko generálního advokáta Michala Bobka ze dne 14. 11. 2017, *Maximilian Schrems v. Facebook Ireland Limited*, C-498/16, bod 35.

³⁸⁷ Stanovisko generálního advokáta Michala Bobka ze dne 14. 11. 2017, *Maximilian Schrems v. Facebook Ireland Limited*, C-498/16, bod 38.

³⁸⁸ Stanovisko generálního advokáta Michala Bobka ze dne 14. 11. 2017, *Maximilian Schrems v. Facebook Ireland Limited*, C-498/16, bod 40.

6.1.6 Kategorie spotřebitele: průměrný spotřebitel a zranitelný spotřebitel

Na počátku bylo na spotřebitele pohlíženo jako na zranitelnou a nedostatečně informovanou osobu neschopnou prosadit své vlastní zájmy, postupně se však začala prosazovat koncepce samostatného spotřebitele - občana. Tento závěr vychází z přesvědčení, že vnitřní trh potřebuje schopné, informované a zodpovědné spotřebitele.³⁸⁹ Tomuto vývoji rovněž odpovídá i obsah pojmu „průměrný spotřebitel“, který je užíván v rámci práva EU a rozvíjen judikaturou SDEU.³⁹⁰

Pojem průměrný spotřebitel je uveden např. ve směrnici Evropského parlamentu a Rady č. 2005/29/ES o nekalých obchodních praktikách. Podle bodu 18 uvedené směrnice se průměrným spotřebitelem rozumí takový spotřebitel, který „*má dostatek informací a je v rozumné míře pozorný a opatrný, s ohledem na sociální, kulturní a jazykové faktory*“. Pojem průměrného spotřebitele nepředstavuje statistický pojem a pro stanovení typické reakce průměrného spotřebitele v daném případě budou muset vnitrostátní soudy a orgány vycházet z vlastního úsudku, a to s přihlédnutím k judikatuře SDEU.

Průměrný spotřebitel představuje abstraktní model, neboť reprezentuje typického zástupce z množiny určitých prvků. V jednotlivém případě hrají roli konkrétní vlastnosti té které skupiny spotřebitelů, které jsou přenášeny na spotřebitele průměrného.

Jako příklad demonstrující přístup k průměrnému spotřebiteli v různých členských státech lze uvést rozsudek ve věci *Verband Sozialer Wettbewerb eV v. Clinique Laboratoires SNC a Estée Lauder Cosmetics GmbH*.³⁹¹ V daném případě byla kosmetika prodávaná v jiných členských státech pod značkou Clinique uváděna na německý trh pod označením Linique z důvodu požadavků

³⁸⁹ K tomu blíže MAK, Vanessa. The Consumer in European Regulatory Private Law. In: LECZYKIEWICZ, Dorota a WEATHERILL, Stephen (ed.). *The Image of the Consumer in EU Law: Legislation, Free Movement and Competition Law*. Hart Publishing, 2016, s. 381-400.

³⁹⁰ K tomu blíže SCHEBESTA, Hanna a PURNHAGEN, Kai P. An Average Consumer Concept of Bits and Pieces - Empirical Evidence on the Court of Justice of the European Union's Concept of the Average Consumer in The UCPD. In: DE ALMEIDA, Lucila, CANTERO GAMITO, Marta a PURNHAGEN, Kai P (ed.). *The Transformation of Economic Law: Essays in Honour of Hans-W. Micklitz*. Bloomsbury Publishing, 2019, s. 13-28.

³⁹¹ Rozsudek SDEU ze dne 2. 2. 1994, *Verband Sozialer Wettbewerb eV v. Clinique Laboratoires SNC a Estée Lauder Cosmetics GmbH*, C-315/92.

vyplývající z německých předpisů týkajících se nekalé soutěže. Jelikož toto odlišné označení přispělo ke zvýšení nákladů, rozhodl se výrobce pro označení výrobků Clinique i v Německu, kde však obchodní asociace nesouhlasila s tímto postupem, neboť označení Clinique může klamat spotřebitele v tom smyslu, že by takový výrobek mohli považovat za prostředek s léčebnými účinky, a nikoli za výrobek kosmetický. SDEU však v tomto ohledu zohlednil, že dotčené výrobky nejsou prodávány v lékárně a i v dalších členských státech jsou prodávány pod názvem Clinique, aniž by používání takového názvu vedlo ke klamání spotřebitele, a proto uzavřel, že výraz Clinique nepostačuje k tomu, aby toto označení vyvolávalo klamavý účinek u spotřebitelů.³⁹²

Další případ, který ukazuje odlišný náhled na osobu průměrného spotřebitele v Německu a Francii, byl případ tyčinky Mars, kterou se zabýval SDEU ve věci *Verein gegen Unwesen in Handel und Gewerbe Köln e.V. v. Mars GmbH*.³⁹³ V daném případě byly mražené tyčinky baleny do obalu s poznámkou „+10%“ jakožto součást krátkodobé celoevropské reklamní kampaně, v jejímž rámci bylo množství tyčinek navýšeno o 10 %. Proužek s poznámkou „+ 10 %“ na obalu však zabíral plochu větší, než je 10 % celkové plochy, a v tomto kontextu bylo namítáno, že by se mohl nezanedbatelný počet spotřebitelů domnívat, že zvětšení objemu je vyšší, než je uvedeno. Ve Francii, zemi výrobce, nebyl shledán takový způsob prezentace jako závadný. Podle dosud běžné německé judikatury k právu nekalé soutěže se však jednalo o klamání spotřebitele a jeden z případů nekalé soutěže. SDEU se přiklonil k přístupu francouzskému a uvedl, že „*přiměřeně obezřetní spotřebitelé totiž musí vědět, že mezi velikostí reklamních nápisů oznamujících zvýšení množství výrobku a rozsahem tohoto zvýšení neexistuje nutně souvislost*“.³⁹⁴

Vedle kategorie průměrného spotřebitele směrnice č. 2005/29/ES o nekalých obchodních praktikách zavádí další kategorii spotřebitelů, a to spotřebitelů zvláště zranitelných, tj. osob, které jsou s ohledem na určité vlastnosti,

³⁹² Rozsudek SDEU ze dne 2. 2. 1994, *Verband Sozialer Wettbewerb eV v. Clinique Laboratoires SNC a Estée Lauder Cosmetics GmbH*, C-315/92, bod 23.

³⁹³ Rozsudek SDEU ze dne 6. 7. 1995, *Verein gegen Unwesen in Handel und Gewerbe Köln e.V. v. Mars GmbH*, C-470/93.

³⁹⁴ Rozsudek SDEU ze dne 6. 7. 1995, *Verein gegen Unwesen in Handel und Gewerbe Köln e.V. v. Mars GmbH*, C-470/93, bod 24.

jako je například věk, fyzická nebo duševní slabost nebo důvěřivost, snadněji ovlivnitelné obchodními praktikami nebo propagací produktů.

6.2 Pojem spotřebitele v občanském zákoníku

Význam ochrany spotřebitele v tuzemském právním prostředí byl ovlivněn především právem EU a rovněž judikaturou ÚS. Režim spotřebitelských smluv (smluv na ochranu spotřebitele) byl výslovně v OZ 1964 upraven až jeho novelou,³⁹⁵ a to s účinností od 1. 1. 2001, jejímž cílem bylo zajistit harmonizaci českého smluvního práva s evropským spotřebitelským právem, resp. s *aquis communautaire* v této oblasti. Spotřebitelská ochrana vychází z postulátu, podle něhož se spotřebitel ocitá ve fakticky nerovném postavení s profesionálním dodavatelem, a to s ohledem na okolnosti, za nichž dochází ke kontraktaci. V tomto kontextu ÚS judikoval, že je třeba ochranu poskytnout i v případě „*de facto*“ spotřebitelských vztahů vzniklých před nabytím účinnosti zákona č. 367/2000 Sb. a zavedením smluv na ochranu spotřebitele, neboť, materiálně nahlíženo, pozice kontrahenta uzavírajícího smlouvu před nabytím účinnosti tohoto zákona se žádným způsobem nelišila od pozice spotřebitele uzavírajícího smlouvu po provedené harmonizaci.³⁹⁶ Ochrana spotřebitele není v ústavním pořádku České republiky zakotvena v podobě samostatného ústavně zaručeného práva,³⁹⁷ avšak ÚS ochranu spotřebitele interpretuje jako jeden z projevů zásady ochrany slabší strany, která je součástí ústavního principu rovnosti dle čl. 1 LZPS, a to v materiálním pojetí.³⁹⁸

V českém právním prostředí je spotřebitel v § 419 OZ definován jako „*každý člověk, který mimo rámec své podnikatelské činnosti nebo mimo rámec samostatného výkonu svého povolání uzavírá smlouvu s podnikatelem nebo s ním jinak jedná*“. Definice spotřebitele obsažená v OZ má zásadní význam pro

³⁹⁵ Zákon č. 367/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

³⁹⁶ Nález ÚS ze dne 15. 6. 2009, sp. zn. I. ÚS 342/09.

³⁹⁷ Nález ÚS ze dne 10. 4. 2014, sp. zn. III. ÚS 3725/13.

³⁹⁸ Nález ÚS ze dne 5. 11. 2019, sp. zn. II. ÚS 2778/19.

oblast soukromého práva a reflektuje znaky spotřebitele uvedené ve vybraných evropských směrnicih.³⁹⁹

Původní koncepce v OZ 1964 vymezovala spotřebitele dvojím způsobem. Ustanovení § 52 odst. 3 OZ 1964 jej definovalo jako fyzickou osobu, která při uzavírání a plnění smlouvy nejedná v rámci své obchodní nebo jiné podnikatelské činnosti nebo v rámci samostatného výkonu svého povolání.⁴⁰⁰ Další definici upravoval § 54a odst. 4 písm. c) OZ 1964 pro účely smluv o finančních službách uzavíraných na dálku, podle kterého se spotřebitelem rozuměla fyzická osoba, která při uzavírání a plnění smlouvy o finančních službách uzavírané na dálku nejedná v rámci své obchodní nebo jiné podnikatelské činnosti.

Česká právní úprava nahradila dvojí vymezení a zvolila jednotné a užší pojetí spotřebitele podpořené judikaturou SDEU, která pojem spotřebitele nerozšiřuje i na osoby právnické. Definice spotřebitele uvedená v OZ představuje jednotnou definici v rovině soukromého práva. Dle důvodové zprávy k OZ zůstává nedotčeno pojetí spotřebitele v rovině práva veřejného.⁴⁰¹ V rovině práva správního je definice spotřebitele obsažena v zák. č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, podle něhož je spotřebitel „fyzická osoba, která nejedná v rámci své podnikatelské činnosti nebo v rámci samostatného výkonu svého povolání“.⁴⁰² Při porovnání definic spotřebitele v OZ a zákoně o ochraně spotřebitele je však patrné, že jsou obsahově konzistentní.

Dle současné definice je spotřebitel definován a) svým statutem fyzické osoby, b) svým jednáním mimo rámec podnikatelské činnosti a mimo rámec samostatného výkonu svého povolání a c) jednáním vůči podnikateli. Pojem spotřebitele je omezen pouze na člověka a nevztahuje se na osoby právnické.⁴⁰³ Zásadní pro přiznání spotřebitelské ochrany je určení, zda člověk jedná mimo

³⁹⁹ Např. směrnice 93/13/EHS o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, směrnice Evropského parlamentu a Rady ze dne 25. května 1999 o určitých aspektech nákupu spotřebního zboží a záruk za spotřební zboží (1999/44/ES).

⁴⁰⁰ Podle OZ 1964 ve znění účinném do 31. 7. 2007 mohla být i právnická osoba spotřebitelem, pokud nejednala v rámci své obchodní nebo jiné podnikatelské činnosti. K tomu blíže též SELUCKÁ, Markéta. Ochrana spotřebitele: nenápadná změna se zásadními dopady. *Právní rozhledy*. 2010, č. 14, s. 513.

⁴⁰¹ Dle důvodové zprávy k OZ, s. 106.

⁴⁰² Do 31. 7. 2007 rovněž zákon o ochraně spotřebitele zahrnoval do pojmu spotřebitele osoby fyzické i právnické.

⁴⁰³ K rozšíření ochrany spotřebitele na právnické osoby došlo v rámci prodeje zboží v obchodě upraveného v § 2158 a násl OZ.

rámec své podnikatelské činnosti nebo mimo rámec výkonu svého povolání, tj. posouzení účelu jednání osoby v konkrétním smluvním vztahu.⁴⁰⁴

Pojem podnikatelská činnost je třeba interpretovat na základě § 420 odst. 1 OZ, který vymezuje osobu podnikatele. Podnikatelskou činností je možné charakterizovat jako výdělečnou činnost vykonávanou samostatně na vlastní účet a odpovědnost živnostenským nebo obdobným způsobem se záměrem činit tak soustavně za účelem dosažení zisku. Spotřebitelem bude taková osoba, která jedná za účelem osobní potřeby ve smyslu spotřeby.⁴⁰⁵ Primárně se bude jednat o potřebu dotčeného spotřebitele, ale může se jednat o potřebu i dalších osob (např. jeho dětí, manžela a rodiny).⁴⁰⁶

Sama skutečnost, že spotřebitel má podnikatelské oprávnění, je pro posouzení jeho postavení ve smluvním vztahu irelevantní.⁴⁰⁷ Rozhodující je vždy skutečný účel jeho jednání a charakter společenského vztahu.⁴⁰⁸ Takový účel bude zřejmý například v situaci, kdy spotřebitel uzavře smlouvu za účelem osobní obživy pro případ onemocnění, zranění či jiného důvodu pracovní neschopnosti.⁴⁰⁹ Svůj význam při určení statusu jednajících osob může mít rovněž předmět dotčeného vztahu. NS dovodil, že pouhá skutečnost, že předmět plnění je hodnotný a že tato osoba má i určité podnikatelské zkušenosti a znalosti, neznamena, že nejedná jako spotřebitel.⁴¹⁰ Naopak v případě, kdy fyzická osoba může v právních vztazích vystupovat jako podnikatel, ale i jako spotřebitel, a přijme nabídku k zajištění užívání věci nemovité (konkrétně obchodního domu) za cenu několika desítek milionů, aniž by uvedla své identifikační číslo, je zřejmé, že takové jednání nesměruje k zajištění potřeby osoby.⁴¹¹

⁴⁰⁴ Rozsudky NS ze dne 22. 7. 2015, sp. zn. 33 Cdo 7/2014, ze dne 25. 6. 2014, sp. zn. 23 Cdo 1835/2012, a ze dne 5. 8. 2008, sp. zn. 28 Cdo 864/2008.

⁴⁰⁵ Rozsudek NS ze dne 29. 11. 2016, sp. zn. 33 Cdo 1685/2015.

⁴⁰⁶ Usnesení NS ze dne 30. 8. 2013, sp. zn. 30 Cdo 1022/2013.

⁴⁰⁷ K tomu například rozsudek NS ze dne 29. 11. 2016, sp. zn. 33 Cdo 1685/2015. V posuzovaném případě došlo k uzavření smlouvy o dílo, jejímž předmětem byla rekonstrukce koupelny v bytě, který užívala objednatelka k bydlení. V daném případě soud uzavřel, že jednala výlučně pro svoji osobní potřebu jako spotřebitelka, tedy nikoli jako podnikatelka; když předmětem díla byla rekonstrukce koupelny v bytě, který užívala k bydlení. Jednala tudíž za účelem osobní potřeby, a nikoli v rámci své obchodní ani jiné podnikatelské činnosti, popř. ve vazbě na tuto činnost.

⁴⁰⁸ Nález ÚS ze dne 8. 7. 1999, sp. zn. III. ÚS 140/99.

⁴⁰⁹ Rozsudek NS ze dne 5. 8. 2008, sp. zn. 28 Cdo 864/2008.

⁴¹⁰ Rozsudek NS ze dne 25. 6. 2014, sp. zn. 23 Cdo 1835/2012.

⁴¹¹ Rozsudek NS ze dne 30. 6. 2016, sp. zn. 33 Cdo 2441/2016.

V případě, že osobě nenáleží status podnikatele, neznamená to automaticky, že jí bude přiznána spotřebitelská ochrana. O takový případ se bude jednat například v situaci, kdy fyzická osoba bude jednat za účelem obchodu, který bude realizovat teprve v budoucnosti.⁴¹² Druhou situaci představuje neoprávněný podnikatel. Přestože nedisponuje oprávněním k podnikatelské činnosti a nesplňuje předpoklady pro její výkon po formální stránce, je třeba zohlednit hledisko materiální, a pokud jednání osoby nese znaky podnikání, je třeba chránit dobrou víru i druhé strany: „*Jedná-li dodavatel v dobré víře, že druhá strana není spotřebitel, např. s ohledem na použití obchodních listin, nemůže se tato osoba dovolávat toho, že měla postavení spotřebitele.*“⁴¹³

6.3 Pojem spotřebitele ve vybraných státech

6.3.1 Slovensko

Na Slovensku je pojem spotřebitele definován v § 52 odst. 4 SOZ jako „*fyzická osoba, která při uzavírání a plnění spotřebitelské smlouvy nejedná v rámci předmětu své obchodní činnosti anebo jiné podnikatelské činnosti*“.⁴¹⁴ Spotřebitelskou smlouvou se rozumí každá smlouva bez ohledu na právní formu, kterou uzavírá dodavatel se spotřebitelem. Dodavatel je definován jako osoba, která při uzavírání a plnění spotřebitelské smlouvy koná v rámci předmětu své obchodní anebo jiné podnikatelské činnosti.⁴¹⁵

Obdobně jako česká právní úprava SOZ ve znění účinném do 31. 10. 2007 umožňoval, aby spotřebitelem byla i nepodnikající právnická osoba. Například I. Fekete zastává názor, že není důvodu, aby spotřebitelem byla výlučně osoba fyzická. Právnické osobě by neměl být tento status odepřen, pokud není podnikajícím subjektem a používá služby a výrobky pouze pro vlastní potřebu (resp. jen pro potřebu jejích členů).⁴¹⁶ Obdobný postoj zastává i např. M. Budjač v komentáři k SOZ, podle kterého existují v praxi opodstatněné případy, ve

⁴¹² K tomu též rozsudek SDEU ze dne 3. 7. 1997, *Benincasa v. Dentalkit Srl*, C-269/95.

⁴¹³ Usnesení NS ze dne 30. 8. 2013, sp. zn. 30 Cdo 1022/2013.

⁴¹⁴ Ustanovení § 52 odst. 4 SOZ: „*Spotrebiteľ je fyzická osoba, ktorá pri uzatváraní a plnení spotrebiteľskej zmluvy nekoná v rámci predmetu svojej obchodnej činnosti alebo inej podnikateľskej činnosti.*“

⁴¹⁵ Dle § 52 odst. 3 SOZ.

⁴¹⁶ FEKETE, Imrich. *Občiansky zákonník: veľký komentár*. 1. svazek. Bratislava: EuroKódex, 2014, s. 593.

kterých by měl status spotřebitele náležet i osobě právnické, neboť v řadě právních jednání vystupují ve stejné pozici jako osoby fyzické a nejsou schopny vyjednat konkrétní smluvní podmínky. Jako příklad uvádí společenství vlastníků bytů nebo právnické osoby zřízené pro veřejně prospěšný účel. Dle M. Budjače uvedený nedostatek spočívající v zúžení pojmu spotřebitele je do jisté míry kompenzován zvláštními právními předpisy, které přiznávají ochranu i osobám právnickým, když užívají zvláštních pojmů (klient, odběratel), avšak taková ochrana není identická s úrovní ochrany spotřebitele jako osoby fyzické.⁴¹⁷

Definice spotřebitele v SOZ platí pro všechny smluvní vztahy založené spotřebitelskými smlouvami a použije se na všechny právní předpisy, pokud se vztahují na práva a povinnosti spotřebitele, avšak neobsahují jeho vlastní definici.⁴¹⁸ Oproti české definici se slovenská definice odlišuje v tom směru, že používá výrazy „uzavírání a plnění spotřebitelské smlouvy“ a dále požadavek, že je tak třeba učinit mimo „předmět obchodní nebo jiné podnikatelské činnosti“. Uzavírání a plnění spotřebitelské smlouvy je nutno vykládat v tom smyslu, že je spotřebitel chráněn jak v rámci kontraktačního procesu, tak v dalších fázích po uzavření smlouvy.⁴¹⁹ Výkladové otázky dále může vyvolat spojení „rámec předmětu činnosti“, resp. význam slova „předmět“. V tomto ohledu se vytvořily dva názorové proudy. První zastává širší pojetí pojmu spotřebitele a výraz předmět činnosti interpretuje jako specifickou činnost, kterou má podnikatel zapsanou v obchodním, živnostenském nebo jiném rejstříku. Jedná-li podnikatel mimo tento zapsaný předmět, vystupuje jako spotřebitel. Podle druhého názorového proudu, který preferuje užší pojetí spotřebitele, předmět činnosti znamená toliko činnost jako takovou, a v případě, že podnikatel jedná, nemůže mu být přiznána ochrana spotřebitele.⁴²⁰ V současné době se doktrína většinou přiklání k širšímu pojetí spotřebitele.

⁴¹⁷ ŠTEVČEK, Marek a kol. *Občiansky zákonník I: komentár*. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 471.

⁴¹⁸ ŠTEVČEK, Marek a kol. *Občiansky zákonník I: komentár*. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 468.

⁴¹⁹ K tomu blíže HLUŠÁK, Milan. Niekoľko úvah o subjektoch spotrebiteľskej ochrany. *Acta Iuridica Olomucensia*. 2019, vol. 14, no. 1, s. 97.

⁴²⁰ K tomu blíže HLUŠÁK, Milan. Niekoľko úvah o subjektoch spotrebiteľskej ochrany. *Acta Iuridica Olomucensia*. 2019, vol. 14, no. 1, s. 98.

6.3.2 Německo

V Německu nebyl přijat samostatný spotřebitelský zákoník a většina evropských směrnic byla integrována do textu BGB, který ve svém § 13 definuje spotřebitele jako „*fyzickou osobu, která uzavírá smlouvu převážně mimo rámec své podnikatelské činnosti, obchodu nebo výkonu svého povolání*“.⁴²¹ V rámci BGB je užitá jednotná definice spotřebitele. Zvolená formulace nechává interpretační prostor právě pro případy smluv, kde může dojít ke smíšenému užití jejich předmětu.⁴²²

Právní úpravu smluv uzavíraných se spotřebiteli je možné v Německu charakterizovat několika principy, mezi které patří i princip generalizace.⁴²³ V roce 2002 v souladu s tímto principem byly v souvislosti s velkou novelou BGB vybrané evropské směrnice na ochranu spotřebitele⁴²⁴ implementovány do obecné části závazkového práva v podobě obecně uplatnitelných institutů, a tak se jejich úprava stala výchozí i pro takové situace, na které se směrnice původně nevztahovaly. Jako příklad lze v tomto ohledu uvést úpravu kupní smlouvy upravenou v § 433 a násl. BGB.⁴²⁵

Princip generalizace se dále projevuje ve snaze nevytvářet speciální regulaci pro vztahy B2C, není-li proto zvláštní opodstatnění. Obecně lze konstatovat, že pravidla regulující smluvní právo obsažené v BGB usilují o vytvoření rovnováhy mezi stranami, která má existovat ve vztazích C2C, B2B

⁴²¹ § 13 (cit. v orientačním překladu z anglického znění). V německém originálním znění (cit.): „*Verbraucher ist jede natürliche Person, die ein Rechtsgeschäft zu Zwecken abschließt, die überwiegend weder ihrer gewerblichen noch ihrer selbständigen beruflichen Tätigkeit zugerechnet werden können.*“

⁴²² Consumer market study on the functioning of legal and commercial guarantees for consumers in the EU, s. 6. [online]. [cit. 28. 10. 2019]. Dostupné z: http://publications.europa.eu/resource/ellar/863bdc8b-02cd-11e6-b713-01aa75ed71a1.0001.01/DOC_1

⁴²³ HERRESTHAL, Carsten. 10 Years after the Reform of the Law of Obligations in Germany – The Position of the Law of Obligations in German Law. In: SCHULZE, Reiner (ed.). *The Law of Obligations in Europe: A New Wave of Codifications*. Munich: Sellier – European Law Publishers, 2013, s. 180.

⁴²⁴ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 1999/44/ES ze dne 25. května 1999 o některých aspektech prodeje spotřebního zboží a záruk na toto zboží, směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/35/ES ze dne 29. června 2000 o postupu proti opožděným platbám v obchodních transakcích, směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/31/ES ze dne 8. června 2000 o některých právních aspektech služeb informační společnosti, zejména elektronického obchodu, na vnitřním trhu (směrnice o elektronickém obchodu).

⁴²⁵ K tomu blíže též RABAN, Přemysl a HROMADKA, Wolfgang. Novela závazkového práva v Německu. *Právní rozhledy*. 2002, č. 12, s. 597.

a B2C a zvláštní úprava je v určité míře obsažena pro vztahy B2C a B2B.⁴²⁶ Zvláštní pravidla aplikovatelná ve vztazích B2C jsou obsažena například v ustanovení § 355 BGB (právo odstoupit od smlouvy), § 358 BGB (smlouvy související se smlouvami, od kterých spotřebitel odstoupil) nebo § 491-515 BGB (smlouvy o spotřebitelském úvěru).

6.3.3 Francie

Francie patří k zemím, které kladou zvýšený důraz na ochranu spotřebitele. Jeho ochrana je upravena v rámci samostatného zákona CDC, který obsahuje definici spotřebitele. Spotřebitel je definován jako „*každá fyzická osoba, která jedná za účely, které nespádají do její obchodní, průmyslové, řemeslné, svobodné nebo zemědělské činnosti*“.⁴²⁷ Vedle definice spotřebitele obsahuje CDC i kategorii neprofesionála, kterého definuje jako „*každou právnickou osobu, která nejedná pro profesní účely*“.⁴²⁸ Neprofesionál představuje kategorii, která umožňuje poskytnout ochranu i osobám právnickým a při jejíž interpretaci nejsou francouzské soudy vázány výkladem SDEU. V rámci CDC je vždy stanoveno, která jeho část je aplikovatelná i ve vztazích mezi podnikateli a neprofesionály.

6.3.4 Nizozemsko

V rámci Nizozemska nebyl přijat samostatný zákoník upravující spotřebitelské právo, ale evropské směrnice byly převážně promítnuty přímo do DCC.⁴²⁹ V rámci knihy 7 DCC jsou upraveny jednotlivé smluvní typy, které rovněž obsahují definici spotřebitele. Jako příklad lze uvést zvláštní úpravu spotřebitelské kupní smlouvy (čl. 7:5 DCC), která je definována jako „*kupní smlouva vztahující se k movité věci včetně elektřiny uzavřená mezi prodávajícím, který při uzavření smlouvy jedná v rámci své profesionální činnosti nebo podnikání, a kupujícím,*

⁴²⁶ HERRESTHAL, Carsten. 10 Years after the Reform of the Law of Obligations in Germany – The Position of the Law of Obligations in German Law. In: SCHULZE, Reiner (ed.). *The Law of Obligations in Europe: A New Wave of Codifications*. Munich: Sellier – European Law Publishers, 2013, s. 183.

⁴²⁷ Úvodní ustanovení CDC (cit. v orientačním překladu z anglického znění). Ve francouzském originálním znění (cit.): „*Consommateur: toute personne physique qui agit à des fins qui n'entrent pas dans le cadre de son activité commerciale, industrielle, artisanale, libérale ou agricole.*“

⁴²⁸ Úvodní ustanovení CDC (cit. v orientačním překladu z anglického znění). Ve francouzském originálním znění (cit.): „*Non-professionnel: toute personne morale qui n'agit pas à des fins professionnelles.*“

⁴²⁹ SCHULTE-NÖLKE, Hans a kol. *EC Consumer Law Compendium: The Consumer Acquis and Its Transposition in the Member States*. Sellier - European Law Publishers, 2009, s. 55.

*který je fyzickou osobou, která při uzavření smlouvy nejedná v rámci své profesní činnosti nebo podnikání“.*⁴³⁰

Pro účely části 7.1a DCC upravující smlouvy o dočasném užívání ubytovacího zařízení (timeshare), o dlouhodobých rekreačních produktech, o dalším prodeji a o výměně je spotřebitel definován jako „*fyzická osoba, která nejedná v rámci své obchodní, podnikatelské, řemeslné nebo profesní činnosti*“.⁴³¹ Obdobně je spotřebitel definován i v rámci smlouvy o spotřebitelském úvěru, kde se jím rozumí fyzická osoba, která jedná za účelem nesouvisejícím s její obchodní, podnikatelskou nebo profesní činností.⁴³² Obecně lze tak shrnout, že pojetí spotřebitele v DCC se omezuje na osoby fyzické, které nejednají v rámci své obchodní a podnikatelské činnosti.

6.3.5 Dánsko

Pro Dánsko byla typická vysoká úroveň ochrany spotřebitele ještě před vznikem evropských směrnic směřujících k jeho ochraně. Z tohoto důvodu byly evropské požadavky reflektovány zejména v již existující legislativě a případně jejím doplněním o vybrané zvláštní předpisy.⁴³³ Jako příklad lze uvést DCA,⁴³⁴ který obsahuje obecná ustanovení o smluvním právu a dále zvláštní ustanovení týkající se smluv uzavíraných se spotřebiteli, kterým se pro účely tohoto předpisu rozumí smluvní strana jednající převážně mimo své podnikání, obchod anebo profesi.⁴³⁵ Jako další příklad lze uvést DCCA,⁴³⁶ který se vztahuje na spotřebitelské

⁴³⁰ Čl. 7:5 DCC (cit. v orientačním překladu z anglického znění): „*By a 'consumer sale' is understood in this Title: the sale agreement related to a good (movable thing), electricity included, concluded by a seller who, when entering into the agreement, acts in the course of his professional practice or business, and a buyer, being a natural person who, when entering into the agreement, does not act in the course of his professional practice or business.*“

⁴³¹ Čl. 7:50a DCC (cit. v orientačním překladu z anglického znění): „*a) 'consumer' means a natural person who is not acting in the conduct of his trade, business, craft or professional practice.*“

⁴³² Čl. 7:57 DCC (cit. v orientačním překladu z anglického znění): „*a): 'Consumer' means a natural person acting for purposes which are outside his trade, business or professional practice.*“

⁴³³ SCHULTE-NÖLKE, Hans a kol. *EC Consumer Law Compendium: The Consumer Acquis and Its Transposition in the Member States*. Sellier – European Law Publishers, 2009, s. 22.

⁴³⁴ Text DCA v angličtině je dostupný z: https://www.trans-lex.org/604900/_/danish-contracts-act/ [cit. 10. 1. 2020].

⁴³⁵ Čl. 38A DCA.

⁴³⁶ Text DCCA v angličtině je dostupný z: <https://www.consumereurope.dk/menu/laws/danish-laws/the-danish-consumer-contracts-act/> [cit. 10. 1. 2020].

smlouvy⁴³⁷ a jednání obchodníka, které směřuje k uzavření takové smlouvy. Spotřebitelskou smlouvou se pro účely DCCA rozumí taková smlouva, kterou uzavře obchodník za účelem vztahujícím se k jeho podnikání, obchodu, řemeslu nebo profesi, zatímco druhá strana (spotřebitel) jedná pro účely převážně mimo své podnikání, obchod, řemeslo nebo profesi.⁴³⁸ Z uvedeného vyplývá, že osoba spotřebitele není omezena výlučně na osoby fyzické,⁴³⁹ neboť rozhodující je účel konkrétního jednání.

6.3.6 Švédsko

Švédsko je obecně považováno za zemi s nejrozvinutější ochranou spotřebitelů, neboť již v 70. letech 20. století tvořila integrální součást jejich právního řádu.⁴⁴⁰ Evropské směrnice stanovující další práva a povinnosti byly reflektovány již v existujících právních předpisech, které regulují vybrané oblasti spotřebitelského práva.⁴⁴¹ V tomto ohledu je možné jako příklad uvést zákon týkající se spotřebitelských smluv (SFS 1994:1512),⁴⁴² který spotřebitele definuje jako „fyzickou osobu, která jedná převážně pro účely mimo rozsah jejího podnikání“.⁴⁴³ Jako další příklad je možné uvést zákon regulující ochranu spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory (SFS 2005:1338), který pojem spotřebitele chápe jako „fyzickou osobu jednající primárně pro účely mimo její podnikání“.⁴⁴⁴ Z uvedeného vyplývá, že je

⁴³⁷ A to zejména smluv uzavíraných na dálku a smluv uzavíraných mimo prostory sloužící podnikání.

⁴³⁸ § 2 DCCA (cit. v orientačním překladu z anglického znění): „a consumer contract means a contract entered into by a trader acting for purposes relating to that person's trade, business, craft or profession, while the other party (the consumer) acts for purposes which are mainly outside that individual's trade, business, craft or profession.“

⁴³⁹ SCHULTE-NÖLKE, Hans a kol. *EC Consumer Law Compendium: The Consumer Acquis and Its Transposition in the Member States*. Sellier – European Law Publishers, 2009, s. 23.

⁴⁴⁰ SCHULTE-NÖLKE, Hans a kol. *EC Consumer Law Compendium: The Consumer Acquis and Its Transposition in the Member States*. Sellier - European Law Publishers, 2009, s. 74, nebo LETTO-VANAMO, Pia a TAMM, Ditlev. *Nordic Law in European Context*. Springer, 2018, s. 8.

⁴⁴¹ BERNITZ, Ulf. *Swedish Standard Contracts Law and the EC Directive on Contract Terms*. [online]. [cit. 29. 10. 2019]. Dostupné z: <https://www.scandinavianlaw.se/pdf/39-1.pdf>

⁴⁴² Text SFS 1994:1512 je dostupný z: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-19941512-om-avtalsvillkor-i_sfs-1994-1512 [cit. 10. 1. 2020].

⁴⁴³ Ustanovení 2 SFS 1994:1512 (cit. v orientačním překladu z anglického znění): „consumer“ means a natural person who acts principally for purposes that fall outside the scope of business.“

⁴⁴⁴ Ustanovení 2 SFS 2005:1338. Text je dostupný z: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-200559-om-distansavtal-och-avtal-utanfor_sfs-2005-59 [cit. 10. 1. 2020].

spotřebitel ve Švédsku chápán jako osoba fyzická, která jedná převážně mimo svou podnikatelskou činnost.

6.3.7 Velká Británie (Anglie a Wales)

V rámci právního systému Velké Británie došlo v roce 2015 k přijetí nového zákona o právech spotřebitele (CRA 2015),⁴⁴⁵ který upravuje klíčová práva a vztahy spotřebitelů. Přijetí uvedeného zákona bylo reakcí na stav spotřebitelského práva, jehož úprava byla spíše fragmentární, obsažená v řadě předpisů, nejasná a místy terminologicky nesourodá.⁴⁴⁶ Tato situace byla důsledkem geneze spotřebitelského práva, které se ve Velké Británii rozvíjelo ještě před vstupem do EU a následně bylo ovlivněno směrnice, které byly promítnuty zejména do již existující legislativy.⁴⁴⁷

CRA 2015 obsahuje tři části, a to (i) spotřebitelské smlouvy vztahující se ke zboží, digitálnímu obsahu a službám, (ii) nepřiměřené smluvní podmínky a (iii) ostatní a obecná ustanovení. V rámci první kapitoly části první jsou obsaženy klíčové definice pro CRA 2015. Spotřebitel je definován jako „*jednotlivec jednající pro účely, které jsou zcela nebo převážně mimo jeho obchodní, podnikatelskou, řemeslnou nebo profesní činnost*“.⁴⁴⁸ Pojem spotřebitele se tak vztahuje pouze na osoby fyzické, a to pouze za předpokladu, že nebudou jednat zcela nebo převážně v rámci své podnikatelské či jiné obchodní aktivity. Podle vysvětlujících poznámek k definici spotřebitele bude jako spotřebitel jednat člověk, který pracuje z domova jeden den v týdnu a koupí si rychlovarnou konvici,

⁴⁴⁵ Text CRA 2015 je dostupný z: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/15/contents/enacted> [cit. 10. 1. 2020].

⁴⁴⁶ K tomu blíže CONWAY, Lorraine. Consumer Rights Act 2015. Briefing Paper. House of Commons Library. 2017, s. 3 [online]. [cit. 10. 1. 2020]. Dostupné z: <https://researchbriefings.parliament.uk/ResearchBriefing/Summary/SN06588>

⁴⁴⁷ Počátky ochrany spotřebitele ve Velké Británii lze spatřovat v soudcovském právu, které začalo přiznávat kupujícím určitá práva v případě, že jejich jasná a ospravedlnitelná očekávání nebyla naplněna. Pravidla vytvořená soudy byla následně vložena do zákona o prodeji zboží z roku 1893 (Sale of Goods Act 1893), který byl následně změněn zákonem o dodání zboží a služeb z roku 1982 (Supply of Goods and Services Act 1982). V důsledku působení práva EU došlo k promítnutí těchto požadavků do legislativy na národní úrovni, která zahrnovala např. Supply of Goods (Implied Terms) Act 1973, Sale of Goods Act 1979, Sale and Supply of Goods to Consumers Regulations 2002, Unfair Contract Terms Act 1977, Unfair Terms in Consumer Contracts (Amendment) Regulations 2001 a další. Explanatory Notes to Consumer Rights Acts 2015. [online]. [cit. 29. 10. 2019]. Dostupné z:

<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/15/notes/division/2#f00001>

⁴⁴⁸ Čl. 2 (3) CRA 2015 (cit. v orientačním překladu z orig. anglického znění): „*Consumer means an individual acting for purposes that are wholly or mainly outside that individual's trade, business, craft or profession.*“

kteřou bude používat i ve dnech, kdy pracuje doma. Naopak v případě, kdy drobný živnostník bude působit ze svého domova a koupí si tiskárnu, kterou bude z 95 % používat pro účely svého podnikání, nebude chráněn jako spotřebitel.⁴⁴⁹ Dle názoru autorky může být přesné procentuální vymezení intenzity užití předmětu pro ten který účel v některých případech problematické. CRA 2015 stanoví pro případ, kdy se obchodník bude dovolávat zvýšené ochrany a tvrdit, že nejednal zcela nebo převážně mimo své profesní aktivity, povinnost toto prokázat.⁴⁵⁰

6.4 Dílčí závěr

Z uvedeného vyplývá, že se pojem spotřebitele odlišuje v rámci jednotlivých směrnic, avšak obsahově jsou si jednotlivé definice velice podobné. Jednotný přístup a pojetí spotřebitele nepanuje ani v členských státech a liší se v návaznosti na přístup k implementaci požadavků vyplývajících z evropských směrnic. V tomto ohledu lze identifikovat dva základní přístupy. Zatímco některé členské státy volí jednotnou koncepci definice spotřebitele (např. Česká republika, Slovensko, Německo, Anglie a Wales, Francie), existují státy přijímající zvláštní akty, které obsahují příslušnou definici spotřebitele pro tu kterou oblast (např. Nizozemsko, Dánsko, Švédsko).⁴⁵¹ Ohledně formulace definice spotřebitele lze odlišovat negativní a pozitivní způsob. Z uvedené analýzy se podává, že převažuje přístup negativní a spotřebitel je definován jako osoba, jejíž jednání nesouvisí s výkonem její podnikatelské činnosti nebo profese.⁴⁵² Česká republika, ale i další členské státy chápou osobu spotřebitele převážně jako člověka. Existují však i odlišné přístupy, které umožňují rozšířit ochranu spotřebitele i na osoby právnické (např. ve Francii, kde existuje zvláštní pojem neprofesionál, nebo Dánsko, které jeho pojem neomezuje pouze na osoby fyzické). Definice spotřebitele obsažená v § 420 OZ vychází převážně z textace jednotlivých směrnic, které byly do OZ implementovány. Porovnáme-li její formulaci s definicemi užívanými v jiných členských státech, je specifická v tom ohledu, že zahrnuje i prvek jednání vůči

⁴⁴⁹ Explanatory Notes to Consumer Rights Acts 2015. [online]. [cit. 29. 10. 2019]. Dostupné z: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/15/notes/division/2#f00001>

⁴⁵⁰ Čl. 2 (3) CRA 2015.

⁴⁵¹ KINGISEPP, Magnus a VÄRV, Age. The Notion of Consumer in EU Consumer Acquis and the Consumer Rights Directive - a Significant Change of Paradigm? *Juridica International*. 2011, vol. XVIII, s. 46.

⁴⁵² KINGISEPP, Magnus a VÄRV, Age. The Notion of Consumer in EU Consumer Acquis and the Consumer Rights Directive - a Significant Change of Paradigm? *Juridica International*. 2011, vol. XVIII, s. 46.

podnikateli, který však vyplývá z povahy věci. Oproti vybraným státům česká definice explicitně nezohledňuje případ jednání, které může mít jak podnikatelský, tak nepodnikatelský účel, neboť neobsahuje kvantitativní kritérium pro určení hranice v případě smíšeného charakteru jednání. S ohledem na skutečnost, že některé smlouvy mohou mít i smíšený účel, je třeba při interpretaci vycházet z textace jednotlivých směrnic a judikatury SDEU a v případě pochybností upřednostnit interpretaci ve prospěch spotřebitele.

7 Ochrana zaměstnanců

7.1 Význam a funkce pracovního práva

Historicky nejstarší ochranu poskytovanou slabší smluvní straně představuje ochrana zaměstnanců v rámci pracovního práva. Pracovní právo vzniklo z důvodu potřeby chránit pracovní sílu, která vykonávala námezdní práci, proti tvrdým pracovním podmínkám.⁴⁵³ Rozsah ingerencí do smluvní svobody v pracovním právu je nesrovnatelný s jakoukoli jinou smluvní oblastí soukromého práva, která chrání slabší stranu ve formálním pojetí.

Specifická pozice zaměstnance je dána skutečností, že vykonává tzv. závislou práci. Tento charakteristický atribut pracovního práva determinuje jeho podstatu a odlišnosti od ostatních občanskoprávních vztahů. Pracovní smlouvou vzniká vztah nadřízenosti zaměstnavatele a podřízenosti zaměstnance, který vykonává závislou činnost podle pokynů zaměstnavatele, který je tak nadán dominantním postavením vůči zaměstnanci. Z této skutečnosti vyplývá další specifikum spočívající v oprávnění zaměstnavatele jednostranně určovat pracovní podmínky, ačkoliv se jedná v základu o vztah soukromoprávní. Dalším podstatným odlišujícím znakem je skutečnost, že pracovní právo reguluje spíše vztah vzniklý na základě pracovní smlouvy (nikoli pouze vlastní pracovní smlouvu). Třetí specifikum spočívá v tom, že mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem vzniká silné osobní pouto, které je dáno nejenom alimentačním charakterem pracovního poměru, ale rovněž skutečností, že zaměstnanec se při výkonu závislé práce nemůže nechat zastoupit jinou osobou a musí ji činit osobně.⁴⁵⁴

S ohledem na shora uvedené pracovní právo plní dvě základní funkce, a to ochrannou a organizační. Ochranná funkce představuje jeho nejstarší funkci a současně i příčinu jeho vzniku – zajištění ochrany nositeli pracovní síly a zamezení zneužití této síly.⁴⁵⁵ Ochrannou funkci pracovního práva akcentuje ve své judikatuře ÚS, podle něhož je úkolem pracovního práva účinným způsobem chránit zaměstnance před jakýmkoli formami nátlaku a svévole ze strany

⁴⁵³ GALVAS, Milan a kol. *Pracovní právo*. Brno: Masarykova Univerzita, 2012, s. 11.

⁴⁵⁴ BĚLINA, Miroslav a kol. *Zákoník práce: komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 14.

⁴⁵⁵ GALVAS, Milan a kol. *Pracovní právo*. Brno: Masarykova Univerzita, 2012, s. 31.

zaměstnavatele.⁴⁵⁶ Právě v kontextu pracovněprávních vztahů ÚS ve své judikatuře zdůrazňuje ústavní rozměr principu ochrany slabší smluvní strany. Ochrana zaměstnance se zaměřuje na stanovení minimálních pracovních podmínek, které mají eliminovat rizika pro život a zdraví zaměstnanců (např. prostřednictvím úpravy pracovní doby nebo dob odpočinku). Dále zahrnuje i ochranu stability pracovního zapojení, která se projevuje ve specifických omezeních při ukončení pracovního poměru. Další cíl představuje ochrana sociální sféry jednotlivce tak, aby prostředky získané ze závislé práce byly schopny uspokojit potřeby zaměstnanců. Funkce organizační znamená, že účelem pracovního práva je vytvořit a poskytnout zaměstnavateli nástroje řízení pracovního procesu.⁴⁵⁷

Pro pracovní právo je dále typické, že zahrnuje tři klíčové oblasti, a to individuální pracovní právo, kolektivní pracovní právo a právní úpravu zaměstnanosti (která je ovládána metodou veřejnoprávní). Pro ochranu zaměstnance má nejzásadnější význam pracovní právo individuální. Specifika výkonu závislé práce a pracovního práva jsou uznávána globálně, avšak ochranná funkce se projevuje specifickým způsobem.⁴⁵⁸

7.2 Geneze

Z historického vývoje je třeba uvést, že emancipace pracovního práva probíhala ve dvou rovinách, a to zhruba ve 2. polovině 19. století. Pracovní smlouva má svůj základ v závazcích práva občanského, od kterých se původně neodlišovala. V kontinentálním právním systému nachází svůj původ ve smlouvách nájemních. Podle stupně kvalifikace vyžadované od člověka se vyvinula smlouva, jež „*dávala vznik závazku poskytovat práce nesvobodné (operae iliberales), tj. takové, které dokázal provádět každý, pokud nad ním bděl odborný dozor, jenž najatou práci vedl jak odborně, tak disciplinárně (locatio conductio operarum)*“.⁴⁵⁹ Najatý člověk nemohl rozhodovat o své práci co do účelnosti a množství, neboť podléhal příkazům nájemce (conductor).⁴⁶⁰ Klasická individualistická koncepce pracovní

⁴⁵⁶ Nález ÚS ze dne 9. 12. 2014, sp. zn. II. ÚS 1774/14.

⁴⁵⁷ GALVAS, Milan a kol. *Pracovní právo*. Brno: Masarykova Univerzita, 2012, s. 31.

⁴⁵⁸ BRONSTEI, Arturo. *International and Comparative Labour Law: Current Challenge*. International Labour Organization, 2009, s. 9.

⁴⁵⁹ RABAN, Přemysl a kol. *Občanské právo hmotné. Závazkové právo*. Brno: Václav Klemm, 2014, s. 269.

⁴⁶⁰ RABAN, Přemysl a kol. *Občanské právo hmotné. Závazkové právo*. Brno: Václav Klemm, 2014, s. 269.

smlouvy ponechávala jejím subjektům plnou smluvní autonomii bez vnějších zásahů a odpovídala potřebám industrializace v 19. století, která vyžadovala volný pohyb pracovní síly. Pracovní smlouva byla v tomto kontextu pojata jako směna pracovní síly za mzdu.⁴⁶¹ Jako příklad lze uvést § 1151 ABGB, který upravoval námezdní smlouvu, která zahrnovala jak smlouvu o službách, tak smlouvu o dílo.

Postupně však začaly být přijímány předpisy, které již smluvním stranám neponechávaly tak široký prostor při úpravě jejich spolupráce. Tyto snahy výrazně zesílily po první světové válce, kdy se v oblasti pracovněprávní projevovala tendence přijímat zvláštní pravidla chránící zaměstnance. Vedle individuálního pracovního práva se vyvíjela i druhá oblast, která je pro pracovní právo typická, a to oblast kolektivního vyjednávání a vznik kolektivního pracovního práva.

Ke kolektivním smlouvám je atypicky přistupováno v systému *common law* Velké Británie, kde jdou vůbec mimo oblast práva a nejsou považovány za smlouvy právem regulované a právně závazné. „*Oblast pracovněprávní se tak ve Velké Británii nejen emancipuje od občanského práva, ale kolektivní smlouvy se dokonce v tomto právním systému emancipují od práva vůbec.*“⁴⁶²

Rozsah ingerencí státu v pracovním právu dosáhl takové intenzity, že vytvořily základní principy, na nichž je pracovní právo postaveno. V rámci pracovního práva jsou rigorózním způsobem determinovány podmínky vzniku, trvání, ale i zániku pracovněprávního vztahu výrazněji než v případě jakékoliv jiné slabší smluvní strany.

Ve 20. a 21. století však pracovní právo začalo čelit novým výzvám, které jsou spojeny s postupnou liberalizací vztahů mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem. Pracovní právo je vystavěno na ochranných prvcích ve prospěch zaměstnance, které však nemusí být považovány za žádoucí z pohledu smluvních stran. Obecně se hovoří o požadavku větší flexibility pracovního práva. Dle A. Bronsteina tradiční pracovní právo musí čelit řadě nových jevů, mezi které patří zejména atypická zaměstnání, která jsou spojena s požadavkem na kratší časové úvazky, nebo naopak pracovní smlouvy na dobu určitou. Další okolnost

⁴⁶¹ BĚLINA, Miroslav a kol. *Zákoník práce: komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 148.

⁴⁶² BĚLINA, Miroslav a kol. *Zákoník práce: komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 7.

představuje decentralizace, kdy činnosti, které nepředstavují hlavní činnost zaměstnavatele, jsou vykonávány formou outsourcingu.⁴⁶³ S ohledem na rozvoj informačních technologií se zaměstnancům otevírá možnost pracovat na různých místech a v některých případech se zvyšuje nezávislost mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem, která výrazně oslabuje tradiční prvek pracovněprávních vztahů, a to subordinaci zaměstnance vůči zaměstnavateli. Tradiční tzv. fordistický model práce, který je typický hromadnou produkcí v rámci průmyslové výroby, založený na úzké specializované činnosti v rámci hierarchické organizační struktury s intenzivní kontrolou zaměstnavatele, je nahrazován modelem odlišným. Zaměstnanci ve vybraných pracovních oblastech (např. digitální platformy) vykazují vysokou míru nezávislosti na zaměstnavateli co do udělování pokynů a závislosti na jeho materiální podpoře v podobě vybavení a dalších prostředků pro výkon práce. Od zaměstnanců je vyžadována samostatnost, pružnost, flexibilita a zaměstnavatel mnohdy přiděluje práci pouze ve formě obecného zadání úkolu v podobě cíle, přičemž je ponecháno na zaměstnancovo vůli, jakým způsobem zadání splní.⁴⁶⁴

Popsaný vývoj s sebou přináší podstatné otázky související s celkovou koncepcí pracovního práva a s tím, komu má poskytovat ochranu, tzn. zda se má pracovní právo vztahovat a poskytovat ochranu i osobám, které vykazují vysokou míru nezávislosti a i nadále uplatňovat binární model spočívající v rozlišování dvou základních kategorií, tj. zaměstnanců a osob podnikajících, nebo vytvářet nové kategorie v podobě tzv. kvazizaměstnanců, kteří jsou na zaměstnavateli závislí pouze v rovině ekonomické.⁴⁶⁵ V daném kontextu se jeví více než žádoucí zkoumat, jakými znaky je charakterizována osoba zaměstnance a zda jeho chápání a legislativní vymezení nepřehodnotit.

⁴⁶³ BRONSTEIN, Arturo. *International and Comparative Labour Law. Current Challenges. Executive Summary*. International Labour Organization, 2009, s. 1.

⁴⁶⁴ STRÁNSKÝ, Jaroslav. Pojem závislé práce a jeho význam pro vymezení předmětu pracovního práva. In: HRABCOVÁ, Dana (ed.). *Pracovní právo 2012. Závislá práce a její podoby. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 35.

⁴⁶⁵ BARANCOVÁ, Helena. *Zamestnanec, štatutár a spoločník v pracovnom práve*. Praha: Leges, 2018, s. 11.

7.2.1 Exkurz: Vývoj české právní úpravy

V souladu se shora popsanými vývojovými tendencemi probíhala geneze i v českém právním prostředí. První ochranné prvky byly zakotveny novelou živnostenského řádu z roku 1885, která obsáhle upravovala postavení pomocných pracovníků v živnostech. Stanovila například zásady péče o zdraví pracovníků a bezpečnost při práci a dále upřesnila pravidla pro skončení pracovního vztahu a odměňování.⁴⁶⁶ Námezdní smlouva upravená v ABGB byla koncipována jako vztah mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem, avšak zajišťovala jejich smluvním stranám co největší možnou míru svobody. Určité limity přinesla novela ABGB z roku 1916, které již zaváděla standardy ochrany zaměstnance.

Pro pracovní zákonodárství v letech 1918 až 1945 se stalo typické, že obsahovalo:

- normy práva soukromého (obsahující sjednání pracovní smlouvy a její obsah)
- normy práva veřejného (které regulovaly pracovní dobu, bezpečnost o ochranu zdraví při práci).⁴⁶⁷

Zmíněný dualismus byl v podstatě překonán koncepcí zákona č. 65/1965 Sb., zákoníku práce, v období totalitního státu, a to tím, že soukromoprávní prvky byly značně potlačeny nebo deformovány. Teoreticky byl tento postup zdůvodňován tím, že pracovní právo v sobě implikuje jak prvky soukromoprávní, tak veřejnoprávní, aniž by je bylo možné od sebe oddělit, což vzbuzuje dokonce pochybnosti o rozlišování práva veřejného a soukromého. Uvedeným zákoníkem došlo k plnému osamostatnění pracovního práva od obecné soukromoprávní úpravy. Přestože byl četně novelizován, nemohl být přizpůsoben společenským a ekonomickým podmínkám v 90. letech 20. století. Z tohoto důvodu byl přijat ZP.⁴⁶⁸

⁴⁶⁶ VOJÁČEK, Ladislav, SCHELLE, Karel, TAUCHEN, Jaromír a kol. *Vývoj soukromého práva na území českých zemí. II. díl.* Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 818.

⁴⁶⁷ BĚLINA, Miroslav a kol. *Pracovní právo.* 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 22.

⁴⁶⁸ BĚLINA, Miroslav a kol. *Pracovní právo.* 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 33.

7.3 Vazby mezi právem občanským a pracovním

Pro vymezení vztahů mezi těmito odvětvími je třeba zabývat se principem subsidiarity a delegace. ZP vycházel původně ze zásady delegace. OZ 1964 se na pracovněprávní vztahy podle § 4 ZP použil jen tehdy, jestliže to ZP výslovně stanovil. Tento přístup, kdy občanské právo nebylo možné použít subsidiárně, byl podroben kritice, a nakonec byl zrušen nálezem ÚS ze dne 12. 3. 2006, sp. zn. Pl. ÚS 83/06. ÚS vysvětlil, že obecná teorie práva rozlišuje dvě základní možnosti, jimiž lze řešit vztah mezi dvěma právními předpisy stejné právní síly, tj. princip subsidiarity a princip delegace. Občanské právo představuje obecné soukromé právo subsidiárně platné vůči ostatním soukromoprávním odvětvím (ostatním soukromoprávním předpisům). „*Předpisy upravující tato odvětví (tyto ostatní soukromoprávní předpisy) mají zásadně přednost, avšak neupravují-li určitou otázku, nastupuje obecná občanskoprávní úprava. Metoda delegace použitá v § 4 zákoníku práce subsidiární uplatnění občanského zákoníku v pracovněprávních vztazích podstatně omezila, čímž do jisté míry zpřetrhala základní funkční vazby k obecnému soukromému právu, a současně vnesla do pracovněprávních vztahů značnou míru nejistoty.*“⁴⁶⁹ Při řešení vztahu mezi právem pracovním a soukromým je třeba vycházet z principu subsidiarity.

7.4 Závislá práce jako důvod ochrany

V českém pracovním právu ZP definuje zaměstnance jako fyzickou osobu, která se zavázala k výkonu závislé práce v základním pracovněprávním vztahu.⁴⁷⁰ Až do 31. 12. 2011 ZP za závislou práci jako práci, která je vykonávána ve vztahu nadřízenosti zaměstnavatele a podřízenosti zaměstnance, považoval výlučně osobní výkon práce zaměstnance pro zaměstnavatele, podle pokynů zaměstnavatele, jeho jménem, za mzdu, plat nebo odměnu za práci, v pracovní době nebo jinak stanovené nebo dohodnuté době na pracovišti zaměstnavatele, popřípadě na jiném dohodnutém místě, na náklady zaměstnavatele a na jeho odpovědnost. Původní definice závislé práce obsahovala celkem devět znaků. V důsledku novely ZP provedené zákonem č. 365/2011 Sb., kterým se mění ZP a další související zákony,

⁴⁶⁹ Nález ÚS ze dne 12. 3. 2006, sp. zn. Pl. ÚS 83/06.

⁴⁷⁰ § 6 ZP.

došlo ke změně spočívající v rozlišování znaků závislé práce a podmínek jejího výkonu.

V současné době je závislá práce definována v § 2 odst. 1 ZP jako „*práce, která je vykonávána ve vztahu nadřízenosti zaměstnavatele a podřízenosti zaměstnance, jménem zaměstnavatele, podle pokynů zaměstnavatele a zaměstnanec ji pro zaměstnavatele vykonává osobně*“. V odstavci 2 citovaného ustanovení pak ZP dodává, že závislá práce musí být vykonávána za mzdu, plat nebo odměnu za práci, na náklady a odpovědnost zaměstnavatele, v pracovní době na pracovišti zaměstnavatele, popřípadě na jiném dohodnutém místě. Důvodová zpráva k z. č. 365/2011 Sb. odůvodnila změnu tím, že: „*V právní teorii i praxi bývá dosavadní legální definici závislé práce vytýkáno, že neorganicky směšuje znaky závislé práce s podmínkami, za kterých musí být vykonávána. Navrhuje se proto upravit legální definici závislé práce tak, že v odstavci 1 jsou vyjádřeny znaky závislé práce a v odstavci 2 podmínky jejího výkonu.*“

Uvedená změna však přinesla významnou otázku v tom směru, zda je třeba přistoupit ke změně a hodnocení dosavadního vymezení závislé práce, když dle nového vymezení je determinována menším počtem znaků, zatímco se z původních znaků závislé práce staly podmínky jejího výkonu. I přes redukci znaků závislé práce je však její definice kritizována, neboť se vyžaduje jejich kumulativní naplnění a v případě, že některý z nich absentuje, hledají se alternativní cesty, jak jej nahradit.⁴⁷¹

Reakce na změnu koncepce spočívající v rozlišování znaků a podmínek, za nichž může být závislá práce vykonávána, vyvolala rozdílné reakce,⁴⁷² a to zejména

⁴⁷¹ STRÁNSKÝ, Jaroslav. Pojem závislé práce a jeho význam pro vymezení předmětu pracovního práva. In: HRABCOVÁ, Dana (ed.). *Pracovní právo 2012. Závislá práce a její podoby. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 29.

⁴⁷² K tomu například BĚLINA, M.: „*Dle našeho názoru rozlišení znaků závislé práce a podmínek jejího výkonu, tak jak je provedla novela č. 365/2011 Sb., problematiku definice závislé práce spíše zatemňuje a je bez praktického významu.*“ (BĚLINA, Miroslav a kol. *Zákoník práce: komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 33). Jiné komentáře k ZP novou definici závislé práce nekriticky akceptují a nabádají k rozlišování znaků závislé práce na straně jedné a podmínek (povinností), za nichž má být konána, na straně druhé, mezi které patří i povinnost poskytovat odměnu (k tomu například VYSOKAJOVÁ, Margerita, KAHLE, Bohuslav, RANDLOVÁ, Nataša, HŮRKA, Petr, DOLEŽÍLEK, Jiří. *Zákoník práce. Komentář*. 4. aktualizované a rozšířené vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2013, s. 2-3).

absence znaku spočívajícího v odměně za výkon práce⁴⁷³ a jeho zařazení mezi podmínky jejího výkonu. Dle M. Štefka změnu nelze považovat za správnou, když zjednodušení definice dle jeho názoru činí definici příliš širokou vše zahrnující a vypuštění úplatnosti jako definičního znaku hodnotí negativně.⁴⁷⁴

Jak v původní, tak v nové definici závislé práce zůstala jejím znakem podřízená pozice zaměstnance. Uvedený znak má význam v tom, že zaměstnavatel představuje řídicí subjekt, kterému je podřízen zaměstnanec, který musí plnit jeho pokyny. Míra závislosti a nesamostatnosti práce se může výrazně odlišovat. Jedná se o zásadní, ale též velice kolísavý znak, neboť stupeň řízení může být velice tuhý a na straně druhé i volný (např. u vědeckého pracovníka).⁴⁷⁵

Dle NSS musí být pojem závislé práce vykládán tak, aby „*obsáhl veškeré formy zastřešených pracovních vztahů, stejně jako práci vykonávanou bez náležité protihodnoty, např. práci „na zkoušku“ nebo práci vykonávanou pod hrozbou násilí či jiné újmy*“.⁴⁷⁶

Podle aktuální judikatury lze hovořit o závislé práci ve smyslu § 2 odst. 1 ZP pouze tehdy, pokud jsou splněny znaky, které zahrnují (i) soustavnost, (ii) osobní výkon práce a (iii) vztah nadřízenosti a podřízenosti mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem (kdy je práce vykonávána jménem zaměstnavatele a dle jeho pokynů).⁴⁷⁷ Uvedené znaky odlišují závislou práci od jiných ekonomických aktivit (zejména samostatného podnikání, ryze obchodních vztahů), ale také od aktivit

⁴⁷³ K tomu například rozsudek NSS ze dne 23. 3. 2012, sp. zn. 4 Ads 175/2011, kde se NSS zabýval případem, kde bylo mezi občanským sdružením a stěžovatelkou dohodou z počátku ledna 2009 ujednáno, že stěžovatelka povede pro toto občanské sdružení účetnictví s tím, že stěžovatelce bude vyplacena za tuto činnost odměna za každý měsíc ve výši zákonem limitované částky, kterou si nezaměstnaný člověk může maximálně vydělat (tj. 4 000 Kč – pozn. NSS) pouze v případě, že se tomuto občanskému sdružení podaří získat finanční prostředky. NSS v tomto ohledu dospěl k závěru, že takto podmíněná odměna nesplňuje požadavky odměny za práci ve smyslu ZP. Dle NSS mzdu, plat nebo odměnu z dohody totiž není možné vázat na splnění nejisté podmínky v budoucnu, tj. až zaměstnavatel získá finanční prostředky (pokud je vůbec získá), a teprve poté, co bude disponovat dostatečnými finančními prostředky, mzdu, plat nebo odměnu z dohody zaměstnanci poskytne. S ohledem na skutečnost, že dohoda, která váže vyplacení odměny na splnění nejisté podmínky v budoucnu nezávislé na vůli potenciálního zaměstnance, nezakládá pracovní právní vztah, neboť závislá práce nemůže být vykonávána bez nároku na odměnu, stěžovatelce nebyl přiznán status zaměstnance.

⁴⁷⁴ ŠTEFKO, Martin. *Pracovní právo v kontextu občanského práva: analýza limitů podpůrné působnosti obecného občanského práva v pracovní právních vztazích*. Praha: Auditorium, 2012, s. 36.

⁴⁷⁵ GALVAS, Milan a kol. *Pracovní právo*. Brno: Masarykova Univerzita, 2012, s. 15.

⁴⁷⁶ Rozsudek NSS ze dne 13. 2. 2014, č. j. 6 Ads 46/2013-35.

⁴⁷⁷ Rozsudek KS v Brně ze dne 13. 9. 2016, č. j. 36 Ad 39/2014-73.

jiného charakteru (zejména mezilidské výpomoci v podobě úsluhy blízkému člověku či nezištné laskavosti), se kterými nesmí být zaměňována. Společným rysem a jakýmsi leitmotivem všech znaků závislé práce je osobní či hospodářská závislost zaměstnance na zaměstnavateli.⁴⁷⁸

7.4.1 Nadřízenost a podřízenost

Zásadním atributem závislé práce je vztah subordinace – nadřízenosti zaměstnavatele a podřízenosti zaměstnance. Dle judikatury podřízenost zaměstnance vychází z osobní závislosti (ať již ekonomické či jiné) na zaměstnavateli a současně představuje znak, na jehož základě je závislá práce odlišitelná od prosté mezilidské výpomoci. Současně vztah podřízenosti představuje subjektivní kategorii, pro níž je rozhodující, zda osoba vnímá své postavení jako podřízené a z tohoto důvodu respektuje pokyny zaměstnavatele. S ohledem na vývoj pracovněprávních vztahů, kdy v některých vztazích může podřízenost dosahovat stupně, který osoba v pozici zaměstnance může vnímat jako nízký, vystává otázka, jak tento znak prokázat. V tomto ohledu je nutné zkoumat i objektivní příčiny závislosti na zaměstnavateli. Ačkoliv odměna za práci již není součástí definice závislé práce, ale je řazena mezi podmínky jejího výkonu, NSS zdůraznil, že poskytování odměny za výkon závislé práce představuje typickou skutečnost, která je způsobila závislost zaměstnance na zaměstnavateli prokázat.⁴⁷⁹ S ohledem na uvedený postoj v judikatuře lze konstatovat, že odměna za práci nepředstavuje samostatný definiční znak závislé práce, pokud však jedna osoba poskytne druhé osobě nebo jí přislíbí, že za vykonanou činnost obdrží odměnu, jde o významnou skutečnost pro posouzení, zda mezi nimi existuje vztah nadřízenosti a podřízenosti vyplývající z hospodářské závislosti na zaměstnavateli.⁴⁸⁰ Podmínkou však je, aby odměna představovala významný zdroj zaměstnancových příjmů. Podmínka by splněna nebyla při poskytnutí drobné protihodnoty (např. dar menší hodnoty).

Vedle odměny mohou působit i další faktory, které zaměstnance motivují ke vstupu do podřízenosti vůči zaměstnavateli, jako je například příslib uzavření pracovního poměru v budoucnosti (tzv. práce na zkoušku jakožto klasický způsob

⁴⁷⁸ Rozsudek NSS ze dne 13. 2. 2014, č. j. 6 Ads 46/2013-35.

⁴⁷⁹ Rozsudek NSS ze dne 13. 2. 2014, č. j. 6 Ads 46/2013-35.

⁴⁸⁰ Rozsudek NSS ze dne 13. 2. 2014, č. j. 6 Ads 46/2013-35.

zastírání nelegální práce). Další faktory lze spatřovat i v dalších příčinách jako je psychická závislost nebo strach. V kontextu shora uvedeného platí, že pokud určitá osoba vykonává činnost pro jinou osobu dobrovolně a s vědomím, že protistraně nevzniká povinnost poskytnout jí jakoukoli protihodnotu, nepůjde o závislou práci.

Závislost je rovněž spojena s pokyny ohledně práce: „*Jestliže by osoba plnila zadání samostatně a druhá strana by nebyla oprávněna mu průběžně zadávat jednotlivé úkoly a kontrolovat jejich plnění, jednalo by se spíše o vztah zadavatele zakázky a samostatného podnikatele, který ji pro něj plní.*“⁴⁸¹ Zaměstnanec při výkonu závislé práce nejedná svým jménem, ale jménem zaměstnavatele. Tento faktor koncentruje hospodářskou závislost zaměstnance na zaměstnavateli, který poskytuje zaměstnanci svůj kapitál, hmotné i nehmotné prostředky, vytváří pro ni předpoklady a nese riziko neúspěchu. Zákaz přenášení rizika z výkonu závislé práce se uplatňuje již od vzniku pracovního poměru a trvá po celou dobu jeho existence.⁴⁸² Doplnkový charakter při hodnocení povahy závislé práce může být i pohled třetích osob.

7.4.2 Další charakteristiky závislé práce

Závislá práce musí být především vykonávána, tzn. že jejím znakem je soustavnost, neboť při jednorázové nebo jiné příležitostné spolupráci nemůže vzniknout trvalejší vztah ani závislost. I tento znak však musí být zkoumán uvážlivě, jelikož při restriktivní aplikaci by nebyly postižitelné případy tzv. práce na zkoušku, kdy je osobě přislíbeno, že s ní bude pracovní poměr uzavřen.

Další specifikum závislé práce spočívá v tom, že musí být vždy vykonávána osobně, zaměstnanec se nemůže nechat zastoupit a současně je vyloučeno, aby převedl pracovní poměr na jiný subjekt. V případě, že by zaměstnanec používal k plnění svých úkolů další osoby (např. v době své nemoci), vytratil by se onen prvek osobní závislosti na zaměstnavateli. Bez prvku spočívajícího v osobním výkonu by se mohlo jednat o obchodní vztah, kdy jedna strana poptává u druhé službu či dílo a není podstatné, kdo službu provede nebo dílo vytvoří.

⁴⁸¹ Rozsudek NSS ze dne 13. 2. 2014, č. j. 6 Ads 46/2013-35.

⁴⁸² Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 29. 8. 2016, č. j. 11 Ad 24/2014-63.

7.5 Vznik statusu zaměstnance jako slabší smluvní strany

Význam závislé práce je akcentován i v judikatuře ÚS, který zdůrazňuje, že ochrana slabší smluvní strany platí bezpochyby v pracovněprávních vztazích jakožto ochranná funkce pracovního práva.⁴⁸³ Ochrana zaměstnance v pracovněprávních vztazích je zakotvena rovněž v čl. 28 LZPS, který zaměstnancům výslovně garantuje právo na spravedlivou odměnu za práci a na uspokojivé pracovní podmínky. Uvedené základní právo se neuplatní pouze vůči státu, ale působí rovněž zprostředkovaně skrze jednotlivé normy podústavního práva tak, že „prozařují“ podústavním právem, v této souvislosti v rovině práva pracovníků a ZP. Tato zásada se projevuje i ve způsobu nabytí statusu zaměstnance. Přestože ZP stanoví pro pracovní smlouvu obligatorně písemnou formu, je zaměstnanec chráněn i přes nedodržení tohoto požadavku.

Status zaměstnance osoba nabude především z (i) uzavřené pracovní smlouvy v souladu s požadavky ZP, (ii) uzavřením pracovní smlouvy ústně či konkludentně, ale (iii) i bez uzavření platné pracovní smlouvy (resp. dohody), pokud dochází k výkonu závislé práce v tzv. faktickém pracovním poměru. Ochranný princip se projevuje v tom, že i když není pracovní smlouva uzavřena písemně, nelze učinit závěr, že nedochází k výkonu závislé práce, a to zejména s ohledem na § 20 ZP. *„Na právní jednání zakládající základní pracovněprávní vztah se tedy i přes nedodržení písemné formy hledí jako na právní jednání platné a základní pracovněprávní vztah z něho vzniklý je taktéž nutno považovat za existující; strany tohoto vztahu mají stejná práva a povinnosti jako strany pracovněprávního vztahu založeného bezvadným právním jednáním.“*⁴⁸⁴ V případě, že se zaměstnanec a zaměstnavatel dohodnou na základních náležitostech pracovní smlouvy, jimiž jsou druh práce, místo výkonu práce a den nástupu do práce, a zaměstnanec začne podle jejího obsahu pracovat, vznikne pracovní poměr.⁴⁸⁵

Ochranná funkce pracovního práva se projevuje ovšem i v případě, že vůle obou stran nesměřovala k uzavření ústní nebo konkludentní pracovní smlouvy. V judikatuře se pro tuto situaci používá pojmu faktický pracovní poměr, kterým se

⁴⁸³ K tomu náleží ÚS ze dne 12. 3. 2008, sp. zn. Pl. ÚS 83/06, náleží ÚS ze dne 9. 12. 2014, sp. zn. II. ÚS 1774/14, či náleží ÚS ze dne 16. 6. 2015, sp. zn. II. ÚS 3399/14.

⁴⁸⁴ Rozsudek NS ze dne 24. 3. 2015, sp. zn. 21 Cdo 2444/2013.

⁴⁸⁵ Rozsudek NS ze dne 11. 4. 2002, sp. zn. 21 Cdo 214/2001.

rozumí právní vztah, který vzniká tím, že fyzická osoba koná pro zaměstnavatele s jeho vědomím a podle jeho pokynů závislou práci, ačkoliv mezi nimi nebyla sjednána platná pracovní smlouva (popřípadě platná dohoda o pracích konaných mimo pracovní poměr). Faktický pracovní poměr nepředstavuje „vzájemně provázaný komplex práv a povinností, nýbrž jen dílčí (právem neaprobovaný) faktický vztah, jehož vypořádání se řídí pracovněprávními předpisy“.⁴⁸⁶ Zaměstnanci ve faktickém pracovním poměru jsou přiznána stejná práva a povinnosti jako zaměstnanci, jehož pracovní poměr vznikl platně. ÚS ve svém nálezu ze dne 10. 8. 2017, sp. zn. I. ÚS 615/17 dospěl k závěru, že princip ochrany slabší strany chrání zaměstnance jak v platně vzniklém pracovním vztahu, tak osoby, které vykonávají závislou práci v pracovním poměru faktickém, neboť v případě odeprání statusu zaměstnance by byl o to spíše slabší stranou.⁴⁸⁷

7.6 Komparativní poznatky

7.6.1 Slovensko

Základní předpis pro oblast pracovního práva představuje SZP, který rovněž obsahuje definici zaměstnance. Podle § 11 odst. 1 SZP platí, že se zaměstnancem „rozumí fyzická osoba, která v pracovněprávních vztazích, a pokud to stanoví zvláštní předpis i v obdobných pracovních vztazích, vykonává pro zaměstnavatele závislou práci podle jeho pokynů za mzdu nebo odměnu“. Základním kritériem pro vymezení pojmu zaměstnanec je obdobně jako v české právní úpravě výkon závislé práce, která představuje základní indikátor při určení, zdali je dotčená osoba zaměstnancem.⁴⁸⁸

⁴⁸⁶ Rozsudek NS ze dne 7. 5. 2003, sp. zn. 21 Cdo 2287/2002, rozsudek NS ze dne 15. 6. 2009, sp. zn. 21 Cdo 2029/2009.

⁴⁸⁷ Nález ÚS ze dne 10. 8. 2017, sp. zn. I. ÚS 615/17.

⁴⁸⁸ Pojem zaměstnance může být užíván v širším a užším slova smyslu. V užším slova smyslu se zaměstnancem rozumí pouze osoba, která na smluvním základě vykonává závislou práci v pracovním poměru. V širším slova smyslu pojem zaměstnance zahrnuje i osoby pracující ve státním-zaměstnaneckém vztahu a dále osoby pracující na základě dohod o pracích vykonávaných mimo pracovní poměr. Slovenská pracovněprávní normotvorba používá pojem zaměstnanec v jeho širším slova smyslu, kterému odpovídá i znění § 11 odst. 1 SZP. BARANCOVÁ, Helena a SCHRONK, Robert. *Pracovné právo*. 2. vyd. Bratislava: Sprint, 2018, s. 144.

7.6.1.1 Pojem závislé práce

Pojem závislé práce původně SZP ve svém textu nedefinoval a byl zaveden v roce 2007⁴⁸⁹ v SZP, který za závislou práci považoval takovou, která je vykonávána ve vztahu nadřízenosti zaměstnavatele a podřízenosti zaměstnance, výlučně osobně, podle pokynů zaměstnavatele, jeho jménem, za mzdu nebo odměnu, v pracovní době, na náklady zaměstnavatele, jeho výrobními prostředky a na odpovědnost zaměstnavatele a jedná se o výkon práce, která sestává převážně z opakování určených činností. Přestože se uvedená definice snažila postihnout všechny faktory, které jsou jí inherentní, v praxi uvedené pojetí nezabránilo obcházení SZP a uzavírání odlišných smluvních typů vztahujících se k závislé práci.⁴⁹⁰ Komplexnost její definice se paradoxně ukázala pro praktické užití jako nevyhovující, a proto došlo k jejímu následnému zjednodušení.⁴⁹¹ Při vytváření nové definice byla zohledněna i česká právní úprava účinná od 1. ledna 2013, v jejímž rámci byla původní definice závislé práce (která se podobala definici závislé práci na Slovensku) rozdělena na znaky závislé práce a na podmínky jejího výkonu. Od 1. ledna 2013 SZP⁴⁹² následoval obdobnou koncepci a právní úprava definice závislé práce nově obsahovala pouze znaky závislé práce, když závislou práci definoval jako práci „*vykonávanou ve vztahu nadřízenosti zaměstnavatele a podřízenosti zaměstnance, osobně zaměstnancem pro zaměstnavatele, podle pokynů zaměstnavatele, jeho jménem, v pracovní době určené zaměstnavatelem, za mzdu nebo odměnu*“. Ostatní podmínky jejího výkonu (např. místo apod.) byly upraveny v jednotlivých ustanoveních SZP.

⁴⁸⁹ Novela byla provedena zákonem z 28. júna 2007, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. Podľa dôvodovej zprávy je vymezení pojmu závislá práce reakci na situace z aplikační praxe, kdy jsou zaměstnanci nuceni ke změně svého pracovního statusu na obchodní vztah navzdory skutečnosti, že i nadále vykonávají práci, která naplňuje definiční znaky závislé práce. „*Takovým způsobem se zaměstnanci mění na podnikatele (samostatně výdělečnou osobu), a navzdory skutečnosti, že nedochází k naplnění základních charakteristik podnikání, (především taková osoba nevykonává činnost za účelem dosažení zisku), ale naopak současně vykazuje alespoň tři charakteristické znaky závislé práce.*“ Zaměstnavatel se tím snaží zbavit povinností, které mu vůči zaměstnancům vyplývají ze SZP a oslabuje se tím právní ochrana zaměstnanců.

⁴⁹⁰ Dle důvodové zprávy k návrhu zákona, kterým se mení a doplňuje zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony, s. 1.

⁴⁹¹ SCHRONK, Robert. The Concept of Employee: The Position of Slovakia. In: WAAS, Bernd a HEERMA VAN VOSS, Guus (ed.). *Restatement of Labour Law in Europe: Vol I: The Concept of Employee*. Hart Publishing, 2017, s. 638.

⁴⁹² Uvedená novela byla provedena zákonem z 25. oktobra 2012, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

Pojem závislé práce doznal dalších změn ke dni 1. března 2015. Nově je závislá práce vymezena jako práce „*vykonávaná ve vztahu nadřízenosti zaměstnavatele a podřízenosti zaměstnance, osobně zaměstnancem pro zaměstnavatele, podle pokynů zaměstnavatele, jeho jménem, v pracovní době určené zaměstnavatelem*“. Nová definice oproti svým předchůdcům vyloučila původní prvky jako (i) náklady zaměstnavatele, (ii) výrobní prostředky zaměstnavatele, (iii) odpovědnost zaměstnavatele, (iv) výkon práce, která sestává převážně z opakování určených činností a (v) mzdu nebo odměnu.

I přes podstatné zjednodušení vymezení pojmu závislá práce doktrína dodává, že aktuální formulace vyžaduje, aby byly kumulativně naplněny všechny popsané indikátory závislé práce tak, jak jsou uvedeny v § 1 odst. 2 SZP. Dle H. Barancové by však bylo pro aplikační praxi vhodnější, aby byly uvedené indikátory uvedeny pouze demonstrativním způsobem. Takový přístup by na jedné straně zajistil, že by za závislou práci mohla být považována i taková práce, která nesplňuje všechna popsaná definiční kritéria; na straně druhé by bylo možné zohlednit i další neuvedené faktory, které jsou uvedeny například v doporučení MOP č. 198.⁴⁹³ Podřízenost představuje nejdůležitější znak, neboť napomáhá odlišovat pojem závislé práce od pojmu podnikání (k tomu vizte § 2 OBZ, a živnostenský zákon). Dle doktríny „*princip osobní závislosti a podřízenosti zaměstnance vůči zaměstnavateli (subordinační princip) nejvíce charakterizuje pracovní poměr jako závazkový vztah a současně ho odlišuje od jiných druhů právních vztahů, zejména občanskoprávních vztahů, ovládaných principem rovnosti*“.⁴⁹⁴

Se subordinací souvisí i závislost hospodářská. Osobní výkon garantuje, že práce může být vykonávána výlučně zaměstnancem, který se při jejím výkonu nemůže nechat zastoupit osobou odlišnou. Skutečnost, že práce musí být vykonávána jménem zaměstnavatele znamená, že je to právě zaměstnavatel, který nese riziko spojené s výkonem závislé činnosti zaměstnancem. Další zásadní charakteristiku představuje požadavek na časové vymezení výkonu práce, která může být realizována pouze v pracovní době určené zaměstnavatelem. Současná definice již neobsahuje jako determinační znaky odměnu nebo mzdu za práci,

⁴⁹³ BARANCOVÁ, Helena a kol. *Zákonník práce. Komentár*. Bratislava: C. H. Beck, 2017, s. 96.

⁴⁹⁴ BARANCOVÁ, Helena a kol. *Zákonník práce. Komentár*. Bratislava: C. H. Beck, 2017, s. 97.

přestože se jedná o „*podstatnou charakteristiku pracovního poměru jako závazkového právního vztahu, který je synalagmatickým právním vztahem*“.⁴⁹⁵

SZP dále stanoví, že závislá práce může být vykonávána výlučně v pracovním poměru, v obdobném pracovním vztahu, nebo výjimečně za podmínek stanovených v SZP i v jiném pracovněprávním vztahu a současně zakazuje její výkon v občanskoprávním anebo obchodněprávním vztahu.⁴⁹⁶ Výlučný právní základ pro založení pracovního poměru představuje pracovní smlouva, kterou lze charakterizovat jako smlouvu mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem o výkonu závislé práce v pracovním poměru.⁴⁹⁷ Její podstatné náležitosti stanoví § 43 SZP, podle něhož je nezbytné, aby pracovní smlouva stanovila druh práce, na který je zaměstnanec přijímán (včetně jeho stručné charakteristiky), místo výkonu práce (vymezené jako obec, část obce anebo jinak určené místo), den nástupu do práce a mzdové podmínky, pokud nejsou dohodnuté v kolektivní smlouvě. Nedohodnou-li se smluvní strany na podstatných náležitostech, pracovní smlouva nevznikne.^{498,499}

7.6.2 Německo

Ačkoliv Německo patří k zemím kontinentálního právního systému a hlavní oblasti práva jsou kodifikované v příslušných kodexech (BGB, HGB), neexistuje jednotný zákoník práce, který by komplexně upravoval vztahy v oblasti pracovního práva. „*Dle aktuální situace je pracovní právo upraveno řadou právních předpisů*

⁴⁹⁵ BARANCOVÁ, Helena a kol. *Zákoník práce. Komentár*. Bratislava: C. H. Beck, 2017, s. 98.

⁴⁹⁶ Dle § 1 odst. 3 SZP.

⁴⁹⁷ BARANCOVÁ, Helena a SCHRONK, Robert. *Pracovní právo*. 2. vyd. Bratislava: Sprint, 2018, s. 249.

⁴⁹⁸ BARANCOVÁ, Helena. *Zákoník práce. Komentár*. Bratislava: C. H. Beck, 2017, s. 439.

⁴⁹⁹ Další obsahové náležitosti pracovní smlouvy zahrnují výplatní termín, pracovní dobu, výměru dovolené a délku výpovědní doby. SZP uvedené informace neoznačuje za podstatné náležitosti pracovní smlouvy. Jedná se o její tzv. pravidelné náležitosti, které je zaměstnavatel povinen uvést v pracovní smlouvě nebo je dohodnout v rámci kolektivní smlouvy. K tomu blíže též Nejvyšší soud SR ve svém rozsudku ze dne 21. 1. 2018, sp. zn. 3Sžo/43/2016, který se vztahoval k výplatnímu termínu a jeho neuvedení v pracovní smlouvě: „*Výplatní termín je definovaný v § 43 odst. 2 zákoníku práce jen jako tzv. pravidelná náležitost pracovní smlouvy, kdy je uvedení výplatního termínu v zásadě pravidelnou součástí pracovní smlouvy. Zákoník práce v předmětném ustanovení sice nezakotvuje fakultativní možnost neuvedení náležitosti výplatního termínu v pracovní smlouvě tak, jako to umožňuje při tzv. nahodilých náležitostech specifikovaných § 43 odst. 4 zákoníku práce, avšak nesankcionuje nedostatek v podobě absence pravidelné náležitosti výplatního termínu neplatnosti pracovní smlouvy.*“ Zákoník práce v této souvislosti nestanoví povinnosti uzavřít dodatek k pracovní smlouvě obsahující absentující pravidelné náležitosti, ale vyžaduje nejpozději do jednoho měsíce od vzniku pracovního poměru vyhotovit zaměstnanci písemné oznámení obsahující tyto náležitosti (§ 44 odst. 1 SZP).

*a mezery jsou vyplňovány judikaturou, která v této oblasti má zásadní význam. V praxi vše popsané činí pochopení a aplikaci německého pracovního práva poměrně obtížné jak pro zaměstnance, tak pro zaměstnavatele.*⁵⁰⁰

7.6.2.1 Nový pojem pracovní smlouvy

Pojem zaměstnance není explicitně definován a judikatura ho definuje jako osobu, která „je na základě smlouvy podle soukromého práva zavázána vykonávat práci ve službách jiné osoby“.⁵⁰¹ Z uvedené definice vyplývá, že zaměstnanec je při plnění svých úkolů veden jinou osobou.

Od 1. 4. 2017 BGB obsahuje ustanovení § 611a, které nově obsahuje definici pracovní smlouvy, podle které „je zaměstnanec povinen vykonávat práci veden a vázán pokyny jiného v osobní závislosti. Právo jiného udělovat pokyny se může vztahovat k obsahu, způsobu provedení, času a místu práce. Pokyny zavázaný je ten, který v podstatné části nemůže svobodně určovat svou činnost nebo pracovní dobu. Stupeň osobní závislosti také závisí na zvláštностech příslušné práce. Pro určení, zdali pracovní smlouva existuje, musí být provedeno celkové zhodnocení všech okolností. V případě, že skutečné provádění smluvního vztahu ukazuje, že se jedná o pracovněprávní vztah, označení smlouvy není relevantní“.⁵⁰² Dále podle § 611b BGB platí, že je zaměstnavatel povinen sjednat odměnu. Dle J. Kirchner nové ustanovení představuje pouze kodifikaci obecných pravidel, která byla vytvořena soudy pro interpretaci smluvních závazků v pracovním právu. „Praktické důsledky nového ustanovení § 611a BGB zůstávají nejasné. Je však pravděpodobné, že judikatura bude hrát rozhodující roli při určení

⁵⁰⁰ KIRCHNER, Jens, KREMP, Pascal R. a MAGOTSCH, Michael. *Key Aspects of German Employment and Labour Law*. 2ed. Berlin: Springer, 2018, s. 1.

⁵⁰¹ WAAS, Bernd. The Concept of Employee: The Position in Germany. In: WAAS, Bernd a HEERMA VAN VOSS, Guus (ed.). *Restatement of Labour Law in Europe: Vol I: The Concept of Employee*. Hart Publishing, 2017, s. 256.

⁵⁰² Cit. v orientačním překladu z anglického znění. V německém originálním znění (cit.): „Durch den Arbeitsvertrag wird der Arbeitnehmer im Dienste eines anderen zur Leistung weisungsgebundener, fremdbestimmter Arbeit in persönlicher Abhängigkeit verpflichtet. Das Weisungsrecht kann Inhalt, Durchführung, Zeit und Ort der Tätigkeit betreffen. Weisungsgebunden ist, wer nicht im Wesentlichen frei seine Tätigkeit gestalten und seine Arbeitszeit bestimmen kann. Der Grad der persönlichen Abhängigkeit hängt dabei auch von der Eigenart der jeweiligen Tätigkeit ab. Für die Feststellung, ob ein Arbeitsvertrag vorliegt, ist eine Gesamtbetrachtung aller Umstände vorzunehmen. Zeigt die tatsächliche Durchführung des Vertragsverhältnisses, dass es sich um ein Arbeitsverhältnis handelt, kommt es auf die Bezeichnung im Vertrag nicht an.“

pracovněprávního vztahu, protože ustanovení užívá mnoho výrazů, které vyžadují interpretaci.“⁵⁰³

Výklad pojmu zaměstnanec má zásadní význam, neboť je současně užíván jednotně ve všech oblastech pracovního práva v souladu s doktrínou jednotného pojmu (*Lehre von einheitlichen Arbeitnehmerbegriff*). V souvislosti s interpretací pojmu osobní závislosti (nebo subordinace) je zohledňován § 84 odst. 1 HGB, který definuje obchodního zástupce a současně stanoví, že osoba je samostatně výdělečně činnou, pokud může svou činnost z podstatné části svobodně plánovat a určit si pracovní dobu. Pokud osoba nemá možnost v zásadě svobodně plánovat svou činnost a určovat si pracovní dobu, bude se jednat o zaměstnance. Uvedené diferenační kritérium (spočívající v možnosti plánování činnosti a pracovní doby) bylo reflektováno i v nové definici pracovní smlouvy v § 611a BGB.

7.6.2.2 Osobní závislost zaměstnance

I podle nové právní úpravy obsažené v § 611a BGB bude mít zásadní význam pro určení statusu osoby její osobní závislost na zaměstnavateli, když podle Spolkového pracovního soudu představuje „*jeden z nejdůležitějších důvodů pro vývoj a rozvoj pracovního práva*“.⁵⁰⁴ Tato závislost (subordiance) je determinována rozsahem, v jakém musí dotčená osoba jednat dle pokynů a dle podmínek vztahujících se k pracovní době, místu práce a rozsahu práce vykonávané na základě pracovní smlouvy.⁵⁰⁵ Při hodnocení, zdali je osoba dostatečně podřízená vůči jiné osobě tak, aby mohl být vztah posouzen jako pracovněprávní, Spolkový pracovní soud aplikuje tzv. „typologickou metodu“⁵⁰⁶. Podle tohoto přístupu je pojem zaměstnance pouze obecným typem, a proto rozhodující faktory, které determinují jeho postavení, nemusí být vždy kumulativně splněny v každém

⁵⁰³ KIRCHNER, Jens, KREMP, Pascal R. a MAGOTSCH, Michael. *Key Aspects of German Employment and Labour Law*. 2ed. Berlin: Springer, 2018, s. 50.

⁵⁰⁴ Dle rozhodnutí Spolkového pracovního soudu ze dne 15. 3. 1978, sp. zn. 5 AZR 819/76. Citováno prostřednictvím WAAS, Bernd. The Concept of Employee: The Position in Germany. In: WAAS, Bernd a HEERMA VAN VOSS, Guus (ed.). *Restatement of Labour Law in Europe: Vol I: The Concept of Employee*. Hart Publishing, 2017, s. 256.

⁵⁰⁵ KIRCHNER, Jens, KREMP, Pascal R. a MAGOTSCH, Michael. *Key Aspects of German Employment and Labour Law*. 2ed. Berlin: Springer, 2018, s. 46.

⁵⁰⁶ Typologická metoda byla kritizována odbornou veřejností, a to zejména pro její nepředvídatelnost pro dotčené strany. WAAS, Bernd. The Concept of Employee: The Position in Germany. In: WAAS, Bernd a HEERMA VAN VOSS, Guus (ed.). *Restatement of Labour Law in Europe: Vol I: The Concept of Employee*. Hart Publishing, 2017, s. 262.

posuzovaném případě.⁵⁰⁷ Spolkový pracovní soud dokonce odmítl definovat abstraktní kritéria, která by měla být splněna v individuálním případě.⁵⁰⁸ V každém případě tak soudy aplikují různá kritéria, aby mohly provést komplexní zhodnocení. Jako příklad lze uvést případ osob pracujících v televizním vysílání, kdy Spolkový pracovní soud dospěl k závěru, že subordinace nevyplývá z pracovních pokynů nebo ze skutečnosti, že je osoba vázána na konkrétní místo a čas výkonu práce. Podřízenost může vyplynout i ze skutečnosti, že osoba spoléhá na technické vybavení, které je jí dáno k dispozici vysílací společností a dále, že práci vykonává v rámci kolektivu, neboť u uměleckých činností lze předpokládat určitou samostatnost co do pokynů ohledně provedení práce.⁵⁰⁹ V tomto kontextu Spolkový pracovní soud potvrdil, že „*existence pracovního vztahu závisí na stupni osobní subordinace a jedině, co lze v tomto kontextu s jistotou konstatovat, je že čím rozsáhlejší je moc řídit osobu, tím pravděpodobněji bude smlouva posouzena jako smlouva pracovní*“.⁵¹⁰

V praxi je dále aplikován tzv. test integrace, jehož předmětem je zkoumání, zdali osoba vykonává práci jako součást organizační struktury. Někdy se v tomto kontextu též hovoří o organizační závislosti.⁵¹¹ Uvedená metoda je však hodnocena spíše kriticky, neboť zůstává bez relevance v případech zaměstnavatelů bez organizační struktury, do které by měla být dotčená osoba začleněna. V některých případech doktrína a judikatura integrační test hodnotí pouze jako parafrázování osobní podřízenosti, neboť integrace v rámci určité organizace je toliko důsledkem možnosti udělovat pokyny jiné osobě.⁵¹²

⁵⁰⁷ WAAS, Bernd. The Concept of Employee: The Position in Germany. In: WAAS, Bernd a HEERMA VAN VOSS, Guus (ed.). *Restatement of Labour Law in Europe: Vol I: The Concept of Employee*. Hart Publishing, 2017, s. 262.

⁵⁰⁸ Rozhodnutí Spolkového pracovního soudu ze dne 23. 4. 1980, sp. zn. 5 AZR 426/79 nebo též ze dne 11. 10. 2010, sp. zn. 5 AZR 289/99.

⁵⁰⁹ Rozhodnutí Spolkového pracovního soudu ze dne 15. 3. 1978, sp. zn. 5 AZR 819/76.

⁵¹⁰ WAAS, Bernd. The Concept of Employee: The Position in Germany. In: WAAS, Bernd a HEERMA VAN VOSS, Guus (ed.). *Restatement of Labour Law in Europe: Vol I: The Concept of Employee*. Hart Publishing, 2017, s. 263.

⁵¹¹ WAAS, Bernd. The Concept of Employee: The Position in Germany. In: WAAS, Bernd a HEERMA VAN VOSS, Guus (ed.). *Restatement of Labour Law in Europe: Vol I: The Concept of Employee*. Hart Publishing, 2017, s. 264.

⁵¹² Tamtéž.

7.6.2.3 Kategorie kvazizaměstnanců

Dichotomie mezi zaměstnanci a osobami podnikajícími se postupem času ukázala jako nevyhovující řešení v rámci německého právního prostředí. Binární model začal být nahrazován tripartitním systémem,⁵¹³ který rozlišuje mezi zaměstnanci, osobami podobnými zaměstnancům (tzv. kvazizaměstnanci) a podnikajícími osobami. Kategorie kvazizaměstnanců byla rozvinuta judikaturou,⁵¹⁴ následně došlo k definování kvazizaměstnanců v rámci TVG, podle kterého (§ 12a) jsou jednotlivci ekonomicky závislí a vyžadují sociální ochranu srovnatelnou s ochranou zaměstnanců, pokud splní následující podmínky: (i) vykonávají své smluvní závazky osobně a z podstatné části bez pomoci zaměstnanců a (ii) hlavní část jejich práce je vykonávána pro jednu osobu nebo více než průměrná polovina jejich příjmů je placena jednou osobou. Pro umělce a novináře existuje speciální definice stanovená v § 12 odst. 3 TVG, podle které jsou kvazizaměstnanci, je-li více než jedna třetina jejich příjmu placena jednou osobou. Kategorie kvazizaměstnanců je chráněna pouze omezeně a v porovnání s osobami podnikajícími jsou u nich například zohledňovány minimální standardy pro roční dovolenou a svátky, jejich pracovní podmínky mohou být upraveny kolektivní smlouvou a rovněž se na ně vztahují antidiskriminační pravidla.⁵¹⁵

7.6.3 Francie

Oblast pracovního práva je ve Francii regulována zejména CDT, avšak čl. L 1221-1 CDT odkazuje ohledně smluvních závazků na úpravu obsaženou v CC.⁵¹⁶ Pojem zaměstnance není definován zákonem a jeho definiční znaky se odvozují z doktríny a judikatury v návaznosti na pojetí pracovní smlouvy. Podle doktríny a judikatury pracovní smlouva představuje smlouvu,⁵¹⁷ kterou se osoba,

⁵¹³ K tomu blíže WEISS, Manfred. *Labour Law and Industrial Relations*. Wolters Kluwer. 4th. 2018, s. 47.

⁵¹⁴ Rozhodnutí Spolkového pracovního soudu ze dne 20. 9. 2000, sp. zn. 5 AZR 61/99.

⁵¹⁵ K tomu blíže WEISS, Manfred. *Labour Law and Industrial Relations*. Wolters Kluwer. 4th. 2018, s. 48.

⁵¹⁶ Čl. L 1221-1 CDT stanoví, že ustanovení této knihy se vztahují na zaměstnavatele podle soukromého práva a jejich zaměstnance. Vztahují se také na zaměstnance veřejných osob zaměstnaných za podmínek soukromého práva s výhradou zvláštních ustanovení, která mají stejný předmět vyplývající ze stanov, kterými se tito zaměstnanci řídí.

⁵¹⁷ Pojem pracovní poměr je ztotožňován s pracovní smlouvou a status zaměstnance je podmíněn existencí pracovní smlouvy. Dle F. Kesslera kritéria pro určení existence pracovní smlouvy prošly zásadní transformací v posledních 10 letech. KESSLER, Francis. *The Concept of*

zaměstnanec, zavazuje vykonávat práci na účet jiného a v podřízeném postavení (subordinaci) výměnou za odměnu.⁵¹⁸ Z uvedeného vyplývá, že existence pracovní smlouvy vyžaduje tři prvky, a to výkon práce zaměstnancem, odměnu za vykonanou práci a existenci podřízenosti vůči zaměstnavateli.⁵¹⁹ Právě subordinace představuje rozhodující kritérium, kterým se odlišuje od ostatních smluv a představuje tak jediný konstitutivní prvek, který absentuje v jiných smlouvách.⁵²⁰

7.6.3.1 Subordinace zaměstnance

Stěžejní rozhodnutí představuje rozhodnutí Kasačního soudu ze dne 13. listopadu 1996, v němž byl poprvé definován pojem podřízenosti (subordinace), který „je charakteristický výkonem práce pod autoritou zaměstnavatele, který má moc udělovat příkazy a pokyny, kontrolovat výkon pracovních úkolů a trestat zanedbávání povinností jeho podřízených“.⁵²¹ I ve Francii analýza podřízenosti⁵²² vyžaduje komplexní zhodnocení celého vztahu, a proto soudy zkoumají různá kritéria, která zahrnují zejména výkon práce v prostorech zaměstnavatele, v rámci jeho organizace, užití nástrojů a vybavení zaměstnavatele.⁵²³

Employee: The Position in France. In: WAAS, Bernd a HEERMA VAN VOSS, Guus (ed.). *Restatement of Labour Law in Europe: Vol I: The Concept of Employee.* Hart Publishing, 2017, s. 201.

⁵¹⁸ K tomu blíže rozhodnutí Kasačního soudu ze dne 22. 7. 2014, Bull civ IV, No. 576.

⁵¹⁹ AUZERA, Gilles, BAUGARD, Dirk a DOCÈS, Emmanuel. *Droit du Travail.* 31 éd. 2018. Paris: Dalloz, s. 261

⁵²⁰ KESSLER, Francis. *The Concept of Employee: The Position in France.* In: WAAS, Bernd a HEERMA VAN VOSS, Guus (ed.). *Restatement of Labour Law in Europe: Vol I: The Concept of Employee.* Hart Publishing, 2017, s. 199.

⁵²¹ Rozhodnutí Kasačního soudu ze dne 13. 11. 1996, No. 94-13187.

⁵²² Dle F. Kesslera subordinace představuje rozhodující, ale „současně flexibilní prvek pracovního vztahu, a proto judikatura vyvinula řadu ukazatelů, které jsou pro subordinaci příznačné a které zahrnují: zaměstnavatelovo řídicí právo, právo uložit disciplinární sankci, výkon práce v zaměstnavatelových prostorech, organizaci nebo pracovním místě jím zřízené s užitím nástrojů, materiálu a vybavení poskytnuté zaměstnavatelem“. KESSLER, Francis. *The Concept of Employee: The Position in France.* In: WAAS, Bernd a HEERMA VAN VOSS, Guus (ed.). *Restatement of Labour Law in Europe: Vol I: The Concept of Employee.* Hart Publishing, 2017, s. 206.

⁵²³ V souladu se shora uvedeným Kasační soud hodnotil i postavení přednášejících. Podle jeho závěrů přednášející nebyli zaměstnanci společnosti, ačkoli se se společností dohodli na odměně a tématu příspěvku, který měli odpřednášet. V daném vztahu absentovala subordinace, neboť přednášejícím nebyly ukládány žádné pokyny a současně provedení jejich práce nebylo předmětem kontroly dotčené společnosti (dle rozhodnutí Kasačního soudu ze dne 13. 11. 1996, No. 94-13187). K opačnému závěru dospěl v případě posuzování statusu průvodců, kteří vykonávali svou práci podle specifických postupů a časového rozvrhu stanoveného společností. Společnost je při výkonu práce kontrolovala a odměňovala dle počtu odpracovaných hodin. V tomto případě dospěl Kasační soud k závěru, že se jednalo o zaměstnance (rozhodnutí Kasačního soudu ze dne 10. 12. 1992, No. 89-43246).

7.6.3.2 Rozšíření ochrany pracovního práva

Kategorie kvazizaměstnanců ve Francii není upravena, avšak některé osoby jsou považovány za zaměstnance na základě ekonomické závislosti (nejedná se však o zaměstnance jako takové). V tomto ohledu lze jako příklad uvést čl. L 7321-1 ff CDT, podle kterého některé osoby mohou požívat vybraných výhod z CDT. Speciální ustanovení umožňují aplikovat CDT v případech, kdy není subordinace ve vztahu jednoznačná. V tomto kontextu lze dále poukázat na čl. 7321-3-1 CDT, který umožňuje aplikovat vybraná ustanovení CDT v omezeném rozsahu (např. úprava mzdy stanovená v knize II části III nebo zdraví a bezpečnosti při práci podle části IV CDT) u vybraných osob, které působí ve vedení společnosti (vedoucí pobočky), pokud není zřejmý vztah subordinace.⁵²⁴ Kritéria jsou převážně ekonomického charakteru, neboť osoba musí jednat převážně pro jednu společnost a ceny jsou stanoveny touto jednou společností. Jako příklad lze uvést osoby pracující v rámci franchisy (franchisant) nebo výhradní dodavatele.⁵²⁵

7.6.4 Nizozemsko

V současné době DCC neobsahuje definici zaměstnance, ta je však dovozována z definice pracovní smlouvy uvedené v čl. 7:610 odst. 1 DCC. Pracovní smlouvu definuje DCC jako smlouvu, kterou se „jedna strana („zaměstnanec“) zavazuje vykonávat práci ve službách druhé strany („zaměstnavatel“) za odměnu po stanovenou dobu“.^{526,527} V tomto ohledu jsou pro

⁵²⁴ KESSLER, Francis. The Concept of Employee: The Position in France. In: WAAS, Bernd a HEERMA VAN VOSS, Guus (ed.). *Restatement of Labour Law in Europe: Vol I: The Concept of Employee*. Hart Publishing, 2017, s. 215.

⁵²⁵ KESSLER, Francis. The Concept of Employee: The Position in France. In: WAAS, Bernd a HEERMA VAN VOSS, Guus (ed.). *Restatement of Labour Law in Europe: Vol I: The Concept of Employee*. Hart Publishing, 2017, s. 215.

⁵²⁶ Ačkoliv se v rámci definice práce objevuje časové kritérium, lze konstatovat, že se v současné době judikatura a doktrína shodují v tom směru, že toto kritérium není rozhodující. Pro naplnění uvedeného požadavku postačí, pracuje-li zaměstnanec pouze několik hodin. V minulosti však existoval i názor opačný, podle kterého má právě časové kritérium svůj nezastupitelný význam zejména s ohledem na skutečnost, že přítomnost autority (pravomoci) se stává obtížnější. Uvedená argumentace přispěla k tomu, že se časové kritérium stalo součástí definice pracovní smlouvy. S ohledem na aktuální postoj judikatury a doktríny představuje stěžejní prvek autorita (pravomoc) zaměstnavatele. HEERMA VAN VOSS, Guus. The Concept of Employee: The Position in the Netherlands. In: WAAS, Bernd a HEERMA VAN VOSS, Guus (ed.). *Restatement of Labour Law in Europe: Vol I: The Concept of Employee*. Hart Publishing, 2017, s. 481.

⁵²⁷ Cit. v orientačním překladu z anglického znění: „An employment agreement is an agreement under which one of the parties (‘the employee’) engages himself towards the opposite party (‘the employer’) to perform work for a period of time in service of this opposite party in exchange for payment.“

existenci pracovní smlouvy zásadní tři prvky, a to výkon práce, ve službách zaměstnavatele a odměna za její výkon.⁵²⁸ Ohledně odměny platí, že se jí rozumí dohodnutá platba za vykonanou práci.⁵²⁹ Práce je vykonávána ve službách zaměstnavatele – tento znak však znamená, že je práce vykonávána podle pokynů zaměstnavatele. Nizozemská odborná literatura v tomto ohledu používá výraz „autorita/pravomoc“. V ostatních zemích je v tomto kontextu používán termín subordinace, jedná se však o dvě strany téže mince, kdy pojem autorita nebo pravomoc vyjadřuje pozici zaměstnavatele, zatímco pojem subordinace je spojen s postavením zaměstnance.⁵³⁰ Pojem subordinace je specifikován v čl. 7:660 DCC, podle kterého platí, že zaměstnanec musí dodržovat pravidla vztahující se k výkonu práce a ta, jež jsou určena k prosazování pořádku v podniku zaměstnavatele, která mu byla vydána zaměstnavatelem nebo jeho jménem, ať již současně byly vydány dalším zaměstnancům či nikoli, a to v mezích obecně závazných ustanovení nebo smlouvy. V rámci nizozemské doktríny se hovoří o tom, že kritérium spočívající v udělování pokynů se změnilo toliko na právo udělovat pokyny. Kritérium spočívající v autoritě představuje klíčový prvek, přičemž dle dosavadních názorů neznámá, že pokyny k výkonu práce musí být udělovány na každodenní bázi; zásadní však je, aby měl zaměstnavatel možnost tyto pokyny udělovat. Vedle práva řídit práci pojem autority rovněž zahrnuje výkon kontroly práce a oprávnění začlenit zaměstnance do různých činností v rámci organizace.⁵³¹

⁵²⁸ HEERMA VAN VOSS, Guus. The Concept of Employee: The Position in the Netherlands. In: WAAS, Bernd a HEERMA VAN VOSS, Guus (ed.). *Restatement of Labour Law in Europe: Vol I: The Concept of Employee*. Hart Publishing, 2017, s. 477.

⁵²⁹ Dle rozhodnutí nizozemského Nejvyššího soudu ze dne 18. 12. 1953, NJ 1954/242. Citováno prostřednictvím HEERMA VAN VOSS, Guus. The Concept of Employee: The Position in the Netherlands. In: WAAS, Bernd a HEERMA VAN VOSS, Guus (ed.). *Restatement of Labour Law in Europe: Vol I: The Concept of Employee*. Hart Publishing, 2017, s. 479.

⁵³⁰ HEERMA VAN VOSS, Guus. The Concept of Employee: The Position in the Netherlands. In: WAAS, Bernd a HEERMA VAN VOSS, Guus (ed.). *Restatement of Labour Law in Europe: Vol I: The Concept of Employee*. Hart Publishing, 2017, s. 479.

⁵³¹ Soudy zvažují celou řadu kritérií při posuzování konkrétního vztahu. Mezi ukazatele, které naznačují, se jedná o osobu podnikající jsou řazeny tyto: „(i) pracovník má více zákazníků, nikoli pouze jednoho smluvního partnera [...], (ii) svoboda pracovníka určovat svůj rozvrh práce, (iii) odměna se vztahuje ke konkrétní službě [...], (iv) odměna je přímo placena klienty pracovníkovi, (v) pracovník nese podnikatelské riziko [...], (vi) pracovník dodává nezpracovaný materiál a nástroje, (vii) platby nepokračují během dovolené, nemoci či volna, (viii) žádná další práce není poskytována vedle dohodnuté práce, (ix) nahodilý charakter práce.“ HEERMA VAN VOSS, Guus. The Concept of Employee: The Position in the Netherlands. In: WAAS, Bernd a HEERMA VAN VOSS, Guus (ed.). *Restatement of Labour Law in Europe: Vol I: The Concept of Employee*. Hart Publishing, 2017, s. 492.

Další požadavek vyplývá z čl. 7:659 DCC, podle kterého platí, že zaměstnanec musí vykonávat práci sám a nemůže se při výkonu práce nechat zastoupit třetí osobou vyjma případu, kdy k tomu zaměstnavatel udělí souhlas. Požadavek na osobní výkon práce představuje subsidiární kritérium a je součástí povinnosti zaměstnance vykonávat práci. Dle DCC je však možné, aby byl zaměstnanec při výkonu práce nahrazen jinou osobou, souhlasí-li s tím zaměstnavatel.

DCC současně stanoví, že v případě, že smlouva naplňuje jak znaky pracovní smlouvy, tak jiné smlouvy upravené zákonem, ustanovení v části 7.10 DCC (vztahující se k pracovní smlouvě) a další ustanovení stanovená pro jiný smluvní typ je třeba aplikovat současně.⁵³² V případě, že dochází ke konfliktu mezi ustanoveními vyplývajících ze zákona, mají ustanovení vztahující se k pracovní smlouvě (obsažená v části 7.10 DCC) aplikační přednost.

7.6.4.1 Význam ekonomické závislosti

Ekonomické kritérium může být zohledněno při určení, zdali osobě náleží status zaměstnance. Uvedený přístup lze demonstrovat na případě *Groen v. Schoevers*. Pan Groen působil samostatně jako daňový poradce. Na základě ústní dohody také vyučoval na škole Schoevers a na základě měsíčně vystavovaných faktur mu byla za tuto činnost vyplácena odměna. Ačkoliv na počátku spolupráce Groen tvrdil, že si nepřeje být zaměstnancem školy, při ukončení spolupráce tvrdil, že mu status zaměstnance náleží. Nizozemský Nejvyšší soud se v tomto případě zabýval otázkou, zdali bylo úmyslem stran uzavřít pracovní smlouvu a jak byla smlouva uskutečňována. Nizozemský Nejvyšší soud za tímto účelem zkoumal postavení stran ve společnosti a uzavřel, že přestože byly učitelům udělovány pokyny ohledně výkonu práce, status zaměstnance mu nenáleží s ohledem na jeho sociální postavení a způsob odměňování jím iniciovaný.⁵³³ V daném kontextu lze mít za to, že postavení osoby ve společnosti vyjadřuje její ekonomické postavení a úroveň vzdělání, v dotčeném případě se učitel nacházel v takové ekonomické situaci, která mu umožňovala se svobodně rozhodnout, zdali bude zaměstnancem, nebo bude své

⁵³² Dle čl. 7:610 odst. CDT.

⁵³³ Rozhodnutí nizozemského Nejvyššího soudu ze dne 14. 11. 1997, sp. zn. NJ 1998/149.

služby poskytovat v rámci vztahu odlišného.⁵³⁴ Definice pracovní smlouvy je součástí veřejného pořádku, a proto nemůže být změněna dohodou stran. Z judikatury vyplývá, že nizozemský Nejvyšší soud ponechává prostor stranám pro určení smluvního typu pouze v případech, kdy sociální pozice osoby umožňuje v tomto ohledu učinit svobodné rozhodnutí.⁵³⁵

7.6.4.2 Kvazizaměstnanci

Působnost norem pracovního práva je rozšiřována prostřednictvím zvláštních ustanovení i na případy jiných smluv než pracovních. Jako příklad lze uvést povinnost zaměstnavatele informovat zaměstnance o podmínkách pracovní smlouvy nebo pracovního poměru ve smyslu směrnice 91/533/EHS, která se vztahuje i na vztahy z dalších dohod, na jejichž základě fyzické osoby pracují pro jinou osobu za odměnu, není-li dohoda uzavřena v rámci výkonu profese nebo podnikání.⁵³⁶

7.6.5 Dánsko

Definice zaměstnance se objevuje například v ustanovení 1 odst. 2 zákona o písemném prohlášení,⁵³⁷ které zaměstnance definuje jako „osobu, která dostává odměnu za osobní výkon práce v pracovněprávním vztahu“.⁵³⁸ Uvedená definice by měla být zohledňována napříč dánským pracovním právem. Navzdory uvedenému záměru však interpretace pojmu zaměstnance závisí na konkrétním právním předpise nebo kolektivní smlouvě, které se mohou odlišovat. J. Kristiansen jako příklad uvádí agenturní zaměstnance, kteří jsou považováni za zaměstnance podle zákona o písemném prohlášení, ale již nepředstavují zaměstnance ve smyslu tzv. White Collar Act,⁵³⁹ který zahrnuje například účetní, prodejce, vedoucí

⁵³⁴ HEERMA VAN VOSS, Guus. The Concept of Employee: The Position in the Netherlands. In: WAAS, Bernd a HEERMA VAN VOSS, Guus (ed.). *Restatement of Labour Law in Europe: Vol I: The Concept of Employee*. Hart Publishing, 2017, s. 493.

⁵³⁵ HEERMA VAN VOSS, Guus. The Concept of Employee: The Position in the Netherlands. In: WAAS, Bernd a HEERMA VAN VOSS, Guus (ed.). *Restatement of Labour Law in Europe: Vol I: The Concept of Employee*. Hart Publishing, 2017, s. 498.

⁵³⁶ Dle čl. 7:655 odst. 6 CDT.

⁵³⁷ Text zákona o písemném prohlášení (nr 240 af 17/3/2010) v dánštině je dostupný z: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=130583> [cit. 10. 1. 2020].

⁵³⁸ KRISTIANSEN, Jens. The Concept of Employee: The Position in Denmark. In: WAAS, Bernd a HEERMA VAN VOSS, Guus (ed.). *Restatement of Labour Law in Europe: Vol I: The Concept of Employee*. Hart Publishing, 2017, s. 135.

⁵³⁹ Text tzv. White Collar Act (nr 81 af 3/2/2009) v dánštině je dostupný z: <https://www.retsinformation.dk/Forms/r0710.aspx?id=17987> [cit. 10. 1. 2020].

personál apod. Pracovní podmínky zaměstnanců, kteří spadají do tzv. kategorie blue collar, jsou regulovány zejména kolektivními smlouvami.

Obdobně je zaměstnanec definován např. v dánském zákonu o svátcích, podle kterého se zaměstnancem rozumí osoba, která dostává odměnu výměnou za osobní výkon práce v pracovněprávním vztahu.⁵⁴⁰

Zásadním znakem pro určení zaměstnaneckého vztahu je osobní podřízenost osoby vykonávající práci vůči jiné osobě. Za tímto účelem jsou zohledňována kritéria jako stupeň práva zaměstnavatele řídit a kontrolovat práci vykonávanou dotčenou osobou, finanční vztah mezi osobami (včetně daňových otázek a nesení podnikatelského rizika), závazek vykonávat práci osobně nebo možnost pověřit někoho jiného, osobní vztah mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem zahrnující místo výkonu práce, sociální a profesní postavení zaměstnance.⁵⁴¹

7.6.6 Švédsko

Ve Švédsku absentuje zákonná definice zaměstnance a dle judikatury je definován jako osoba, která na základě smlouvy osobně vykonává práci pro jiného za odměnu a již jsou udělovány pokyny druhou smluvní stranou (zaměstnavatelem).⁵⁴² V nedávné době probíhala diskuse, zda vytvořit zákonnou definici zaměstnance. Bylo však uzavřeno, že taková definice není nutná, neboť v praxi současná koncepce nepřináší problémy. Pojem pracovní smlouvy není rovněž definován zákonem, ale byl rozvinut doktrínou a judikaturou. Stěžejní faktor pro určení statusu jednotlivce představuje jeho podřízenost. Soudy při zkoumání postavení osoby aplikují tzv. multifaktorový test, který zohledňuje celou řadu okolností případu, které jsou hodnoceny ve vzájemné souvislosti. Tyto faktory vychází z přípravných prací ke švédskému zákonu o zaměstnanosti.⁵⁴³

⁵⁴⁰ Dle ustanovení 1 odst. 2 dánského zákona o svátcích (nr 1177 af 9/10/2015). Text uvedeného zákona v dánštině je dostupný z: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=210218> [cit. 10. 1. 2020].

⁵⁴¹ KRISTIANSEN, Jens. The Concept of Employee: The Position in Denmark. In: WAAS, Bernd a HEERMA VAN VOSS, Guus. *Restatement of Labour Law in Europe: Vol I: The Concept of Employee*. Hart Publishing, 2017, s. 141.

⁵⁴² INGHAMMAR, Andreas. The Concept of Employee: The Position in Sweden. In: WAAS, Bernd a HEERMA VAN VOSS, Guus (ed.). *Restatement of Labour Law in Europe: Vol I: The Concept of Employee*. Hart Publishing, 2017, s. 680.

⁵⁴³ Švédský zákon o zaměstnanosti, lag (1976:580).

Podle uvedeného testu je osoba pravděpodobně zaměstnancem, pokud „(i) je povinna osobně vykonávat práci, at' již stanovenou ve smlouvě (ústní nebo písemné) nebo kterou by mohly strany smlouvy předpokládat, (ii) musí práci vykonávat osobně nebo prakticky osobně, (iii) je nepřetržitě k dispozici zaměstnavateli pro práci potřebnou v podniku zaměstnavatele, (iv) má uzavřenou s druhou smluvní stranou (zaměstnavatelem) smlouvu, která má nepřetržitý nebo trvalý charakter, (v) je zakázáno na základě smluvního ujednání nebo v důsledku pracovních podmínek (času nebo kapacity pro další práci) vykonávat podobné práce jménem někoho jiného, (vi) podléhá při výkonu práce pokynům nebo kontrole zaměstnavatele ve vztahu k místu a času výkonu práce, (vii) je povinna užívat stroje, vybavení nebo materiál poskytnuté druhou smluvní stranou (zaměstnavatelem), (viii) jsou hrazeny cestovní náklady, (ix) je odměňována za pracovní úsilí (alespoň částečně) prostřednictvím zaručené mzdy, (x) je z hospodářského a sociálního hlediska v podobném postavení jako zaměstnanec“.⁵⁴⁴

7.6.6.1 Význam ekonomické závislosti

Ve vztahu k ekonomické závislosti platí, že sama o sobě nepostačuje k tomu, aby byl osobě přiznán status zaměstnance. Ekonomická závislost má svůj význam v rámci multifaktorového testu. Z judikatury vyplývá, že sociální a ekonomická pozice pracovníka, a dokonce jeho věk představují rozhodující faktory.⁵⁴⁵ V tomto kontextu se též hovoří o tzv. sociálním kritériu,⁵⁴⁶ jehož význam lze demonstrovat na příkladu kadeřnic pracujících v kadeřnickém salonu, v němž měly pronajaty místo k výkonu své práce. Zatímco v případě mladší a nezkušené kadeřnice soud dospěl k závěru, že se jedná o zaměstnance, starší kadeřnici nebyl

⁵⁴⁴ INGHAMMAR, Andreas. The Concept of Employee: The Position in Sweden. In: WAAS, Bernd a HEERMA VAN VOSS, Guus (ed.). *Restatement of Labour Law in Europe: Vol I: The Concept of Employee*. Hart Publishing, 2017, s. 686. Uvedená kritéria vychází z díla ADLERCREUTZ, Axel. *Arbetstagarbegreppet: om arbetstagarförhållandet och därtill hörande gränsdragningsfrågor i svensk civil-och socialrätt*. Norstedt: Stockholm, 1964, které mělo zásadní dopad na vývoj pracovního práva v severských státech. K tomu blíže KÄLLSTRÖM, Kent. Employment Agreements and Contract Work in the Nordic Countries. *Scandinavian Studies in Law*. 2002, vol. 43, s. 84.

⁵⁴⁵ INGHAMMAR, Andreas. The Concept of Employee: The Position in Sweden. In: WAAS, Bernd a HEERMA VAN VOSS, Guus (ed.). *Restatement of Labour Law in Europe: Vol I: The Concept of Employee*. Hart Publishing, 2017, s. 687.

⁵⁴⁶ RONNMAR, Mia. The Personal Scope of Labour Law and the Notion of Employee in Sweden. In: *JILPT Comparative Labor Law Seminar. JILPT Report*. 2004, Tokyo: The Japan Institute for Labour Policy and Training, s. 160.

status zaměstnance přiznán s ohledem její rozsáhlejší profesní zkušenosti a možnost vytvořit si vlastní zákaznickou základnu.⁵⁴⁷

7.6.6.2 Závislá smluvní strana (*dependant contractor*)

V rámci právního řádu Švédska se objevuje kategorie závislých smluvních stran (*dependant contractor*), a to v rámci zákona o zaměstnanosti, podle kterého se pro účely tohoto zákona rozumí zaměstnancem i jakákoliv osoba, která vykonává práci pro jiného a není touto jinou osobou zaměstnána, avšak zastává pozici, která má v zásadě stejnou povahu jako práce zaměstnance.⁵⁴⁸ Zásadní význam lze spatřovat v tom, že uvedený zákon představuje stěžejní normu pro oblast kolektivního vyjednávání a dochází k rozšíření jeho působnosti i na osoby, které by jinak do této kategorie nebyly zařazeny.

7.6.7 Velká Británie (Anglie a Wales)

Podle definice obsažené v ERA se „zaměstnancem rozumí fyzická osoba, která uzavřela nebo pracuje (nebo pokud zaměstnání skočilo, pracovala) podle pracovní smlouvy“.⁵⁴⁹ Pracovní smlouvou se rozumí služební smlouva nebo učňovský poměr, ať už výslovně nebo implicitně uzavřené, a pokud výslovně, tak jak v ústní či písemné formě.⁵⁵⁰ Uvedená definice však neobsahuje kritéria, na jejichž základě lze učinit závěr o její existenci,⁵⁵¹ a proto představuje do jisté míry paradox, neboť je na straně jedné definována, avšak při zkoumání její podstaty je nezbytné zabývat se *common law* vztahujícím se k pracovním smlouvám jakožto oblasti, kde stále dominují pravidla tvořená soudci.⁵⁵² V případě *Stevenson Jordan*

⁵⁴⁷ Dle rozhodnutí švédského pracovního soudu AD 1978, no. 7, AD 1979 no. 12. Citováno prostřednictvím RONNMAR, Mia. *The Personal Scope of Labour Law and the Notion of Employee in Sweden*. In: *JILPT Comparative Labor Law Seminar. JILPT Report. 2004, Tokyo: The Japan Institute for Labour Policy and Training*, s. 160.

⁵⁴⁸ Dle ustanovení 2 odst. 1 švédského zákona o zaměstnanosti.

⁵⁴⁹ Ustanovení 230 odst. 1 ERA (cit. v orientačním překladu z anglického originálního znění): „[e]mployee means an individual who has entered into or works under (or, where the employment has ceased, worked under) a contract of employment.“ Text předpisu je dostupný z: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/18/section/230> [cit. 10. 1. 2020].

⁵⁵⁰ Ustanovení 230 odst. 2 ERA.

⁵⁵¹ K tomu blíže PAINTER, Richard W. a HOLMES, Ann E. M. *Cases and Materials on Employment Law*. 7th ed. Oxford: Oxford University Press, 2008, s. 50.

⁵⁵² JONES, Benjamin a PRASSL, Jeremias. *The Concept of Employee: The Position in the UK*. In: WAAS, Bernd a HEERMA VAN VOSS, Guus (ed.). *Restatement of Labour Law in Europe: Vol I: The Concept of Employee*. Hart Publishing, 2017, s. 747.

bylo konstatováno: „*Je často snadné poznat pracovní smlouvu, když ji vidíte, ale komplikované říci, kde spočívají rozdíly.*“⁵⁵³

Zásadní rozhodnutí pro vývoj této oblasti představuje rozhodnutí ve věci *Ready Mixed Concrete (South East) Ltd v. Minister of Pensions and National Insurance*,⁵⁵⁴ na něž navazují další rozhodnutí. Podle uvedeného rozhodnutí služební smlouva existuje, pokud jsou splněny tři podmínky: „(i) *služebník souhlasí s tím, že za mzdu nebo jinou odměnu poskytne svému pánovi svou práci a dovednosti při výkonu určité služby, (ii) výslovně nebo konkludentně souhlasí s tím, že při výkonu této práce bude podléhat kontrole druhé strany v dostatečné míře k tomu, aby se stal pánem, (iii) ostatní ujednání smlouvy jsou souladná se služební smlouvou.*“ Na toto rozhodnutí pak navazuje judikatura, která zkoumá status osoby prostřednictvím zvláštních testů.

7.6.7.1 Kontrolní test a integrační test

Historicky nejstarší je kontrolní test (někdy označován též jako tzv. *what, where, when and how test*), který se zaměřuje na možnost kontroly jednotlivce a skládá se ze čtyř kroků.⁵⁵⁵ Původ tohoto testu vychází ze vztahu pána, který disponuje jedinečným právem kontroly vůči svému sluhovi.⁵⁵⁶ Dle judikatury: „*Kontrola zahrnuje moc rozhodovat o tom, co má být provedeno, jakým způsobem, o prostředcích, které mají být přitom užity, času a místu, kde má být provedeno. Všechny tyto aspekty kontroly je třeba brát v úvahu při určení, zdali právo existuje v dostatečném stupni, aby se jedna strana stala pánem a druhá strana jeho služebníkem.*“⁵⁵⁷ Současně nelze vytvořit žádný vyčerpávající seznam faktorů a úvah, které jsou relevantní při určení, zdali existuje pracovní smlouva, ani nelze

⁵⁵³ Rozhodnutí CA (Court of Appeal) ve věci *Stevenson, Jordan & Harrison Ltd v. MacDonald & Evans* [1952] 1 TLR 101: „*It is often easy to recognise a contract of service when you see it, but difficult to say where the difference lies.*“

⁵⁵⁴ *Ready Mixed Concrete (South East) Ltd v. Minister of Pensions and National Insurance* [1968] 2 QB 497.

⁵⁵⁵ HOLLAND, James a BURNETT, Stuart. *Employment Law 2016*. Oxford: Oxford University Press, 2016, s. 19.

⁵⁵⁶ K tomu blíže rozhodnutí *Yewens v. Noakes* [1881] 6 QBD 530, podle kterého je služebník „*osoba, která podléhá kontrole svého pána, pokud jde o způsob, jakým vykonává svou práci*“.

⁵⁵⁷ Rozhodnutí *Ready Mixed Concrete (South East) Ltd v. Minister of Pensions and National Insurance* [1968] 2 QB 497: „*Control includes the power of deciding the thing to be done, the way in which it shall be done, the means to be employed in doing it, the time when and the place where it shall be done. All these aspects of control must be considered in deciding whether the right exists in a sufficient degree to make one party the master and the other his servant.*“

stanovit striktní pravidla týkající se váhy, kterou by měly různé úvahy ve zvláštních případech. Čím vyšší stupeň kontroly existuje, tím se zvyšuje pravděpodobnost, že se v daném případě bude jednat o vztah zaměstnance a zaměstnavatele.⁵⁵⁸ „*Nejvíce, co může být řečeno, je, že kontrola bude muset být vždy bez pochyb zohledňována, i když nemůže být již nadále považována za jediný určující faktor a faktory, které jsou důležité, jsou zda člověk poskytující službu poskytuje své vlastní vybavení, zda si najímá vlastní další pomocníky, jaký stupeň finančního rizika nese, jaký stupeň odpovědnosti za investice a řízení podstupuje a zda a do jaké míry má při plnění svého úkolu z řádného provedení prospěch.*“⁵⁵⁹

Kontrolní test se však začal ukazovat jako nevyhovující v případech, kdy je zaměstnanec nadán velkou samostatností a dále v případech, kdy je zaměstnanec kontrolován více osobami. Ve světle uvedeného testu pak bylo nutné zkoumat, která ze stran vykonává nejvyšší stupeň kontroly.⁵⁶⁰ Z uvedených důvodů začal být status zaměstnance posuzován i dalšími testy.⁵⁶¹

Integrační test zkoumá, do jaké míry je osoba zapojena do organizace, v níž pracuje. Větší stupeň integrace indikuje pracovněprávní vztah. Osoba pracující podle pracovní smlouvy je součástí organizace podniku a její práce je vykonávána jako jeho integrální součást. Pracuje-li však osoba na základě smlouvy o poskytování služeb, není do organizace podniku integrována a její práce představuje toliko doplněk.⁵⁶²

⁵⁵⁸ *Market Investigations Ltd v. Minister for Social Security* [1969] 2 QB 173.

⁵⁵⁹ *Market Investigations Ltd v. Minister for Social Security* [1969] 2 QB 173: „*The most that can be said is that control will no doubt always have to be considered, although it can no longer be regarded as the sole determining factor; and that factors which may be of importance are such matters as whether the man performing the services provides his own equipment, whether he hires his own helpers, what degree of financial risk he takes, what degree of responsibility for investment and management he has, and whether and how far he has an opportunity of profiting from sound management in the performance of his task.*“

⁵⁶⁰ JONES, Benjamin a PRASSL, Jeremias. *The Concept of Employee: The Position in the UK*. In: WAAS, Bernd a HEERMA VAN VOSS, Guus (ed.). *Restatement of Labour Law in Europe: Vol I: The Concept of Employee*. Hart Publishing, 2017, s. 755.

⁵⁶¹ PAINTER, Richard W. a HOLMES, Ann E. M. *Cases and Materials on Employment Law*. 7th ed. Oxford: Oxford University Press, 2008, s. 51.

⁵⁶² K tomu blíže rozhodnutí *Stevenson, Jordan & Harrison Ltd v. MacDonald & Evans* [1952] 1 TLR 101.

7.6.7.2 Test vzájemnosti závazku

Vedle kontrolního testu a testu integrace je rovněž aplikován test vycházející ze vzájemnosti závazku, který vyžaduje, aby obě strany smlouvy byly povinny podle ní jednat.⁵⁶³ Někteří však namítají, že test vzájemnosti může být také chápán pouze jako důraz na osobní kontrolu.⁵⁶⁴ Dle judikatury však vzájemnost závazku a požadavek na kontrolu ze strany potencionálního zaměstnavatele představují „nesnížitelné minimum“ pro existenci pracovní smlouvy.⁵⁶⁵ Dle rozhodnutí ve věci *Stephenson v. Delphi Diesel Systems Ltd*: „Význam vzájemnosti je v tom, že určuje, zdali vůbec existuje smlouva. Význam kontroly spočívá v tom, že určuje, existuje-li smlouva, zda ji lze řádně klasifikovat jako služební smlouvu spíše než jiný druh smlouvy.“⁵⁶⁶

Ve věci *Dacas v. Brook Street Bureau* byl posuzován vztah paní Dacas, která pracovala jako uklízečka několik let téměř výlučně v hostelu provozovaném Wandsworth Borough Council (Radou), kam byla přidělena agenturou Brook Street zajišťující úklidové služby pro hostel. V daném kontextu byly zásadní objektivní skutečnosti a stupeň kontroly nad prací vykonávanou v hostelu, kterou nad ní fakticky vykonávala Rada. V tomto případě byla vzájemnost závazku dána tím, že Rada měla povinnost platit agentuře za práci vykonávanou paní Dacas a za tuto práci paní Dacas dostávala platbu od Brook Street (agentury). Na straně paní Dacas naopak existoval závazek vykonávat práci dle pokynů a ve stanovený čas.⁵⁶⁷

⁵⁶³ Uvedený test byl aplikován například ve věci *Carmichael v. National Power plc*,⁵⁶³ kde byl posuzován status příležitostných průvodců, kteří prováděli návštěvníky v elektrárně. V daném případě bylo konstatováno, že zde neexistuje nesnížitelné minimum spočívající ve vzájemnosti závazku nezbytné pro existenci pracovní smlouvy, neboť nebyl zjištěn závazek poskytovat příležitostnou práci ze strany elektrárny ani závazek průvodců ji vykonávat. *Carmichael v. National Power plc* [1999] UKHL 47.

⁵⁶⁴ K tomu blíže JONES, Benjamin a PRASSL, Jeremias. The Concept of Employee: The Position in the UK. In: WAAS, Bernd a HEERMA VAN VOSS, Guus. *Restatement of Labour Law in Europe: Vol I: The Concept of Employee*. Hart Publishing, 2017, s. 757.

⁵⁶⁵ *Brook Street Bureau (UK) Ltd v. Dacas* [2004] EWCA Civ 217.

⁵⁶⁶ *Stephenson v. Delphi Diesel Systems Ltd* [2003] ICR 471.

⁵⁶⁷ *Brook Street Bureau (UK) Ltd v. Dacas* [2004] EWCA Civ 217.

Test spočívající ve vzájemnosti závazku pracovat a platit za poskytovanou práci však může vyvolat komplikace v případech tzv. *zero hours contracts*,⁵⁶⁸ na jejichž základě společnost není zavázána poskytovat práci a současně jednotlivcům není povinen přijmout jakoukoli práci, a tak není garantován minimální hodinový rozsah přidělované práce.⁵⁶⁹ Při hodnocení optikou uvedeného testu by jednotlivci pracujícím na základě „*zero hours contract*“ nenáležela ochrana pracovního práva. Přesto jsou však tyto smlouvy v praxi často uzavírány a jejich úprava je předmětem odborné diskuse, neboť s sebou přináší mnoho problematických aspektů, které souvisejí se samotnou nejistotou ohledně zaměstnaneckého statusu jednotlivce a rozsahem jeho práv.⁵⁷⁰ Dle vládních pokynů pro zaměstnavatele je třeba osobám pracujícím na základě „*zero hours contracts*“ přiznat minimálně status pracovníka a s tím související práva,⁵⁷¹ ale nelze vyloučit, že osoba v konkrétním případě naplní znaky zaměstnance.

7.6.7.3 Kvazizaměstnanci

Do této kategorie lze zařadit pracovníky a dále zaměstnance, kteří disponují podíly ve společnosti zaměstnavatele (*employee shareholder*). Pojem pracovník představuje kategorii širší oproti zaměstnanci a díky němu dochází k rozšíření určitých pracovních standardů na další kategorie osob, které nespĺňují definici zaměstnance.⁵⁷² Pojem pracovník⁵⁷³ definuje ustanovení 230 odst. 3 ERA, podle

⁵⁶⁸ Dle odhadů lze předpokládat, že ve Velké Británii v roce 2012 pracovalo na základě tzv. *zero hours contracts* 250.000 jednotlivců. Uvedené smlouvy jsou velice často využívány v oblastech jako pečovatelská nebo služba v pohostinství. K tomu blíže Department for Business, Innovation and Skills. Consultation: Zero Hours Employment Contracts, 2013. [online]. [cit. 1. 1. 2020]. Dostupné z:

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/267634/bis-13-1275-zero-hours-employment-contracts-FINAL.pdf

⁵⁶⁹ K tomu blíže PYPER, Doug. Employment Status. Briefing Paper. [online]. [cit. 10. 1. 2020]. Dostupné z: www.parliament.uk/commons-library

⁵⁷⁰ PICHRT, Jan. Zero Hours Contract. *ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE*. 2019, roč. LXV, č. 1, s. 95.

⁵⁷¹ Contract types and employer responsibilities [online]. [cit. 25. 8. 2019]. Dostupné z: <https://www.gov.uk/contract-types-and-employer-responsibilities>

⁵⁷² JONES, Benjamin a PRASSL, Jeremias. The Concept of Employee: The Position in the UK. In: WAAS, Bernd a HEERMA VAN VOSS, Guus (ed.). *Restatement of Labour Law in Europe: Vol I: The Concept of Employee*. Hart Publishing, 2017, s. 754.

⁵⁷³ Rozhodnutí *Byrne Bros v. Baird* [2002] IRLR 96: „Vymezení rozdílu v jakémkoliv konkrétním případě bude vyžadovat všechny nebo většinu stejných úvah, jaké vyvstávají při rozlišování mezi služební smlouvou a smlouvou o poskytování služeb, avšak s hranicemi posunutými dále ve prospěch domnělého pracovníka. Pro posouzení mohou být důležité např. stupeň kontroly vykonávané domnělým zaměstnavatelem, výlučnost závazku a jeho standardní délka trvání, platební metoda, jaké vybavení domnělý zaměstnavatel poskytuje, stupeň převzatého rizika.“ Dle

kterého se jím rozumí: „[f]yzická osoba, která uzavřela nebo pracuje (nebo pracovala, bylo-li zaměstnání ukončeno) podle (a) pracovní smlouvy, nebo (b) podle jakékoliv jiné smlouvy, ať již uzavřené výslovně či implicitně, a byla-li uzavřena výslovně, jak v písemné, či ústní podobě, kterou se fyzická osoba zavazuje vykonávat nebo provádět osobně jakoukoli práci nebo služby pro jinou smluvní stranu, jejíž status na základě smlouvy neodpovídá klientovi ani zákazníkovi jakékoli profese nebo podnikání vykonávaného jednotlivcem.“⁵⁷⁴

ERA dále definuje status zaměstnanců, kteří disponují podíly v organizaci zaměstnavatele. Podle ustanovení 205A ERA zaměstnanec, který souhlasí s tím, že bude zaměstnancem s podíly, musí získat od společnosti, která ho zaměstnává, podíly v hodnotě nejméně £2,000. Dotčenému zaměstnanci již nenáleží například právo podat žádost o studium nebo školení dle ustanovení 63D ERA, žádost o flexibilní práci dle ustanovení 80F ERA, právo nebýt nespravedlivě propuštěn (odvolán) dle ustanovení 94 ERA nebo právo na vyplacení odstupného podle ustanovení 135 ERA.

7.7 Judikurní pohled SDEU

Pojem zaměstnanec má též zásadní význam pro právo EU, kde je jako synonymum užíván pojem pracovník, a to zejména s ohledem na čl. 45 SFEU, který garantuje volný pohyb pracovníků v EU zahrnující odstranění jakékoli diskriminace mezi pracovníky členských států na základě státní příslušnosti, pokud jde o zaměstnávání, odměnu za práci a jiné pracovní podmínky, a dále nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 492/2011 ze dne 5. 4. 2011 o volném pohybu pracovníků uvnitř Unie. Pojem pracovník však není v uvedených legislativních aktech definován a jeho interpretace je ponechána SDEU.⁵⁷⁵

rozhodnutí je hlavním cílem části [230 odst. 3 písm. b) ERA] snížit klasifikační znaky tak, aby v případech, kde není možné dosáhnout kvalifikace nezbytné k tomu, aby byla osobě poskytnuta ochrana jako zaměstnanci, bylo možné ji chránit jako pracovníka.

⁵⁷⁴ Cit. v orientačním překladu z anglického znění: „[a]n individual who has entered into or works under (or, where the employment has ceased, worked under) - (a) a contract of employment, or (b) any other contract, whether express or implied and (if it is express) whether oral or in writing, whereby the individual undertakes to do or perform personally any work or services for another party to the contract whose status is not by virtue of the contract that of a client or customer of any profession or business undertaking carried on by the individual; and any reference to a worker's contract shall be construed accordingly.“

⁵⁷⁵ K tomu blíže KOUNTOURIS, Nicola. The Concept of 'Worker' in European Labour Law: Fragmentation, Autonomy and Scope. *Industrial Law Journal*. 2018, vol. 47, no. 2, s. 1.

SDEU neposkytuje jasnou definici pojmu pracovník, ale zaměřuje se na základní prvky, které determinují jeho postavení. Otázka, zda daný vztah splňuje znaky pracovního poměru, musí být zodpovězena na základě všech faktorů a okolností každého případu charakterizujících dohodu mezi stranami. V tomto ohledu musí být zohledněny „*okolnosti jako sdílení obchodních rizik, svoboda osoby ohledně volby pracovní doby a zapojení svých vlastních asistentů*“.⁵⁷⁶ S ohledem na skutečnost, že pojem pracovníka představuje unijní pojem, je nutné jej interpretovat ve světle principů práva EU, a nikoli podle právních řádů členských států. Pojem pracovník vymezuje působení základních svobod poskytovaných EU, a proto nemůže být interpretován restriktivně.⁵⁷⁷ SDEU spatřuje základní prvky pracovněprávního vztahu v tom, že po určitou dobu osoba vykonává činnost pro a podle pokynů jiné osoby, a to za odměnu.⁵⁷⁸ Pro posouzení statusu má též zásadní význam, zda je jeho činnost efektivní a skutečná.

Pro hodnocení mají však význam i časové souvislosti spojené s tímto statutem. Postavení pracovníka ve smyslu článku 45 SFEU, jakož i práva, která z takového postavení vyplývají, tak nutně nezávisí na existenci či skutečném pokračování pracovního poměru.^{579,580} Po skončení pracovního poměru osoba v zásadě ztrácí postavení pracovníka, avšak s tím, že toto postavení může po skončení pracovního poměru vyvolávat určité účinky, a že osoba, která skutečně hledá práci, musí být rovněž považována za pracovníka.⁵⁸¹ Volný pohyb pracovníků rovněž zahrnuje právo volně se pohybovat na území jiného členského státu za účelem hledání zaměstnání.

Ačkoliv je pojem pracovníka hodnocen principy EU, a to nikoli restriktivním způsobem, je tento přístup hodnocen jako nevyhovující s ohledem na měnící se svět práce. Dle závěrů Evropské komise digitalizace přispívá k novým formám zaměstnání a vznikají nové obchodní modely v rámci ekonomiky sdílení

⁵⁷⁶ Rozsudek SDEU ze dne 14. 12. 1989, *Agegate*, C-3/87, bod 36.

⁵⁷⁷ K tomu blíže rozsudek SDEU ze dne 23. 3. 1982, *Levin*, C-53/81, bod 13.

⁵⁷⁸ Rozsudek SDEU ze dne 3. 6. 1986, *Lawrie-Blum*, C-66/85, bod 17.

⁵⁷⁹ Rozsudek SDEU ze dne 21. 6. 1988, *Lair*, C-39/86, body 31 a 36.

⁵⁸⁰ SDEU. K výkladu pojmu pracovník. [online]. [cit. 2. 2. 2019]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/soudni-dvur-eu-k-vykladu-pojmu-pracovnik?browser=mobi>

⁵⁸¹ Rozsudek SDEU ze dne 13. 12. 2012, *Caves Krier Frères Sàrl*, C-379/11, bod 26.

umožňující vstoupit na trh práce lidem, kteří by z něj předtím byli vyloučeni.⁵⁸² Na popsané změny EU reagovala vytvořením směrnice 2019/1152, jejímž předmětem jsou transparentní a předvídatelné pracovní podmínky v EU. Směrnice stanovuje minimální práva a aktualizuje pravidla o informacích, které musí být poskytnuty pracovníkům o jejich pracovních podmínkách. Návrh uvedené směrnice původně obsahoval i definici pojmu pracovník, kterým se měla rozumět fyzická osoba, která po určitou dobu vykonává pro jinou osobu a pod jejím vedením práci, za niž dostává odměnu.⁵⁸³ Jednotná definice pracovníka pro účely uvedené směrnice měla především omezit možnosti členských států vyloučit z uvedené kategorie pracovníky v nestandardních formách zaměstnání, jako jsou například pracovníci v cizí domácnosti, pracovníci na zavalanou, osoby vykonávající občasnou práci a pracovníci platformem. Navrhovaná definice pracovníka však nakonec nebyla akceptována a nebyla zahrnuta do textu směrnice. Bylo zvoleno řešení, podle kterého se práva vyplývající ze směrnice 2019/1152 vztahují na všechny pracovníky v EU, kteří uzavřeli pracovní smlouvu nebo jsou v pracovněprávním vztahu vymezeném právními předpisy, kolektivními smlouvami nebo zvyklostmi platnými v každém členském státě s přihlédnutím k judikatuře SDEU.⁵⁸⁴ Při provádění této směrnice je tak třeba přihlížet k výkladu kritérií ze strany SDEU.⁵⁸⁵

⁵⁸² K tomu blíže důvodová zpráva k návrhu směrnice Evropského parlamentu a Rady o transparentních a předvídatelných pracovních podmínkách v EU.

⁵⁸³ Dle návrhu směrnice 2019/1152 ze dne 21. 12. 2017, jeho text je dostupný z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX%3A52017PC0797> [cit. 10. 1. 2020].

⁵⁸⁴ Dle čl. 1 odst. 3 směrnice 2019/1152 mohou členské státy dále rozhodnout, že povinnosti stanovené ve směrnici 2019/1152 neuplatní „na pracovníky v pracovněprávním vztahu, v němž se předem určená a skutečně odpracovaná pracovní doba rovná v průměru nejvýše třem hodinám týdně během referenčního období čtyř po sobě jdoucích týdnů. Do tohoto průměru tří hodin se počítá doba odpracovaná pro všechny zaměstnavatele tvořící tentýž podnik, skupinu nebo subjekt nebo pro všechny zaměstnavatele patřící k témuž podniku, skupině nebo subjektu“.

⁵⁸⁵ K tomu zejména rozsudek SDEU ze dne 3. 8. 1986, *Lawrie-Blum*, C-66/85, rozsudek ze dne 14. 10. 2010, *Union Syndicale Solidaires Isère v. předseda vlády a další*, C-428/09, rozsudek ze dne 9. 8. 2015, *Ender Balkaya v. Kiesel Abbruch – und Recycling Technik GmbH*, C-229/14, rozsudek ze dne 4. 12. 2014, *FNV Kunsten Informatie en Media v. Staat der Nederlanden*, C-413/13, rozsudek ze dne 17. 11. 2016, *Betriebsrat der Ruhrlandklinik gGmbH v. Ruhrlandklinik gGmbH*, C-216/15.

7.8 Dílčí závěr

Pojetí a definování charakteristických atributů zaměstnance představuje velice živé téma. V českém právním prostředí je pojetí zaměstnance odvislé od definování závislé práce, kterou je práce, která je vykonávána ve vztahu nadřízenosti zaměstnavatele a podřízenosti zaměstnance, jménem zaměstnavatele, podle pokynů zaměstnavatele a zaměstnanec ji pro zaměstnavatele vykonává osobně. Dle současné koncepce je odlišováno mezi uvedenými znaky závislé práce a podmínkami jejího výkonu. Z judikatury se podává, že podmínky výkonu jsou i nadále zohledňovány v případě sporu o určení statusu osoby a slouží k prokázání jejích definičních znaků.

Porovnáme-li pojetí zaměstnance v ZP s ostatními zeměmi, lze konstatovat, že základní definiční znaky, které se buď objevují v zákoně, nebo jsou dovozeny doktrínou či judikaturou, jsou obdobné. Na jejich základě je možné zaměstnance definovat jako osobu vykonávající práci pro jiného za odměnu a v určité závislosti. Na základě vybraných případů autorka konstatuje, že nelze doporučit, aby definice zaměstnance (nebo závislé práce) byla velmi podrobná a snažila se obsáhnout řadu podmínek, které musí být kumulativně splněny proto, aby osobě mohl být přiznán status zaměstnance. Uvedený závěr potvrzují praktické zkušenosti a s tím spojený legislativní vývoj jak v České republice, tak na Slovensku, kde došlo postupně k omezení znaků, kterými je závislá práce definována. Definice závislé práce obsahující celou řadu znaků se ukázaly jako nevyhovující, neboť vedou k jejich izolovanému zkoumání nebo případně jejich obcházení. V tomto ohledu lze doporučit, aby znaky charakteristické pro závislou práci byly formulovány demonstrativním způsobem.⁵⁸⁶ Inspiraci lze v tomto ohledu hledat například v Německu, kde nová definice pracovní smlouvy reaguje toliko na pravidla vyvozená již judikaturou a dává prostor pro reakci na konkrétní případ.

České pracovní právo i nadále vychází toliko z binárního modelu, který rozlišuje mezi zaměstnanci a osobami podnikajícími. V ostatních zemích se však začíná projevovat tendence vytvářet třetí kategorii tzv. kvazizaměstnanců (např.

⁵⁸⁶ K tomu též STRÁNSKÝ, Jaroslav. Pojem závislá práce a jeho význam pro vymezení předmětu pracovního práva. In: HRABCOVÁ, Dana. *Pracovní právo 2012. Závislá práce a její podoby. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 38.

Německo, Francie, Nizozemsko, Švédsko, Velká Británie), na které se normy pracovního práva vztahují pouze v omezeném rozsahu. Pozitivní aspekty tripartitního režimu lze spatřovat v tom, že představuje kompromis mezi požadavkem na zvyšující se nezávislost osob pohybujících se na pracovním trhu a jejich ochrany v případě, že jsou *de facto* po ekonomické stránce výlučně závislé na jednom subjektu. Na straně druhé se však vytváří další kategorie (a s tím i související nejistota), kterou je nutno zvažovat při hodnocení statusu konkrétní osoby při výkonu práce.

8 Ochrana nájemců

8.1 Nájemci jako chráněná skupina

Nájemci jsou standardně považováni za slabší smluvní stranu, kterým je obecně poskytována poměrně široká ochrana. Vývoj této právní oblasti má společné rysy v rámci celé Evropy.⁵⁸⁷ Ochrana nájemce je obecně přijímanou tezí celé kulturní demokratické Evropy založené na humanistických a křesťanských ideálech.⁵⁸⁸ Oblast nájemního práva je součástí práva soukromého, která výrazně ovlivňuje životy více než jedné třetiny evropských občanů. Při porovnání s ochranou spotřebitele a zaměstnance však regulace nájemních vztahů zůstává předmětem jednotlivých evropských států a není přímo ovlivňována působením práva EU.⁵⁸⁹

Obecně lze konstatovat, že se zpočátku nájem prostor sloužících k bydlení svou právní úpravou neodchyloval od nájemních vztahů, jejichž předmětem byly věci odlišné. Liberální přístup k nájemcům dominoval v 19. století.⁵⁹⁰ K formování protekcionářského přístupu a moderní bytové politiky v Evropě přispěla zejména průmyslová revoluce a následně první a druhá světová válka.⁵⁹¹ Průmyslová revoluce⁵⁹² podpořila příliv obyvatelstva z venkova do velkoměst⁵⁹³ a vznik

⁵⁸⁷ SCHMID, Christoph U. General Report. European Dimensions of Tenancy Law. [online]. [cit. 9. 6. 2018]. Dostupné z:

<https://www.eui.eu/Documents/DepartmentsCentres/Law/ResearchTeaching/ResearchThemes/EuropeanPrivateLaw/TenancyLawProject/TenancyLawGeneralReport.pdf>

⁵⁸⁸ Nález ÚS ze dne 19. 3. 2013, sp. zn. III. ÚS 3436/12.

⁵⁸⁹ SCHMID, Christoph U. *Tenancy Law and Housing Policy in Europe: Towards Regulatory Equilibrium*. Edward Elgar Publishing, 2018, s. vii.

⁵⁹⁰ K tomu blíže HAFFNER, Marietta. The Private Rental Sector in Western Europe. In: HEGEDŰS, Józse, LUX, Martin a HORVÁTH, Vera (ed.). *Private Rental Housing in Transition Countries: An Alternative to Owner Occupation*. London: Palgrave Macmillan, 2018, s. 3.

⁵⁹¹ DINSE, Jason R. Consortium Comparison. Tenancy Law and Housing Policy in Multi-level Europe [online]. [cit. 31. 8. 2019]. Dostupné z: https://www.uni-bremen.de/fileadmin/user_upload/fach_bereiche/fb6/fb6/Forschung/ZERP/TENLAW/4_2_ConsortiumCOMPARISON_16022016.pdf

⁵⁹² Průmyslová revoluce probíhala v různých zemích s určitými časovými odchylkami. Započala nejdříve ve Velké Británii v 18. století, v severských státech probíhala v 2. pol. 19. století a například v Itálii až počátkem 20. století. DINSE, Jason R. Consortium Comparison. Tenancy Law and Housing Policy in Multi-level Europe [online]. [cit. 31. 8. 2019]. Dostupné z: https://www.uni-bremen.de/fileadmin/user_upload/fachbereiche/fb6/fb6/Forschung/ZERP/TENLAW/4_2_ConsortiumCOMPARISON_16022016.pdf

⁵⁹³ Ačkoli přesná data ohledně počtu nájemníků ve městech jsou vzácná, odhaduje se, že jejich podíl v 19. století dosahoval až 90 % v Londýně, Paříži, Berlíně, Budapešti nebo Vídni. K tomu blíže HAFFNER, Marietta. The Private Rental Sector in Western Europe. In: HEGEDŰS, Józse,

dělnické třídy, kdy tento nárůst umožňoval zvyšování nájemného a zneužívání oslabeného postavení nájemců bez jakékoliv další korekce.⁵⁹⁴

Další milník ve vývoji ochrany nájemců představovala první⁵⁹⁵ a zejména pak druhá světová válka, neboť válečné a poválečné zákonodárství bylo nuceno reagovat na tíživou situaci spočívající v nedostatku objektů určených k bydlení. Po druhé světové válce došlo v zemích střední a východní Evropy k omezení (nebo dokonce zrušení) institutu nájmu prostor mezi osobami soukromého práva. Význam nájmu však poklesl i v zemích západní Evropy.⁵⁹⁶ Příčinu tohoto jevu lze spatřovat v řadě faktorů, mezi které dle Ch. Schmida patří například demolice předválečných bytů, přeměna soukromě pronajímaných prostor na prostory určené pro sociální bydlení, preference vlastního bydlení (v mnohých případech kombinovaná s podporou státu v různých formách, např. daňové úlevy) a dále příliš vysoká ochrana nájemců, která odrazovala potenciální pronajímatele od nabízení jimi vlastněných prostor k nájmu.⁵⁹⁷

V posledních desetiletích lze však zaznamenat v evropských zemích opačný vývojový trend spočívající ve zvýšení zájmu o nájemní bydlení. V zemích východní a střední Evropy k popsánému jevu přispěla zejména obnova tržních mechanismů podporovaná prostřednictvím procesů privatizace a restituce majetku, který dříve náležel státu.⁵⁹⁸ K nárůstu zájmu o nájemní bydlení v zemích západní Evropy došlo

LUX, Martin a HORVÁTH, Vera (ed.). *Private Rental Housing in Transition Countries: An Alternative to Owner Occupation*. London: Palgrave Macmillan, 2018, s. 12.

⁵⁹⁴ DINSE, Jason R. TENLAW: Tenancy Law and Housing Policy in Multilevel Europe. [online]. [cit. 2. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.tenlaw.uni-bremen.de/>

⁵⁹⁵ Spojené království představuje příklad země, v níž došlo k formování moderní bytové politiky již v průběhu a po 1. světové válce. Tento přístup byl dán skutečností, že v této době žila velká část obyvatel v pronájmu a v reakci na nedostatek prostor určených k bydlení byla v některých částech Spojeného království zavedena regulace nájemného a další instrumenty posilující postavení nájemníků. DINSE, Jason R. Consortium Comparison. Tenancy Law and Housing Policy in Multi-level Europe [online]. [cit. 31. 8. 2019]. Dostupné z: https://www.uni-bremen.de/fileadmin/user_upload/fachbereiche/fb6/fb6/Forschung/ZERP/TENLAW/4_2_ConsortiumCOMPARISON_16022016.pdf

⁵⁹⁶ Dle statistik podíl (soukromého) nájmu bytů v 2. polovině 20. století klesl z 50 % na 20 % v západních evropských zemích. Výjimku v tomto ohledu představuje Německo a Švýcarsko, ve kterých se snižující se zájem o nájemní bydlení neprojevil a zůstal konstantní. K tomu blíže HAFNER, Marietta. The Private Rental Sector in Western Europe. In HEGEDŮS, Józse, LUX, Martin a HORVÁTH, Vera (ed.). *Private Rental Housing in Transition Countries: An Alternative to Owner Occupation*. London: Palgrave Macmillan, 2018, s. 17.

⁵⁹⁷ SCHMID, Christoph U. *Tenancy Law and Housing Policy in Europe: Towards Regulatory Equilibrium*. Edward Elgar Publishing, 2018, s. 1.

⁵⁹⁸ K tomu blíže LUX, Martin a MIKESZOVA, Martina. Property Restitution and Private Rental Housing in Transition: The Case of the Czech Republic. *Housing Studies*. 2012, vol. 27, no. 1, s. 77-96.

zejména v důsledku snížení podílu státem podporovaného (dotovaného) sociálního bydlení, redukce opatření podporujících vlastní bydlení a omezení intenzivní regulace nájemního práva.⁵⁹⁹

S ohledem na popsanou genezi lze konstatovat, že se ochrana nájmu bytu zrodila v souvislosti s potřebou uspokojit bytové potřeby osob, tj. nájemců, jimiž je tato ochrana determinována v kontextu celkové hospodářské a sociální situace. Ačkoli se původně jednalo o přechodné opatření, stalo se v podstatě trvalou součástí právního řádu.⁶⁰⁰ V kontrastu se zájmy na ochranu nájemce však na straně druhé vystupují zájmy pronajímatele jakožto vlastníka věci nemovité, která je pronajímána. Najít rovnováhu mezi zájmem bydlet a současně chránit vlastnické právo pronajímatele představuje nesnadný úkol. Ve věci *Mellacher a další v. Rakousko* ESLP jednoznačně vyslovil, že je možné připustit omezení vlastnického práva mimo jiné i regulací výše nájemného, nicméně stát musí hledat spravedlivou rovnováhu mezi požadavky veřejného zájmu a požadavky na ochranu základních práv jednotlivce.⁶⁰¹ V souvislosti s požadavkem na spravedlivou rovnováhu Ch. Schmid hovoří o principu regulatorní rovnováhy, který je třeba implementovat do nájemního práva prostřednictvím řady další subprincipů, mezi které patří např. rentabilita a již uvedený respekt k právům vlastníka/pronajímatele a dále dostupnost, stabilita a flexibilita pro nájemce.⁶⁰²

Právní ochrana nájemců se projevuje různými způsoby a též různou intenzitou v závislosti na společenském vývoji. V obecné rovině však spočívá především v regulaci výše nájemného a způsobu ukončení smluvního vztahu mezi pronajímatelem a nájemcem. V tomto ohledu R. Arnott⁶⁰³ rozlišuje mezi regulací první a druhé generace, které odrážejí shora popsaný historický vývoj. Regulace první generace typická pro období po první světové válce se zaměřovala na zajištění stabilní výše nájemného a jeho zvýšení bylo možné pouze výjimečně. Regulace

⁵⁹⁹ SCHMID, Christoph U. *Tenancy Law and Housing Policy in Europe: Towards Regulatory Equilibrium*. Edward Elgar Publishing, 2018, s. 1.

⁶⁰⁰ ZOULÍK, František. Soukromoprávní ochrana slabší smluvní strany. *Právní rozhledy*. 2002, č. 3, s. 112.

⁶⁰¹ *Mellacher a další v. Rakousko*, rozsudek ESLP ze dne 19. 12. 1989, stížnost č. 10522/83, 11011/84, 11070/84.

⁶⁰² SCHMID, Christoph U. *Tenancy Law and Housing Policy in Europe: Towards Regulatory Equilibrium*. Edward Elgar Publishing, 2018, s. 9.

⁶⁰³ ARNOTT, Richard. Tenancy Rent Control. *Swedish Economic Policy Review*. 2003, no. 10, s. 89-121.

druhé generace, která již umožňovala zvýšení nájemného, se začala prosazovat v 70. letech 20. století.^{604, 605}

8.2 Exkurz: Vývoj české právní úpravy

V československém právním prostředí byla ochrana nájemců zajišťována prostřednictvím veřejnoprávních zásahů mimo občanské právo. Za tímto účelem bylo v Československu vydáno nařízení č. 83/1918 Sb. z. a n., o ochraně nájemců.

K této právní úpravě NS Československé republiky ve svém rozhodnutí ze dne 23. 4. 1919, sp. zn. Rv I 218/19 uvedl: „*Nařízení o ochraně nájemců vyvolala bytová nouze, vzniklá válkou zaviněným ochromením stavitelského podnikání. Nouze o byty hrozila zploditi bytovou lichvu a té mělo v první řadě čeleno býti zmíněným nařízením. Nájemci měli býti chráněni proti bezdůvodnému zvyšování činže pronajímateli, jimž měl zároveň znemožniti se tlak na nájemníky pohrůžkou výpovědi nebo skutečnou výpovědí, pročež omezeno právo k výpovědi jen na zvlášť odůvodněné příčiny.*“

Uvedené nařízení chránilo nájemce před neoprávněným zvyšováním nájemného a omezovalo možnost vypovědět nájemní vztah, neboť pronajímatel mohl vypovědět nájem pouze v takových odůvodněných případech, které byly uvedeny v dotčeném nařízení.⁶⁰⁶ Ingerence do uvedeného vztahu však byly ještě posíleny, a to nařízením č. 62/1919 Sb. z. a n., o ochraně nájemníků, podle kterého mohlo dojít k vypovězení nájemní smlouvy pouze s přivolením soudu.

V rovině zákonné byla úprava vztahů mezi pronajímatelem a nájemcem upravena z. č. 275/1920 Sb. z. a n., o ochraně nájemníků, který obsahově korespondoval s citovanými nařízením. Ochranu nájemců však prohloubil v tom ohledu, že nájemní smlouvy, které byly uzavřeny na dobu určitou, byly považovány za smlouvy uzavřené na dobu neurčitou po dobu účinnosti dotčeného zákona. Současně bylo stanoveno maximální procentuální zvýšení nájemného, a to do 20 % výše nájemného, které bylo smluveno. V případě, že se smluvní strany dohodly na

⁶⁰⁴ ARNOTT, Richard. Tenancy Rent Control. *Swedish Economic Policy Review*. 2003, no. 10, s. 92.

⁶⁰⁵ Tuto klasifikaci dále rozvinul H. Lind, který rozlišuje pět typů regulace nájemného. K tomu blíže LIND, Hans. Rent Regulation and New Construction: With a Focus on Sweden 1995-2001. *Swedish Economic Policy Review*. 2003, vol. 10, s. 135-167.

⁶⁰⁶ K tomu blíže § 2 a § 7 nařízení č. 83/1918 Sb. z. a n., o ochraně nájemců.

výši nájemného, které tento limit přesahovalo, musela být tato výše schválena speciálními nájemními úřady.⁶⁰⁷ V důsledku přijetí dalšího z. č. 130/1922 Sb. z. a n., o ochraně nájemníků, bylo upuštěno od přivolení nájemních úřadů, avšak zvyšování nájemného bylo podmíněno rozhodnutím soudu. Ve 20. letech 20. století byly přijaty další právní úpravy, jejichž cílem bylo chránit nájemce jakožto slabší smluvní stranu.

Další ingerence do vztahu pronajímatele a nájemce byly činěny i za doby nacistické okupace. Regulatorní snahy mířily nejenom na omezení zvyšování nájemného, ale zaměřovaly se též na další omezování práv pronajímatele například co do možnosti stavebních úprav prostor určených k bydlení. Jako příklad lze uvést nařízení č. 177/1941 Sb., o zvláštních opatřeních obcí v bytové péči, které limitovalo vlastnické právo pronajímatele v mnoha ohledech (např. v jedné obci bylo vyloučeno vlastnit více bytů a byty nemohly být spojovány).

Nedostatek bytů však byl prohlouben za druhé světové války a přetrvával i po ní. Z tohoto důvodu byla zavedena další mimořádná opatření, jejichž cílem bylo vyřešit komplikovanou bytovou situaci. Tato opatření byla shrnuta v z. č. 163/1946 Sb., o mimořádných opatřeních bytové péče, který rovněž zavedl systém přidělování bytů, který podléhal místnímu národnímu výboru. Na tento předpis navázal z. č. 67/1956 Sb., o hospodaření s byty.

Československá právní úprava pak byla výrazně ovlivněna socialistickou ideologií, která se rovněž promítla do OZ 1964, v jehož rámci byl nájem dokonce nahrazen institutem osobního užívání bytu.⁶⁰⁸ I nadále fungoval systém přidělování bytů (k tomu blíže z. č. 41/1964 Sb., o hospodaření s byty).

V průběhu následujících let do koncepce nájmu bytu zasáhlo několik novel, které odstranily institut osobního užívání bytu. Na zesílenou ochranu nájemce bytu klade důraz i ÚS, podle jehož závěrů „*právní úprava vztahu pronajímatele a nájemce bytu vůbec je totiž v současné době vychýlena ve prospěch nájemce (institut chráněného nájmu, faktické regulace nájemného apod.)*“. Vztah pronajímatele a nájemce představuje právní poměr specifické povahy, který je

⁶⁰⁷ K tomu blíže § 8 a násl. z. č. 275/1920 Sb. z. a n., o ochraně nájemníků.

⁶⁰⁸ K tomu blíže VOJÁČEK, Ladislav, SCHELLE, Karel, TAUCHEN, Jaromír a kol. *Vývoj soukromého práva na území českých zemí. I. díl.* Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 455.

jistým způsobem asymetrický a ve kterém byl a je nájemce v zájmu funkčnosti nájemního poměru k bytu zvýhodněn tradičními prostředky (např. možností výpovědi pouze z taxativně stanovených výpovědních důvodů).⁶⁰⁹

8.3 Ochrana nájemce v občanském právu

Při definování statusu nájemce vychází OZ z bytové potřeby jako hlavního faktoru, když ve svém § 2235 stanoví, že podstata smlouvy o nájmu bytu nebo domu spočívá v přenechání bytu nebo domu nájemci k zajištění bytové potřeby nájemce a popřípadě i členů jeho domácnosti. Z uvedené definice vyplývá, že speciální ustanovení směřující k jeho ochraně jsou aplikovatelná, jsou-li splněny kumulativně tři znaky; musí se jednat o (i) nájem (ii) bytu či domu (iii) k zajištění bytových potřeb nájemce, případně členů jeho domácnosti.⁶¹⁰ Nájmem se rozumí vztah, v jehož rámci se pronajímatel zavazuje věc přenechat nájemci k dočasnému užívání a nájemce je povinen za toto platit pronajímateli nájemné. Přestože se jedná o vztah, který je svou povahou časově limitovaný a o němž strany ví, že v budoucnosti bude ukončen, v případě nájmu bytu je doba jeho trvání ovlivněna bytovou potřebou nájemce, která předurčuje jeho delší trvání oproti nájemním smlouvám, které jsou uzavírány za jiným účelem.

8.3.1 Bytová potřeba jako účel nájmu

V daném kontextu je třeba zkoumat podstatu bytové potřeby a kdo ji může mít. Bytová potřeba není OZ definována. Bytová potřeba primárně vyjadřuje účel bydlení, k němuž má byt nebo dům sloužit. Skutečnost, že pronajatý prostor má sloužit k uspokojení bytové potřeby, vyjadřuje nejenom účel, ale rovněž skutečnost, že je třeba, aby byl byt k bydlení vhodný a zdravotně způsobilý.⁶¹¹ Bytové potřeby jsou interpretovány poměrně široce. Podle ÚS se výkon práva na bydlení nevztahuje pouze na užívání vymezené technicko-stavební plochy, ale také na uspokojování potřeb bydlení, které v současné době nespočívají pouze v přenocování, ale v celém komplexu zajišťování potřeb člověka v jeho materiální i duševní rovině.⁶¹² Ochrana nájmu je motivována sociálními důvody, tj.

⁶⁰⁹ K tomu náleží ÚS ze dne 14. 3. 2006, sp. zn. Pl. ÚS 30/04.

⁶¹⁰ HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 339.

⁶¹¹ Důvodová zpráva k OZ, s. 497.

⁶¹² Nález ÚS ze dne 12. 3. 2001, sp. zn. II. ÚS 544/2000.

„požadavkem zajistit nájemci přiměřenou životní úroveň, která zahrnuje i přiměřené bydlení jako naplnění základní potřeby mít bezpečné místo, kde člověk může složit hlavu“.⁶¹³ Uspokojení bytové potřeby zahrnuje jak materiální, tak určitou emoční stránku, která je spojena s pocitem soukromí a bezpečí v daném prostoru.⁶¹⁴

Nelze vyloučit, že osoba bude svou bytovou potřebu uspokojovat i na více místech se stejnou intenzitou (např. polovinu týdne bude trávit ve městě a druhou polovinu na vesnici). I v takovém případě se autorka přiklání k názoru, že ani mnohočetnost míst, která slouží k uspokojení bytové potřeby osoby rovnocenným způsobem, jí nemůže být na újmu co do přiznání zvláštní ochrany.⁶¹⁵ V případě, že bude prostor přenechán osobě k dočasnému užívání za odlišným účelem, je třeba aplikovat regulaci odlišnou (např. obecnou úpravu nájmu, nájem prostor sloužících podnikání nebo ubytování).

Dle P. Bezoušky je však možné bytovou potřebu vykládat nejenom ve smyslu vyjádření účelu bydlení, ale zároveň jako vyjádření nedostatku na straně potencionálního nájemce, jehož bytová potřeba není uspokojena.⁶¹⁶ V tomto kontextu s uvedeným pojmem pracovala též judikatura vztahující se k OZ 1964, která však ani v tomto případě nebyla konstantní a bytová potřeba (ve smyslu jejího nedostatku) byla interpretována velmi restriktivním způsobem jako situace, kdy osoba neměla jinou adekvátní možnost, kde bydlet.⁶¹⁷ Dle účelu daných pravidel se však objevovala i interpretace volnější, podle které bytová potřeba

⁶¹³ Nález ÚS ze dne 28. 3. 2006, sp. zn. Pl. ÚS 42/03.

⁶¹⁴ K tomu shodně BEZOUŠKA, Petr. Nájem bytu – výklad základních ustanovení (§ 2235, 2236 ObčZ). *Právní rozhledy*. 2015, č. 3, s. 78.

⁶¹⁵ Na podporu tohoto závěru lze uvést i skutečnost, že do OZ nebyl převzat výpovědní důvod dříve obsažený v § 711 odst. 2 písm. c) OZ 1964, podle kterého platilo, že pronajímatel může vypovědět nájem bez přivolení soudu, má-li nájemce dva nebo více bytů, vyjma případů, kdy na něm nelze spravedlivě požadovat, aby užíval pouze jeden byt.

⁶¹⁶ BEZOUŠKA, Petr. Nájem bytu – výklad základních ustanovení (§ 2235, 2236 ObčZ). *Právní rozhledy*. 2015, č. 3, s. 78.

⁶¹⁷ Tento výklad se týkal zejména § 706 odst. 1 OZ 1964, který stanovil, že zemře-li nájemce a nejde-li o společný nájem bytu, přejdou práva a povinnosti z nájmu na osobu, která žila v bytě s nájemcem ke dni jeho smrti ve společné domácnosti a nemá vlastní byt. Obdobně stanoví i OZ ve svém § 2279 odst. 1.

existovala i v takových případech, kdy osoba měla jinou možnost, kde bydlet, ale cílem bylo zlepšení její bytové situace.⁶¹⁸

Smíšený účel

Bytová potřeba představuje zásadní determinační znak pro postavení nájemce, OZ však dovoluje, aby nájemce mohl v bytě (domě) i pracovat nebo podnikat za předpokladu, že to nezpůsobí zvýšené zatížení pro byt nebo dům (§ 2255 OZ).⁶¹⁹ Nájemce tak může byt nebo dům užívat nejenom k uspokojení své bytové potřeby, ale rovněž k dalším aktivitám, které zahrnují výkon práce nebo podnikání, nezpůsobí-li popsané činnosti zvýšené zatížení pro byt nebo dům.⁶²⁰ Kritérium spočívající ve zvýšeném zatížení pro byt nebo dům bude třeba interpretovat s ohledem na konkrétní prostory. Nepochybně se však bude jednat o takové jednání, které poškozují byt nebo dům, ale i takové, které by hlukem nebo pachem obtěžovalo ostatní uživatele domu. Za zvýšené zatížení však nebude možné považovat zvýšení počtu návštěv u konkrétního nájemníka, neboť ty mohou, ale také nemusí být spojeny s výkonem jeho pracovní nebo podnikatelské činnosti.⁶²¹ Pokud nájemce v bytě pracuje nebo podniká, je zásadní, aby primární účel nájmu spočíval v uspokojování bytové potřeby. V případě, že výkon podnikání převáží a nájemce bude byt užívat výlučně pro podnikání, jedná se ze strany nájemce o porušení nájemní smlouvy ohledně účelu, pro který byla sjednána.

⁶¹⁸ Jako další příklad lze uvést 711a odst. 1 písm. a) OZ 1964, podle kterého se zkoumalo, zda pronajímatel potřebuje byt pro sebe, manžela, pro své děti, vnuky, zete nebo snachu, své rodiče nebo sourozence.

⁶¹⁹ OZ 1964 možnost podnikání v bytě výslovně neupravoval, avšak tato možnost byla dovozena judikaturou. K tomu např. rozsudek NS ze dne 15. 5. 2008, sp. zn. 28 Cdo 964/2008: „*Neplyne-li z nájemní smlouvy něco jiného, může osoba oprávněná k užívání bytu provozovat v bytě i bez vlastníkovou souhlasu výdělečnou činnost, neobtěžuje-li vlastníka ani další nájemce nad přiměřenou míru a byt stále převážně slouží k bydlení; takovým jednáním nevzniká bezdůvodné obohacení.*“

⁶²⁰ Dle S. Křečka formulace „zvýšené zatížení pro byt nebo dům“ bude vyžadovat značné úsilí při výkladu, neboť dle jeho názoru obecná zmínka o jakémkoliv zvýšeném zatížení nemusí být pro právní jistotu dostačující. Dle uvedeného autora by byla mnohem přesnější formulace, která je užitá v § 2258 OZ, podle kterého má nájemce právo chovat v bytě zvíře jen, nezpůsobí-li chov pronajímateli nebo ostatním obyvatelům domu obtíže nepřiměřené poměrům v domě. K tomu blíže KŘEČEK, Stanislav. Podnikání v bytě (§ 2255 odst. 2 o. z.) v souvislostech. *Bulletin advokacie*. 2015, č. 10, s. 56.

⁶²¹ KŘEČEK, Stanislav. Komentář k § 2236. In: PRAŽÁK, Zbyněk a FIALA, Josef. *Závazky z právních jednání podle občanského zákoníku*. Praha: Linde, 2017, s. 900.

8.3.2 Temporální aspekty bytové potřeby

Ze své podstaty vykazuje bytová potřeba dlouhodobější charakter, a proto OZ ve svém § 2235 OZ explicitně stanoví, že se o bytovou potřebu nebude jednat v případech, kdy pronajímatel přenechá nájemci byt nebo dům k (i) rekreaci nebo (ii) jinému zjevně krátkodobému účelu. V případě rekreace se bude jednat typicky o pobyt na chatě nebo v jiném rekreačním zařízení. Byt (nebo dům) však může být přenechán i k dalšímu zjevně krátkodobému účelu odlišnému od rekreace. Jelikož kritérium zjevné krátkodobosti není OZ blíže specifikováno, nabízí se několik výkladových možností.

Při gramatickém výkladu a užití argumentu *a simili* by se měl nájem za jiným zjevně krátkodobým účelem svou délkou podobat nájmu za účelem rekreace. Při užití této výkladové metody lze dospět k závěru, že „*délka krátkodobého nájmu bytu by se měla pohybovat v horizontu několika týdnů, maximálně jednoho až dvou měsíců*“.⁶²² Při aplikaci teologického výkladu lze vycházet z důvodové zprávy, která uvádí: „*Vzhledem k tomu, že povaha nájemního bydlení vyžaduje zvláštní úpravu práv a povinností stran, vylučují se ze zvláštního režimu případy, kdy je byt nebo dům pronajat k zjevně krátkodobému účelu: typické jsou např. rekreační nebo prázdninové pobyty (tzv. letní byty) nebo nájmy bytů za účelem dočasného ubytování studentů v univerzitním městě nebo k zajištění několikaměsíční stáže odborníka apod.*“⁶²³ V uvedených případech je zjevné, že nájemci není přenechán prostor za účelem bydlení ve smyslu uspokojení bytových potřeb, ale za účelem ubytování (k tomu blíže dále).⁶²⁴ Dle P. Bezoušky je však k případu nájmu bytu studenta v univerzitním městě třeba přistupovat obezřetně a hodnotit vždy s ohledem na specifické okolnosti daného případu, neboť v situaci, kdy student opustí domácnost svých rodičů s úmyslem nevrátit se zpět, nelze nepochybně dospět dle uvedeného autora k závěru o zjevném krátkodobém účelu.⁶²⁵

⁶²² SELUCKÁ, Markéta a HADAMČÍK, Lukáš. *Nájem bytu a domu po rekodifikaci soukromého práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 2.

⁶²³ Důvodová zpráva k OZ, s. 498.

⁶²⁴ HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 340.

⁶²⁵ BEZOUŠKA, Petr. Nájem bytu – výklad základních ustanovení (§ 2235, 2236 ObčZ). *Právní rozhledy*. 2015, č. 3, s. 80.

Bytová potřeba je vždy imanentně spojena s bydlením, které slouží k jejímu uspokojení jakožto základní lidské potřeby. OZ dále též upravuje tzv. ubytování (§ 2326 a násl. OZ),⁶²⁶ které označuje jako přechodný nájem. Pro ubytování je charakteristické, že je na rozdíl od nájmu bytu poskytováno pouze přechodně na ujednanou dobu nebo na dobu vyplývající z účelu ubytování v zařízení k tomu určeném. V rámci ubytování může osoba v ubytovacím prostoru nocovat, uložit si zde své věci a trávit v zařízení svůj volný čas. Komentářová literatura konstatuje, že způsob užívání ubytovacích prostor však může mít různou intenzitu a charakter, avšak na rozdíl od nájmu bytu nezahrnuje vytváření domova. O přechodné ubytování se bude jednat v případě, že již při uzavření smlouvy je patrné, že má ubytovaný domov situovaný na jiném místě (např. hotel), nebo s ohledem na krátkodobost ubytování není možné domov vybudovat (např. při délce pobytu jeden měsíc).⁶²⁷

S ohledem na shora uvedené dle M. Selucké bude temporální kritérium zjevné krátkodobosti (dočasnosti) naplněno, pokud se bude jednat o časový horizont několika měsíců, maximálně však dobu jednoho roku.⁶²⁸ Při posuzování časového kritéria je třeba dále zohlednit, že úprava nájmu bytu primárně směřuje k ochraně slabší smluvní strany (nájemce), a proto je třeba kritérium „zjevné krátkodobosti“ posuzovat restriktivně. V tomto směru S. Křeček konstatuje, že pokud by docházelo v praxi ke sjednání nájemních smluv na kratší dobu (např. tři měsíců nebo půl roku) s možností jejich obnovy ve smyslu § 2230 OZ s cílem záměrně vyloučit speciální ustanovení chránící nájemce bytu, bylo by nutné popsané právní vztahy posuzovat podle ustanovení o nájmu bytu (domu) dle § 2235 a násl. OZ.⁶²⁹

S ohledem na shora uvedené se autorka domnívá, že doba, na kterou je nájem sjednán, funguje toliko jako vodítko (když pozitivní právní úprava dokonce

⁶²⁶ Dle § 2326 OZ platí, že se smlouvou o ubytování (o přechodném nájmu) ubytovatel zavazuje poskytnout ubytovanému přechodně ubytování na ujednanou dobu nebo na dobu vyplývající z účelu ubytování v zařízení k tomu určeném a objednatel se zavazuje zaplatit ubytovateli za ubytování a za služby spojené s ubytováním ve lhůtě stanovené ubytovacím řádem, popřípadě ve lhůtě obvyklé.

⁶²⁷ HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 541.

⁶²⁸ SELUCKÁ, Markéta a HADAMČÍK, Lukáš. *Nájem bytu a domu po rekonstrukci soukromého práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 4.

⁶²⁹ KŘEČEK, Stanislav. Komentář k § 2236. In: PRAŽÁK, Zbyněk a FIALA, Josef. *Závazky z právních jednání podle občanského zákoníku*. Praha: Linde, 2017, s. 871.

předpokládá existenci nájemních vztahů s cílem uspokojit bytovou potřebu v délce trvání kratší než jeden rok).⁶³⁰ V případě pochybností při posuzování konkrétního vztahu je dle názoru autorky třeba zkoumat, zda časový interval, po který předmětný vztah trval, umožňoval s ohledem na okolnosti konkrétního případu „vybudovat domov“ ve smyslu místa, k němuž má osoba silné materiální, ale i emoční vazby, eventuálně zda osoba uspokojuje bytovou potřebu v jiném místě. V tomto kontextu se jeví jako vhodné připomenout, že díky smluvní autonomii je smluvním stranám též umožněno, aby si i v případě zjevně krátkodobého nájmu bytu sjednaly, že bude užíván za účelem uspokojování bytových potřeb nájemce.

Stran délky trvání nájmu účinná právní úprava umožňuje sjednat nájem jak na dobu určitou, tak na dobu neurčitou. V případě, že si však strany ujednájí nájem na dobu určitou delší než padesát let, OZ stanoví vyvratitelnou právní domněnku, podle které se má za to, že byl nájem ujednaný na dobu neurčitou s tím, že v prvních padesáti letech lze nájem vypovědět jen z ujednaných výpovědních důvodů a v ujednané výpovědní době.⁶³¹

8.3.3 Nájemce jako subjekt nájemního vztahu

Oproti vymezení zaměstnance a spotřebitele OZ explicitně nestanoví, že nájemcem může být pouze osoba fyzická. Judikatura v tomto ohledu dovozuje, že právnická osoba nemá bytové potřeby, neboť se jedná o základní lidskou potřebu, a proto je vyloučeno, aby požívala zvýšené ochrany nájemce.⁶³² Obdobné je uvedeno i v důvodové zprávě k OZ.⁶³³ Podle převažujícího názoru v odborné

⁶³⁰ V daném kontextu je třeba poukázat též na nařízení vlády č. 453/2013 Sb., o stanovení podrobností a postupu pro zjištění srovnatelného nájemného obvyklého v daném místě, a to pro právní vztahy založené nájemní smlouvou, ve které se pronajímatel zavazuje přenechat nájemci byt, dům nebo jiný než obytný prostor k zajištění jeho bytových potřeb. Příloha č. 1 uvedeného nařízení obsahuje charakteristiky nájemních vztahů, které se použijí ke zjištění srovnatelného nájemného. Mezi uvedené charakteristiky patří délka nájmu, v rámci níž se rozlišuje a) krátkodobý nájem do 1 roku, b) nájem na dobu určitou, delší než jeden rok, c) nájem na dobu neurčitou.

⁶³¹ Uvedená úprava reaguje na problémy spojené s nájmy sjednanými na dobu neúměrně dlouhou, zejména se jednalo o pochybnosti, zda se nejedná o zastřené projevy vůle sledující jiný záměr. K tomu důvodová zpráva k OZ, s. 491.

⁶³² K tomu blíže rozsudek NS ze dne 26. 3. 1998, sp. zn. 3 Cdon 1/96, dále rozsudek NS ze dne 28. 4. 1997, sp. zn. 2 Cdon 213/97, rozsudek NS ze dne 26. 5. 1999, sp. zn. 2 Cdon 921/97, rozsudek NS ze dne 19. 4. 2001, sp. zn. 26 Cdo 2818/99, rozsudek NS ze dne 29. 3. 2006, sp. zn. 26 Cdo 1385/2005.

⁶³³ Důvodová zpráva k OZ, s. 498.

literatuře⁶³⁴ smlouva o nájmu bytu (domu) uzavřená s právnickou osobou jako nájemcem nebude již posouzena jako neplatná (jak dovozovala dřívější judikatura vážící se k OZ 1964),⁶³⁵ nebudou se na ni však vztahovat zvláštní ustanovení o nájmu bytu, ale pouze obecná ustanovení o nájmu, případně zvláštní ustanovení o nájmu prostoru sloužícího podnikání.⁶³⁶

V případě, že dojde k pronájmu bytu právnické osobě, avšak účel nájmu bude sjednán jako bydlení lidí, lze takovou smlouvu posoudit jako smlouvu ve prospěch třetího.⁶³⁷

8.3.4 Byt či dům jako předmět nájmu

K uspokojení bytových potřeb nájemce slouží byt nebo dům. Předchozí úprava vycházela z formálního pojetí, neboť rozhodující nebyl účel nájmu (bytová potřeba), ale právě předmět, tj. byt, který byl pronajímán. Za byt byl považován pouze prostor, který byl rozhodnutím stavebního úřadu určen k trvalému bydlení bez ohledu na faktický stav.⁶³⁸ Dle současné úpravy však není podstatné, pro jaké účely byl dům nebo byt určen veřejnoprávním rozhodnutím, koncepce v OZ tedy směřuje ke „*skutečné potřebě nájemce, a nikoli k ochraně veřejnoprávního*

⁶³⁴ SELUCKÁ, Markéta a HADAMČÍK, Lukáš. *Nájem bytu a domu po rekonstrukci soukromého práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 6: „*Nová úprava tuto polemiku nepřipouští. Nájem bytu či domu již není specifikován na základě předmětu tohoto právního vztahu, ale na základě jeho účelu, kterým je zajištění bytových potřeb nájemce a popřípadě i členů jeho domácnosti. Při tomto pojetí je zřejmé, že právnická osoba do tohoto právního vztahu v pozici nájemce vstoupit nemůže.*“

⁶³⁵ Dle rozsudku NS ze dne 21. 1. 2011, sp. zn. 26 Cdo 2080/2009: „*Účelem práva nájmu bytu jako specifického typu nájemního vztahu upraveného v ustanoveních § 685 a násl. obč. zák. je zajistit uspokojení potřeby bydlení, jako jedné ze základních lidských potřeb. Právnická osoba takovou potřebu nemá, a proto nemůže platně uzavřít smlouvu o nájmu bytu podle § 685 obč. zák. jako nájemce.*“ Obdobně pak rozsudek NS ze dne 26. 10. 2006, sp. zn. 26 Cdo 1973/2006.

⁶³⁶ V tomto ohledu je však nutno upozornit na výjimku, a to § 735 ZOK, která umožňuje, aby právnická osoba byla členem bytového družstva. Dle komentářové literatury se jedná o překonání doktrinárních sporů o tom, zda právnická osoba může mít bytovou potřebu a může být členem družstva.

⁶³⁷ HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 342.

⁶³⁸ Dle rozsudku NS ze dne 12. 4. 2007, sp. zn. 26 Cdo 1983/2006: „*Předmětem právního vztahu (ve smyslu § 118 odst. 2 obč. zák.) nájmu bytu upraveného v ustanoveních § 685 a násl. obč. zák. je byt jako celek. Při posouzení otázky, zda je soubor místností (popřípadě jednotlivá obytná místnost) bytem, je nutno vycházet ze stavebněprávních předpisů; rozhodující je přitom kolaudační stav, nikoliv faktický způsob jejich užívání. Vymezení bytu jako předmětu občanskoprávních vztahů ve smyslu § 118 odst. 2 obč. zák. zásadně předpokládá pravomocné rozhodnutí stavebního úřadu o tom, že soubor místností (popřípadě jednotlivá místnost) je způsobilý k trvalému užívání a je určen k trvalému bydlení.*“ Nebo dále též rozsudek NS ze dne 11. 8. 2009, sp. zn. 26 Cdo 2431/2009: „*Jestliže byl smlouvou přenechán do nájmu dům jako celek (se všemi součástmi a příslušenstvím), nemůže se jednat o smlouvu o nájmu bytu ve smyslu ustanovení § 685 a násl. obč. zák.*“

statusu určitých prostor“.⁶³⁹ Povaha pronajatého prostoru může působit jako vodítko, avšak rozhodující bude dohoda mezi smluvními stranami ohledně účelu nájmu.

Bytem se rozumí místnost nebo soubor místností, které jsou částí domu, tvoří obytný prostor a jsou určeny a užívány k účelu bydlení. Z uvedeného vymezení lze vyvodit dva znaky, kterými je byt charakterizován pro soukromoprávní účely, a to (i) místnost nebo soubor místností tvořící obytný prostor a dále (ii) jejich určení a užívání pro bydlení. Výrazem „soubor místností“ se poukazuje, že půjde pravidelně o několik místností pod společným uzamčením, tj. přístupných společnými vchodovými dveřmi.⁶⁴⁰ Ochrana nájemce je posílena v tom směru, že si může s pronajímatelem ujednat, že k obývání bude pronajatý jiný než obytný prostor a v takovém případě jsou strany zavázány stejně, jako by byl pronajat obytný prostor. I v případě, že pronajatý prostor není určen k bydlení, nemůže to být na újmu nájemci.

8.3.5 Komparativní poznatky

8.3.5.1 Slovensko

K ochraně bytových potřeb nájemce slouží speciální ustanovení o nájmu bytu v rámci SOZ. Nájem bytu vzniká nájemní smlouvou, kterou pronajímatel přenechává nájemci byt za nájemné do užívání, a to buď na dobu určitou, anebo bez určení doby užívání. Nájemní smlouva pak zpravidla obsahuje popis příslušenství a stavu bytu. Současně SOZ explicitně stanoví, že nájem bytu je chráněný,⁶⁴¹ a pokud nedojde k dohodě, je možné jej vypovědět jen z důvodů uvedených v zákoně.

⁶³⁹ HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 339.

⁶⁴⁰ Dle důvodové zprávy k OZ, s. 498.

⁶⁴¹ Tato ochrana se projevuje v řadě institutů. Například se jedná o ukončení nájemního vztahu formou výpovědi pouze z důvodů uvedených v § 711 SOZ. Při výpovědi v řadě případech náleží nájemci právo na bytovou náhradu ve formě náhradního bytu anebo náhradního ubytování. Výpověď z nájmu je výrazně omezena, nachází-li se nájemce v hmotné nouzi z objektivních důvodů (§ 710 odst. 4 a § 711 odst. 5 SOZ). Výše nájemného je ve vybraných případech regulována opatřením Ministerstva financí SR ze dne 23. 4. 2008 č. 01/R/2008 o regulaci cen nájmu bytů. V případě smrti nájemce nájem přechází na osoby určené zákonem bez ohledu na vůli pronajímatele (§ 706 SOZ) a změna v osobě vlastníka bytu (pronajímatele) neovlivňuje existující nájemní vztah. Nájemce není povinen se vystěhovat z bytu, není-li zajištěna odpovídající bytová náhrada (§ 712c odst. 1 SOZ). V některých případech je pronajímatel povinen nájemci hradit náklady na stěhování (§ 712a odst. 1 SOZ).

Oproti české právní úpravě SOZ nezdůrazňuje *expressis verbis* bytovou potřebu nájemce jakožto hlavní faktor určující povahu smluvního závazku. Dle dosavadní koncepce je pro tento zvláštní režim určující byt, pro nějž jsou charakteristické dva pojmové znaky, a to (i) účelové vymezení místností, které tvoří byt, pro trvalé obývání a dále (ii) pravomocné rozhodnutí stavebního úřadu, podle kterého jsou uvedené místnosti určeny k trvalému obývání. „Rozhodující pro posouzení, zda soubor místností (jednotlivá obytná místnost) je bytem, je právní stav založený pravomocným rozhodnutím stavebního úřadu o povolení užívání stavby, případně o změně účelu jejího užívání, nikoli faktický stav užívání anebo vůle účastníků nájemní smlouvy.“⁶⁴² Na Slovensku se i nadále uplatní koncepce, podle které je rozhodující veřejnoprávní určení prostor. Nájemce může byt užívat i k jiným účelům než bydlení, ale pouze po přechodnou dobu a se souhlasem pronajímatele.⁶⁴³

Ohledně časového kritéria trvání nájmu bytu je nutné zdůraznit, že za účelem krátkodobého nájmu bytu byl na Slovensku přijat zvláštní zákon, a to z. č. 98/2014 Z. z., o krátkodobom nájme bytu. O krátkodobý nájem se jedná v případech, kdy nájem bytu trvá (včetně doby jeho prodloužení) nejvýše šest let. Oproti standardnímu nájmu požívá krátkodobý nájem menší ochrany, a to zejména ohledně způsobů ukončení nájemního vztahu, kdy jsou zohledňovány oprávněné zájmy pronajímatele a uvedený zákon připouští sjednání kratší výpovědní doby.

Ohledně subjektů nájemního vztahu platí, že pronajímatelem může být osoba fyzická i právnická. Dle převažujícího názoru může být nájemcem primárně osoba fyzická.

8.3.5.2 Německo

Speciální ustanovení směřující k ochraně nájemce jsou obsažena v ustanovení § 549 a násl. BGB, podle kterého platí, že zvláštní ustanovení se aplikují na nájmy obytných prostor.⁶⁴⁴ Obytné prostory jsou obecně definovány jako jedna nebo více spojených místností v obytných nebo jiných budovách, které

⁶⁴² FEKETE, Imrich. *Občiansky zákonník: veľký komentár*. 4. svazek. Bratislava: EuroKódex, 2015, s. 375.

⁶⁴³ K tomu § 711 odst. 1 písm. g) SOZ a dále ŠTEVČEK, Marek a kol. *Občiansky zákonník II: komentár*. Praha. C.H. Beck, 2015, s. 2552.

⁶⁴⁴ K vývoji bytové politiky v Německu. TOMMAN, Horst. Germany. In: BALCHAIN, Paul N. *Housing Policy Europe*. London: Routledge, 1996, s. 51-68.

jsou zvnějšku uzavřené a určené pro obytné účely a umožňují provoz vlastní domácnosti. Další požadavky na obytný prostor se pak liší v jednotlivých spolkových zemích, obecně lze však konstatovat, že se v obytném prostoru musí nacházet alespoň jedna obyvatelná místnost, jedna toaleta, vana nebo sprchový kout a kuchyň (nebo kuchyňský kout).⁶⁴⁵

Vybraná ochranná ustanovení regulující např. zvýšení nájemného (§ 557-561 BGB) nebo způsoby ukončení nájmu (§ 568 a násl. BGB) se však nevztahují na případy, kdy je obytný prostor pronajat pouze za (i) dočasným účelem, nebo (ii) v případech, kdy je obytný prostor součástí obydlí, v němž přebývá i pronajímatel a je z velké části vybaven nábytkem a vybavením pronajímatele, za předpokladu, že souhlas k užití obytného prostoru nebyl dán k trvalému užití nájemci s jeho rodinou nebo osobami, s nimiž udržuje trvalou domácnost, a dále (iii) v případech, kdy obytný prostor právnická osoba veřejného práva nebo soukromá „veřejně prospěšná“ organizace pronajala osobám v naléhavé potřebě ubytování, pokud při uzavření nájemní smlouvy upozornila nájemce na zamýšlený účel nájmu obytného prostoru a skutečnost, že se na něj nevztahují vybraná ustanovení BGB. Další vybraná ustanovení týkající se nájemného a možností jeho zvýšení (§ 557 až 561 BGB), ukončení nájmu (§ 575a odst. 1 BGB), předkupního práva nájemce (§ 577 BGB) a omezení výpovědní doby (§ 577a BGB) se dále nevztahují na obytné prostory studentských kolejí nebo ubytovny mladých lidí.⁶⁴⁶

Obytný prostor, který je předmětem nájmu, může být užíván i k podnikání (nebo jiné výtěžné činnosti), avšak pouze za předpokladu, že tento účel nemá převažující charakter a dále za podmínky, že ostatní nájemci stejně jako pronajatý prostor nebudou poškozeni výkonem podnikání. Jednotlivé spolkové země jsou oprávněny si stanovit podmínky, za nichž může být obytný prostor užíván i za jiným účelem, než je bydlení a podmínit jej povolením (jako příklad lze uvést Hamburg nebo Mnichov).⁶⁴⁷ V případě, že podnikatelský účel využití obytného

⁶⁴⁵ CORNELIUS, Julia a RUEZNIK, Joana. National Report for Germany. TENLAW: Tenancy and Housing Policy in Multi-level Europe. [online]. [cit. 31. 8. 2019]. Dostupné z: https://www.uni-bremen.de/fileadmin/user_upload/fachbereiche/fb6/fb6/Forschung/ZERP/TENLAW/Reports/GermanyReport_09052014.pdf

⁶⁴⁶ Dle § 549 BGB.

⁶⁴⁷ CORNELIUS, Julia a RUEZNIK, Joana. National Report for Germany. TENLAW: Tenancy and Housing Policy in Multi-level Europe. [online]. [cit. 31. 8. 2019]. Dostupné z:

prostoru převáží nad původním účelem spočívajícím v bydlení, vztah bude posuzován podle pravidel o nájmu za podnikatelským účelem (§ 535 BGB) a nájemce nebude požívat zvýšené ochrany spojené s nájmem bytových prostor.

Nájemní smlouva, jejímž předmětem jsou obytné prostory, může být uzavřena na dobu určitou nebo neurčitou. V souladu s dlouhodobým charakterem nájmu jsou zákonodárcem upřednostněny smlouvy uzavírané na dobu neurčitou, neboť uzavření smlouvy na dobu určitou podmiňuje splněním jedné ze tří následujících podmínek. Pronajímatel může uzavřít s nájemcem nájemní smlouvu na dobu určitou, pokud si po ukončení doby nájmu nájemce přeje prostory užívat jako obydli pro sebe, členy své rodiny nebo domácnosti, nebo si přeje odstranit nebo změnit prostory nebo je opravit tak zásadním způsobem, že by taková opatření byla podstatně obtížnější v případě trvajících nájmu, nebo si přeje prostory pronajmout osobě, která je zavázána poskytovat určité služby. Některý z výše specifikovaných důvodů je pronajímatel povinen písemně uvést do nájemní smlouvy při jejím uzavření. Neučiní-li tak, považuje se nájem sjednaný na dobu neurčitou. Podle stávající koncepce je rovněž omezeno opakované uzavírání smluv na dobu určitou, které je přípustné pouze dvakrát za předpokladu, že pronajímatel prokáže další z výše uvedených důvodů. I v Německu platí, že nájemcem může být pouze osoba fyzická.⁶⁴⁸

8.3.5.3 Francie

Speciální úprava nájmu je regulována jak CC, který obsahuje obecná ustanovení pro smluvní právo, tak prostřednictvím zvláštních právních předpisů, které se výlučně zaměřují na nájem obytných prostor a které zahrnují zejména zákon č. 89-462 ze dne 6. 7. 1989 směřující ke zlepšení nájemních vztahů (nebo jeho předchůdce zákon č. 48-1360 ze dne 1. 9. 1948 v závislosti na tom, kdy byla uzavřena nájemní smlouva).⁶⁴⁹ Ochranná ustanovení o nájmu obsažená v uvedeném zákoně z roku 1989 se aplikují pouze na nájem prostor užívaných jako hlavní obydli nebo společně jako hlavní obydli spolu s profesní činností

https://www.uni-bremen.de/fileadmin/user_upload/fachbereiche/fb6/fb6/Forschung/ZERP/TENLAW/Reports/GermanyReport_09052014.pdf

⁶⁴⁸ Tamtéž.

⁶⁴⁹ Ke genezi regulace nájemních vztahů blíže TSALPATOUROU, Asimina. *The Innovation of the French Tenancy Law: the ALUR Act*. Paris: University of Paris, 2017, 15 s.

stejně jako na garáže, parkovací stání, zahrady a další prostory, které patří k hlavnímu obydlí, a jsou pronajímány stejným pronajímatelem.⁶⁵⁰

Zákon č. 89-462 z roku 1989 současně stanoví, že se za hlavní obydlí (bydliště) považuje takové obydlí, které nájemce (nebo jeho příbuzní nebo osoby na něm závislé) obývá nejméně 8 měsíců ročně (s výjimkou případů, kdy nájemce pobývá v daném prostoru za účelem plnění svého pracovního závazku, nebo ze zdravotních důvodů nebo z důvodu vyšší moci). V případě, že pronajatý prostor, nebude splňovat uvedené pojmové znaky hlavního obydlí (bydliště), nebo prostor bude sloužit toliko jako druhý domov, zákon z roku 1989 nebude aplikován a na dané vztahy se bude vztahovat pouze CC. Určení, zda prostor představuje hlavní obydlí (bydliště), může být v praxi obtížné, a to zejména v případech, kdy rodiny obývají se stejnou intenzitou více objektů. V takovém případě, je vždy třeba zkoumat konkrétní podmínky, ve kterých rodina žije.⁶⁵¹

Ohledně kvalitativní stránky pronajímaného prostoru je kladen požadavek na tzv. slušné bydlení (*logement décent* ve smyslu ustanovení 1719 odst. 1 CC). Podrobnosti ohledně slušného bydlení jsou dále podrobně specifikovány v čl. 2 dekretu z roku 2002, který uvádí tři kritéria, a to zdraví a bezpečí nájemců, požadované vybavení a dostupný prostor. V případě, že prostor nespĺňuje kvalitativní požadavky ohledně jeho obyvatelnosti vyplývající z právních předpisů, nájemce se může obrátit na departementní komisi pro smírní řízení (*La commission départementale de conciliation*) za účelem dosažení dohody s pronajímatelem o zlepšení stavu. Není-li dosaženo shody, může se nájemce se svým nárokem obrátit na soud, který může pronajímateli uložit povinnost opravit závadný stav, snížit výši nájemného a/nebo nahradit škodu. Pronajímaný prostor může být užíván i k aktivitám profesního charakteru, musí se však jednat o sekundární účel k účelu primárnímu.⁶⁵²

⁶⁵⁰ Dle čl. 2 zákona č. 89-462 ze dne 6. 7. 1989, jehož text je ve francouzštině dostupný z: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=LEGITEXT000006069108> [cit. 10. 1. 2020].

⁶⁵¹ HOEKSTRA, Joris a CORNETTE, Fanny. National Report for France. TENLAW: Tenancy and Housing Policy in Multi-level Europe. [online]. [cit. 31. 8. 2019]. Dostupné z https://www.unibremen.de/fileadmin/user_upload/fachbereiche/fb6/fb6/Forschung/ZERP/TENLAW/Reports/FranceReport_09052014.pdf

⁶⁵² HOEKSTRA, Joris a CORNETTE, Fanny. National Report for France. TENLAW: Tenancy and Housing Policy in Multi-level Europe. [online]. [cit. 31. 8. 2019]. Dostupné z

Pro dobu trvání nájmu je zásadní, že nájemní smlouvy na dobu neurčitou jsou obecně vnímány jako kontradiktorní vlastnickému právu pronajímatele, neboť mu za takových podmínek není známo, kdy bude opět vykonávat své vlastnické právo v plném rozsahu. Z tohoto důvodu jsou uzavírány pouze nájemní smlouvy na dobu určitou, jejichž délka je závislá na osobě pronajímatele. V případě, že je pronajímatel osobou právnickou, nájem se uzavírá na dobu šesti let. Je-li pronajímatelem osoba fyzická, doba trvání nájmu činí tři roky. Uvedené restriktce jsou na straně nájemce kompenzovány v podobě jeho práva na „automatickou obnovu nájmu“ po uplynutí doby jeho trvání. V důsledku tohoto práva se nájemní vztah obnoví a trvá po stejnou dobu, která mu předcházela. Tato obnova může být realizována i opakovaně. V určitých zvláštních případech je pronajímateli-fyzické osobě dovoleno, aby byl nájem uzavřen na dobu kratší než 3 roky (vždy však nejméně na dobu 1 roku). V případě, že však důvod pro krátkodobý nájem nenastane, nájemní vztah bude trvat 3 roky.⁶⁵³ V daném případě to bude pronajímatel, který musí prokázat konkrétní okolnost odůvodňující krátkodobý nájem. Z judikatury a doktríny vyplývá, že důvody jsou hodnoceny velmi restriktivně a takový důvod nebude dán například v situaci, kdy si pronajímatel bude přát prostor prodat nebo se změni jeho profesní situace.⁶⁵⁴

Ohledně osoby nájemce platí, že jím může být pouze osoba fyzická, neboť i zde judikatura dovozuje, že zákon č. 89-462 z roku 1989 se vztahuje pouze na obydlí (bydliště), které osoba právnická nepotřebuje.

8.3.5.4 Nizozemsko

Ochrana nájemce je v Nizozemsku zajišťována především prostřednictvím zvláštních ustanovení DCC (kniha 7, část 4). Zvláštní ustanovení se vztahují pouze na nájem obytného prostoru, kterým se rozumí vybudovaná nemovitá věc, pokud byla pronajata jako samostatné nebo závislé obydlí, nebo mobilní domov, nebo stanoviště pro mobilní domov („*mobile home stand*“) stejně jako jejich nemovitě

https://www.unibremen.de/fileadmin/user_upload/fachbereiche/fb6/fb6/Forschung/ZERP/TENLAW/Reports/FranceReport_09052014.pdf

⁶⁵³ Dle čl. 11 zákona č. 89-462 ze dne 6. 7. 1989.

⁶⁵⁴ HOEKSTRA, Joris a CORNETTE, Fanny. National Report for France. TENLAW: Tenancy and Housing Policy in Multi-level Europe. [online]. [cit. 31. 8. 2019]. Dostupné z https://www.unibremen.de/fileadmin/user_upload/fachbereiche/fb6/fb6/Forschung/ZERP/TENLAW/Reports/FranceReport_09052014.pdf

příslušenství.⁶⁵⁵ Pojem obytný prostor je soudy vykládán extenzivně a zahrnuje každý prostor, který je pronajímán jako obytný prostor a splňuje minimální požadavky. Samostatným obydlím se rozumí obytný prostor, který má svůj vlastní přístup a který může být užíván jeho obyvateli jako obydlí bez nutnosti vzdalovat se pro základní vybavení mimo obydlí. Mobilním domovem se rozumí konstrukce určená pro obývání, která byla umístěna na pojízdný obytný stojan a která může být odstraněna zcela nebo zčásti. Uvedená konstrukce je rovněž podmíněna vydáním příslušného povolení podle zvláštního právního předpisu. Pojem stanoviště pro mobilní domov se rozumí pozemek určený k umístění mobilního domu, kde jsou k dispozici zařízení pro připojení k síti pro rozvod plynu, vody a elektřiny.⁶⁵⁶

Podrobnosti ohledně požadavků na nové obytné prostory jsou stanoveny zákonem o bydlení ze dne 29. srpna 1991 (*Woningwet*). U starších prostor není stanoven konkrétní prvek, který by podmiňoval jejich obyvatelnost, je vždy třeba hodnotit více faktorů, a to extenzivním způsobem.⁶⁵⁷

V případě, že je prostor užíván jako obytný, ale současně i pro podnikatelskou činnost nájemce, DCC dovoluje stranám uzavřít samostatné smlouvy, které se mohou vztahovat ke stejnému prostoru a každá z těchto smluv bude podléhat svému specifickému režimu. V případě, že strany uzavřou jednu smlouvu o nájmu, aniž by specifikovaly účel využití, soudy v takovém případě zkoumají, za jakým účelem je prostor užíván převážně. Dle DCC platí, že k prostoru, který je určen k podnikání, náleží také příslušenství tohoto prostoru, sousední pozemek a s přihlédnutím k využití prostor též přídatný dům.⁶⁵⁸ V případě, že prostor nebude posouzen jako přídatný dům (hodnocení této skutečnosti je však vždy odvislé od individuálních okolností daného případu), je namísto aplikovat ustanovení o nájmu bytových prostor.

⁶⁵⁵ Dle čl. 7:233 DCC.

⁶⁵⁶ Dle čl. 7:236 DCC.

⁶⁵⁷ HAFNER, Marietta, VEEN DER VAN, Menno a BOUNJOUH, Hafida. National Report for the Netherlands. TENLAW: Tenancy Law and Housing Policy in Multi-level Europe. [online]. [cit. 31. 8. 2019]. Dostupné z: https://www.uni-bremen.de/fileadmin/user_upload/fachbereiche/fb6/fb6/Forschung/ZERP/TENLAW/Reports/NetherlandsReport_09052014.pdf

⁶⁵⁸ Dle čl. 7:290 DCC.

Zvýšená ochrana není poskytována těm nájemním vztahům, které se týkají užití obytných prostor, jejichž užití z důvodu jejich podstaty je možné pouze na krátkou dobu trvání. Toto časové kritérium je dle převažujícího názoru třeba interpretovat restriktivním způsobem a krátkodobý nájem aplikovat pouze v případech, kdy je patrné, že nájemce nemůže požívat zvýšené ochrany z důvodu krátkodobosti jeho setrvání na daném místě (např. dočasný pobyt v jiném bytě po dobu rekonstrukce hlavního obydlí).⁶⁵⁹

S ohledem na intenzivní ochranu nájemce jsou nájemní smlouvy uzavírány na dobu neurčitou. Pouze v omezených případech, které jsou stanoveny na ochranu pronajímatele, je možné uzavřít smlouvu na dobu určitou.⁶⁶⁰ Stran nájemce platí, že nejsou stanovena zvláštní omezení ohledně jeho osoby⁶⁶¹ a může jím být osoba fyzická i právnická.

8.3.5.5 Dánsko

Úprava nájmu, která směřuje k uspokojení bytových potřeb, je obsažena zejména ve dvou speciálních zákonech, a to v zákoně o nájmu č. 227 2016-03-09 a v zákoně o dočasné regulaci podmínek č. 810 2015-07-01.⁶⁶² Na uzavření a interpretaci nájemní smlouvy se však vztahuje také obecná úprava obsažená v dánském zákonu o smluvním právu č. 781 ze dne 26. 8. 1996,⁶⁶³ která se aplikuje i na jiné smluvní typy.

Ohledně prostoru, který slouží k nájmu, nejsou stanoveny konkrétní podmínky, které musí splňovat, avšak obecně platí, že nelze pronajímat ty prostory, které neodpovídají obecnému kvalitativnímu standardu umožňujícímu

⁶⁵⁹ HAFFNER, Marietta, VEEN DER VAN, Menno a BOUNJOUH, Hafida. National Report for the Netherlands. TENLAW: Tenancy Law and Housing Policy in Multi-level Europe [online]. [cit. 31. 8. 2019]. Dostupné z: https://www.uni-bremen.de/fileadmin/user_upload/fachbereiche/fb6/fb6/Forschung/ZERP/TENLAW/Reports/NetherlandsReport_09052014.pdf

⁶⁶⁰ Dle čl. 7:274 DCC.

⁶⁶¹ HAFFNER, Marietta, VEEN DER VAN, Menno a BOUNJOUH, Hafida. National Report for the Netherlands. TENLAW: Tenancy Law and Housing Policy in Multi-level Europe. [online]. [cit. 31. 8. 2019]. Dostupné z: https://www.uni-bremen.de/fileadmin/user_upload/fachbereiche/fb6/fb6/Forschung/ZERP/TENLAW/Reports/NetherlandsReport_09052014.pdf

⁶⁶² FEDERSPIEL, Gorrissen. Residential Tenancies. Danish Residential Tenancies and Contract Practice. [online]. [cit. 31. 8. 2019]. Dostupné z: <https://deas.dk.gorrissen-federspiel-residentialtenancies>

⁶⁶³ Text předpisu v anglickém znění je dostupný: https://pure.au.dk/ws/files/32350272/Danish_20Contracts_20Act.pdf [cit. 10. 1. 2020].

obývat daný prostor. V případě, že je pronajat prostor, který kvalitativně neodpovídá prostoru obyvatelnému, může nájemce po pronajímateli požadovat nahrazení takto vzniklé škody jakožto porušení smlouvy. Pronajatý prostor může být užíván jak pro bytové potřeby, tak pro podnikatelské a jiné profesní aktivity nájemce.

Ohledně délky trvání nájemního vztahu platí, že smlouva může být uzavřena jak na dobu určitou, tak na dobu neurčitou. Ačkoli v případě smlouvy na dobu určitou není stanovena minimální nebo maximální doba jejího trvání, platí, že pokud je uzavřena, musí mít pronajímatel důvod, proč upřednostnil smlouvu na dobu určitou před smlouvou na dobu neurčitou. Tyto důvody však nejsou specifikovány v již uvedených zákonech a jsou hodnoceny dle okolností každého případu. Jako příklad lze uvést situaci, kdy vlastník pracuje v zahraničí nebo v jiné zemi po omezenou dobu. Smlouvu na dobu určitou je možné opět prodloužit, pokud je to odůvodnitelné situací pronajímatele v době prodloužení smlouvy. Ohledně osoby nájemce platí, že ten může být pouze osobou fyzickou.⁶⁶⁴

8.3.5.6 Švédsko

Nájemní vztahy jsou regulovány v části č. 12 zákona o půdě (SFS 1970:994).⁶⁶⁵ Nájemní smlouva představuje dohodu, na jejímž základě jsou domy nebo části domů přenechávány k užití za úplatu. Část domu (též bytová jednotka) musí splňovat tzv. nejnižší akceptovatelný standard, který zahrnuje vybavení pro topení, pro přívod teplé a studené vody, pro odtok odpadních vod, pro osobní hygienu (zahrnující toaletu a umyvadlo, jakož i vanu nebo sprchu), přívod elektřiny a pro vaření (včetně vařiče, dřezu, lednice, úložných prostor a pracovního stolu). Vedle uvedených požadavků nejnižší přijatelný standard zahrnuje i přístup k úložným prostorům uvnitř bytu a do domácnosti a dále do prádelny v bytě nebo v přiměřené vzdálenosti a technický stav budovy.⁶⁶⁶

⁶⁶⁴ JUUL-SANDBERG, Jakob. National Report for Denmark. TENLAW: Tenancy Law and Housing Policy in Multi-level Europe. [online]. [cit. 31. 8. 2019]. Dostupné z: https://www.uni-bremen.de/fileadmin/user_upload/fachbereiche/fb6/fb6/Forschung/ZERP/TENLAW/Reports/DenmarkReport_09052014.pdf

⁶⁶⁵ Ke genezi právní regulace nájemních vztahů blíže Nordic Council of Ministers. *Housing Law in the Nordic Countries*. Copenhagen, 1998, 389 s.

⁶⁶⁶ Dle ustanovení 18a části 12 zákona o půdě. Text předpisu je ve švédštině dostupný z: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/jordabalk-1970994_sfs-1970-994 [cit. 10. 1. 2020].

Nájemce je zavázán užívat byt pouze k účelu, který je uveden ve smlouvě, tj. k bydlení. K jiným účelům jej může užívat pouze výjimečně s výslovným souhlasem pronajímatele. V případě, že je prostor využíván jak pro podnikání, tak k bydlení, musí být jednoznačně určeno, zda bude představovat bytovou jednotku nebo prostor pro obchodní účely (tzv. smíšený účel není akceptován).

Smlouva o nájmu může být uzavřena jak na dobu neurčitou, tak určitou. V případě doby určité není stanovena minimální délka trvání (např. může trvat i dva týdny), nájemní vztah však může trvat maximálně po dobu 50 let (v některých případech 25 let) nebo po dobu lidského života (i v takovém případě se však jedná o smlouvu na dobu určitou). V případě, že nájemní vztah trvá více než devět měsíců, jeho ukončení vyžaduje oznámení o ukončení, které je třeba učinit tři měsíce před skončením nájmu (stranám je však dovoleno, aby si stanovily lhůtu delší). Nestane-li se tak, doba trvání nájmu se prodlužuje na dobu neurčitou. Ohledně osoby nájemce platí, že jím může být jak osoba fyzická, tak právnická.⁶⁶⁷

Nájemní právo ve Švédsku je silně ovlivňováno systémem kolektivního vyjednávání, v jehož rámci jsou podmínky nájemních smluv vyjednávány mezi skupinami pronajímatelů na straně jedné a organizacemi pro nájemce na straně druhé. V současné době představuje hlavní organizaci pro nájemce Švédská unie nájemců, která vyjednává podmínky pro 90 % všech bytových jednotek. Pronajímatelé se naopak soustřeďují v rámci Švédské asociace městských společností pro bydlení (SABO) a ostatní vlastníci a pronajímatelé jsou organizováni prostřednictvím Národní federace vlastníků. Ke kolektivnímu vyjednávání o nájemních podmínkách dochází na lokální úrovni, a to na úrovni správních jednotek, kterými jsou zpravidla obce. V současné době lze konstatovat, že se téměř na všechny budovy s více než dvěma obyvatelnými jednotkami vztahuje systém kolektivního vyjednávání.⁶⁶⁸

⁶⁶⁷ BÅÅTH, Olivia. National Report for Sweden. TENLAW: Tenancy Law and Housing Policy in Multi-level Europe. [online]. [cit. 31. 8. 2019]. Dostupné z: https://www.uni-bremen.de/fileadmin/user_upload/fachbereiche/fb6/fb6/Forschung/ZERP/TENLAW/Reports/SwedenReport_18052015.pdf

⁶⁶⁸ BAHERU, Haymanot. *Swedish Legislation of Residential Tenancies: An Interaction between Collective Bargaining and Mandatory Regulation*. Sweden: Stockholm Centre for Commercial Law, Faculty of Law, 2017, s. 16.

8.3.5.7 Velká Británie (Anglie a Wales)

V oblasti nájmu prostor sloužících k bydlení převažuje jako pramen práva právo psané a nájemní vztahy mezi osobami soukromého práva jsou upraveny zejména v tzv. Housing Act z roku 1988, který reguluje řadu aspektů nájemního práva.⁶⁶⁹ V rámci soukromoprávních vztahů se hovoří o tzv. krátkodobém zajištěném nájmu, podle kterého je bytový dům přenechán jako samostatné obydlí jednotlivci.⁶⁷⁰ Osobu nájemce lze definovat jako toho, kdo „*má výlučnou držbu, která mu umožňuje vykonávat práva vlastníka půdy, což je v pravém slova smyslu jeho země, i když pouze dočasně s určitými omezeními. Nájemce vybaven výlučným právem držby může zamezit vstupu cizinců a pronajímateli, pokud pronajímatel nevykonává omezená práva na vstup, prohlídku a opravy, která mu náleží dle nájemní smlouvy*“.⁶⁷¹

Bytový dům zahrnuje byt, který musí být součástí budovy. Zvýšené ochrany tak nepoživají mobilní domy nebo plovoucí domy. Samostatné obydlí (byt) představuje obecně oddělenou jednotku, prostor, za kterou může osoba zavřít dveře a kde může najít vybavení zahrnující obývací pokoj, postel, hygienické zařízení a toaletu. Při zkoumání, zda daný prostor představuje obydlí, je třeba zohlednit i společenské změny, kdy stále větší počet lidí žije samostatně a nevaří si doma. Ochrany tak může požívat i nájemce, který žije v jednolůžkovém pokoji bez kuchyňského zařízení a se společným sociálním zařízením.⁶⁷²

Zvýšená ochrana se naopak nevztahuje zejména na případy, kdy se jedná o nájmy studentů, prázdninové pobyty, dočasné nájmy osob bez domova, na případy tzv. luxusních nájmu (kde roční nájemné činí více než 100 000 £) nebo nájmy bytových družstev.⁶⁷³

⁶⁶⁹ K vývoji právní regulace nájemních vztahů a k aktuálním otázkám blíže WILSON, Wendy a kol. *A Short History of Rent Control. Briefing Paper*. London: House of Commons, 2017, 11 s.; COLEMAN, David. Rent Control: The British Experience and Policy Response. *Journal of Real Estate Finance and Economics*. 1988, vol. 1, no. 3, s. 233-255; WILSON, Wendy a kol. *Private Rented Housing: The Rent Control Debate. Briefing Paper*. London: House of Commons, 2016.

⁶⁷⁰ Dle ustanovení 1 Housing Act z roku 1988. Text je dostupný v angličtině z: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/50/contents> [cit. 10. 1. 2020].

⁶⁷¹ Dle rozhodnutí ve věci *Street v. Mountford* [1985] UKHL 4.

⁶⁷² Dle rozhodnutí ve věci *Uratemp Ventures v. Collins* [2011] UKHL 43.

⁶⁷³ ORJI, Peter a SPARKES, Peter. National Report for England and Wales. TENLAW: Tenancy Law and Housing Policy in Multi-level Europe. [online]. [cit. 31. 8. 2019]. Dostupné z: <https://www.uni->

V případě, že je pronajatý prostor užíván jak pro podnikání, tak pro účely bydlení, nebude požívat zvýšené ochrany a bude posuzován jako nájem pro obchodní účely. V nájemních smlouvách je proto zdůrazňováno, že slouží výlučně k účelu bydlení, a nikoli pro výkon obchodních či jiných výdělečných aktivit nájemce. V rozhodnutí ve věci *Phaik Seang Tan v. Sitkowski* odvolací soud konstatoval, že ačkoliv nájem prostor byl původně určen pro obchodní aktivity nájemce, avšak časem je nájemce začal užívat výlučně pro účely svého bydlení, bude i nadále hodnocen dle původního účelu určení.⁶⁷⁴ V tomto ohledu se lze domnívat, že stejný přístup by soudy aplikovaly i v případě opačném, kdy by byl prostor pronajat za účelem bydlení, avšak časem by v něm nájemce začal vykonávat činnost obchodní.⁶⁷⁵

Ohledně doby trvání nájmu platí, že nejsou stanoveny konkrétní požadavky a smlouva může být uzavřena i na dobu určitou, která však musí být jasně vymezena konkrétním časovým údajem.⁶⁷⁶ Zpravidla jsou smlouvy uzavírány na dobu šesti měsíců.⁶⁷⁷ Uvedený přístup ohledně délky trvání nájmu je předmětem kritiky z důvodu nedostatečné ochrany nájemců. Ohledně osoby nájemce platí, že toto postavení náleží osobám fyzickým.

8.4 Dílčí závěr

Přestože ochrana nájemců byla koncipována jako provizorní řešení a přechodné opatření, stala se součástí (nejenom) našeho právního řádu. *Racio* ochrany nespočívá pouze v postavení osoby nájemce, ale je determinováno převážně společenským vývojem a hospodářskou situací. Dle OZ podstata smlouvy o nájmu bytu (domu) je vázána na bytovou potřebu nájemce (případně členů jeho domácnosti) a rozhodující již není veřejnoprávní status prostoru tak, jak stanovil

bremen.de/fileadmin/user_upload/fachbereiche/fb6/fb6/Forschung/ZERP/TENLAW/Reports/England_WalesReport_09052014.pdf

⁶⁷⁴ *Phaik Seang Tan v. Sitkowski* [2007] EWCA Civ 30.

⁶⁷⁵ K tomu blíže *Brewer v. Andrews* [1998] 30 HLR 203.

⁶⁷⁶ WILSON, Wendy a kol. *Comparing Private Rented Sector Policies in England, Scotland, Wales and Northern Ireland. Briefing Paper*. London: House of Commons, 2016, s. 26; BRENNAN, Gabriel. *Landlord and Tenant Law*. 6th ed. Oxford: University Oxford Press, 2014, s. 15.

⁶⁷⁷ ORJI, Peter a SPARKES, Peter. National Report for England and Wales. TENLAW: Tenancy Law and Housing Policy in Multi-level Europe. [online]. [cit. 31. 8. 2019]. Dostupné z: https://www.uni-bremen.de/fileadmin/user_upload/fachbereiche/fb6/fb6/Forschung/ZERP/TENLAW/Reports/England_WalesReport_09052014.pdf

OZ 1964, ale faktický stav a potřeba nájemce. Uvedené pojetí však vytváří prostor pro interpretaci pojmu bytová potřeba a s tím související temporální aspekty, neboť ta se svou délkou odlišuje od přenechání bytu (nebo domu) ke zjevně krátkodobému účelu. V českém právním prostředí však není určeno časové kritérium, které by nastavilo hranice mezi nájmem bytu a krátkodobým nájmem ve smyslu ubytování a ve sporných případech bude třeba zkoumat kvalitativní vztah k danému místu.

V rámci jednotlivých zemí má temporální kritérium různý význam. Na skutečnost, že nájemní vztahy v současné době mohou trvat i kratší dobu, reagovalo Slovensko zákonem č. 98/2014 Z.z., který upravuje podmínky pro tzv. krátkodobé nájmy, jejichž délka nemůže přesáhnout šest let, a který přináší do nájemních vztahů větší míru flexibility co do způsobu jejich ukončení. Kratší délka trvání nájemního vztahu je dále typická pro Francii, kde jsou nájemní smlouvy uzavírány na dobu tří nebo šesti let, nebo v Anglii a Walesu. Naopak v jiných zemích (Německo, Nizozemsko a Dánsko) jsou typické smlouvy, které jsou uzavírány na dobu neurčitou a v případě, že se strany rozhodnou pro nájem na dobu určitou, musí pronajímatel splnit důvod, který stanoví zákon nebo je ospravedlnitelný jeho situací.

Prostory, které jsou určeny k uspokojení bytové potřeby, mohou být dle OZ též využívány k výkonu práce nebo podnikání za předpokladu, že to nezpůsobí zvýšené zatížení pro byt nebo dům. Obdobná koncepce, která umožňuje nájemci vykonávat v bytě i své profesní aktivity, se uplatňuje v Německu, ve Francii, v Dánsku a v omezené míře na Slovensku. Užití prostoru k dalším aktivitám než bydlení není však akceptováno ve Švédsku nebo v Anglii a Walesu.

S ohledem na komparativní poznatky lze konstatovat, že právní úprava nájmu bytu obsažená v OZ upřednostňuje bytovou potřebu nájemce jako hlavní determinační kritérium a tím reaguje a posiluje ochranu slabší smluvní strany. Dle názoru autorky časové kritérium trvání nájmu představuje jeden z faktorů při hodnocení bytové potřeby nájemce. V případě pochybností bude nutné zkoumat, zda má osoba domov situovaný i na jiném místě (přičemž však nelze vyloučit, že obě dvě místa jí slouží k uspokojení bytové potřeby stejnou měrou) nebo též zda jí délka trvání nájmu umožňuje vybudovat na daném místě domov ve smyslu místa, k němuž si vytváří materiální i emoční pouto a neslouží toliko k přenocování.

9 Závěr

V úvodu práce si autorka stanovila několik pracovních hypotéz. V rámci první hypotézy autorka vycházela z toho, že ochrana slabší strany je zásadou soukromého práva. Za účelem potvrzení nebo vyvrácení této hypotézy autorka podrobila rozboru odbornou literaturu, ale rovněž judikaturu a zkoumala uvedenou kategorii ve vztahu k zásadám formujícím základ soukromého práva (tj. k zásadě autonomie vůle a k zásadě rovnosti). Mezi uvedenými zásadami může existovat určité napětí, neboť autonomie vůle je spojena s individuálním rozměrem jednotlivce, zatímco zásada rovnosti představuje jeho rozměr sociální. Současně je však nutné zvážit, že význam těchto zásad je podmíněn historickým a společenským vývojem a souvisí s rozlišováním a prosazováním rovnosti ve formálním nebo materiálním smyslu. S ohledem na genezi hodnot, které právo sleduje, analýzu doktríny a judikatury dle názoru autorky ochrana slabší strany představuje zásadu soukromého práva a vstupní hypotéza byla potvrzena. Ochrana slabší strany je spojena jak se zásadou autonomie vůle, ale současně i se zásadou rovnosti, které dotváří o nové prvky tak, aby slabší strana mohla projevit svou skutečnou vůli a bylo dosaženo v tomto ohledu materiální rovnosti v rámci smluvních vztahů.

V rámci druhé hypotézy autorka vycházela z toho, že existují dvě základní kategorie slabší smluvní strany, a to slabší strana materiální (*in concreto*) a formální (*in abstracto*). Za účelem ověření této hypotézy autorka provedla rešerši odborné literatury, ze které vyplynulo, že základním předpokladem pro vznik statusu slabší strany je určitý stupeň oslabení – nerovnost ve vyjednávací síle, která je úzce spojena s pojmem moci. Intenzita vyjednávací síly působící na mocenské rozložení sil v konkrétním vztahu je podmíněna řadou faktorů, mezi které patří v konečném důsledku zejména informační asymetrie a dostupnost alternativ pro smluvní stranu. V případě, že je možné identifikovat určité faktory a charakteristiky a vytvořit určitou typizovanou skupinu, je vhodnější zvolit formální nebo též statusovou ochranu (*in abstracto*). Naopak materiální ochrana slabší strany (*in concreto*) se vyznačuje značnou dynamičností a poskytuje ochranu pouze v individuálních případech podle skutečného rozložení sil. Každý z uvedených přístupů má však své negativní a pozitivní aspekty. Nastolená hypotéza tak byla potvrzena.

Dále si autorka stanovila hypotézu, podle které platí, že ochrana slabší smluvní strany je zajišťována instrumenty práva soukromého i veřejného. Pro ověření této hypotézy byly analyzovány rozdíly mezi právem veřejným a soukromým a instrumenty, kterými tyto právní sféry disponují. Veřejnoprávní metoda umožňuje sankcionovat takové jednání, které narušuje ochranu slabších, má represivní a preventivní charakter, avšak nezasahuje přímo do smluvního vztahu. Soukromoprávní metoda naopak může přímo ovlivňovat smluvní vztah (např. prostřednictvím práva na odstoupení od smlouvy nebo posílení informační povinnosti). Nastolená hypotéza tak byla potvrzena, neboť jak právo soukromé, tak právo veřejné může poskytovat ochranu slabší straně, avšak lze mít za to, že soukromoprávní metoda je v tomto ohledu vhodnější.

Podle čtvrté hypotézy ochrana slabší smluvní strany působí jako strukturální princip mající vliv na formování samostatných právních odvětví. V tomto ohledu lze na základě historického exkurzu dospět k závěru, že ochrana slabší strany působila a působí jako faktor pro konstituování dalších právních odvětví. Hypotéza byla tímto potvrzena. Takto působí zejména smluvní strany *in abstracto* (např. právo pracovní). Současně je třeba konstatovat, že nikoli každá smluvní strana *in abstracto* je důvodem pro vznik samostatného právního odvětví.

V rámci páté hypotézy autorka předpokládala, že mezi civilním právem hmotným a procesním existují funkční vazby, v jejichž důsledku ochrana slabší strany nachází svůj odraz i v rovině práva procesního. Ačkoliv je práce zaměřena na hmotněprávní aspekty ochrany slabší smluvní strany, nelze odhlédnout od skutečnosti, že právo hmotné a procesní se vzájemně ovlivňují. S ohledem na vývoj judikatury lze konstatovat, že se ochrana slabší strany projevuje i v rámci řízení nalézacího sporného, které principiálně vychází ze zásady rovnosti účastníků. Míra ovlivnění bude záviset na skutečnosti, zda právo procesní bude vycházet z materiálního nebo formálního pojetí slabší strany a jejího pojetí v právu hmotném. Autorčina hypotéza tak byla potvrzena.

U šesté hypotézy autorka vycházela z toho, že OZ poskytuje ochranu slabší smluvní straně v materiálním i formálním pojetí. Na základě rekonstrukce soukromého práva OZ explicitně zakotvil ustanovení § 433 chránící slabší stranu a současně upravil další kategorie vybraných slabších stran *in abstracto* (např. nájemci, spotřebitelé). Pro zhodnocení pojetí slabší strany *in concreto* ve smyslu

§ 433 OZ je nutné zohlednit, že se vztahuje pouze na případy, kdy silnější stranu bude představovat podnikatel jednající v rámci hospodářského styku. Zpravidla vztah nerovnosti vznikne mezi podnikatelem a fyzickou nebo právnickou nepodnikající osobou, ale stejně tak může vzniknout vztah nerovnosti mezi osobami fyzickými nepodnikajícími. Ustanovení § 433 OZ sleduje ochranu materiální slabší strany, avšak nepředstavuje takové vymezení, které by bylo vždy aplikovatelné i v dalších ustanoveních OZ, kde se tento pojem objevuje. S ohledem na omezenou judikaturu nelze učinit závěr v tom směru, jak jsou jednotlivé znaky uvedené v § 433 OZ interpretovány. Lze však konstatovat, že přístup judikatury je ke slabší straně *in concreto* ve smyslu uvedeného ustanovení spíše zdrženlivý. Dle názoru autorky je možné na § 433 OZ nahlížet jako na interpretační východisko při posouzení statusu strany, avšak nevylučuje, aby slabší stranou byla i osoba odlišná, budou-li tomu nasvědčovat okolnosti případu. S ohledem na shora uvedené byla šestá hypotéza potvrzena.

Podle sedmé hypotézy autorka předpokládala, že ochrana spotřebitele je determinována právem EU. Pojem spotřebitele je vymezen v jednotlivých směrnících cílících na ochranu spotřebitele s ohledem na jejich specifický účel. Obecně lze však identifikovat určité společné prvky, na základě kterých je v převážné většině spotřebitel definován jako fyzická osoba jednající mimo svou podnikatelskou nebo profesní činnost. S ohledem na požadavek jednotného výkladu práva EU jsou členské státy povinny pojem spotřebitele řádně implementovat a následně interpretovat v souladu s judikaturou SDEU. Kategorizaci osob na spotřebitele a podnikatele však činí obtížnější tzv. smlouvy se smíšeným účelem, ve kterých je třeba určit, zda v konkrétním vztahu bude ještě osobě ochrana poskytnuta, byť předmět jednání může být částečně využit i pro účely podnikatelské. Z dosavadní judikatury pak vyplývá, že v případě, že není seznatelný účel smlouvy, je třeba postupovat dle principu *in dubio pro consumatore*. V případě, že je podnikatelský účel seznatelný, bude zásadní určení jeho podílu v rámci konkrétního vztahu, přičemž nelze v rámci směrnic směřujících k ochraně spotřebitele volit restriktivní přístup spočívající v kritériu okrajovosti ve smyslu rozhodnutí *Johann Gruber v. BayWa AG*, ale vycházet z kritéria spočívajícího v převažujícím účelu. OZ zvolil jednotnou koncepci spotřebitele jako fyzické osoby, která jedná mimo rámec své podnikatelské činnosti nebo mimo rámec samostatného výkonu svého povolání uzavírá smlouvu

s podnikatelem nebo s ním jinak jedná. Na skutečnost, že v reálném životě dochází frekventovaně k tzv. smíšeným smlouvám, reflektovalo např. Německo, které spotřebitele definuje jako fyzickou osobu, která uzavírá smlouvu převážně mimo rámec své podnikatelské činnosti, nebo Švédsko, které zohledňuje kritérium převažujícího účelu též přímo v definici spotřebitele. Uvedená hypotéza tedy byla potvrzena.

Podle osmé hypotézy autorka vycházela z toho, že je ochrana slabších smluvních stran formálních (*in abstracto*) tradičně poskytována zaměstnancům a nájemcům. Vznik tohoto režimu u dotčené skupiny je podmíněn různými faktory. Ochrana zaměstnance je považována za jeden z nejstarších projevů ochrany slabší smluvní strany, která vyústila v etablování pracovního práva. Specifický faktor podmiňující tuto ochranu je výkon závislé práce, která je vykonávána v podřízeném postavení vůči zaměstnavateli. ZP definuje závislou práci jakožto určující znak prostřednictvím podrobného výčtu dalších znaků, kterými se vyznačuje. Komparace se zahraničními právními řády ukazuje, že většina států zpravidla zaměstnance definuje, a to prostřednictvím samostatné definice (Slovensko, Dánsko, Anglie a Wales) nebo prostřednictvím definice pracovní smlouvy (Německo, Nizozemsko), případně jsou určující znaky ponechány judikatuře (Francie, Švédsko). Přestože ohledně přístupu k vymezení osoby zaměstnance existují mezi porovnávanými státy rozdíly, znaky a ukazatelé, kterými je jeho postavení determinováno, jsou velmi podobné a v případě, že nejsou explicitně uvedeny jako součást definice, jsou vyvozeny judikaturou.

Dále se autorka zabývala postavením nájemců, o jejichž ochraně lze konstatovat, že byla původně koncipována jako provizorní řešení s ohledem na historické události, v jejichž důsledku byla ohrožena potřeba bydlet. Uvedené řešení se však stalo integrální součástí právních řádů. Skutečnost, že je ochrana nájemce vázána na uspokojení jeho bytové potřeby, je zdůrazněna i v definici smlouvy o nájmu bytu ve smyslu § 2235 OZ. Bytová potřeba je rovněž úzce spojena s temporálními aspekty tohoto determinačního faktoru, neboť lze mít za to, že z povahy věci má dlouhodobější charakter. V tomto ohledu není bez zajímavosti, že mezi jednotlivými státy panují značné rozdíly ohledně přístupu k temporálnímu aspektu bytové potřeby, a tím i k trvání nájemního vztahu.

Uvedené ukazuje, že ochrana zaměstnance a nájemce je tradiční součástí právních řádů a potvrzuje autorčinu hypotézu.

Nad rámec uvedených hypotéz autorka uvádí, že v rámci vybraných slabších stran *in abstracto* lze zaznamenat zejména v rámci zahraničních právních řádů další zajímavý rys spočívající v jejich fragmentaci v tom smyslu, že v rámci těchto skupin se vytváří další „podskupiny“ a dochází k upuštění od binárního modelu ve smyslu slabší v. silnější, ale k tvorbě tripartitního modelu. V tomto ohledu lze jako příklad uvést kategorii tzv. kvazizaměstnanců. Určité podobné rysy lze však zaznamenat i u nájemců ve smyslu akceptování kratší doby trvání nájmu za současného snížení standardu jejich ochrany. S uvedeným jevem pak souvisí podstatná otázka týkající se celkové koncepce poskytování ochrany slabší smluvní strany *in abstracto* v tom směru, zda v rámci jednotlivých skupin slabších má být i nadále akceptován binární model ochrany (vycházející ze střetu silnějšího a slabšího), nebo má být připuštěna jejich další fragmentace. Odpověď na tuto otázku je zásadní v tom směru, že je určující proto, komu bude zvýšená ochrana přiznána. Dle autorčina názoru nelze k vybraným skupinám slabších přistupovat staticky a kritéria pro přiznání zvýšené ochrany mohou být modifikována s ohledem na společenský vývoj. Postupná fragmentace vybraných skupin může na straně jedné přispět k ochraně dalších skupin, která bude odpovídat té které dílčí skupině, na straně druhé však může vést k jejich atomizaci a v takovém případě se dle autorky jeví jako vhodnější volit ochranu materiální vycházející ze skutečného rozložení sil v daném vztahu. Při vymezení slabší strany v materiálním pojetí toliko na základě abstrakce ze zvláštních právních úprav vymezujících slabší strany ve formálním pojetí by se jednalo převážně o osoby fyzické, které jsou vůči kontrahentovi v určité závislosti, a to z různých důvodů. Autorka má za to, že má-li ochrana slabší strany v materiálním pojetí naplnit svůj účel, je zásadní, aby byla poskytnuta tomu, kdo je vůči druhé straně v určité nevýhodě (závislosti), pro kterou je omezena jeho autonomie vůle a pro kterou vzniká zřejmá a nedůvodná nerovnováha ve vzájemných právech a povinnostech.

Dle názoru autorky ochrana slabší strany představuje velice živé téma, které předpokládá další vývoj. Uvedené platí ve vztahu k OZ, který zakotvil její materiální ochranu, jejíž praktické konsekvence bude možné zhodnotit až v delším časovém horizontu s ohledem na dosavadní stav judikatury. Autorčiny závěry dále

potvrzují, že ochrana slabších stran ve smyslu formálním představuje integrální součást právních řádů, současně však nepředstavují statickou kategorii, neboť se u nich střetává idea jejich ochrany s potřebou zvýšené flexibility (ale i dalších prvků, které ovlivňují kategorizaci osob) jako protichůdných zájmů, které způsobují, že vedle modelu silnější v. slabší se objevuje model tripartitní. Uvedené podněty dávají předpoklad pro další případné badání.

S ohledem na uvedené závěry lze přínos práce spatřovat jak v rovině teoretické, tak praktické. Z hlediska teorie je přínos patrný zejména ve zkoumání fenoménu slabší strany z různých aspektů – jako zásady soukromého práva, ale rovněž v širším kontextu možností jejího působení. Svůj význam má i v praktické rovině, neboť mapuje relevantní judikaturu a její vývoj k dotčenému tématu. S ohledem na exkurzy do zahraničních úprav a provedenou komparaci na vybraných místech poskytuje srovnání vybraných institutů a na základě učiněných závěrů může působit jako inspirační zdroj při přípravě legislativy, zejména s ohledem na předestřené problematické aspekty a zkušenosti vycházející ze zahraničních právních řádů.

Resumé v českém jazyce

Tématem disertační práce je ochrana slabší smluvní strany. Práce se zabývá vybranými aspekty ochrany slabší smluvní strany, a to zejména jejím významem a tím, kdo je slabší stranou.

V rámci úvodních kapitol autorka zkoumá postavení zásady ochrany slabší strany v kontextu ostatních soukromoprávních zásad, jako je autonomie vůle a zásada rovnosti jakožto fundamentálních zásad, na které ochrana slabší strany navazuje. Navazující kapitola se zaměřuje na možnosti terminologického a koncepčního vymezení slabší smluvní strany a analyzuje pozitivní a negativní aspekty tohoto kterého vymezení. V rámci kapitoly č. 4 autorka ochranu slabší strany zkoumá v širším kontextu, a to z pohledu práva soukromého a veřejného a jejího působení na právní odvětví včetně civilního práva procesního. Dále klade zřetel na souvislosti s kategorií veřejného pořádku a veřejného zájmu.

Kapitola č. 5 je zaměřena na ochranu slabší strany v občanském právu. Autorka analyzuje pojetí slabší strany v OZ, a to zejména ochranu materiální slabší strany, která je nově do OZ zahrnuta. V rámci navazujících kapitol je prostor věnován kategoriím, na které je tradičně nahlíženo jako na slabší ve smluvních vztazích. Kapitola č. 6 se zabývá vymezením osoby spotřebitele optikou práva EU, ale také srovnává jeho pojetí ve vybraných státech. Kapitola č. 7 je zaměřena na ochranu zaměstnanců a v rámci kapitoly č. 8 se autorka zaměřila na ochranu nájemců. U uvedených skupin jsou zkoumány důvody vzniku jejich ochranného režimu, autorka se rovněž zabývá rozdílnými přístupy k vymezení jejich osoby jak v rovině psaného práva, tak judikatury, a přináší podněty pro interpretaci vybraných ustanovení směřujících k ochraně slabší strany.

Resumé v anglickém jazyce

The topic of this dissertation thesis is the protection of the weaker party. The dissertation deals with selected aspects of the weaker party protection, especially with its importance and with the question who the weaker party actually is.

In the introductory chapters the author examines the position of the principle of protection of the weaker party in the context of other principles of private law, such as the autonomy of will and the principle of equality. The following chapter focuses on the possibilities of the terminological and conceptual definition of the weaker party and its positive and negative aspects. In Chapter 4 the author examines the protection of the weaker party in the broader context, from the perspective of private and public law and its impact on the legal fields including civil procedure.

Chapter 5 is aimed at the protection of the weaker party in civil law. The author deals with the concept of the weaker party, especially material protection of the weaker party which is newly included in the Civil Code. The following chapters are focused on the categories that have been traditionally seen as weaker in contractual relationships. Chapter 6 analyses the definition of the consumer in the view of the EU law and compares its concept in the selected States. Chapter 7 focuses on the protection of employees and Chapter 8 focuses on the protection of tenants. The reason of the protective regime is examined vis-à-vis the abovementioned groups. The author also deals with the different approaches to determination of their status both in written law and in case-law and initiates interpretation of the selected provision aimed at the protection of the weaker party.

.

Seznam použité literatury

Knižní zdroje

ANDREWS, Neil. *Contract Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011, 748 s. ISBN 978-0-521-12467-6

ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Praha: Rezek, 1996, 493 s. ISBN 80-901796-7-3

AUZERA, Gilles, BAUGARD, Dirk a DOCÈS, Emmanuel. *Droit du Travail*. 31 éd. 2017. Paris: Dalloz, 1785 s. ISBN 978-2-247-16191-1

BALCHAIN, Paul N. *Housing Policy Europe*. London: Routledge, 1996, 368 s. ISBN 978-0415135122

BARANCOVÁ, Helena a kol. *Zákonník práce. Komentár*. Bratislava: C. H. Beck, 2017, 1424 s. ISBN 978-80-89603-53-4

BARANCOVÁ, Helena a SCHRONK, Robert. *Pracovné právo*. 2. vyd. Bratislava: Sprint, 2018, 579 s. ISBN 978-80-8971-039-3

BARANCOVÁ, Helena. *Zamestnanec, štatutár a spoločník v pracovnom práve*. Praha: Leges, 2018, 136 s. ISBN 978-80-7502-300-1

BEJČEK, Josef. *Smluvní svoboda a ochrana slabšího obchodníka*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, 516 s. ISBN 978-80-210-8185-7

BĚLINA, Miroslav a kol. *Pracovní právo*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2017, 512 s. ISBN 978-80-7400-667-8

BĚLINA, Miroslav a kol. *Zákoník práce: komentár*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2015, 1613 s. ISBN 978-80-7400-290-8

BĚLOHLÁVEK, Alexander. *Ochrana spotřebitelů v rozhodčím řízení*. Praha: C. H. Beck, 2012, 625 s. ISBN 978-80-7179-297-0

BENEŠOVÁ, Eva, BUREŠOVÁ, Kateřina, KURZ, Patrik (ed.). *Naděje právní vědy 2018. Právní věda v praxi*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2018, 350 s. ISBN 978-80-261-0798-9

BRENNAN, Gabriel. *Landlord and Tenant Law*. 6th ed. Oxford: University Oxford Press, 2014, 428 s. ISBN 978-0-19-967870-9

- BRONSTEI, Arturo. *International and Comparative Labour Law: Current Challenge*. International Labour Organization, 2009, 288 s. ISBN 978-92-2-121202-7
- BUCKEY, F. H. (ed.). *The Fall and Rise of Freedom of Contract*. Duke University Press, 1999, 480 s. ISBN 978-0-8223-2333-4
- ČERNÁ, Stanislava a kol. *Obchodní korporace a ochrana slabší strany*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, 188 s. ISBN 978-80-7552-555-0
- DE ALMEIDA, Lucila, CANTERO GAMITO, Marta a PURNHAGEN, Kai P. (ed.). *The Transformation of Economic Law: Essays in Honour of Hans-W. Micklitz*. Bloomsbury Publishing, 2019, 432 s. ISBN 9781509932580
- DUROVIC, Mateja a MICKLITZ, Hans W. *Internationalization of Consumer Law: A Game Changer*. Springer, 2016, s. 104. ISBN 978-3-319-45312-5
- DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1*. Praha: Wolters Kluwer, 2013, 436 s. ISBN 978-80-7552-187-3
- DVOŘÁK, Jan a kol. *Soukromé právo 21. století*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, 532 s. ISBN 978-80-7552-595-6
- FEKETE, Imrich. *Občiansky zákonník: veľký komentár. 1. svazek*. Bratislava: EuroKódex, 2014, 816 s. ISBN 978-80-81550-39-3
- FEKETE, Imrich. *Občiansky zákonník: veľký komentár. 4. svazek*. Bratislava: EuroKódex, 2015, 950 s. ISBN 978-80-81550-42-3
- FIALA, Josef a kol. *Občanské právo hmotné. 3. vyd.* Brno: Masarykovo univerzita, 2002, 436 s. ISBN 80-7239-111-9
- FULLER, L. L. *Morálka práva*. Praha: Oikoymenh, 1998, 229 s. ISBN 80-86005-65-8
- FOREJTOVÁ, Monika (ed.). *Evropské hodnoty a ústavní garance právního státu a demokracie: východiska a perspektivy*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2018. 116 s. ISBN 978-80-261-0762-0
- GALVAS, Milan a kol. *Pracovní právo*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, 753 s. ISBN 978-80-210-5852
- GERLOCH, Aleš. *Teorie práva. 6. vyd.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, 310 s. ISBN 978-80-7380-454-1

GHESTIN, J. *Traité De Droit Civil*. Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, 1993, 976 s.

GRODIN, Solange a LIBÁNSKÝ, Václav (ed.). *Spotřebitelská legislativa EU a její implementace do práva členského a kandidátského státu*. Praha: CEFRES, 2001, 177 s. ISBN 80-86311-11-4

HANDRLICA, Jakub (ed.). *Veřejné právo a soukromé právo*. Praha: Univerzita Karlova, 2014, 247 s. ISBN 978-80-8797-510-7

HART, H. L. A. *The Concept of Law*. Oxford: Clarendon Press, 1997, 315 s. ISBN 0-19-876123-6

HAVLÍČEK, Karel (ed.). *Ochrana slabší strany v českém právu*. Praha: Havlíček Brain Team, 2016, 92 s. ISBN 978-80-87109-56-4

HEGEDŮS, Józse, LUX, Martin a HORVÁTH, Vera (ed.). *Private Rental Housing in Transition Countries: An Alternative to Owner Occupation*. London: Palgrave Macmillan, 2018, 418 s. ISBN 978-1-137-50710-5

HENDRYCH, Dušan a kol. *Správní právo. Obecná část*. 9. vyd. Praha: C. H. Beck, 2016, 599 s. ISBN 978-80-7400-624-1

HOLLAND, James a BURNETT, Stuart. *Employment Law 2016*. Oxford: Oxford University Press, 2016, 448 s. ISBN 978-0-19-106991-8

HOLLÄNDER, Pavel. *Filosofie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, 303 s. ISBN 80-86898-96-2

HOLLÄNDER, Pavel. *Základy všeobecné státovědy*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, 364 s. ISBN 978-80-7380-178-6

HONDIUS, Ewoud. *Towards a European Civil Code*. Kluwer Law International, 2004, 446 s. ISBN 90-6916-494-9

HRABCOVÁ, Dana (ed.). *Pracovní právo 2012. Závislá práce a její podoby. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, 253 s. ISBN 978-80-210-6084-5

HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2080. ISBN 978-80-7400-287-8

HURDÍK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné – Obecná část. Absolutní majetková práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, 308 s. ISBN 978-80-7380-377-3

HURDÍK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné – Obecná část. Absolutní majetková práva*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, 311 s. ISBN 978-80-7380-495-4

HURDÍK, Jan a LAVICKÝ, Petr. *Systém zásad soukromého práva*. Brno: Masarykovo univerzita, 2010, 198 s. ISBN 978-80-210-5063-1

HURDÍK, Jan a LAVICKÝ, Petr. *Změny soukromého práva v České republice a dalších evropských zemích*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, 124 s. ISBN 978-80-210-7602-0

HURDÍK, Jan. *Institucionální pilíře soukromého práva v dynamice vývoje společnosti*. Praha: C. H. Beck, 2007, 119 s. ISBN 978-80-7179-379-3

HURDÍK, Jan, SELUCKÁ, Markéta, KOUKAL, Pavel a kol. *Evropské soukromé právo v čase a prostoru. I. díl Část teoretická, metodologická a systémová*. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2017, 205 s. ISBN 978-80-210-8648-7

HURDÍK, Jan. *Zásady soukromého práva*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, 168. ISBN 80-210-2001-6

CHEREDNYCHENKO, Olha O. *Fundamental Rights, Contract Law and the Protection of the Weaker Party. A Comparative Analysis of the Constitutionalisation of Contract Law, with Emphasis on Risky Financial Transactions*. Sellier - European Law Publishers, 2007, 629 s. ISBN 978-3-86653-043-0

KANT, Immanuel. *Základy metafyziky mravů*. Praha: Svoboda, 1976, 135 s.

KELLER, Jan. *Dějiny klasické sociologie*. 2. vyd. Praha: SLON, 2006, 529 s. ISBN 978-80-86429-52-6

KENNY, Mel. *Unconscionability in European Private Financial Transactions: Protecting the Vulnerable*. Cambridge: Cambridge Press, 2010, 420 s. ISBN 978-0-521-19053-4

KIRCHNER, Jens, KREMP, Pascal R. a MAGOTSCH, Michael. *Key Aspects of German Employment and Labour Law*. 2ed. Berlin: Springer, 2018, 343 s. ISBN 978-3-662-55597-2

- KLÍMA, Karel a kol. *Státověda*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, 431 s. ISBN 978-80-7380-296-7
- KLOKOČKA, Vladimír. *Ústavní systémy evropských států*. Praha: Linde, 1996, 416 s. ISBN 80-7201-005-0
- KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995, 247 s. ISBN 80-7179-028-1
- KNAPP, Viktor. *Velké právní systémy*. Praha: C. H. Beck, 1996, 264 s. ISBN 80-7179-089-3
- KNAPPOVÁ, Marta a kol. *Občanské právo hmotné I*. 4. vyd. Praha: Aspi, 2005, 523 s. ISBN 80-7357-127-7
- LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník. Obecná část (§ 1–654)*. Praha: C. H. Beck, 2014, 2400 s. ISBN 978-80-7400-529-9
- LECZYKIEWICZ, Dorota a WEATHERILL, Stephen (ed.). *The Image of the Consumer in EU Law: Legislation, Free Movement and Competition Law*. Hart Publishing, 2016, 488 s. ISBN 978-1-84946-544-1
- LETTO-VANAMO, Pia a TAMM, Ditlev. *Nordic Law in European Context*. Springer, 2018, 213 s. ISBN 978-3-030-03006-3
- MANN, Michael. *The Sources of Social Power. Volume I – A history of power from the beginning to A.D. 1760*. Cambridge: Cambridge University Press, 1986, 549 s. ISBN 978-1-107-63597-5
- MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013, 720 s. ISBN 978-80-87576-73-1
- MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III. § 419-654*. Praha: Leges, 2014, 1264 s. ISBN 978-80-7502-003-1
- Nordic Council of Ministers. *Housing Law in the Nordic Countries*. Copenhagen, 1998, 389 s. ISBN 92-893-0236-4
- ONDŘEJ, Jan. *Spotřebitelské smlouvy a ochrana spotřebitele. Ekonomické, právní a sociální aspekty*. Praha: C. H. Beck, 2013, 381 s. ISBN 978-80-7400-446-9
- PAINTER, Richard W. a HOLMES, Ann E. M. *Cases and Materials on Employment Law*. 7th ed. Oxford: Oxford University Press, 2008, 893 s. ISBN 978-0-19-923585-8

PARRY, David H. *The Sanctity of Contracts in English Law*. London: Stevens and Sons Limited, 1959, 77 s.

PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2017, 3352 s. ISBN 978-80-7400-747-7

PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2019, 3352 s. ISBN 978-80-7400-747-7

PRAŽÁK, Zbyněk a FIALA, Josef. *Závazky z právních jednání podle občanského zákoníku*. Praha: Linde, 2017, 1696 s. ISBN 978-80-7502-158-8

RABAN, Přemysl a kol. *Občanské právo hmotné. Závazkové právo*. Brno: Václav Klemm, 2014, 528 s. ISBN 978-80-87713-11-2

REIMANN, Mathias a ZIMMERMANN, Reinhard. *The Oxford Handbook of Comparative Law*. Oxford, 2006, 1430 s. ISBN 978-0-19-929606-4

SELUCKÁ, Markéta a HADAMČÍK, Lukáš. *Nájem bytu a domu po rekodifikaci soukromého práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, 264 s. ISBN 978-80-7478-837-6

SELUCKÁ, Markéta. *Ochrana spotřebitele v soukromém právu*. Praha: C. H. Beck, 2008, 149 s. ISBN 978-80-7400-037-9

SCHMID, Christoph U. *Tenancy Law and Housing Policy in Europe: Towards Regulatory Equilibrium*. Edward Elgar Publishing, 2018, 359 s. ISBN 978-1-78811-397-7

SCHULTE-NÖLKE, Hans a kol. *EC Consumer Law Compendium: The Consumer Acquis and Its Transposition in the Member States*. Sellier - European Law Publishers, 2009, 529 s. ISBN 978-3-86653-063-8

SCHULZE, Reiner (ed.). *The Law of Obligations in Europe: A New Wave of Codifications*. Munich: Sellier – European Law Publishers, 2013, 458 s. ISBN 978-3-86653-246-5

SIEMS, Mathias. *Comparative Law*. Oxford: Cambridge University Press, 2014, 528 s. ISBN 978-1-107-18241-7

SLÁDEČEK, Vladimír a kol. *Ústava České republiky: komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2016, 1320 s. ISBN 978-80-7400-590-9

STONE, Richard a DEVENNEY, James. *The Modern Law of Contract*. Routledge, 2019, 542 s. ISBN 978-0-367-22285-7

STRÁNSKÝ, Jaroslav. *Vývoj a postavení pracovního práva jako soukromoprávního odvětví*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, 234 s. ISBN 978-80-210-7500-9

ŠILHÁN, Josef. *Náhrada škody v obchodních vztazích a možnosti její smluvní limitace*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011, 170 s. ISBN 978-80-7400-393-6

ŠILHÁN, Josef. *Právní následky porušení smlouvy v novém občanském zákoníku*. Praha: C. H. Beck, 2015, 559 s. ISBN 978-80-7400-544-2

ŠTEFKO, Martin. *Pracovní právo v kontextu občanského práva: analýza limitů podpůrné působnosti obecného občanského práva v pracovněprávních vztazích*. Praha: Auditorium, 2012, 312 s. ISBN 978-80-87284-24-7

ŠTEVČEK, Marek a kol. *Občiansky zákonník I: komentár*. Praha: C. H. Beck, 2015, 1586 s. ISBN 978-80-7400-597-8

ŠTEVČEK, Marek a kol. *Občiansky zákonník II: komentár*. Praha: C. H. Beck, 2015, 3208 s. ISBN 978-80-7400-597-8

ŠVESTKA, Jan, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník I. Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, 1373 s. ISBN 978-80-7179-108-6

ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I (§ 1-654)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 1736 s. ISBN 978-80-7478-441-5

The Commission of European Contract Law, LANDO, Ole. *Principles of European Private Law. Part I and II*. Hague: Kluwer Law International, 2000. ISBN 978-9041113054

TICHÝ, Luboš (ed.). *Ochrana spotřebitele*. Praha: Univerzita Karlova v Praze. 2014, 223 s. ISBN 978-80-87488-13-3

TREITEL, Guenter. *The Law of Contract. Tenth Edition*. London: Sweet & Maxwell, 1999, 922 s. ISBN 0-421-63460-X

VERBEKE, A. (ed.). *Confronting the Frontiers of Family and Succession Law: Liber Amicorum Walter Pintens*. Antwerpen: Intersentia, 2012, 1814 s. ISBN 978-1-78068-076-7

- VÍTOVÁ, Blanka. *Zákon o ochraně spotřebitele (č. 634/1992 Sb.). Komentář.* Praha: Wolters Kluwer, 2016, 364 s. ISBN 978-80-7478-984-7
- VOGENAUER, Stefan a WEATHERILL, Stephen (ed.). *General Principles of Law. European and Comparative Perspectives.* London: Hart Publishing, 2017, 432 s. ISBN 978-1509910694
- VOJÁČEK, Ladislav, SCHELLE, Karel, TAUCHEN, Jaromír a kol. *Vývoj soukromého práva na území českých zemí. I. díl.* Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 621. ISBN 978-80-210-6007-4
- VOJÁČEK, Ladislav, SCHELLE, Karel, TAUCHEN, Jaromír a kol. *Vývoj soukromého práva na území českých zemí. II. díl.* Brno: Masarykova univerzita, 2012, 615 s. ISBN 978-80-210-6006-7
- VON BAR, Christina. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference.* Munich: Sellier- European Law Publishers, 2009, 642 s. ISBN 978-3-86653-727-9
- VYSOKAJOVÁ, Margerita, KAHLE, Bohuslav, RANDLOVÁ, Nataša, HŮRKA, Petr, DOLEŽÍLEK, Jiří. *Zákoník práce. Komentář. 4. aktualizované a rozšířené vyd.* Praha: Wolters Kluwer, 2013, 772 s. ISBN 978-80-7478-015-8
- WAAS, Bernd a HEERMA VAN VOSS, Guus (ed.). *Restatement of Labour Law in Europe: Vol I: The Concept of Employee.* Hart Publishing, 2017, 880 s. ISBN 978-1509912445
- WAGNEROVÁ, Eliška, ŠIMÍČEK, Vojtěch, LANGÁŠEK, Tomáš a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář.* Praha: Wolters Kluwer, 2012, 931 s. ISBN 978-80-7357-750-6
- WEISS, Manfred. *Labour Law and Industrial Relations.* Wolters Kluwer. 4th. 2018. ISBN 978-90-411-2793-8
- WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní.* 6. vyd. Praha: Linde, 2011, 711 s. ISBN 978-80-7201-842-0
- WINTEROVÁ, Alena a DVOŘÁK, Jan (ed.). *Pocita Sentě Radvanové k 80. narozeninám.* Praha: Wolters Kluwer, 2009, 630 s. ISBN 978-80-7357-432-1
- WINTR, Jan. *Říše principů. Obecné a odvětvové principy současného českého práva.* Praha: Karolinum, 2006, 278 s. ISBN 80-246-1246-1
- ZAHRADNÍKOVÁ, Radka a kol. *Civilní právo procesní.* 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, 579 s. ISBN 978-80-7380-571-5

Časopisecká literatura

ADLER, Robert S. When David Meets Goliath: Dealing with Power Differentials in Negotiations. *Harvard Negotiation Law Review*. 2000, vol. 5, no. 1, s. 1-112. ISSN 1556-0546

ALEXANDER, L. a WANG, W. Natural Advantages and Contractual Justice. *Law and Philosophy*. 1984, vol. 3, no. 2, s. 281-297. ISSN 0167-5249

ARNOTT, Richard. Tenancy Rent Control. *Swedish Economic Policy Review*. 2003, no. 10, s. 89-121. ISSN 1400-1829

BARBIER, Hugo. La violence par abus de dépendance. *La Semaine Juridique*. 2016, no. 15, s. 722-724. ISSN 0242-5777

BARNHIZER, Daniel. Inequality of Bargaining Power. *University of Colorado Law Review*. 2005, vol. 76, s. 140-241. ISSN 0041-9516

BEJČEK, Josef. Některé důsledky zákonného a soudcovského pohledu na „slabou“ a „slabší“ vyjednávací pozici obchodního partnera. *Obchodněprávní revue*. 2011, č. 1, s. 10-18. ISSN 1803-6554

BEJČEK, Josef. Princip rovnosti a ochrana slabšího. *Právní fórum*. 2004, č. 4, s. 129-132. ISSN 1214-7966

BEJČEK, Josef. Soukromoprávní a veřejnoprávní korekce subjektivní a objektivní vyjednávací síly ve smluvních obchodních vztazích (základní struktura problému). *Obchodní právo*. 2014, č. 7, s. 246-256. ISSN 1210-8278

BEJČEK, Josef. Soukromoprávní ochrana slabšího obchodního partnera. *Bulletin advokacie*. 2015, č. 7-8, s. 24-36. ISSN 1210-6348

BEJČEK, Josef. Ochrana spotřebitele, nebo i pokrytecky zastřená ochrana věrolomnosti? *Právní rozhledy*. 2013, roč. 21, č. 13-14, s. 477-482. ISSN 1210-6410

BERNITZ, Ulf. What is Scandinavian Law? Concept, Characteristics, Future. *Scandinavian Studies in Law*. 2007, vol. 50, s. 13-29. ISSN 0085-5944

BEZOUŠKA, Petr. Nájem bytu – výklad základních ustanovení (§ 2235, 2236 ObčZ). *Právní rozhledy*. 2015, č. 3, s. 77-84. ISSN 1210-6410

- BRIDWELL, Philip. The Philosophical Dimensions of the Doctrine of Unconscionability. *University of Chicago Law Review*. 2003, vol. 70, no. 4, s. 1513-1531. ISSN 0041-9494
- COLEMAN, David. Rent Control: The British Experience and Policy Response. *Journal of Real Estate Finance and Economics*. 1988, vol. 1, no. 3, s. 233-255.
- DAHL, Robert A. The Concept of Power. *Behavioral Science*. 1957, vol. 3, no. 2, s. 201-215.
- DARWALL, Stephen. The Value of Autonomy and Autonomy of the Will. *The University of Chicago Press Journals*. 2006, vol. 116, no. 2, s. 263-284.
- ELIÁŠ, Karel. K některým rysům soukromého práva. *Ad Notam*. 2001, č. 2, s. 25–27. ISSN 1211-0558
- ELIÁŠ, Karel. K pojetí dispozitivnosti v občanském zákoníku. *Bulletin advokacie*. 2015, č. 9, s. 13–24. ISSN 1210-6348
- ELIÁŠ, Karel. K rekodifikaci našeho soukromého práva. *Právní rádce*. 2000, č. 7, s. 327–331. ISSN 1210-4817
- ELIÁŠ, Karel. Teoretické vymezení slabší strany v soukromém právu. *Soudce*. 2015, č. 12, s. 13-15. ISSN 1211-5347
- ELIÁŠ, Karel. Základy soukromého práva. *Právní rádce*. 1995, č. 5, s. 178-179. ISSN 1210-6410
- FISCHEROVÁ, Eliška. Vybrané aspekty ochrany slabší strany v civilním procesu. *Acta Iuridica Olomucensia*. 2019, vol. 14, no. 1, s. 133–142. ISSN 1801-0288
- FLEMING, Anne. The Rise and Fall of Unconscionability as the “Law of the Poor”. *The Georgetown Law Journal*. 2014, vol. 102, s. 1383-1441. ISSN 0016-8092
- FRIDMAN, G. H. L. Freedom of Contract. *Ottawa Law Review*. 1967, vol. 2, s. 1-22. ISSN 0048-2331
- GOMARD, Bernhard. Civil Law, Common Law and Scandinavian Law. *Scandinavian Studies in Law*. 1964, vol. 5, s. 27-38. ISSN 0085-5944

GORDLEY, James. Equality in Exchange. *California Law Review*. 1981, vol. 69, no. 6, s. 1587-1656. ISSN 0008-1221

HAJN, Petr. Ochrana spotřebitele proti klamavé reklamě k rozhodovací praxi Evropského soudního dvora. *Právní fórum*. 2004, roč. 1, č. 2, s. 72-76. ISSN 1214-7966

HESSELINK, Martijn. Democratic Contract Law. *European Review of Contract Law*. 2014, vol. 1, no. 2, s. 81-126. ISSN 1614-9939

HESSELINK, Martijn. The Principles of European Contract Law: Some Choices Made By The Lando Commission. *Global Jurist Frontiers*. 2001, vol. 1, no. 1, s. 1-60. ISSN 1934-2640

HLUŠÁK, Milan. Niekoľko úvah o subjektoch spotrebiteľskej ochrany. *Acta Iuridica Olomucensia*. 2019, vol. 14, no. 1, s. 94-108. ISSN 1801-0288

HURDÍK, Jan. Pojem osoba a geneze jeho obsahu jako základ konstrukce osob v právním smyslu. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2000, č. 3, s. 306-313. ISSN 1805-2789

KÄLLSTRÖM, Kent. Employment Agreements and Contract Work in the Nordic Countries. *Scandinavian Studies in Law*. 2002, vol. 43, s. 77-86. ISSN 0085-5944

KINGISEPP, Magnus a VÄRV, Age. The Notion of Consumer in EU Consumer Acquis and the Consumer Rights Directive – a Significant Change of Paradigm? *Juridica International*. 2011, vol. XVIII, s. 44-55. ISSN 1406-5509

KOUNTOURIS, Nicola. The Concept of ‘Worker’ in European Labour Law: Fragmentation, Autonomy and Scope. *Industrial Law Journal*. 2018, vol. 47, no. 2, s. 192-225. ISSN 0305-9332

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Ochrana slabší strany v rodinném právu. *Právník*. 2011, č. 4, s. 362-377. ISSN 0231-6625

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Rodinné právo v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*. 2013, č. 23-24, s. 801-813. ISSN 1210-6410

KRONNMAN, Anthony. Contract Law and Distributive Justice. *Faculty Scholarship Series*. 1980, s. 472-512.

KŘEČEK, Stanislav. Podnikání v bytě (§ 2255 odst. 2 o. z.) v souvislostech. *Bulletin advokacie*. 2015, č. 10, s. 56-58. ISSN 1210-6348

- LAZÍKOVÁ, Jarmila a RUMANOVSKÁ, Ľubica. The Notion of Consumer in the Eu Law. *Agrárne právo EÚ*. 2016, roč. V., č. 2, s. 1-12. ISSN 1339-9276
- LIND, Hans. Rent Regulation and New Construction: With a Focus on Sweden 1995-2001. *Swedish Economic Policy Review*. 2003, vol. 10, s. 135-167. ISSN 1400-1829
- LUX, Martin a MIKESZOVA, Martina. Property Restitution and Private Rental Housing in Transition: The Case of the Czech Republic. *Housing Studies*. 2012, vol. 27, no. 1, s. 77-96. ISSN 2642-1089
- MICKLITZ, Hans W. The Principles of European Contract Law and the Protection of the Weaker Party. *Journal of Consumer Policy*. 2004, vol. 27, no. 3, s. 339-356. ISSN 1573-0700
- MIKULE, Vladimír. Důvody a význam rozlišování mezi právem veřejným a soukromým. *Soukromé právo*. 2011, č. 1-2. ISSN 2533-4239
- NĚMEČKOVÁ, Olga. Absurdita protikladnosti principu rovnosti a principu ochrany slabšího. *Právní fórum*. 2004, č. 6, s. 245-247. ISSN 1214-7966
- PICHRT, Jan. Zero Hours Contract. *ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE*. 2019, roč. LXV, č. 1, s. 93-101. ISSN 0515-3174
- RABAN, Přemysl a HROMADKA, Wolfgang. Novela závazkového práva v Německu. *Právní rozhledy*. 2002, č. 12, s. 597-602. ISSN 1210-6410
- RÖDL, Florian. Contractual Freedom, Contractual Justice, and Contract Law (Theory). *Law and Contemporary Problems*. 2013, vol. 76, no. 2, s. 57-70. ISSN 1945-2322
- ROLEWICK, David F. Unconscionability Under the Uniform Commercial Code - Two Trends in Cases Decided on Unconscionability Grounds. *Loyola University Chicago Law Journal*. 1970, vol. 1, no. 2, s. 313-327. ISSN 0024-7081
- SALÁČ, Jaroslav. Smluvní svoboda nebo smluvní spravedlnost? *Právní rozhledy*. 1998, č. 1, s. 11-13. ISSN 1210-6410
- SANDERS, Anne. Cohabitants in Private Law: trust, Frustration and Unjust Enrichment in England, Germany and Canada. *International and Comparative Law Quarterly*. 2013, vol. 62, s. 629-665. ISSN 1471-6895

SELUCKÁ, Markéta. Ochrana spotřebitele jako projev změny společnosti aneb od civilních kodexů 19. století k moderním kodexům 21. století. *Sociální studia*. 2015, roč. 12, č. 2, s. 119-133. ISSN 1214-813X

SELUCKÁ, Markéta. Ochrana spotřebitele: nenápadná změna se zásadními dopady. *Právní rozhledy*. 2010, č. 14, s. 513-517. ISSN 1210-6410

STUNA, Stanislav. Několik úvah nad aspekty kodifikace soukromého práva v České republice. *Právní rozhledy*. 1995, č. 6, s. 217-222. ISSN 1210-6410

THAL, Spencer. The Inequality of Bargaining Power Doctrine: The Problem of Defining Contractual Unfairness. *Oxford Journal of Legal Studies*, vol. 8, no. 1, s. 17-33. ISSN 0143-6503

VEČERA, Miloš. Rovnost jako právní kategorie. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2008, roč. 16, č. 1, s. 1-7. ISSN 1210-9126

YOUNG, Robert. The Value of Autonomy. *The Philosophical Quarterly*. 1950, vol. 32, no. 126, s. 35-44. ISSN 0031-8094

ZOULÍK, František. Soukromoprávní ochrana slabší smluvní strany. *Právní rozhledy*, 2002, č. 3, s. 109-116. ISSN 1210-6410

Elektronické zdroje

BÅÅTH, Olivia. National Report for Sweden. TENLAW: Tenancy Law and Housing Policy in Multi-level Europe. [online]. [cit. 31. 8. 2019]. Dostupné z: https://www.uni-bremen.de/fileadmin/user_upload/fachbereiche/fb6/fb6/Forschung/ZERP/TENLAW/Reports/SwedenReport_18052015.pdf

BERNITZ, Ulf. Swedish Standard Contracts Law and the EC Directive on Contract Terms. [online]. [cit. 29. 10. 2019]. Dostupné z: <https://www.scandinavianlaw.se/pdf/39-1.pdf>

Consumer market study on the functioning of legal and commercial guarantees for consumers in the EU [online]. [cit. 28. 10. 2019]. Dostupné z: http://publications.europa.eu/resource/cellar/863bdc8b-02cd-11e6-b713-01aa75ed71a1.0001.01/DOC_1

Contract types and employer responsibilities [online]. [cit. 25. 8. 2019]. Dostupné z: <https://www.gov.uk/contract-types-and-employer-responsibilities>

CONWAY, Lorraine. Consumer Rights Act 2015. Briefing Paper. House of Commons Library [online]. 2017 [cit. 10. 1. 2020]. Dostupné z: <https://researchbriefings.parliament.uk/ResearchBriefing/Summary/SN06588>

CORNELIUS, Julia a RUEZNIK, Joana. National Report for Germany. TENLAW: Tenancy and Housing Policy in Multi-level Europe. [online]. [cit. 31. 8. 2019]. Dostupné z: https://www.uni-bremen.de/fileadmin/user_upload/fachbereiche/fb6/fb6/Forschung/ZERP/TENLAW/Reports/GermanyReport_09052014.pdf

Department for Business, Innovation and Skills. Consultation: zero hours employment contracts. [online]. 2013 [cit. 1. 1. 2020]. Dostupné z: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/267634/bis-13-1275-zero-hours-employment-contracts-FINAL.pdf

DINSE, Jason R. TENLAW: Tenancy Law and Housing Policy in Multilevel Europe. [online]. [cit. 2. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.tenlaw.uni-bremen.de/>

DINSE, Jason R. Consortium Comparison. Tenancy Law and Housing Policy in Multi-level Europe [online]. [cit. 31. 8. 2019]. Dostupné z: https://www.uni-bremen.de/fileadmin/user_upload/fachbereiche/fb6/fb6/Forschung/ZERP/TENLAW/4_2_ConsortiumCOMPARISON_16022016.pdf

Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým sa mení a dopĺňa zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony [online]. [cit. 10. 1. 2020]. Dostupné z: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=4137>

Důvodová zpráva k OZ. [online]. [cit. 20. 12. 2016]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

Explanatory Notes to Consumer Rights Acts 2015. [online]. [cit. 29. 10. 2019]. Dostupné z: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/15/notes/division/2#f00001>

FEDERSPIEL, Gorrissen. Residential Tenancies. Danish Residential Tenancies and Contract Practice. [online]. [cit. 31. 8. 2019]. Dostupné z: <https://deas.dk.gorrissen-federspiel-residentialtenancies>

HAFFNER, Marietta, VEEN DER VAN, Menno a BOUNJOUH, Hafida. National Report for the Netherlands. TENLAW: Tenancy Law and Housing Policy in Multi-level Europe. [online]. [cit. 31. 8. 2019]. Dostupné z: https://www.uni-bremen.de/fileadmin/user_upload/fachbereiche/fb6/fb6/Forschung/ZERP/TENLAW/Reports/NetherlandsReport_09052014.pdf

HOEKSTRA, Joris a CORNETTE, Fanny. National Report for France. TENLAW: Tenancy and Housing Policy in Multi-level Europe. [online]. [cit. 31. 8. 2019]. Dostupné z: https://www.unibremen.de/fileadmin/user_upload/fachbereiche/fb6/fb6/Forschung/ZERP/TENLAW/Reports/FranceReport_09052014.pdf

HURDÍK, Jan a LAVICKÝ, Petr. The System of Principles of Private Law. Časopis pro právní vědu a praxi. [online]. [cit. 18. 1. 2019]. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/6873>.

JILPT Comparative Labor Law Seminar. JILPT Report. 2004, Tokyo: The Japan Institute for Labour Policy and Training. [online]. [cit. 10. 1. 2020]. Dostupné z: <https://www.jil.go.jp/english/reports/documents/jilpt-reports/no1.pdf>

JIRSA, Jaromír. Slabší strana (aneb koho a jak mají soudy ochraňovat) [online]. 2015 [cit. 5. 1. 2018]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/procesni-pravo/slabsi-strana-aneb-koho-a-jak-maji-soudy-ochranovat>

JUUL-SANDBERG, Jakob. National Report for Denmark. TENLAW: Tenancy Law and Housing Policy in Multi-level Europe. [online]. [cit. 31. 8. 2019]. Dostupné z: https://www.uni-bremen.de/fileadmin/user_upload/fachbereiche/fb6/fb6/Forschung/ZERP/TENLAW/Reports/DenmarkReport_09052014.pdf

Návrh věcného záměru nového zákona o ochraně spotřebitele [online]. [cit. 10. 1. 2020]. Dostupné z: <https://apps.odok.cz/veklep-detail?pid=KORNAL6C4B2S>

Návrh směrnice 2019/1152 ze dne 21. 12. 2017. [online]. [cit. 10. 1. 2020] Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX%3A52017PC0797>

ORJI, Peter a SPARKES, Peter. National Report for England and Wales. TENLAW: Tenancy Law and Housing Policy in Multi-level Europe. [online]. [cit. 31. 8. 2019]. Dostupné z: https://www.uni-bremen.de/fileadmin/user_upload/fachbereiche/fb6/fb6/Forschung/ZERP/TENLAW/Reports/England_WalesReport_09052014.pdf

Preliminary programme of the European Economic Community for a consumer protection and information policy, OJ C 92, 25.4.1975 [online]. [cit. 10. 1. 2020]. Dostupné z: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31975Y0425\(02\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31975Y0425(02))

PYPER, Doug. Employment Status. Briefing Paper. [online]. [cit. 10. 1. 2020]. Dostupné z: www.parliament.uk/commons-library

SDEU. K výkladu pojmu pracovník. [online]. [cit. 2. 2. 2019]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/soudni-dvur-eu-k-vykladu-pojmu-pracovnik?browser=mobi>

SCHMID. Christoph U. General Report. European Dimensions of Tenancy Law. [online]. [cit. 9. 6. 2018]. Dostupné z: <https://www.eui.eu/Documents/DepartmentsCentres/Law/ResearchTeaching/ResearchThemes/EuropeanPrivateLaw/TenancyLawProject/TenancyLawGeneralReport.pdf>

VON BAR, Christian. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR) [online]. [cit. 20. 12. 2016]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf

WILSON, Wendy a kol. A Short History of Rent Control. Briefing Paper. [online]. 2017 [cit. 10. 1. 2020]. Dostupné z: <https://researchbriefings.parliament.uk/ResearchBriefing/Summary/SN06747>

WILSON, Wendy a kol. Comparing Private Rented Sector Policies in England, Scotland, Wales and Northern Ireland. Briefing Paper. [online]. 2016 [cit. 10. 1. 2020]. Dostupné z: <https://researchbriefings.parliament.uk/ResearchBriefing/Summary/CBP-7624>

WILSON, Wendy a kol. Private Rented Housing: The Rent Control Debate. Briefing Paper. [online]. 2019 [cit. 10. 1. 2020]. Dostupné z: <https://researchbriefings.parliament.uk/ResearchBriefing/Summary/SN06760>

Ostatní

BAHERU, Haymanot. *Swedish Legislation of Residential Tenancies: An Interaction between Collective Bargaining and Mandatory Regulation*. Sweden: Stockholm Centre for Commercial Law, Faculty of Law, 2017, 28 s.

KAVĚNA, Michal. *Právní úprava nájmu bytu ve vybraných evropských státech – srovnávací studie č. 5.277*. 2007. Praha: Parlamentní institut. 35 s.

TSALPATOUROU, Asimina. *The Innovation of the French Tenancy Law: the ALUR Act*. Paris: University of Paris, 2017, 15 s.

Soudní rozhodnutí

Ústavní soud

Nález ÚS ze dne 11. 11. 2013, sp. zn. 3512/11

Nález ÚS ze dne 8. 7. 1999, sp. zn. III. ÚS 140/99

Nález ÚS ze dne 27. 11. 2017, sp. zn. I. ÚS 1844/17

Nález ÚS ze dne 10. 4. 2014, sp. zn. III. ÚS 3725/13

Nález ÚS ze dne 9. 12. 2017, sp. zn. II. ÚS 1774/14

Nález ÚS ze dne 10. 8. 2017, sp. zn. I. ÚS 615/17

Nález ÚS ze dne 1. 11. 2011, sp. zn. II. ÚS 2164/10

Usnesení ÚS ze dne 19. 3. 2013, sp. zn. III. ÚS 3436/12

Nález ÚS ze dne 10. 1. 2001, sp. zn. Pl. ÚS 33/2000

Usnesení ÚS ze dne 8. 12. 2016, sp. zn. II. ÚS 3312/16

Nález ÚS ze dne 9. 5. 2018, sp. zn. IV. ÚS 14/17

Nález ÚS ze dne 21. 3. 2017, sp. zn. IV. ÚS 682/16

Nález ÚS ČSFR ze dne 8. 10. 1992, sp. zn. Pl. ÚS 22/92

Nález ÚS ze dne 23. 4. 2013, sp. zn. IV. ÚS 1783/11

Nález ÚS ze dne 3. 1. 2000, sp. zn. IV. ÚS 387/99

Nález ÚS ze dne 7. 12. 2004, sp. zn. I. ÚS 670/02

Nález ÚS ze dne 12. 5. 2004, sp. zn. I. ÚS 167/04

Nález ÚS ze dne 24. 7. 2007, sp. zn. I. ÚS 557/05

Nález ÚS ze dne 28. 3. 2006, sp. zn. I. ÚS 43/04

Nález ÚS ze dne 28. 1. 2004, sp. zn. I. ÚS 546/03

Nález ÚS ze dne 4. 5. 2004, sp. zn. I. ÚS 113/04

Nález ÚS ze dne 19. 1. 2017, sp. zn. I. ÚS 3308/16

Nález ÚS ze dne 18. 7. 2013, sp. zn. IV. ÚS 457/10

Nález ÚS ze dne 14. 3. 2006, sp. zn. Pl. ÚS 30/04

Nález ÚS ze dne 7. 6. 1995, sp. zn. Pl. ÚS 4/95

Nález ÚS ze dne 21. 12. 1993, sp. zn. Pl. ÚS 19/93

Nález ÚS ze dne 8. 11. 1995, sp. zn. Pl. ÚS 5/95

Nález ÚS ze dne 24. 5. 1994, sp. zn. Pl. ÚS 16/93

Nález ÚS ze dne 17. 5. 1994, sp. zn. Pl. ÚS 36/93

Nález ÚS ze dne 21. 1. 2003, sp. zn. Pl. ÚS 15/02

Nález ÚS ze dne 12. 3. 2001, sp. zn. II. ÚS 544/2000

Nález ÚS ze dne 4. 6. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 33/96

Nález ÚS ze dne 12. 3. 2008, sp. zn. Pl. ÚS 83/06

Nález ÚS ze dne 28. 3. 2006, sp. zn. Pl. ÚS 42/03

Nález ÚS ČSFR ze dne 26. 11. 1992, sp. zn. Pl. ÚS 1/92

Nález ÚS ze dne 23. 11. 2017, sp. zn. I. ÚS 2063/17

Nález ÚS ČSFR ze dne 9. 6. 1992, sp. zn. I. ÚS 191/92

Nález ÚS ze dne 23. 6. 1995, sp. zn. II. ÚS 86/95

Nález ÚS ze dne 20. 11. 2019, sp. zn. I. ÚS 3135/19

Nález ÚS ze dne 15. 6. 2009, sp. zn. I. ÚS 342/09

Nález ÚS ze dne 5. 11. 2019, sp. zn. II. ÚS 2778/19

Nález ÚS ze dne 4. 6. 2019, sp. zn. II. ÚS 996/18

Nález ÚS ze dne 16. 6. 2015, sp. zn. II. ÚS 3399/14

Nejvyšší soud

Rozsudek NS ze dne 11. 4. 2002, sp. zn. 21 Cdo 214/2001

Rozsudek NS ze dne 7. 5. 2003, sp. zn. 21 Cdo 2287/2002

Rozsudek NS ze dne 15. 6. 2009, sp. zn. 21 Cdo 2029/2009

Rozsudek NS ze dne 24. 3. 2015, sp. zn. 21 Cdo 2444/2013

Rozsudek ze dne 24. 6. 2014, sp. zn. 32 Cdo 1519/2012

Rozsudek NS ze dne 31. 3. 2009, sp. zn. 33 Odo 1702/2006

Rozsudek NS ze dne 26. 11. 2008, sp. zn. 33 Odo 1209/2006

Usnesení NS ze dne 2. 3. 2011, sp. zn. 28 Cdo 4089/2010

Rozsudek NS ze dne 12. 12. 2018, sp. zn. 33 Cdo 5942/2017

Rozsudek NS ze dne 22. 7. 2015, sp. zn. 33 Cdo 7/2014

Rozsudek NS ze dne 25. 6. 2014, sp. zn. 23 Cdo 1835/2012

Rozsudek NS ze dne 5. 8. 2008, sp. zn. 28 Cdo 864/2008

Rozsudek NS ze dne 29. 11. 2016, sp. zn. 33 Cdo 1685/2015

Rozsudek NS ze dne 30. 6. 2016, sp. zn. 33 Cdo 2441/2016

Usnesení NS ze dne 30. 8. 2013, sp. zn. 30 Cdo 1022/2013

Rozsudek NS ze dne 15. 5. 2008, sp. zn. 28 Cdo 964/2008

Rozsudek NS ze dne 26. 3. 1998, sp. zn. 3 Cdon 1/96

Rozsudek NS ze dne 28. 4. 1997, sp. zn. 2 Cdon 213/97

Rozsudek NS ze dne 26. 5. 1999, sp. zn. 2 Cdon 921/97

Rozsudek NS ze dne 19. 4. 2001, sp. zn. 26 Cdo 2818/99

Rozsudek NS ze dne 29. 3. 2006, sp. zn. 26 Cdo 1385/2005

Rozsudek NS ze dne 21. 1. 2011, sp. zn. 26 Cdo 2080/2009

Rozsudek NS ze dne 26. 10. 2006, sp. zn. 26 Cdo 1973/2006

Rozsudek NS ze dne 12. 4. 2007, sp. zn. 26 Cdo 1983/2006

Rozsudek NS ze dne 11. 8. 2009, sp. zn. 26 Cdo 2431/2009

Nejvyšší správní soud

Rozsudek NSS ze dne 27. 9. 2006, sp. zn. 2 As 50/2005

Rozsudek NSS ze dne 23. 3. 2012, sp. zn. 4 Ads 175/2011

Rozsudek NSS ze dne 13. 2. 2014, č.j. 6 Ads 46/2013-35

Krajské a okresní soudy

Rozsudek KS v Brně ze dne 13. 9. 2016, č. j. 36 Ad 39/2014

Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 29. 8. 2016, č. j. 11 Ad 24/2014-63

Rozsudek KS v Hradci Králové ze dne 31. 7. 2017, sp. zn. 27Co 139/2017

SDEU

Rozsudek SDEU ze dne 6. 7. 1995, *Verein gegen Unwesen in Handel und Gewerbe Köln e.V. v. Mars GmbH*, C-470/93

Rozsudek SDEU ze dne 2. 2. 1994, *Verband Sozialer Wettbewerb eV v. Clinique Laboratoires SNC a Estée Lauder Cosmetics GmbH*, C-315/92

Rozsudek SDEU ze dne 5. 12. 2013, *Walter Vapenik v. Josef Thurner*, C-508/12

Stanovisko generálního advokáta Pedra Cruz Villalóza ze dne 23. 4. 2015, *Horățiu Ovidiu Costea v. SC Volksbank România SA*, C-110/14

Stanovisko generálního advokáta Michala Bobka ze dne 14. 11. 2017, *Maximilian Schrems v. Facebook Ireland Limited*, C-498/16

Rozsudek SDEU ze dne 3. 6. 1997, *Francesco Benincasa v. Dentalkit Srl*, C-269/95

Rozsudek SDEU ze dne 22. 11. 2001, *Cape Snc v. Idealservice Srl a Idealservice MN RE Sas v. OMAI Srl*, C-541/99 a C-542/99

Rozsudek SDEU ze dne 14. 3. 1991, *Patrice Di Pinto*, C-361/89

Rozsudek SDEU ze dne 25. 4. 2002, *Komise v. Řecká republika*, C-154/00

Rozsudek SDEU ze dne 20. 1. 2005, *Johann Gruber v. BayWa AG*, C-464/01

Rozsudek SDEU ze dne 25. 1. 2018, *Maximilian Schrems v. Facebook Ireland Limited*, C-498/16

Rozsudek SDEU ze dne 23. 3. 1982, *Levin*, C-53/81

Rozsudek SDEU ze dne 3. 6. 1986, *Lawrie-Blum*, C-66/85

Rozsudek SDEU ze dne 21. 6. 1988, *Lair*, C-39/86

Rozsudek SDEU ze dne 13. 12. 2012, *Caves Krier Frères Sàrl*, C-379/11

Rozsudek SDEU ze dne 14. 10. 2010, *Union Syndicale Solidaires Isère v. předseda vlády a další*, C-428/09

Rozsudek SDEU ze dne 9. 8. 2015, *Ender Balkaya v. Kiesel Abbruch – und Recycling Technik GmbH*, C-229/14

Rozsudek SDEU ze dne 4. 12. 2014, *FNV Kunsten Informatie en Media v. Staat der Nederlanden*, C-413/13

Rozsudek SDEU ze dne 17. 11. 2016, *Betriebsrat der Ruhrlandklinik gGmbH v. Ruhrlandklinik gGmbH*, C-216/15

Rozsudek SDEU ze dne 14. 12. 1989, *Agegate*, C-3/87

ESLP

Mellacher a další v. Rakousko, rozsudek ESLP ze dne 19. 12. 1989, stížnost č. 10522/83, 11011/84, 11070/84

Slovensko

Rozsudek Nejvyššího soudu SR ze dne 21. 1. 2018, sp. zn. 3Sžo/43/2016

Velká Británie

Alec Lobb (Garages) Ltd & Ors v. Total Oil (GB) Ltd [1984] EWCA Civ 2

Multiservice Bookbinding Ltd v. Marden [1979] Ch 84

Cresswell v. Potter [1978] 1 WLR 255

Fry v. Lane [1888] 40 Ch D 312

Boustany v. Pigott [1995] 69 P&CR 298

Lloyds Bank Ltd v. Bundy [1975] QB 326, [1974] EWCA Civ 8

National Westminster Bank plc v. Morgan [1985] UKHL 2

Stevenson, Jordan & Harrison Ltd v. MacDonald & Evans [1952] 1 TLR 101

Ready Mixed Concrete (South East) Ltd v. Minister of Pensions and National Insurance [1968] 2 QB 497

Yewens v. Noakes [1881] 6 QBD 530

Carmichael v. National Power plc [1999] UKHL 47

Brook Street Bureau (UK) Ltd v. Dacas [2004] EWCA Civ 217

Stephenson v. Delphi Diesel Systems Ltd [2003] ICR 471

Byrne Bros v. Baird [2002] IRLR 96

Street v. Mountford [1985] UKHL 4

Uratemp Ventures v. Collins [2011] UKHL 43

Phaik Seang Tan v. Sitkowski [2007] EWCA Civ 3

Brewer v. Andrews [1998] 30 HLR 203

Market Investigations Ltd v. Minister for Social Security [1969] 2 QB 173

Spojené státy americké

Williams v. Walker-Thomas Furniture Co., 350 F.2d 445 D.C. Cir. 1965

Francie

Rozhodnutí Kasačního soudu ze dne 3. 4. 2002, No. 00-12932

Rozhodnutí Kasačního soudu ze dne 22. 7. 2014, Bull civ IV, No. 576

Rozhodnutí Kasačního soudu ze dne 13. 11. 1996, No. 94-13187

Rozhodnutí Kasačního soudu ze dne 10. 12. 1992, No. 89-43246

Německo

Rozhodnutí Spolkového pracovního soudu ze dne 23. 4. 1980, sp. zn. 5 AZR 426/79

Rozhodnutí Spolkového pracovního soudu ze dne 11. 10. 2010, sp. zn. 5 AZR 289/99

Rozhodnutí Spolkového pracovního soudu ze dne 20. 9. 2000, sp. zn. 5 AZR 61/99

Rozhodnutí Spolkového pracovního soudu ze dne 15. 3. 1978, sp. zn. 5 AZR 819/76

Nizozemí

Rozhodnutí nizozemského Nejvyššího soudu ze dne 14. 11. 1997, sp. zn. NJ 1998/149

Seznam publikovaných prací

Stav: červen 2020

Monografie – knihy (spoluautor kapitoly nebo samostatné části)

FISCHEROVÁ, Eliška a MACH, Tomáš. Evoluce rozhodčího řízení v českých zemích v posledních 20 letech – jak zákonodárce míní a soudy mění. In: KUNZ, Oto a kol. *Odstraňování sporů*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2019, s. 9-27. ISBN 978-80-261-0818-4

Příspěvky ve sbornících z konferencí, seminářů, kolokvií (jediný autor)

FISCHEROVÁ, Eliška. Změny v evidenci skutečných majitelů. In: KNOLL, Vilém, HABLOVIČ, Jakub a VNENK, Vladislav (ed.). *Naděje právní vědy 2019: Právní věda v Praxi*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2020, s. 15-26 s. ISBN 978-80-261-0898-6

FISCHEROVÁ, Eliška. Neplatnost rozhodčí doložky a autonomie vůle smluvních stran optikou Ústavního soudu. In: DVOŘÁK, Tomáš (ed.) a kol. *Pocta prof. JUDr. Přemyslu Rabanovi, CSc., k 70. narozeninám*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2019, 103-110 s. ISBN 978-80-261-0882-5

FISCHEROVÁ, Eliška. Zúžená pravomoc civilních soudů. In: LAVICKÝ, Petr, DOBROVOLNÁ, Eva a VALDHANS, Jiří (ed.). *Dny práva 2018. Část VI. - Reforma civilního procesu*. Brno: Masarykova univerzita, 2019, 24-38 s. ISBN 978-80-210-9374-4

FISCHEROVÁ, Eliška. Reprodukční práva žen v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva. In: FOREJTOVÁ, Monika (ed.). *Prozařování principů a zásad ústavního a evropského práva do jiných právních odvětví*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2019, s. 25-38. ISBN 978-80-261-0810-8

FISCHEROVÁ, Eliška. Soukromoprávní a veřejnoprávní dimenze ochrany slabší strany. In: BENEŠOVÁ, Eva, BUREŠOVÁ, Kateřina a KURZ, Patrik (ed.). *Naděje právní vědy 2018*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2018, s. 45-58. ISBN 978-80-261-0798-9

FISCHEROVÁ, Eliška. Omezení svéprávnosti a volebního práva. In: VOSTRÁ, Zuzana (ed.). *Proměny Ústavy a evropského práva*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2018, s. 167-178. ISBN 978-80-261-0758-3

FISCHEROVÁ, Eliška. Ústavněprávní aspekty ochrany slabší strany. In: FOREJTOVÁ, Monika (ed.). *Evropské hodnoty a ústavní garance právního státu a demokracie: východiska a perspektivy*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2018, s. 31-45. ISBN 978-80-261-0762-0

FISCHEROVÁ, Eliška. Vybraná omezení vlastnického práva jako střet práva veřejného a soukromého. In: *QUAERE 2018*. Hradec Králové, 2018, s. 1621-1628. ISBN 978-80-87952-26-9

FISCHEROVÁ, Eliška. Kompetenční spory rozhodované zvláštním senátem. In: ŠTURMA, Pavel (ed.). *Sborník vítězných prací česko-slovenské soutěže SVOČ (Praha, září 2016)*. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2017, s. 440-457. ISBN 978-80-87975-61-9

FISCHEROVÁ, Eliška. Ochrana slabší strany ve světle rekodifikace a judikatury Ústavního soudu. In: KYSELOVSKÁ, Tereza, SPRINGINSFELDOVÁ, Nelly, KŘÁPKOVÁ, Alica a KADLUBIEC, Vojtěch (ed.). *COFOLA 2017*. Brno: Masarykova univerzita, 2017, s. 1551-1557. ISBN 978-80-210-8928-0

FISCHEROVÁ, Eliška. Vybrané případy vzájemného působení práva veřejného a soukromého v intencích občanského zákoníku. In: BENEŠOVÁ, Eva, BUREŠOVÁ, Kateřina a KURZ, Patrik (ed.). *Naděje právní vědy 2017. Právní věda v praxi*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2017, s. 82-97. ISBN 978-80-261-0742-2

Články v odborném tisku (jediný autor)

FISCHEROVÁ, Eliška. Nezávislost, nestrannost a nepodjatost v rozhodčím řízení. *Soukromé právo*. 2020, roč. VIII, č. 1, s. 19-26. ISSN 2533-4239

FISCHEROVÁ, Eliška. Vybrané aspekty ochrany slabší strany v civilním procesu. *Acta Iuridica Olomucensia*. 2019, vol. 14, no. 1, s. 133-143. ISSN 1801-0288

FISCHEROVÁ, Eliška. Vybrané aspekty ochrany soukromí zaměstnance podle zákoníku práce. *Právní rozhledy*. 2019, roč. 27, č. 10, s. 351-358. ISSN 1210-6410

FISCHEROVÁ, Eliška. Obchodní korporace a jejich skutečný majitel. *Obchodní právo*. 2018, roč. 27, č. 9, s. 324-335. ISSN 1210-8278

FISCHEROVÁ, Eliška. Výzvy českého civilního procesu. *Soudce*. 2017, roč. 19, č. 11/12, s. 73-75. ISSN 1211-5347

Konference, semináře, kolokvia s aktivní účastí (příspěvek, jediný autor)

FISCHEROVÁ, Eliška. *Soukromí zaměstnance optikou Evropského soudu pro lidská práva*. [přednáška]. Plzeň: FPR ZČU, kolokvium v rámci projektu SGS: Suverenita, bezpečnost státu a lidská práva, 29. 11. 2019.

FISCHEROVÁ, Eliška. *Změny v evidenci skutečných majitelů*. [přednáška]. Plzeň: FPR ZČU, konference Naděje právní vědy 2019, 13. 9. 2019.

FISCHEROVÁ, Eliška. *Prověřování přímých zahraničních investic směřujících do Evropské unie*. [přednáška]. Plzeň: FPR ZČU, kolokvium Nestandardní bezpečnostní situace ve státě – ústavní, evropský a mezinárodní pohled, 24. 5. 2019.

FISCHEROVÁ, Eliška. *Reprodukční práva žen v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva*. [přednáška]. Plzeň: FPR ZČU, konference Prozařování principů a zásad ústavního a evropského práva do jiných právních odvětví, 26. 10. 2018.

FISCHEROVÁ, Eliška. *Soukromoprávní a veřejnoprávní dimenze ochrany slabší strany*. [přednáška]. Plzeň: FPR ZČU, konference Naděje právní vědy – právní věda v praxi, 17.–18. 5. 2018.

FISCHEROVÁ, Eliška. *Reprodukční práva a doktrína margin of appreciation v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva*. [přednáška]. Plzeň: FPR ZČU, kolokvium Ústavně-právní aspekty evropské integrace a státní suverenity, 1. 12. 2017.

FISCHEROVÁ, Eliška. *Ústavněprávní aspekty ochrany slabší strany*. [přednáška]. Plzeň: FPR ZČU, konference Evropské hodnoty a ústavní garance právního státu a demokracie, 26.–27. 10. 2017.

FISCHEROVÁ, Eliška. *Vybrané případy vzájemného působení práva veřejného a soukromého v intencích občanského zákoníku*. [přednáška]. Plzeň: FPR ZČU, konference Naděje právní vědy 2017 – právní věda v praxi, 15. –16. 6. 2017.

FISCHEROVÁ, Eliška. *Ochrana slabší strany ve světle rekodifikace a judikatury Ústavního soudu*. [přednáška]. Telč: PF MU, konference Cofola 2017, 27.–28. 4. 2017.

FISCHEROVÁ, Eliška. *Kompetenční spory rozhodované zvláštním senátem*. Praha: FP UK, česko-slovenská studentská vědecká odborná činnost, 22.–23. 9. 2016.

Konference, semináře, kolokvia s aktivní účastí (příspěvek, spoluautor)

FISCHEROVÁ, Eliška a MACH, Tomáš. *Evoluce rozhodčího řízení v českých zemích v posledních dvaceti letech – jak zákonodárce míní a soudy mění*. [přednáška]. Plzeň: FPR ZČU, konference Odstraňování sporů, 20. 10. 2017.

FISCHEROVÁ, Eliška a VNENK, Vladislav. *Insolvenční právo po 1. 7. 2017*. [přednáška]. Plzeň: FPR ZČU, studentská vědecká odborná činnost, 29. 6. 2017.